

069.09593

ห339ก

รายงานการวิจัย
การศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก
THE STUDY OF LOCAL MUSEUM IN NAKORNNAYOK

18 พ.ค. 2549

พฤษภาคม 2547

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก
งบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปี 2545

h286601

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนจากงบประมาณเงินรายได้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2545 ในโครงการชนบทศึกษา กลุ่มศิลปวัฒนธรรม

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ได้สนับสนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่กคลอง ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่กคลอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อย งามนิตย์ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้แสวงหาความรู้ในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้

ขอขอบคุณคุณบุญเลื่อม อุดมชัย พันเอก(พิเศษ)โสภณ เครือเพชร ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวพวนอำเภอบางพลีในอดีตจากความทรงจำทั้งที่เป็นมุขปาฐะเอกสารและภาพประกอบ ขอขอบคุณพันเอก(พิเศษ)ทำนอง โดยอาษา ว่าที่ร้อยตรีชาติชาย ยอดมิ่ง อาจารย์พิศมัย บ้านใหม่ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่กคลอง คุณสำเนียง งามนิตย์ อาจารย์ปราณี รักหน้าที่ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี และขอขอบคุณชาวบ้านในชุมชนบ้านปากพลีและชุมชนเกาะหวายทุกท่านที่ผู้วิจัยมิได้เอ่ยนาม ณ ที่นี้

ขอขอบคุณอาจารย์สุรารักษ์ น้อยไธวุฒิ คุณชนิษฐา หารธรรม ผู้มีส่วนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี

นวลล่อ ทินานนท์

2547

บทคัดย่อ

การศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาวิธีจัดทำเนียบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในเรื่องของการศึกษาค้นคว้า ความร่วมมือของชุมชน การรวบรวมวัตถุ การจัดแสดงและการเผยแพร่ ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ปัญหา และความสำเร็จในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2 แห่งในจังหวัดนครนายกได้แก่ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่ดคลอง(ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจสภาพของอาคาร การจัดแสดง สภาพแวดล้อมของพิพิธภัณฑ์ ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และบุคคลในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า

การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ไม่ได้ใช้งบประมาณจากรัฐและทั้ง 2 แห่งไม่มีคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดตั้งแต่แรกเริ่มเป็นการให้ความช่วยเหลือกันในชุมชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เน้นการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบจากพื้นที่ในบริเวณตำบลปากพลี (มีการจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่) ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่ดคลองเน้นการจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวไทยพวนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น

ด้านการศึกษาค้นคว้า พิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์ปากพลีเมื่อได้รับวัตถุโบราณมาแล้วก็นำมาศึกษาค้นคว้า โดยนักวิชาการที่เป็นผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่ดคลองนั้นผู้จัดทำยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งของที่นำมาจัดแสดง มีเพียงการเขียนชื่อและอายุของวัตถุบางชิ้นประกอบการจัดแสดง

ด้านความร่วมมือของชุมชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนของคนบ้านปากพลี และยังเป็นที่ตั้งของตลาด แต่พบว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือกับการจัดทำพิพิธภัณฑ์เพียงช่วงแรก เช่นการให้สิ่งของมาจัดแสดง หลังจากนั้นมาไม่พบว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์เลย ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่ดคลอง ชุมชนบ้านฝั่ดคลองไม่ได้อยู่ใกล้วัด แต่ก็พบว่าชุมชนมีความใกล้ชิดกับวัด โดยให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี รวมไปถึงความร่วมมือช่วยเหลือที่ชุมชนมีต่อพิพิธภัณฑ์เพื่อให้พิพิธภัณฑ์คงอยู่ได้

ด้านการเก็บรวบรวมวัตถุ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีมีการเก็บรวบรวมวัตถุโดยจัดแบ่งเป็นประเภทโบราณวัตถุ และประเภทเครื่องใช้พื้นบ้านและอื่นๆ ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่ดคลองแบ่งสิ่งของที่จัดแสดงเป็นหมวดหมู่ที่ย่อยลงไป ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องทุนแรงในการทำงาน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตำราเรียนภาษาพวน ซากดึกดำบรรพ์ เงินตรา ของที่ระลึก

ด้านการจัดแสดงและการเผยแพร่ พิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์ปากพลีได้ดัดแปลงห้องเก็บของของวัด โดยสร้างห้องกระจกและมีชั้นวางอยู่รอบผนังห้องสำหรับจัดแสดง บางส่วนวางอยู่บนพื้นห้องเนื่องจากมีขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่มีขนาดใหญ่และน้ำหนักมากวางอยู่รอบนอกห้องกระจก มีการให้ข้อมูลของวัตถุที่จัดแสดงเฉพาะส่วนที่อยู่ในห้องกระจกเท่านั้น ส่วนที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัด

ฝั่งคลอง เป็นการจัดแสดงในอาคารเอนกประสงค์ที่ชั้นล่างซึ่งแต่เดิมเป็นหอฉัน มีการจัดวางเป็น 2 ลักษณะคือ จัดวางเครื่องใช้ประเภทอย่างเดียวกันเป็นกลุ่ม และการจัดวางเครื่องมือเครื่องใช้ในลักษณะของการจำลองสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น การจัดจำลองครัวไฟ มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่จัดแสดงบางชิ้นเท่าที่ทราบ

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี มีปัญหาสำคัญคือ สถานที่ การจัดการ และความร่วมมือของชุมชน การแก้ปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ เพราะยังขาดปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ เช่น กำลังคนและงบประมาณ ส่วนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นการช่วยกันดูแลระหว่างวัดกับชุมชน จะพบปัญหาเพียงบางโอกาส เช่น เรื่องสถานที่เมื่อมีผู้ชมเป็นจำนวนมาก และปัญหาเกี่ยวกับการให้ข้อมูลความรู้ซึ่งมีป้ายกำกับไว้บางชิ้น และปัญหาของผู้นำชมซึ่งเป็นครูในท้องถิ่น ที่ต้องทิ้งภาระงานสอนมานำชมพิพิธภัณฑ์บางโอกาส

ด้านความสำเร็จในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นั้นพบว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะยังขาดความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ขาดงบประมาณ และเนื่องจากความไม่สะดวกจึงทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์ ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองนั้น ตั้งแต่พิพิธภัณฑ์เปิดดำเนินงานมาในปี พ.ศ.2541 มีคนภายนอกและคนในชุมชน เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทั้งกับวัดและพิพิธภัณฑ์ และมีความภาคภูมิใจในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของตน การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองจึงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างความภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า รัฐควรเข้ามาสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งด้วยวิธีการที่เหมาะสม ทั้งนี้ต้องให้ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ให้ข้อมูลและเนื้อหาในการจัดแสดง จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และควรมีการถวายเป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแด่พระสงฆ์ทั้งพระสังฆาธิการและพระลูกวัด เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่จะมีการจัดตั้งขึ้นที่วัด เพื่อให้สามารถดูแลพิพิธภัณฑ์ให้คงอยู่เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน นอกจากนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากสภาพความเป็นจริงมากขึ้น ครูจึงควรมีบทบาทในการนำนักเรียนเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นของนักเรียนเองจากพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้มีความภูมิใจในท้องถิ่นและบุรุษของตนเอง อีกทั้งเป็นการใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอันเป็นแหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่าอีกด้วย

Abstract

This research studies two local museums in Nakornnayok : Banpakphlee local museum (Tambon Pakphlee Amphoe Pakphlee) and Watfangklong local museum or Thaiphuan (Tambon Kohwai Amphoe Pakphlee) . The purpose of this research studies nine topics. They are proceeding of local museum, study, cooperation of community, collection of materials, display and dissemination, problems, obstacles solution and success in setting these two local museums. The researcher collected the data by surveying buildings, display and environment, and also interviewed the authorities concerned and local people. The results of this research were as follows :

Proceeding : The two local museums do not receive the budget from the government as well as the formal committee. The establishment at the beginning was to assist the community. Watphopakphlee local museum focuses in the display of ancient materials which were found in Tambon Pakphlee.(It has little display of local utensil.) The display of Watfangklong local museum focuses in Thaiphuan's local utensil. Thaiphuan are the majority in this local area.

Study : At Watphokakphlee local museum when the ancient materials were found, the academics who established it study them. There is no study of the display material by the local people who established Watfangklong local museum. They only wrote name and age of some materials which were displayed.

Cooperation : Although Watphopakphlee local museum is set in Pakphlee community, it procured the local people's cooperation at the beginning by contributing ancient materials to display. Later the local people do not participate in the accomplishment of the museum. As Watfangklong local museum is far from community, it gives collaborate to do activities well, are intimate to the temple and offer the assistance to the museum.

Collection of Materials : The collected materials of Watphopakphlee local museum is to classified 2 types : ancient materials and local utensils as well as other things. Watfangklong local museum divides collected materials into many small groups : utensils, necessary equipment to operate, domestic utensils, Phuan language texts, fossil, currency and souvenir.

Display and Dissemination : Watphopakphlee local museum converts the storeroom into the display room by exhibiting things were displayed on shelves

around the room. Large materials were displayed on the floor, but very huge and heavy things are displayed outside. The data related to the materials are shown in the display.

Watfangkhlong local museum employs the ground floor of the miscellaneous building which used to be the dining room of the Buddhist monks to display. There are two settings : The first setting was for the similar group of material and the second setting was the utensils which resample the local people's life : the hearth. It offers the data of some material.

Problems : The proceeding of Watphopakphlee local museum has three problems : place, management and the cooperation between the temple and the community. It has some problems : place, giving the data of some materials and lack of guides. The guides of this local museum are the teachers who cannot render full time for this purpose.

Obstacles : Watphopakphlee local museum is not successful because it lacks of the cooperation, budget and convenience in various situation. These factors creates it to be the unqualified cultural learning center. Watfangkhlong local museum can be the learning center and makes local people proud of it because of these elements. These are local people and visitors to come to Watfangkhlong local museum which was opened in 1997. The local people give the cooperation to do activities at the temple and the museum could make it in to the learning center and it be proud of it.

The researcher suggests that the government should support these local museums. The inherited traditional culture of local people should contribute the data and content of the display material in order that they feel dignified. This knowledge should be imparted to monks since most of the local museums are located at the temples. In order to be pertinent with the educational knowledge encourage through experience. Teacher should take part in leading students to study local culture in order that they feel proud of their local community and ancestors. In deploying the local museum proceeds to the center of invaluable knowledge.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
การวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ระเบียบวิธีวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์	6
วิธีดำเนินการวิจัย	6
2 พิพิธภัณฑสถานและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	7
ความหมายของพิพิธภัณฑสถาน	7
ประวัติและพัฒนาการของพิพิธภัณฑสถาน	8
พิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย	10
หน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน	11
ประเภทของพิพิธภัณฑสถาน	14
พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น	17
แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น	18
วัฒนธรรมกับการจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น	19
พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย	26
3 อำเภอบางพลี	32
ที่ตั้งและอาณาเขต	32
สภาพภูมิประเทศ	32
สภาพภูมิอากาศ	34
ทรัพยากรธรรมชาติ	34
ประวัติอำเภอบางพลี	35
เขตการปกครอง	36
ประชากร	38
ภาษา	38
สภาพเศรษฐกิจ	39
สภาพทางสังคม	41
ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม	42
ศาสนา	43
แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นในอำเภอบางพลี	44

3 (ต่อ) ชุมชนบ้านปากพลี	46
ประชากรและการประกอบอาชีพ	47
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	49
ภาษา	52
สุขภาพอนามัย	52
อาหาร	53
ศาสนา	54
ประเพณี	56
ชุมชนบ้านฝั่กคลอง	58
ประชากรและการประกอบอาชีพ	58
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	61
ภาษา	63
สุขภาพอนามัย	63
อาหาร	65
ศาสนา	66
ประเพณี	70
การแต่งกายของไทยพวน	80
4 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี	84
การบริหารจัดการ	86
การมีส่วนร่วมของชุมชน	86
การเก็บรวบรวมวัตถุ	88
การศึกษาค้นคว้า	91
การจัดแสดงและการเผยแพร่	91
ปัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหา	95
ความสำเร็จของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์	97
5 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่กคลอง	99
การบริหารจัดการ	103
ความร่วมมือของชุมชน	104
การเก็บรวบรวมวัตถุ	105
การศึกษาค้นคว้า	106
การจัดแสดงและการเผยแพร่	107
ปัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหา	113
ความสำเร็จของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์	113
6 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	115
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี	115

บทที่	หน้า
6 (ต่อ) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั้งคลอง	117
อภิปรายผล	119
ข้อเสนอแนะ	128
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	136

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่อำเภอปากพลี	33
2 กลองปากพลี	48
3 ตลาดเก่าบ้านปากพลี	48
4 ตลาดนัดในวัดโพธิ์ปากพลี	48
5 ตลาดนัดหน้าวัดโพธิ์ปากพลี	48
6 เรือนไม้	51
7 เรือนร้านค้าริมทาง	51
8 เรือนชาวบ้าน	51
9 ชุมประตูดวัดโพธิ์ปากพลี	55
10 การทำบุญของชาวบ้านปากพลี	55
11 ผู้สูงอายุบ้านปากพลี	55
12 ประเพณีก่อพระทราย	57
13 พวงเต๋ารั้ง	57
14 ศาลปู่ตาวัดท่าแดง	59
15 กลองท่าแดง	62
16 บ้านเกาะหวาย	62
17 บ้านชาวพวน	62
18 วัดฝั้กคลอง	67
19 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	67
20 – 21 ศาลเจ้าพ่อการะเกด	69
22 – 26 การแต่งกายของหญิงชาวพวน	81
27 นางบุญเลื่อม อุดมชัย	81
28 การแต่งกายของหญิงชาวพวน	82
29 – 30 ทางขึ้นกุฏิวัดโพธิ์ปากพลี	85
31 – 32 ด้านหน้าพิพิธภัณฑ์	85
33 อาคารพิพิธภัณฑ์แห่งใหม่	85
34 – 37 บ้านโคกกระโดนและการค้นพบชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผา	89
38 แผนผังการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี	92
39 – 44 การจัดแสดงวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี	93
45 – 48 การจัดวางโบราณวัตถุ	94
49 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั้กคลอง	101
50 พระครูวิริยานุโยค	101
51 แผนผังการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั้กคลอง	109

ภาพประกอบ (ต่อ)	หน้า
52 – 56 การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง	110
57 – 61 การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง	111
62 – 64 บริเวณที่จำลองชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวน	112
65 – 68 สมุดเซ็นเยี่ยม	114

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวถึงความหมายของการศึกษาว่า “เป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และยังให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า “เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย” ในขณะเดียวกัน ในมาตรา 25 ระบุว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่า ทิศทางของพระราชบัญญัตินี้กล่าว มีความคาดหวังให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนแต่ละแห่งก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีและที่สำคัญการเรียนรู้ของคนในสังคมไทย ควรเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การอบรมจากสังคมเป็นการศึกษาโดยธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์รู้จักการอยู่รอดร่วมกันทางสังคม ที่เริ่มตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน เป็นการเรียนรู้ในการดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไม่มีจบสิ้น สิ่งที่เป็นแก่นสารของการเรียนรู้นี้ดังกล่าวคือสิ่งที่ป็นภูมิปัญญาที่มนุษย์แต่ละชุมชนแต่ละท้องถิ่น ได้สะสมและถ่ายทอดให้กัน ภูมิปัญญาเหล่านี้คือชีวิตความเป็นจริงที่ทำให้คนแต่ละหมู่เหล่าอยู่ร่วมกันได้

ในสภาพการณ์ที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศไทยเรายังไม่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดปัญหา เกิดความล้มเหลว เนื่องจากเราไปรับเอาแนวทางการพัฒนาคนไทยตามอย่างตะวันตก ซึ่งมีภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกับของไทย จึงมีความจำเป็นในการนำภูมิปัญญาของคนไทยเราที่คิดริเริ่มสั่งสมมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ มาใช้ในการพัฒนาคน ซึ่งต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544 : 225)กล่าวถึงความล้มเหลวในกระบวนการอบรมทางสังคมในอดีตว่า

ในยุคของสงครามเย็นที่ย้อนไปประมาณ 40 ปีกว่า กระบวนการอบรมทางสังคมเกิดภาวะล่มสลายไปตามกรอบครัวและชุมชน เพราะทั้งรัฐและสังคมต่างให้ความสนใจไปที่การศึกษาในระบบ กระบวนการพัฒนาประเทศที่ดำเนินงานจากส่วนกลาง เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแผนของการพัฒนาท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวทำลายวัฒนธรรมเก่า ๆ ที่เคยมีมา ระบบการคิดที่แก่งแย่งกันทั้งการเข้าศึกษาต่อ การทำงาน สิ่งที่ได้จากการศึกษาในระบบส่วนใหญ่เป็นเรื่องไกลตัว เน้นความจำมากกว่าการคิด การศึกษาในระบบจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งสมบูรณ์ จบสิ้นในตัวเอง เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีอนาคต เป็นใหญ่เป็นโต จึงทำให้ความเป็นมนุษย์นั้นเลื่อนไป เพราะเน้นเรื่องของปัจเจกบุคคล สร้างสำนึกความไม่ทัดเทียมกันในสังคม ซึ่งสวนทางกับความเป็นจริงที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นจึงจะมีชีวิตอยู่ได้

การศึกษาในระบบควรเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับการอบรมทางสังคม เพราะต้องนำความรู้จากการเรียนมาสัมพันธ์กับประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เรียนรู้ระบบการอยู่ร่วมกันจากสังคมทั้งระบบเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อ ก็จะเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะทำให้มนุษย์ยึดอย่างมีสติปัญญา เพราะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัว เมื่อเด็กเรียนรู้และคิดเป็นก็จะสร้างความเชื่อมั่นและรู้จักตนเองในฐานะมนุษย์ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่น ก็จะเกิดความสำนึกในท้องถิ่น เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ไม่ให้ใครมาทำลายได้

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยชุมชนแต่ละแห่งก็มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่แตกต่างกันไป บางชุมชนเป็นเมืองเก่ามาก่อน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย พอที่จะทำให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงรากเหง้า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของบรรพบุรุษได้ อีกทั้งเมื่อมีชุมชนย่อมมีประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเกิดขึ้น โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของคนในชุมชนว่ามีระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะมีบทบาทในการนำเสนอระบบต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายในท้องถิ่น องค์ความรู้ที่สามารถนำเสนอระบบต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายในท้องถิ่น และสามารถนำมาเชื่อมโยงสู่ระบบโรงเรียน เพื่อให้นักเรียน ซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนได้รู้จักตนเองได้เป็นอย่างดี

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีความชัดเจนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษา นอกกรอบ ที่แสดงถึงวิวัฒนาการในสังคมมนุษย์ในระดับล่างคือความเป็นประชาชน มิใช่เฉพาะวัฒนธรรมหลวงเท่านั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ปลูกสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นด้วย พิพิธภัณฑ์จึงเป็นสถาบันการศึกษาที่แตกต่างไปจากสถาบันการศึกษาอื่นตรงที่ใช้สิ่งของเป็นสื่อสอน แต่สิ่งของนั้นไม่อาจสอนใครได้หมด เนื้อหาของสิ่งที่สอนต้องมาจากความคิดของคนที่จัดแสดง การให้ความหมายและความรู้เกี่ยวกับสิ่งของนั้น ๆ อย่างตรงไปตรงมา จึงเป็นเรื่องสำคัญ

เพราะจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความคิดและความภาคภูมิใจในปัญญาของบรรพบุรุษ การทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่คนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าไปแสวงหาความรู้ได้ไม่จำกัด

พิพิธภัณฑ์นอกจากเป็นที่ศึกษาวัฒนธรรมทางด้านวัตถุแล้ว ยังเชื่อมโยงถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่ง ธิดา สารยา (2539 ก : 132-134) กล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า

เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่อาศัยหลักฐานประเภทพื้นบ้านพื้นเมืองเป็นหลัก อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่เน้นแง่มุมหลาย ๆ ประการที่เกี่ยวกับท้องถิ่นและผู้คนหรือประชาชนของท้องถิ่นนั้น เป็นประวัติศาสตร์ที่ให้ภาพเคลื่อนไหวอยู่เสมอ เพราะหลักฐานที่ใช้มันเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตามความคิดอ่าน ทัศนคติประชาชน และการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับพื้นบ้าน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญต่อภูมิภาคอื่น ถิ่นอื่น และเมืองอื่นของอาณาบริเวณที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

กล่าวได้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของสังคม โดยผ่านท้องถิ่น สะท้อนความเคลื่อนไหวของสังคม ซึ่งเราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวในท้องถิ่นได้โดยศึกษาผ่านกลุ่มชนซึ่งมีกิจกรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ คติความเชื่อ เกี่ยวพันกันในขอบข่ายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ทำให้เข้าใจถึงรากเหง้าวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ โดยวัฒนธรรมในความหมายเชิงประวัติศาสตร์นั้นหมายถึง วัฒนธรรมเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อันเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ซึ่ง งามพิศ สัตย์สงวน (2540 : 11) ได้กล่าวถึงการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า ควรจัดแสดงถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นต่าง ๆ ว่าชุมชนนั้น มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แล้วแสดงให้เห็นว่าประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ตกทอดมาเป็นมรดกทางสังคมได้อย่างไรบ้าง

นอกจากนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม (2540 : 3) ยังกล่าวถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าเป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษาอนุกระบบ ฝึกให้คนคิดเป็นจากสิ่งที่ใกล้ตัว ทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรม เป็นการฝึกจิตสำนึกรักในท้องถิ่น อันจะทำให้ท้องถิ่นนั้น ๆ มีความเข้มแข็ง

จังหวัดนครนายก มีพิพิธภัณฑ์ประเภทที่เป็นแหล่งเก็บสะสมโบราณวัตถุ เครื่องใช้พื้นบ้าน อยู่ 2 แห่งในอำเภอปากพลีคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งนี้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่นของชาวบ้านในชุมชน

น้อม งามนิสัย และ เย็นจิต สุขาวสนะ (2542 : 31-33) กล่าวถึงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ที่วัดโพธิ์ปากพลีว่า มีการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุมากกว่า 500 ชิ้น ที่ชาวบ้านพบโดยบังเอิญจากการขุดดินหรือพรวนดินเพื่อทำการเพาะปลูก ถ้าเป็นโลหะเช่น ทองคำ สำริด ก็จะเก็บเอาไว้ ถ้าเป็นสิ่งอื่นก็โยนทิ้งไปเสียมาก จนเมื่อมีการสำรวจและให้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าโบราณวัตถุดังกล่าว โดยคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทำให้ชาวปากพลีมองเห็นคุณค่า แม้ว่าโบราณวัตถุเหล่านี้จะมีมูลค่ามาก แต่ชาวปากพลีก็ได้เสียสละนำโบราณวัตถุในความครอบครองนั้นมารวมกัน จัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลีขึ้นในวัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2540 ชาวปากพลีมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ด้วยคิดว่าหากขายโบราณวัตถุที่มีมูลค่าสูงเหล่านั้นไป บ้านปากพลีก็จะไม่เหลืออะไรสมบัติของแผ่นดินเหล่านั้นจึงควรอยู่ในปากพลีเพื่อเป็นหลักฐานว่า ครั้งหนึ่งบ้านปากพลีเคยรุ่งเรืองเป็นเมืองท่าเรือสำคัญในการติดต่อค้าขายกับอาณาจักรอื่นมาแล้ว และยังมีความเจริญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การถลุงเหล็ก และการทอผ้า

ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง มีการจัดตั้งขึ้นโดยพระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ได้เป็นผู้ริเริ่มศึกษาค้นคว้าความเป็นอยู่ของชาวบ้านใกล้เคียงหมู่บ้านฝั่งคลอง โดยสอบถามจากชาวบ้านในพื้นที่ถึงเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนของเก่าที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของท้องถิ่นให้เยาวชนได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมของชาวไทยพวน ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากชาวบ้านในพื้นที่ จึงได้เริ่มดำเนินการรวบรวมเก็บรักษาสสิ่งของเครื่องใช้ไว้ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2520 ต่อมาเมื่อกรมศิลปากรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดสถานที่เพื่อเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม ทางวัดจึงได้จัดสร้างปรับปรุงสถานที่ของวัดส่วนหนึ่งให้เป็นหอพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ในปี พ.ศ.2541 จากนั้นได้เชิญชวนให้ประชาชนเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้ตลอดเวลา (พระครูวิริยานุโยค. สัมภาษณ์. 2544)

พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง ในอำเภอบางพลี เป็นการเกิดขึ้นโดยความสำนึกรักบ้านเกิดของคนในพื้นที่ มีความศรัทธาช่วยกันบำรุงรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งคนภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ แต่การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ยังมีปัญหาในแง่ของการศึกษาหาความรู้คือ ในขณะที่พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งสะสมสิ่งของวัตถุทางวัฒนธรรมมากมาย แต่ยังขาดการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ในเรื่องของข้อมูล องค์ความรู้ ที่เป็นเอกสารหรือคำอธิบายเกี่ยวกับวัตถุดังกล่าว ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น ทำให้ผู้ดูไม่สามารถค้นหาคำตอบ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ต้องการศึกษาหาความรู้ได้อย่างเต็มที่ซึ่งปัญหาดังกล่าวน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการและการเผยแพร่ที่เหมาะสม ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาถึงการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีอยู่ในจังหวัดนครนายกทั้ง 2 แห่งคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี วัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอบางพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอบางพลี เพื่อเป็นกรณีศึกษาและให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานอีกทั้งการเป็นกลไกที่สนับสนุนให้คนในชุมชนร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่น

เพื่อคนในท้องถิ่น ที่จะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น โดยมีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาวิธีจัดดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี วัดโพธิ์ปากพลีและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ในประเด็นต่อไปนี้
 - 1.1 การศึกษาค้นคว้า
 - 1.2 ความร่วมมือของชุมชน
 - 1.3 การรวบรวมวัตถุ
 - 1.4 การจัดแสดงและการเผยแพร่
2. ศึกษาปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขปัญหาและความสำเร็จในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดนครนายก ในการให้ข้อเสนอแนะการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิผลเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของจังหวัดนครนายก นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของภูมิปัญญาไทยในประเด็นการอนุรักษ์งานศิลปะพื้นบ้านอีกด้วย
2. พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งในจังหวัดนครนายก จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สมบูรณ์ทั้งข้อมูลด้านวิชาการและศิลปวัตถุ

การวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ การวิจัยในกลุ่มศิลปวัฒนธรรมของโครงการชนบทศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เรื่อง การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดนครนายกและโครงการพัฒนาการนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดนครนายก

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ในลักษณะการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey study) เพื่อศึกษาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งในจังหวัดนครนายก

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นกรณีศึกษาเฉพาะพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก ประชากรคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี โดยมีขอบเขตในการศึกษาคือ การศึกษาค้นคว้า ความร่วมมือของชุมชน การรวบรวมวัตถุ การจัดแสดงและการเผยแพร่ ปัญหาและอุปสรรค วิธีการแก้ปัญหา และความสำเร็จในการจัดทำพิพิธภัณฑ์

นิยามศัพท์

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง สถานที่เก็บรวบรวมและรักษาสืบของของท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อการศึกษา โดยเกิดจากความต้องการของท้องถิ่น มีบุคคลในท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ ชาวบ้าน ที่เป็นผู้ริเริ่มจัดทำ ดำเนินการ อาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้าง

ภัณฑารักษ์ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนวัตถุ ซ่อมแซมวัตถุ คัดเลือกวัตถุที่จัดแสดง ผู้ดูแลให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแก่ผู้มาเยี่ยมชมศึกษา

การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้คนและทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น ตำบลปากพลี และตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี ในการบริจาคสิ่งของ เงิน แรงงาน ในการให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นและคงอยู่

การรวบรวมวัตถุ หมายถึง การคัดเลือกสิ่งของที่ได้รับจากการบริจาคของชาวบ้านเป็นหมวดหมู่เพื่อนำมาจัดแสดง

การศึกษาค้นคว้า หมายถึง การทำความเข้าใจกับหลักฐานวัตถุที่ได้มาเพื่อนำมาจัดแสดง

การจัดแสดงและเผยแพร่ หมายถึง การนำสิ่งของและวัตถุตลอดจนข้อมูลที่ได้ศึกษามาจัดวางในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในอำเภอปากพลีทั้ง 2 แห่งคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ใช้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการเข้าไปสำรวจลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งพร้อมบันทึกภาพ ศึกษาเอกสารของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง และสอบถาม สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ชาวบ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลเกาะหวาย และตำบลปากพลี ในประเด็น การศึกษาค้นคว้า ความร่วมมือของชุมชน การรวบรวมวัตถุ การจัดแสดงและการเผยแพร่ ปัญหาและอุปสรรค วิธีการแก้ปัญหา และความสำเร็จในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ การรายงานผลจะรายงานเป็นรายการณวิเคราะห์ในภาพรวมแต่ละประเด็นดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 2

พิพิธภัณฑ์และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นได้จากการมีประสบการณ์หลายด้าน เช่น การได้เห็น ได้สัมผัส ได้ลองกระทำ ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้มนุษย์มีการเรียนรู้โดยธรรมชาติ เมื่ออยู่ในระบบการศึกษา ก็จะมีการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นคือการรู้เกี่ยวกับเนื้อหาทางศาสตร์ต่าง ๆ ที่ในหลักสูตรจัดไว้ให้ได้ศึกษา แต่การแสวงหาความรู้นั้นไม่จำกัดเฉพาะอยู่แต่เพียงห้องเรียนเท่านั้น มนุษย์สามารถแสวงหาความรู้ได้จากสถานที่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เราสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ในแขนงต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากการศึกษาในห้องเรียนทั้งยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสถานที่เก็บรวบรวมวัตถุทางธรรมชาติ วัตถุทางวิทยาศาสตร์ วัตถุทางศิลปกรรม วัตถุทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ฯลฯ ตลอดจนการให้ความรู้ในแขนงดังกล่าว สถานที่นั้นคือ พิพิธภัณฑ์นั่นเอง

พิพิธภัณฑ์ในความเข้าใจของประชาชนทั่วไป เป็นอาคารที่จัดแสดงรวบรวมของเก่า เช่น พระโบราณ ถ้วยโออิซาม ไม่กลายเป็นหิน รวมถึงวัตถุรูปร่างประหลาด ที่จะหาที่อื่นไม่ได้ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวนี้ ก็มีความถูกต้องอยู่มาก เพราะรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย เป็นเช่นนั้นโดยทั่วไป ทว่าในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์มีบทบาททางด้านอื่น นอกจากการเป็นที่เก็บของเก่า พิพิธภัณฑ์จึงเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้นอกห้องเรียนหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้การศึกษาต่อสังคม เป็นแหล่งอบรมความรู้ความเข้าใจเรื่องประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้คนในชาติและคนภายนอกให้ความสนใจในบ้านเมืองและท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ดังนั้นพิพิธภัณฑ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งให้การศึกษาอนุกระบบ

ความหมายของพิพิธภัณฑ์

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International council of Museums) (ICOM. 1974; อ้างอิงจาก จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 3) ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ว่า เป็นสถานที่รวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย และจัดแสดงสิ่งซึ่งเป็นหลักฐานมีความสำคัญกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้า การศึกษาและความเพลิดเพลิน สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ รวมถึงสิ่งมีชีวิตด้วย เช่น สวนสัตว์ วนอุทยาน สวนพฤกษชาติ สถานที่สงวนสัตว์น้ำ และสถานที่อันเป็นเขตสงวนอื่น ๆ รวมทั้งโบราณสถานและอนุสรณ์สถาน

ชนิด อยู่โพธิ์ (2510; อ้างอิงจาก ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. 2530 : 7) ให้คำจำกัดความว่า พิพิธภัณฑ์เป็นที่จัดตั้งแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ และเป็นที่เก็บรวบรวมสมบัติทางสติปัญญา เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเป็นหลักฐานที่บรรดาผู้มีสติปัญญาจะใช้เป็นสถานที่ค้นคว้าและพยานอ้างอิงความรู้ตามศิลปวิทยาการในแขนงต่าง ๆ ตั้งแต่ความรู้ขั้นต่ำจนถึงความรู้ขั้นสูงสุด

คำจำกัดความข้างต้น สะท้อนให้เห็นความเข้าใจเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อสังคมทั้งในความหมายแคบและกว้าง ตั้งแต่ในความหมายที่ว่าเป็นที่สงวนรวบรวมวัตถุต่าง ๆ ที่มีความสำคัญหรือแปลก ซึ่งเป็นความหมายของพิพิธภัณฑ์ที่ยังไม่มีการพัฒนาถึงขั้นในปัจจุบัน ที่มองเห็นว่าพิพิธภัณฑ์นอกจากเป็นแหล่งเก็บรวบรวมโบราณวัตถุแล้ว ยังเป็นสถานที่ให้ค้นคว้าหาความรู้ ความเพลิดเพลิน พิพิธภัณฑ์มีความหมายต่อสังคมในการสงวนรักษาหลักฐานเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า บทบาทของพิพิธภัณฑ์จึงเกี่ยวกับการศึกษาหาความรู้ในลักษณะที่เป็นการศึกษา นอกกรอบนั่นเอง

ประวัติและการพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์แห่งแรกของโลก ปรากฏขึ้นที่เมืองอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ ราว 300 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวัง มีห้องบรรยาย ห้องโถง รวบรวม จัดแสดงโบราณวัตถุ ทางศาสนา การแพทย์ ภูมิศาสตร์ ปรัชญาและศิลปะ รวมทั้งมีสวนพฤกษชาติและสวนสัตว์รวมอยู่ด้วย ถือได้ว่าเป็นทั้งมหาวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์รวมอยู่ด้วยกัน

พิพิธภัณฑ์มีพัฒนาการมาเป็นระยะ ตามทัศนคติของคนในแต่ละยุค ตั้งแต่การเก็บทรัพย์สมบัติของกษัตริย์ เจ้านาย ชนชั้นสูง เป็นคลังสมบัติส่วนตัว ไม่เปิดให้ประชาชนได้ชม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงฐานะทางสังคมเท่านั้น จนถึงความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดการจัดทำพิพิธภัณฑ์ เพื่อคุณค่าทางจิตใจ ปัญญา มากกว่ามูลค่าและราคา แต่ก็ยังไม่เป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 22 จึงมีพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชนขึ้นเป็นแห่งแรกที่เมืองออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ให้กับมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เปิดให้คนทั่วไปได้ชม หลังจากนั้นก็มีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น บริติช มิวเซียม อันมีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษ ได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริจาคศิลปวัตถุด้วย

จิรา จงกล (มปป. : 10) กล่าวถึงแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลต่อพิพิธภัณฑ์ว่า

อิทธิพลสำคัญของความคิดเรื่องประชาธิปไตยที่มีต่อพิพิธภัณฑ์สถานคือ ความต้องการทางการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป ทั้งอเมริกาและฝรั่งเศสได้แสดงให้เห็นความมารถในทางสติปัญญาของสามัญชนว่า ทุกคนเรียนได้เท่ากัน ฉะนั้น ความรู้สูง รสนิยมสูง การชื่นชมในศิลปะความงาม และอื่น ๆ มิได้มีไว้สำหรับชนชั้นสูงเพียงชั้นเดียว แต่เป็นของทุกคน และความคิดความรู้สึกที่ทำให้ความต้องการทางการศึกษาสำหรับเยาวชนเพิ่มขึ้นทุกที ความก้าวหน้านี้ก็เป็นอิทธิพลในความก้าวหน้าของพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน และงานเผยแพร่ความรู้ของพิพิธภัณฑ์

ในประเทศฝรั่งเศส พระราชวังลูฟ (Louvre) ถูกเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชนในปี ค.ศ.1788 แต่เปิดได้ไม่นานก็ต้องปิดตัวลง เนื่องจากยังไม่พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่และการบริการ ภายหลังเมื่อรวบรวมศิลปวัตถุได้อีกมากพอ เมื่อมีความพร้อมจึงเปิดขึ้นอีกครั้งเมื่อปี ค.ศ.1799

คริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น หลายประเทศได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน และส่วนใหญ่จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เป็นสถานที่รวบรวม สงวนรักษาวัตถุที่เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ นอกจากนี้ยังรับของบริจาคสิ่งจัดแสดงจากประชาชนทั่วไป เป็นเหตุให้คนทั่วไปรู้จักพิพิธภัณฑ์ในแง่ที่เป็นสถานที่ซึ่งประชาชนสามารถส่งสมบัติเข้าไปเก็บรักษาไว้ถาวร พิพิธภัณฑ์จึงเป็นคลังสมบัติหรือคลังเก็บวัตถุเก่าของโบราณหรือของประหลาด ในช่วงนี้แม้จะมีพิพิธภัณฑ์มากขึ้น แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังมองเห็นเป็นสถานที่แปลก น่าพิศวง เป็นที่นักปรัชญาและนักศึกษาค้นคว้าได้ใช้เป็นสถานที่ค้นคว้า พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่นั้นมา

ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เริ่มขึ้นในอังกฤษแล้วจึงแผ่ขยายไปทั่วโลก มีวิทยาการที่ก้าวหน้าต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้มีความเคลื่อนไหวในวงการพิพิธภัณฑ์ มีการสะสมงานศิลปะและงานช่างฝีมือเกิดขึ้น เนื่องจากความเจริญทางอุตสาหกรรมทำให้เกิดความเสื่อมในคุณค่าของงานช่างฝีมือและศิลปะ จึงเกิดพิพิธภัณฑ์ วิกตอเรีย แอนด์ อัลเบิร์ต มิวเซียม เป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะตกแต่งหรือประณีตศิลป์ ในกรุงลอนดอน รวบรวมงานศิลปะประยุกต์หรือประณีตศิลป์ งานฝีมือเก่า ๆ นับเป็นก้าวใหม่ในวงการพิพิธภัณฑ์ที่คนตื่นตัว รวบรวมของมีค่าในอดีตที่กำลังจะสิ้นไปเพื่อหวังผลในอนาคต

พิพิธภัณฑ์ศิลปะตกแต่งได้มีพัฒนาการต่อไป บางประเภทจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ แสดงวิวัฒนาการงานฝีมือไปสู่เครื่องจักรกล ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 24 ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้แพร่ขยายไปถึงชนบทของยุโรป วิถีชีวิตและผลิตภัณฑ์ สิ่งของเครื่องใช้แบบดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลง คนจึงเกิดความตระหนักว่ามรดกพื้นบ้านเหล่านี้อาจไม่เหลือให้คนรุ่นหลังได้เห็น จึงมีการเก็บรวบรวมวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน จึงทำให้เกิดพิพิธภัณฑ์แขนงใหม่คือ พิพิธภัณฑ์ชาติวงศ์วรรณา (Museum of Ethnology) และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน (Folk Museum) เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนต่าง ๆ ไว้บ้างก็จัดเป็นรูปจำลองหมู่บ้านชนบทจริง ๆ หรือจัดเป็นการแสดงกลางแจ้ง (Open Air Museum) นอกจากนี้ ความเจริญทางเทคโนโลยี ทำให้มีการเก็บรักษาสิ่งที่เป็นผลจากการประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น เครื่องจักร เครื่องยนต์ จึงเกิดพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นด้วย

พิพิธภัณฑ์ที่ทันสมัยจะดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนตามวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์ในการที่จะให้การศึกษาและความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เรื่อยมาได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางการศึกษามาก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ.1920 เรื่อยมา มีการตื่นตัวในแผนการศึกษาก้าวหน้า (Progressive Education) พิพิธภัณฑ์ได้หันมาสนใจกับเยาวชนมากขึ้น จนทำให้เกิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สำหรับเด็กตามความเชื่อในแนวการศึกษาแบบพัฒนาการ ที่เน้นความสำคัญในตัวของเด็ก หลังจากเกิด

พิพิธภัณฑ์สำหรับเด็กขึ้น ทำให้มีการตื่นตัวขึ้นในวงการพิพิธภัณฑ์ทั่วไป ในการปรับปรุงกิจการและ บริการแก่เยาวชน

งานปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ มีการเคลื่อนไหวทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ องค์การหนึ่งที่มีบทบาทซึ่งมีความสำคัญสำหรับวงการพิพิธภัณฑ์คือ สมาคมพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museums) หรือ ICOM ได้เกิดขึ้นมา โดยต้องการให้มีความร่วมมือ ระหว่างชาติ ในการสนับสนุนกิจการพิพิธภัณฑ์ทั่วโลก ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ของยูเนสโก (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) ในการวางรากฐานสันติภาพถาวรของโลก ด้วยการส่งเสริมการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมในธรรมนูญของสมาพันธ์พิพิธภัณฑ์ระหว่าง ชาติ (ICOM.1974 : อ้างอิงจากจิรา จงกล ม.ป.ป. : 17) ระบุถึงวัตถุประสงค์ขององค์กรคือ

1. ให้คำจำกัดความของพิพิธภัณฑ์ ร่วมมือสนับสนุนสถาบันพิพิธภัณฑ์ และผู้ประกอบ อาชีพพิพิธภัณฑ์
2. การประสานงานช่วยเหลือกันระหว่างพิพิธภัณฑ์ และระหว่างผู้ประกอบอาชีพ พิพิธภัณฑ์ในระดับระหว่างประเทศ
3. เน้นความสำคัญของหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์และอาชีพพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อชุมชน และส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจกันของมวลชนโลก

พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย

การกำเนิดพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย เริ่มจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรวบรวมโบราณวัตถุของชาวไทยและสิ่งของที่นานาประเทศเข้ามาถวายเป็นพระราชไมตรี จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2394 ณ พระที่นั่งราชฤดี ต่อมาในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นที่ศาลาสหทัยสมาคมหรือ หอทองคองเตี้ย เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2417 เพื่อให้ประชาชนเป็นแห่งแรกในประเทศไทย ทุก ๆ ปี ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดนิทรรศการพิเศษ แสดงสิ่งของ วัตถุต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้พระบรมวงศานุวงศ์จนกระทั่งราษฎรทั่ว ๆ ไป นำสิ่งของต่าง ๆ มา ร่วมแสดง ซึ่งมีทั้งโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เครื่องประดับ ถ้วยชาม ของแปลกประหลาด งานช่างฝีมือ เป็นต้น โดยมีนายเฮนรี อาลบาสเตอร์ (Henry Alabastor) ชาวอังกฤษต้นสกุล “เศวตศิลา” เป็น กำลังสำคัญในการดำเนินงาน

ในปี พ.ศ.2430 มีการย้ายพิพิธภัณฑ์จากศาลาสหทัยสมาคมในพระบรมมหาราชวัง ไปตั้งที่พระที่นั่ง 3 องค์ คือ พระที่นั่งศิวโมกข์พิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) กิจการพิพิธภัณฑ์ได้ขยายเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับพระนคร ต่อมาในปี พ.ศ.2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ตั้งเป็นกรมพิพิธภัณฑ์ สังกัดกองกระทรวงธรรมการ เปิดให้ประชาชนเข้าชมสัปดาห์ละครั้ง สิ่งของที่แสดง มีโบราณวัตถุ

ศิลปวัตถุ สิ่งของจากธรรมชาติวิทยา มีการจัดทำแคตตาล็อกทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษขึ้นเป็นครั้งแรก

ต่อมาสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สำหรับพระนครขึ้นเป็นการเฉพาะ ในปี พ.ศ.2476 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลได้จัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมศิลปากร มีกองพิพิธภัณฑ์และโบราณคดี ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “กองโบราณคดี” ดูแลรักษาโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร และได้ประกาศตั้งพิพิธภัณฑ์สำหรับพระนครเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งชาติพระนคร เมื่อปี พ.ศ.2477 (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 56-60)

หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์กล่าวได้ว่าเป็นสถาบันของประชาชน เป็นศูนย์กลางชุมชนและบริการชุมชน ซึ่งประกอบด้วยคนทุกประเภท ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เป็นสถานที่ที่ให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินใจ พิพิธภัณฑ์จะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของชุมชน เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบันและอนาคต งานของพิพิธภัณฑ์จึงเป็นสิ่งสำคัญทุกชั้นตอนที่จะละเลยมิได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้ที่มาชมนั่นเอง

ยูเนสโก (UNESCO. 1960 : 13-27) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไว้ว่า ประกอบด้วย การรวบรวมวัตถุ การตรวจสอบจำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย การบันทึกหลักฐาน การซ่อมสงวนรักษาวัตถุ รักษาความปลอดภัย การจัดแสดง การให้การศึกษา หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ทุกประเภท ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) พิพิธภัณฑ์จะก่อกำเนิดขึ้นได้ไม่ว่าเบื้องต้นจะต้องมีการสะสม รวบรวมวัตถุสิ่งของต่าง ๆ การสะสมเป็นนิสัยของมนุษย์ตั้งแต่ดั้งเดิมเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เมื่อมีอารยธรรมสูงขึ้นก็รู้จักสะสมสมบัติทรัพย์สินเพื่อแสดงความมั่งคั่งและฐานะในสังคม ซึ่งจะได้จากที่พิพิธภัณฑ์ที่เริ่มต้นจากการสะสมสมบัติของกษัตริย์ เจ้านาย และชนชั้นสูง เพื่อแสดงฐานะและความสำคัญของตน

วิธีการรวบรวมวัตถุ มีหลายวิธีการดังนี้

1.1 การรับบริจาควัตถุจากประชาชน เมื่อมีการเริ่มพัฒนากิจการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติของรัฐ ทรัพย์สินสมบัติของพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ถูกรวบรวมเป็นของรัฐแล้วเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ และยังคงรวบรวมต่อโดยรับบริจาคสิ่งของจากประชาชน ซึ่งจะเก็บสิ่งของเป็นมรดกตกทอดหรือชิ้นที่มีความสำคัญ และตระหนักในความสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นสมบัติของส่วนรวม จึงนำมาบริจาคให้

1.2 การรวบรวมวัตถุเกิดขึ้นจากผลการขุดค้นทางโบราณคดี การปฏิบัติงานภาคสนามของนักธรรมชาติวิทยา นักมานุษยวิทยา และการประดิษฐ์ของนักวิทยาศาสตร์ เมื่อมีการขุดแต่งโบราณสถานหรือการขุดค้น งามนำทางโบราณคดี ก็จะค้นพบศิลปวัตถุจำนวนมาก ก็จะนำ

เข้าเก็บในพิพิธภัณฑ์ เมื่อนักชาติพันธุ์วิทยาออกสำรวจค้นคว้าชนเผ่าพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ ก็รวบรวมวัตถุสิ่งของเครื่องใช้แสดงวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ศึกษานั้น เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์

1.3 การรวบรวมโดยการจัดซื้อ วิธีการนี้ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยพิพิธภัณฑ์ศิลปะและหอศิลป์ ซึ่งมีการรวบรวมวัตถุโดยการจัดซื้ออยู่มาก พิพิธภัณฑ์ใหญ่ ๆ จะต้องตั้งงบประมาณไว้ค่อนข้างสูงสำหรับการจัดซื้อวัตถุที่มีคุณค่าสำคัญเก็บเข้าพิพิธภัณฑ์

ในการรวบรวมวัตถุ พิพิธภัณฑ์มีความจำเป็นต้องคัดเลือกวัตถุโดยวางมาตรฐานเป็นหลักในการพิจารณา และไม่รับบริจาควัตถุที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่อยู่ในสภาพที่เหมาะสม อีกทั้งไม่เป็นประโยชน์ในการจัดแสดง

2. การตรวจสอบและจำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research) เมื่อมีการรวบรวมวัตถุเข้าในพิพิธภัณฑ์ ต้องมีการตรวจสอบได้ว่าเป็นอะไร ภัณฑารักษ์ต้องมีความรู้ความชำนาญพอที่จะจำแนกแยกประเภทที่มาของวัตถุ อายุ แบบ สมัย มีที่มาอย่างไร นิคม มุสิกคามะ (2521 : 17) กล่าวถึง การจำแนกวัตถุว่า การจำแนกประเภทวัตถุให้ถูกต้องและแน่นอน ควรมีการทำบันทึกลงในป้ายและเลขที่ในบัตร จำนวนวัตถุ และลงเลขที่ลงบนตัวอย่างวัตถุ ลงสถานที่ เวลา และได้มาอย่างไร หากเรารู้เรื่องราวของวัตถุได้มากเพียงใด วัตถุชิ้น ๆ ก็ดูมีค่ามากขึ้น

ภัณฑารักษ์ต้องเข้าใจการตรวจสอบวัตถุและการจำแนกแยกแยะประเภทของวัตถุว่าพิจารณาจากหลักฐานใด อาศัยข้อมูลเอกสารอย่างไร ด้วยเหตุนี้พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีห้องสมุดเพื่ออ้างอิงและเป็นอุปกรณ์การค้นคว้าวิจัย หากรวบรวมแล้วยังไม่สามารถตรวจสอบ จำแนกตามลักษณะของวัตถุได้ก็ต้องทำการวิจัย (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 37) ดังนั้นการวิจัยจึงเป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งของภัณฑารักษ์ซึ่งต้องศึกษาค้นคว้า วิจัยเฉพาะเรื่อง ภัณฑารักษ์มีฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องที่ตนศึกษาวิจัย วัตถุที่รวบรวมไว้ก็จะเกิดเป็นผลงานทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์และมีความน่าเชื่อถือจากประชาชน

3. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) เป็นการจัดทำทะเบียนวัตถุทุกชิ้นที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ เพื่อไม่ให้สูญหายหรือทุจริตจากเจ้าหน้าที่ และที่สำคัญเป็นหลักฐานทางวิชาการ เพราะเป็นทะเบียนประวัติ หลักฐานในเรื่องที่มาของวัตถุ การตรวจสอบ การจำแนกแยกประเภท การกำหนดอายุ ซึ่งสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้านำไปใช้อ้างอิงได้

นอกจากนี้ การทำทะเบียนวัตถุยังมีประโยชน์คือ เป็นการควบคุมวัตถุทำให้รู้จำนวนและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ในขั้นตอนดำเนินการอื่น ๆ ของพิพิธภัณฑ์ เป็นการรักษาความปลอดภัยของวัตถุ และหากวัตถุเกิดการสูญหาย การบันทึกข้อมูลพร้อมรูปถ่ายจะนำกลับคืนมาได้ และประการสุดท้าย ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติที่มา ประโยชน์ใช้สอยจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า

4. การซ่อมสวณรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) การซ่อมสวณรักษาวัตถุเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องสงวนรักษาวัตถุไว้ให้คงทนถาวร ไม่เสื่อมสภาพ วัตถุบางชิ้นอาจมีการชำรุดเสียหายมาก่อนเข้าพิพิธภัณฑ์ จึงเป็นหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์ต้องมีการป้องกันการเสื่อมสภาพ

ของวัตถุและหาวิธีหยุดยั้ง ช่อมแซมตามความจำเป็น พิพิธภัณฑ์จึงต้องมีห้องปฏิบัติการสงวนรักษา มีนักวิทยาศาสตร์เป็นผู้ดูแลวัตถุไม่ให้เสื่อมสภาพ

5. การรักษาความปลอดภัย (Museum Security) พิพิธภัณฑ์ทุกแห่งต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความปลอดภัยเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง มียามรักษาการณ์ เจ้าหน้าที่ประจำห้องเพื่อปกป้องคุ้มครองวัตถุที่รวบรวมไว้ให้ปลอดภัย โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ศิลปะต้องเน้นความปลอดภัยเป็นพิเศษ การมีระบบรักษาความปลอดภัย มั่นคง ย่อมเป็นที่เชื่อถือจากประชาชน และมีภาพพจน์ที่ดี นอกจากนี้ ยังมีผลให้เกิดการสนับสนุนจากภายนอกอีกด้วย

6. การจัดแสดง (Exhibition) เป็นภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งของภัณฑารักษ์และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับ พิพิธภัณฑ์ที่ได้จัดแสดงได้ดี ก็จะดึงดูดความสนใจของประชาชนได้ วัตถุประสงค์ของการจัดแสดงคือ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาและความเพลิดเพลิน ประถม ชุ่มเพ็งพันธ์ (2530 : 86) กล่าวถึงวัตถุประสงค์อื่นของการจัดแสดงว่า

- 1) เป็นการบอกให้คนชมทราบ ว่า พิพิธภัณฑ์แห่งนั้นมีของชิ้นเอกอย่างไรบ้าง เช่น พิพิธภัณฑ์แห่งชาติเจ้าสามพระยา จ.พระนครศรีอยุธยา มีเครื่องทองคำราชูปโภค เป็นสิ่งสำคัญ
- 2) เพื่อจำแนกวัตถุประสงคิให้เป็นระบบให้รู้ว่ามีค่าอันใดมีความสำคัญอันดับ 1-2-3 และมีคุณสมบัติอย่างไรเพียงใด
- 3) เพื่อการหมุนเวียนวัตถุสิ่งของที่จัดแสดง เนื่องจากวัตถุมีมากขึ้นจะเป็นการให้ประชาชนมีโอกาสได้ศึกษา อีกทั้งพิพิธภัณฑ์ยังได้ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องจากการจัดแสดง ...
- 4) เพื่อพัฒนารูปแบบ และเทคนิคด้านต่าง ๆ ให้ทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสาเหตุให้มีการจัดแสดงในลักษณะต่าง ๆ ...

การจัดแสดงนิทรรศการนั้นต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอยู่เสมอ ไม่ให้ผู้เข้าชมเบื่อหน่าย นอกจากการแสดงผลแบบถาวรแล้ว พิพิธภัณฑ์จัดแสดงพิเศษหรือชั่วคราวเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนเข้าใช้บริการตลอดเวลา

7. การให้การศึกษา (Museum Education) พิพิธภัณฑ์มีบทบาทในการให้การศึกษา เป็นเรื่องที่มีการตื่นตัวกันหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งแต่เดิมนั้นมีบทบาทที่เด่นชัดเรื่องการค้ากว่าวิจัย ต่อมาเมื่อการเปลี่ยนแปลงในวงการศึกษาตามความหมายของการศึกษา ไม่ใช่จำกัดอยู่ภายในรั้วโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ยังเป็นการศึกษานอกแบบหรือนอกระบบ พิพิธภัณฑ์จึงมีความสำคัญต่อการศึกษานอกระบบ

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ควรมีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษา มีเจ้าหน้าที่การศึกษา รับผิดชอบดำเนินกิจกรรมแก่เยาวชน และประชาชนทุกประเภท ซึ่งรวมถึงบุคคลประเภทพิเศษ เช่น พิการในลักษณะต่าง ๆ นอกจากจะจัดบริการในพิพิธภัณฑ์แล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมนำวัตถุออกไปแสดง ให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนที่ห่างไกลอีกด้วย

8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) พิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ต่อสังคมคือ ต้องเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามสภาพของสังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชน โดยหน้าที่นี้พิพิธภัณฑ์จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชน พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันได้พยายามบริการความสะดวกสบายแก่ผู้เข้าชม เช่น การจัดสภาพแวดล้อม การจัดห้องจำหน่ายหนังสือและของที่ระลึก มีที่นั่งพักผ่อน ผู้เข้าชมจะได้รับความเพลิดเพลินและความรู้ นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บรรเลงดนตรีแสดงละคร การแสดงพื้นเมือง เป็นต้น

การเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนรูปแบบอื่น ๆ จะประสานความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับประชาชนให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้ง เป็นสถานที่ของประชาชน

จากบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 8 ประการ ถือได้ว่าเป็นพันธะทางสังคม ด้วยการรวบรวม สงวนรักษาวัตถุสำคัญให้ดำรงอยู่ ไม่สูญสลาย ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของวัตถุที่รวบรวม จัดแสดงเผยแพร่ให้ความรู้แก่ประชาชน จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง เป็นศูนย์กลางการศึกษาอบรมที่ให้ความรู้และความเพลิดเพลิน ซึ่งต้องพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคมในปัจจุบัน

ประเภทของพิพิธภัณฑ์

การแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์นั้น อาจแบ่งตามที่ปรากฏลักษณะเด่น 2 ทางคือ แบ่งตามลักษณะของวัตถุที่รวบรวมแล้วจัดแสดงเป็นสำคัญ และแบ่งตามลักษณะการบริหารหรือสถานภาพผู้เป็นเจ้าของ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. 2530 : 21)

ยูเนสโก (UNESCO. 1960 : 38) แบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์ไว้ 9 ประเภท คือ

1. พิพิธภัณฑ์ศิลปะ (Art Museums)
2. พิพิธภัณฑ์ร่วมสมัย (Contemporary Museums)
3. พิพิธภัณฑ์โบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museums)
4. พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาและพื้นเมือง (Ethnology and Folklore Museums)
5. พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา (Natural Science Museums)
6. พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museums of Science and Technology)
7. พิพิธภัณฑ์ส่วนภูมิภาค (Regional Museums)
8. พิพิธภัณฑ์เฉพาะเรื่อง (Specialized Museums)
9. พิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัย (University Museums)

เมื่อพิจารณาจากพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือที่นิยมจัดตั้งกันทั่วไปมี 6 ประเภท ดังนี้ (จิรา จงกล. ม.ป.ป. : 27 – 31)

1. พิพิธภัณฑ์ประเภททั่วไป เป็นที่รวมวิชาการทุกแขนงทั้งศิลปะ โบราณคดี วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้มีอยู่ในยุโรปและเอเชีย เช่น British Museum ในประเทศอังกฤษ
2. พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นที่จัดแสดงศิลปะวัตถุทุกประเภท ซึ่งในปัจจุบันได้แยกเฉพาะแขนงมากขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ศิลปะประยุกต์ หอศิลป์ ศิลปะสมัยใหม่ พิพิธภัณฑ์การแสดง พิพิธภัณฑ์ศิลปะแรกเริ่ม
3. พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นสถานที่จัดแสดงวิวัฒนาการ และความก้าวหน้าของวัตถุที่มนุษย์คิดค้นและประดิษฐ์ขึ้น เช่น ยานพาหนะ โทรคมนาคม เครื่องจักรกล พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยี อาจแยกออกเป็นพิพิธภัณฑ์เฉพาะเรื่องก็มี เช่น พิพิธภัณฑ์รถไฟ เรือ และยานอวกาศ เป็นต้น
4. พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเรื่องราวของธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องโลก ดิน หินแร่ มนุษย์ สัตว์ พืช นอกจากนี้ ยังได้รวมถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ อยู่ในสาขานี้ด้วย
5. พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรม ประเพณีพื้นเมือง อาจแยกเป็นพิพิธภัณฑ์เฉพาะเรื่อง เช่น
 - พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ จัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเมือง การทหาร เศรษฐกิจสังคม
 - บ้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ จัดแสดงตามสภาพจริง เช่น บ้านประธานาธิบดีจอร์จ วอชิงตัน
 - โบราณสถาน อนุสาวรีย์และสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม เช่น ปราสาทหินนครวัด
 - เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมืองที่สงวนไว้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ทั้งเมือง เช่น เมืองวิลเลียมส์เบอร์ก ในสหรัฐอเมริกา ที่เป็นเมืองหลวงสมัยอเมริกาเป็นอาณานิคม เป็นสถานที่ปฏิวัติก่อตั้งรัฐธรรมนูญ
6. พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาและประเพณีพื้นเมือง พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมให้มนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์เข้าใจวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน อันเป็นผลนำไปสู่ความเข้าใจที่ดีของสังคมมนุษย์โดยทั่วไป โดยส่วนมากจะจัดแสดงวัตถุ เครื่องมือและเครื่องใช้รูปเคารพทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอื่น ๆ พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ
 - 6.1 พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum) จะจัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และการจำแนกชาติพันธุ์ เน้นหนักไปทางวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์เผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางทั้งเอเชีย แอฟริกา อเมริกา หมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก และท้องถิ่นแถบยุโรป

6.2 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน (Folk Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ วิทยาของประเทศที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นในมณฑลนั้น ๆ โดยจะเป็นสถานที่รวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นเมืองหรือเครื่องใช้ของชาวบ้านสามัญชนในท้องถิ่นต่าง ๆ และสมัยต่าง ๆ

6.3 พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (Open Air Museum) เป็นการจำลองสภาพแวดล้อม บรรยากาศของสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิต เช่น โรงนา โรงหล่อ บ้านชาวนา บ้านโบราณ วิหารไม้โบราณ โดยเป็นการพยายามรักษาชนบทประเพณีไว้ ผู้เฝ้าอาคารแต่ละหลังจะแต่งตัวตามอาชีพต่าง ๆ ตามอาคารชนิดนั้น

จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์ได้ถูกจัดแบ่งไว้หลายประเภทด้วยกัน ตามประเภทของวัตถุที่รวบรวมจัดแสดง ซึ่งจะทำให้ผู้ดูได้รับศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ตลอดจนทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยเป็นลักษณะของการจัดแสดงนิทรรศการเผยแพร่ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความสนใจได้เห็นถึงคุณค่าของโบราณวัตถุ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจให้ประโยชน์ทางการศึกษาแก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การเห็นคุณค่า ความหวงแหน ความภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้น จนเกิดความรู้สึกต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุดังกล่าว

ในปัจจุบันประเทศไทยเรามีพิพิธภัณฑ์มากมายหลายประเภท พิพิธภัณฑ์ที่เรารู้จักกันทั่วไปนั้นคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งสังกัดกรมศิลปากร ซึ่งมีอยู่หลายจังหวัด เป็นสถานที่ให้ความรู้ มีการจัดแสดงสิ่งของในระดับที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีชิ้นสำคัญ ๆ พิพิธภัณฑ์นั้นวันก็จะมียุทธบาทในสังคมไทยมากขึ้น เพราะเป็นหน่วยงานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่นอกจากพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากรแล้ว ยังมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวทางด้านสังคมวัฒนธรรมโดยตรง ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีการเคลื่อนไหวทางภาคสังคม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำของท้องถิ่น ในชุมชนทางด้านวัฒนธรรมแต่เดิมซึ่งหมายถึงวัด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมทางสังคมท้องถิ่น จึงมีผู้นำคือ พระภิกษุ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในหลายจังหวัดนั้นเริ่มมาจากพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำท้องถิ่นทั้งสิ้น ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวจากสำนักของมนุษยนิพนธ์เอง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ในท้องถิ่นดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นที่เก็บรวบรวม รักษา มรดกทางปัญญา ที่สั่งสมกันมานับพันปี เป็นการสร้างความเข้าใจถึงวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของผู้คนที่มีความหลากหลาย มีความแตกต่างกันตามชาติพันธุ์ สิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนในพัฒนาการสังคมและวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการส่วนหนึ่งในการที่จะทำให้คนที่มีชีวิตอยู่ในโลกมีความสุข ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจหลายสิ่งหลายอย่างรอบ ๆ ตัว กล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์เป็นการศึกษากระบวนการที่จะช่วยให้เกิดประสบการณ์กับเด็ก นอกเหนือจากการเรียนในห้องตามหลักสูตรเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่งที่จะทำให้เด็กได้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักโลก ศรีศักร วัลลิโภดม (2537 : 4) กล่าวถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ว่า “ไม่เพียงแต่สอนให้คนคิดเป็น ทำให้เกิดปัญญาเท่านั้น ยังเป็นการปลูกสำนึกความรักในมาตุภูมิหรือท้องถิ่นด้วย และยังเป็นการอบรมให้รู้ว่า วัฒนธรรมคืออะไร”

สอดคล้องกับ จิรโชค วีระสัย (2540 : 23-24) ที่กล่าวถึง ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังนี้

พิพิธภัณฑ์มีประโยชน์ในทางสังคม การศึกษาและวัฒนธรรม การมีพิพิธภัณฑ์สะท้อนภาพให้เห็นถึงฐานะและความสนใจของรัฐหรือสังคมระดับชาติ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงความสนใจของผู้ตั้งและดำเนินการ เป็นการเก็บและกระจายความรู้ให้คนอื่นได้รับรู้ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชุมชน มีบทบาทด้านการศึกษาวัฒนธรรม หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ไม่เพียงเป็นการอนุรักษ์ ในบางกรณีอาจรวมถึงการซ่อมแซม แก้ไข ปรับปรุงเพื่อให้เข้าสู่สภาพที่น่าจะเป็น

เจตน์ อินสว่าง (2543 : 3) กล่าวถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า

นอกจากจะเป็นแหล่งให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่ย้อนรอยสร้างจินตภาพไปถึงอดีตแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ก่อให้เกิดรายได้ในท้องถิ่นและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งใด เมื่อคนไปเที่ยวแล้วก็เกิดความรักความเข้าใจ เกิดจินตนาการในการที่จะดูแลของเก่า ๆ ไว้ ซึ่งเป็นการบูรณะภูมิปัญญาในเชิงยั่งยืนด้วย

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นให้กับเด็ก พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังมีความสำคัญต่อการศึกษาของคนในบ้านเมืองในแง่ของการส่งเสริมให้คนคิดเป็น จากสิ่งใกล้ตัว มีความสำนึกในมาตุภูมิในชุมชน เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ จากอดีตจนถึงปัจจุบันที่มีพลวัต ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของเมืองไทยในอนาคตต้อง

เป็นแบบพหุลักษณะคือ มีความหลากหลายของวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นหัวใจในการกระตุ้นความหลากหลาย และนอกจากนี้ ยังเป็นสถานที่ให้ความเพลิดเพลินในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลพลอยได้ตามมาคือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน ในการนำสินค้าพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น มาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในท้องถิ่นก็จะต้องแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดในเรื่องการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสภาพแวดล้อมนั้นได้อย่างไร การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงควรเป็นความต้องการของคนในท้องถิ่นที่ต้องการให้มีแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมองค์ความรู้ให้อยู่ในท้องถิ่น เป้าหมายหลักของการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ใช่เพื่อนักท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นไปเพื่อประชาชนชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ สำคัญที่สุด ส่วนนักท่องเที่ยวจะเป็นผลพลอยได้ที่ตามมาภายหลัง พิพิธภัณฑ์ควรมีความหมายมากกว่าจะเป็นสถานที่จัดแสดงสิ่งของ แต่ควรเป็นคลังความรู้หรือแหล่งทรัพยากรชุมชนที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่ตนอาศัยด้วยวิธีการใหม่ ๆ โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานกับนักวิชาการทุกระดับ (ปราณี วงษ์เทศ. 2533 : 93) การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงควรเป็นการดำเนินงานโดยคนในท้องถิ่นและต้องทำเพื่อคนในท้องถิ่นเป็นหลัก ส่วนเรื่องการท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้ เพื่อให้คนไทยในท้องถิ่นมีเศรษฐกิจดีขึ้น ที่สำคัญพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรแสดงถึงอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น อันเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ กลุ่มชน เศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน ดังที่ สุทธิรงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2540 : 80-81) กล่าวไว้ว่า

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านต้องมีความแตกต่างกันไปตามบริบทเฉพาะของแต่ละถิ่น แต่ละกลุ่มชน เพราะต้องการให้เห็นถึงวิถีคิด พฤติกรรมของกลุ่มชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแต่ละแห่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน และจำเป็นต้องให้แตกต่างกันด้วย หากไม่โลภมากกว่า พิพิธภัณฑ์ของเราจะตอบคำถามเกี่ยวกับชุมชนได้ทุกเรื่อง ก็น่าจะทำให้วิสัยในการจัดทำ ทำได้ดีคือให้ความรู้อะไรเขาไปให้เขาประทับใจเรื่องนั้นเป็นเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ควรจัดสนองตามข้อมูลของแต่ละถิ่นหาได้และมั่นใจว่า เราจะกระทำเรื่องนั้นได้อย่างต่อเนื่อง มีระบบและโดดเด่น พิพิธภัณฑ์ควรให้องค์ความรู้ด้านพื้นบ้านเกิดความกระฉ่างขึ้นมา ผู้ดูน่าจะได้เรียนรู้ว่า เมื่อกลับไปแล้วจะเกิดความคิด วิธีจัดการกับข้อมูลในท้องถิ่นอย่างไร แล้วให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น

นอกจากนี้ นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอีกหลายท่าน ยังมีความคิดเห็นสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เช่น รัชมี ชูทรงเดช (2540 : 73) ให้ความเห็นไว้ว่า

ท้องถิ่น ควรมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในการจัดพิพิธภัณฑ์ ไม่ต้องมีสูตรตายตัว หลักการหรือการดำเนินการส่วนหนึ่ง ก็อาจเป็นด้านเทคนิควิธีการที่จะช่วยให้การเก็บรวบรวมตามขั้นตอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพผล ในการรวบรวมและศึกษาต่อไปในอนาคต แต่สิ่งสำคัญมากกว่านั้นคือ การให้ความสำคัญกับสิ่งของที่เรารวบรวมมาว่า จะสามารถนำประวัติศาสตร์หรือถึงความสำคัญโบราณวัตถุ โบราณวัตถุทางวัฒนธรรมได้อย่างไร ดึงเข้าสู่บริบททางวัฒนธรรมได้อย่างไร ถ้าแหล่งบางแหล่งมีความสำคัญในแง่ของโบราณคดี ก็ต้องให้หลักฐานทางโบราณคดีเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือหลัก ถ้าบางแหล่งเช่น เชื้อนปากมูล มีเรื่องของเทคนิควิธีการในเรื่องการจับสัตว์น้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในถิ่นนั้น ก็เป็นส่วนที่ต้องนำเสนอเป็นเรื่องหลัก ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุทางวัฒนธรรมที่เลือกสรรนำมาจัดแสดง เป็นหัวใจเพิ่มคุณค่าให้กับสิ่งที่เราจัดการ

ในประเด็นดังกล่าว ศรีศักร วัลลิโภดม (2540 : 6) ได้กล่าวเชื่อมโยงทั้งองค์ความรู้ที่มีหลากหลาย ในแต่ละท้องถิ่นว่า

การรวบรวมข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จะต้องเก็บเป็นองค์ความรู้ เพื่อให้คนที่มีสติปัญญาสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมต่อไป เพราะเราไม่ได้เก็บเพื่ออนุรักษ์ แต่เก็บเพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ให้มีศักดิ์ศรีและเอกภาพเป็นตัวเอง และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต้องมีเครือข่ายมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน ทั้งนี้เพราะหัวใจในการรู้จักตนเองหรือท้องถิ่นต้องมองจากการเปรียบเทียบ ช่วยให้เกิดความเข้าใจว่า วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นไม่มีใครดีไปกว่ากัน เป็นการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ลดความเห็นแก่ตัวและกลุ่มออกไป เข้าไปสู่การรวมตัวกันเป็นชาติและสร้างสำนึกในท้องถิ่น

การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในความเห็นของนักวิชาการหลายท่านดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง ซึ่งระบบของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ แต่ละท้องถิ่น อาจมีความคล้ายความแตกต่างกันไป การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นการนำองค์ความรู้ในการปรับตัวของคนในท้องถิ่นมาบูรณาการเป็นประสบการณ์อย่างเป็นรูปธรรม

วัฒนธรรมกับการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สังคมไทยมีกระบวนการคิดของตนเองมาช้านาน จะเห็นได้จากศักยภาพหลาย ๆ อย่างของคนในสังคมว่า มีความสามารถในการเรียนรู้ รู้จักคิดค้นระบบในการอยู่ร่วมกันทั้งด้านโครงสร้างสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ซึ่งได้กำหนดให้เป็นจารีตประเพณี คนในท้องถิ่นรับรู้ร่วมกัน เป็นการเกิดขึ้นของชุมชนในท้องถิ่นทางวัฒนธรรม ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้รู้ โดยผ่านการดำเนินชีวิตและการรับรู้

เรื่องราวในอดีต ผู้คนภายนอกไม่อาจทราบเรื่องราวในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ดีกว่าคนในท้องถิ่น หากเรื่องราวในท้องถิ่นถูกสร้างเป็นองค์ความรู้ ถูกนำมาจัดระบบจะส่งผลให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตนเองมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รู้จากท้องถิ่นของตนอีกด้วย

การจัดระบบความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นนั้น ๆ จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและสำนึกของคนในท้องถิ่น ในการตระหนัก ต้องการรวบรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องเป็นการให้ความรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นการขยายความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมที่ถูกต้อง

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจในความหมายของวัฒนธรรม เพื่อจะทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น วัฒนธรรมมีความหมายตั้งแต่ในมุมแคบจนถึงมุมกว้าง แล้วแต่ประสบการณ์ มิติที่ผู้มองจะให้ความหมายไว้ ซึ่งผู้ทำงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรมได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

เอกวิทย์ ณ กลาง (2534 : 145) กล่าวถึง ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตที่มนุษย์สั่งสมขึ้น ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่น วิถีชีวิตมีความหมายกว้างขวาง มากมาย ล้ำลึก เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง เสื้อผ้า ภาษา ค่านิยมทางจิตใจ อากัปกริยา พฤติกรรม รวมทั้งที่อยู่อาศัย อาคารสถานที่ วัฒนาอาราม ทั้งชีวิตของมนุษย์ เป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นพลวัต คือ มีการปรับเปลี่ยนไป ตามเหตุ ตามปัจจัย ตามยุคตามสมัยเสมอ

สมน อมรวิวัฒน์ (2537 : 33) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ วิถีดำรงชีวิตมนุษย์ เป็นความเจริญของงามของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการแสดงออกและการสื่อความหมายของความรู้สึกริชาการคิดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชน เป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ที่เห็นได้ทั้งในรูปธรรมและนามธรรม วัฒนธรรมเป็นผลแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยีทั้งปวง

ลาโรซ บัวศรี (2531 : 37) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึงความดีความงามและความจริงในชีวิตของมนุษย์ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ศิลปกรรม มนุษยศาสตร์ การช่างฝีมือ การกีฬา นันทนาการ และสหกรรมศาสตร์ และได้ตกทอดมาถึงเราสมัยปัจจุบัน หรือเราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544 : 34) กล่าวถึงวัฒนธรรมว่ามี 2 ระดับคือ วัฒนธรรมหลวง ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาและสิ่งดีงามของชาติบ้านเมืองและแผ่นดินที่ต้องอนุรักษ์ เช่น ประเพณีต่าง ๆ อาคารบ้านเรือน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษาและการแต่งกาย เป็นสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ซึ่งตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมราษฎร์ เป็นวัฒนธรรมระดับล่าง ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของถิ่นฐานที่มนุษย์ตั้งหลักแหล่งและทำมาหากิน ซึ่งความแตกต่างของท้องถิ่นมีผลทำให้รูปแบบทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน

จากความหมายของวัฒนธรรมที่นักวิชาการทางวัฒนธรรม ได้ให้ไว้จึงพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีทางการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผลของการสั่งสม ประสพการณ์และมีการถ่ายทอดกันในแต่ละสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ

นอกจากความหมายของวัฒนธรรมที่เป็นภาพรวมแล้ว งามพิศ สัตย์สงวน (2540 : 11-12) ได้เสนอความหมายของวัฒนธรรมในแง่อื่น ๆ ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานในการนำเสนอเนื้อหาหรือองค์ความรู้ในการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

1. ความหมายเชิงประวัติศาสตร์ (history) หมายถึง เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นปู่ย่าตายายสู่รุ่นลูกหลาน การแสดงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงควรแสดงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นว่า ชุมชนนั้นมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แล้วแสดงให้เห็นว่า ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ตกทอดมาเป็นมรดกทางสังคมได้อย่างไรบ้าง

2. ความหมายในเชิงบรรทัดฐาน (normative) หมายถึง วัฒนธรรมเป็นมรดกทางด้านกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ แบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ในชุมชนต่าง ๆ การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงควรแสดงให้เห็นว่า แต่ละชุมชนจัดองค์กรเพื่อมีชีวิตร่วมกันภายในชุมชนอย่างไรบ้าง มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับร่วมกันอย่างไรบ้าง

3. ความหมายในเชิงจิตวิทยา (psychological) หมายถึง การปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือการแก้ไขปัญหาพื้นฐานเพื่อสนองต่อความจำเป็น ความต้องการของมนุษย์ การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรจัดแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในชุมชนต่าง ๆ ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะอย่างไรบ้าง และควรแสดงให้เห็นสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชน

4. ความหมายในเชิงโครงสร้าง (structural) หมายถึง วัฒนธรรม เป็นแบบแผนของการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้ การจัดระเบียบและการทำหน้าที่ของวัฒนธรรมเพื่อสนองความต้องการจำเป็นของสมาชิกในสังคม การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรแสดงให้เห็นการจัดระเบียบในแต่ละชุมชน และแสดงถึงแบบแผนการเรียนรู้และผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในชุมชนต่าง ๆ

5. ความหมายเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมา (genetic) หมายถึง ระบบสัญลักษณ์ จึงควรจัดแสดงสัญลักษณ์ของชุมชนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

วัฒนธรรมเป็นหนทางหรือแบบแผนพฤติกรรมที่มีขึ้น เพื่อสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ แก้ปัญหาพื้นฐานของชีวิตได้ ซึ่งความจำเป็นของมนุษย์ที่ต้องได้รับการตอบสนองนั้นมี 3 ประการ คือ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2540 : 12 – 13)

1. ความจำเป็นด้านวัตถุสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ (Biological needs) คือ ความต้องการในปัจจัย 4 สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับมนุษย์เพื่อการอยู่รอดนั่นคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เครื่องอำนวยความสะดวก วัฒนธรรมที่สนองความต้องการด้านนี้คือ เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องอาศัยเพื่อสร้างบ้าน ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

2. ความจำเป็นด้านสังคม (Social needs) มีรากฐานมาจากชีวภาพ เช่น จำเป็นต้องมีเพศหญิงและชาย เพื่อผลิตลูกหลาน และมนุษย์ต้องมีการจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน มีการแบ่งงานกันทำเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานในการมีชีวิตอยู่รอด ส่วนของวัฒนธรรมที่สนองต่อความจำเป็นด้านนี้คือ การจัดระเบียบสังคม (Social Organization)
 3. ความจำเป็นด้านจิตใจ (Psychological needs) มีรากฐานมาจากชีวภาพเช่นกัน มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมาย และต้องหาทางจัดการกับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความกลัว โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย ความลึกลับ มนุษย์จำเป็นต้องจัดการกับปัญหา เพื่อให้มีกำลังใจต่อสู้กับชีวิต วัฒนธรรมด้านที่สนองความจำเป็นด้านนี้คือ ระบบความเชื่อ (Ideology)
- ดังนั้น ถ้าเป็นพิพธิภณท์ท้องถิ่นเล็ก ๆ ควรจัดแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม 3 ส่วนสำคัญในชุมชนคือ วัฒนธรรมด้านเทคโนโลยี ด้านการจัดระเบียบสังคม และด้านระบบความเชื่อ

วัฒนธรรมด้านเทคโนโลยี เกิดจากความจำเป็นในด้านวัตถุสิ่งของ (ปัจจัย 4) เพื่อการมีชีวิตอยู่รอด มนุษย์จึงต้องอาศัยวัฒนธรรมด้านเทคโนโลยีเพื่อผลิตสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ทำมาหากิน ยารักษาโรค บ้าน ควรจัดแสดง บ้านที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องมือทำมาหากิน หรือปัจจัย 4 ของชุมชนต่าง ๆ

วัฒนธรรมด้านการจัดระเบียบสังคมเกิดจากความจำเป็นทางสังคม มีการผลิตประชากร จึงต้องมีการจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ แบ่งงานกันทำ เพื่อแก้ปัญหาความอยู่รอด การจัดระเบียบทางสังคม ควรจัดแสดงให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ การอบรมขัดเกลาเด็กชาย-หญิง การแบ่งงานทำตามเพศ อายุ อาชีพ การจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน

วัฒนธรรมด้านคติความเชื่อ เกิดจากความจำเป็นทางด้านจิตใจ มนุษย์ต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว และต้องหาทางจัดการกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความกลัว โรคภัย ความตาย ความลึกลับ จึงต้องจัดการกับปัญหาเหล่านั้นเพื่อให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับชีวิต จึงเกิดระบบความเชื่อ พิพธิภณท์ควรมีการจัดแสดงเกี่ยวกับความกลัว โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย ความลึกลับต่าง ๆ และความเชื่อเกี่ยวกับโลกหน้า

หากพิพธิภณท์มีขนาดใหญ่ขึ้น ควรคำนึงถึงมโนภาพย่อยของวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งคือ องค์ภาพรวม (holistic) หมายถึง กิจกรรมทุกด้านของมนุษย์ เช่น ชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกปี การอบรมสั่งสอน วิธีการทำมาหากินของคนในชุมชนต่าง ๆ การบริโภค การแต่งงาน ความตาย พิธีกรรม ฯลฯ องค์ภาพรวมจะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของมนุษย์ในชุมชนต่าง ๆ ได้ ดังกล่าวแล้วว่า มนุษย์ในสังคมจะมีชีวิตอยู่รอดเมื่อความจำเป็น 3 ประการ คือ ความจำเป็นด้านวัตถุ ด้านสังคมและด้านจิตใจนั้นได้รับการตอบสนอง มนุษย์ยังต้องแก้ปัญหาพื้นฐานอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความเป็นอยู่ และสังคมดังนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2540 : 13)

1. ปัญหาความต้องการทางเพศ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ระบบเครือญาติ
 2. ปัญหาเกี่ยวกับปากท้อง การหาอาหาร วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ระบบเศรษฐกิจ
 3. ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ระบบการเมือง การปกครอง
 4. ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคม วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ การขัดเกลาทางสังคมและระบบการศึกษา
 5. ปัญหาเกี่ยวกับความลึกลับ อำนาจเหนือธรรมชาติ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ศาสนาหรือระบบความเชื่อ
 6. ปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บและสุขภาพ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ การแพทย์และสาธารณสุข
 7. ปัญหาเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารกัน วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ระบบสื่อสาร
 8. ปัญหาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์และการต้องการแสดงออกของมนุษย์ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ ศิลปะ
 9. ปัญหาเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ วัฒนธรรมที่จัดการกับปัญหานี้คือ นันทนาการ
- ดังนั้น การจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านควรคำนึงถึงคือ การนำเสนอภาพรวมของวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้สมบูรณ์ที่สุด โดยแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชน แต่ละกลุ่มชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ การจัดพิพิธภัณฑ์จึงควรแสดงเนื้อหา ดังนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2540 : 14-15)
1. ระบบครอบครัวและเครือญาติ ดูว่าในชุมชนนั้นมีระบบครอบครัวและเครือญาติอย่างไร
 2. ระบบเศรษฐกิจ ดูระบบเศรษฐกิจในชุมชนว่า มีวิธีทำมาหากินอย่างไร มีความต่างหรือเหมือนกันอย่างไรภายในชุมชน
 3. ระบบการเมืองการปกครอง ดูผู้นำประเภทต่าง ๆ อาจนำเสนอภาพผู้นำจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งภาพของชาวบ้านมาแสดง
 4. การขัดเกลา ดูมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมในหมู่บ้านอย่างไร มีประเพณีใดที่สูญหายไป อะไรบ้างยังคงอยู่ และอะไรบ้างที่เปลี่ยนแปลงไป
 5. ด้านระบบความเชื่อทางศาสนา ควรแสดงวิธีการแก้ไขปัญหาด้านจิตใจ โดยใช้วัฒนธรรมด้านศาสนา เข้าช่วยอย่างชัดเจน
 6. ด้านการแพทย์ ดูว่าชุมชนนั้นมีการรักษาโรคภัยไข้เจ็บอย่างไร เปรียบเทียบกับอดีตและปัจจุบันว่า แตกต่างกันอย่างไร
 7. ระบบการสื่อสาร พาหนะต่าง ๆ และองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร การคมนาคม ควรแสดงภาพอดีตและปัจจุบัน
 8. ด้านศิลปะ ดูถึงการแสดงออกทางด้านศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้าน มีการแสดงออกอย่างไรบ้าง

9. ระบบนันทนาการ แสดงระบบการนันทนาการที่มีชีวิตจิตใจในหมู่บ้าน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยวัฒนธรรมเมือง

ท้องถิ่นบางแห่งที่มีโบราณสถานหรือเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญ ก็น่าที่จะมีพิพิธภัณฑ์ที่เนื่องด้วยสถานที่นั้นขึ้น เพื่อแสดงหลักฐานความเป็นมาของสถานที่นั้น พิพิธภัณฑ์อาจอยู่ในความดูแลของวัดหรือโรงเรียนประจำท้องถิ่น แล้วนำเอาโบราณวัตถุหรือสิ่งของ มีค่าทางวัฒนธรรมของศาสนสถานหรือของประชาชนในท้องถิ่นนั้นมาแสดง อาจเป็นของแตกหัก แต่มีความหมายก็เพียงพอ หากจำเป็นต้องแสดงถึงสิ่งที่มีค่า อาจถ่ายภาพ และแสดงข้อมูลความรู้ เกี่ยวกับสิ่งของนั้น เป็นการให้ความรู้กับผู้ชมภายนอกและเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความรักและสนใจท้องถิ่นและวัฒนธรรมของตน (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2530 : 11)

พลวัณ ประพัฒน์ทอง (2545 : 82) กล่าวถึงประเด็นของวัฒนธรรมกับการจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชนไว้ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์ต้องแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของชุมชนต่าง ๆ โดยเสนอโครงสร้างและระบบที่เป็นจริง แล้วอธิบายกฎเกณฑ์ของชุมชนนั้น หมายถึง พิพิธภัณฑ์ต้องอธิบายความเป็นชุมชน เห็นโครงสร้างของระบบที่เป็นจริง
2. แสดงให้เห็นอุดมคติชุมชน การเมือง สังคม
3. แสดงให้เห็นความจริงในข้อดี แล้วนำเสนอสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่เพื่อให้เกิดการตระหนัก ปรับปรุงคุณภาพชีวิต

แนวคิดดังกล่าว มีความสอดคล้องกับ นิคม มุสิกคามะ (2520 : 28) ที่กล่าวถึง การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ทางมานุษยวิทยา ซึ่งรวมความถึงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า การจัดพิพิธภัณฑ์ในลักษณะนี้ ไม่ควรแสดงแต่เพียงวัฒนธรรมชั้นสูงของแต่ละเผ่าชน ควรเน้นหนักในด้านสังคมมนุษย์ทั่วไปในเผ่าชนนั้นว่า ได้เคยมีชีวิตความเป็นอยู่เช่นไร โดยนำเสนอเป็นสัญลักษณ์พิเศษแสดงออกให้ประชาชนได้เห็น

การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรใช้ความรู้ในท้องถิ่นเป็นตัวนำ เมื่อได้ความรู้มาแล้วจะสามารถสื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นหรือต่างท้องถิ่นได้โดยวิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของท้องถิ่น บางครั้งห้องที่มีขนาดเล็กก็สามารถนำมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นห้องขนาดใหญ่หรือเทคโนโลยีที่มีราคาแพง ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่เราสามารถสื่อออกไปได้ การจัดพิพิธภัณฑ์โดยความหมายที่แท้จริงคือการจัดกระบวนการเรียนรู้ตนเอง (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2545 : 7)

ในความคิดเห็นเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของ ปราณี วงษ์เทศ (2533 : 89-90) กล่าวว่า

พิพิธภัณฑ์ประเภทนี้เน้นความเรียบง่าย ไม่ต้องสวยงามหรูหราโอโง่ง พื้นที่กว้างขวาง ใหญ่โต ตัวอาคารอาจเป็นบ้านเก่า ดึก หรือห้องแถว โกดังที่เลิกใช้แล้ว ห้องเรียนในโรงเรียน หรืออาจเป็นอาคารในวัด เช่น วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาวัด โบสถ์เก่า จะเหมาะสำหรับการจัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อชุมชนชาวบ้าน เพราะวัดมักจะเป็นศูนย์ศิลปวัตถุ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ของชุมชนในท้องถิ่น เนื่องจากคนมักมีศรัทธาของไปถวายวัดหรือ

เก็บไว้จัดเป็นพุทธบูชา สิ่งของที่นำไปจัดแสดงควรเน้นสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรืองานหัตถกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

เนื้อหาที่จัดแสดงควรเน้นเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้คนแต่ละท้องถิ่นรู้จักถิ่นกำเนิดในด้านต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติวิทยา ตำนาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์ รวมถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม กับราชธานีหรือเมืองหลวง แต่ต้องเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแก่ชุมชน หรือให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้และความเข้าใจที่ถ่องแท้ ต้องมีการศึกษาค้นคว้าอย่างรอบคอบ โดยไม่วาดอคติ แต่ต้องศึกษาเพื่อเสาะหาลักษณะพิเศษของแต่ละชุมชน แล้วนำไปสื่อความหมายแก่ผู้เข้าชมได้ชัดเจน เป็นการปลูกสำนึกท้องถิ่นนิยมให้คนรู้จัก หวงแหนรักษา สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน

ดังนั้น เนื้อหาสาระที่สำคัญ ควรมีไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา จึงควรประกอบด้วย

1. ความรู้ทางสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของท้องถิ่นหรือภูมิภาค ซึ่งเป็นเรื่องทางธรรมชาติวิทยา
2. ความรู้จากหลักฐานทางโบราณคดี-ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือภูมิภาค ซึ่งอาจแบ่งแยกให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแต่ละขั้นตอน และสมัยเวลา
3. ความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณนาของท้องถิ่นหรือภูมิภาค เพื่อให้ทราบถึงกลุ่มชนที่สื่ออยู่ในปัจจุบันว่า มีความเป็นมาและเป็นไปอย่างไร
4. ความรู้ทางสังคมและเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ระหว่างท้องถิ่นหรือภูมิภาคที่พิพิธภัณฑ์นั้น ตั้งอยู่กับบรรดาท้องถิ่นอื่น ๆ หรือภูมิภาคอื่น ๆ ที่อยู่ในประเทศเดียวกัน ทั้งนี้อาจรวมไปถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศที่เกี่ยวข้องด้วย ในขณะที่เดียวกันก็ควรมีการจัดแสดง สิ่งให้เห็นว่า เป็นลักษณะพิเศษทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมหรือวัฒนธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งของท้องถิ่นหรือภูมิภาคเพื่อแสดงเอกลักษณ์ที่มีความต่างจากบรรดาท้องถิ่นอื่นหรือภูมิภาคอื่น (ศรีจักร วัลลิโกดม. 2531 : 11)

การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว จะทำให้เห็น 4 มิติด้วยกัน คือมิติที่ 1 คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่น มิติที่ 2 คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนภายนอก มิติที่ 3 คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของท้องถิ่น เพราะจะทำให้ทราบว่า สภาพแวดล้อมของเรานั้นเป็นอย่างไร มีทรัพยากรอะไรบ้าง มิติที่ 4 คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ประเด็นนี้ไม่เพียงแต่เรื่องของพุทธศาสนาเท่านั้น แต่รวมความเชื่ออีกหลายอย่างด้วยกันที่จรรโลงท้องถิ่นทางด้านจริยธรรมและศีลธรรม และในด้านการอยู่ร่วมกันโดยใช้ทรัพยากรร่วมกันให้มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์กับคนในท้องถิ่นมากที่สุด

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย มีอยู่หลายแห่ง ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งที่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้านทั่ว ๆ ไป และ พิพิธภัณฑ์ที่ให้ความรู้เฉพาะเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยมากจะดำเนินการโดยเอกชนหรือในนามของวัดมากกว่าที่จะเป็นการดำเนินการโดยกรมศิลปากร ซึ่งเป็นผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์แห่งชาติในจังหวัดต่าง ๆ ในที่นี้จึงขอนำเสนอข้อมูลของพิพิธภัณฑ์บางแห่งเพื่อให้เห็นแนวความคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งดังนี้

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว ตั้งอยู่ที่ บ้านหนองขาว อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี

บ้านหนองขาว เป็นชุมชนที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นเมืองเล็ก ๆ

ที่อยู่กันมานาน ประกอบด้วยย่านการค้า ธุรกิจ ทำไร่ไถนา มีสภาพแวดล้อมเป็นป่าล้อมรอบชุมชน ชาวหนองขาวมีความเป็นอยู่ที่พึ่งพาตนเองมาตลอด ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย มีหมอแผนโบราณรักษาโรคกระดูก โรคตาแดง มีหมอที่รักษาคนถูกหมาบ้ากัด รวมถึงหมอที่รักษาด้วยสมุนไพรในท้องถิ่น มีการทำงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ทอผ้า จักสาน สิ่งที่มีลักษณะโดดเด่นของบ้านหนองขาวคือ ผ้าทอสีสด ๆ อาหารการกินมักรับประทานอาหารที่มีรสจัด

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาวเกิดจากความภาคภูมิใจของคนหนองขาวในการมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบคนภาคกลางที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมโบราณ ตั้งแต่สมัยอยุธยาที่มีการเดินทัพของไทยรบพม่า เป็นเส้นทางประวัติศาสตร์และในวรรณกรรมเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน หนองขาวเป็นเส้นทางที่ขุนแผนพาวันทองหนีจากสุพรรณบุรีไปถึงกาญจนบุรี หนองขาวจึงเป็นเส้นทางเดินทัพโบราณและมีเรื่องราวทางวรรณกรรมสนับสนุน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งขุดค้นโบราณคดีที่ดอนตาเพชร พบหลักฐานทางโบราณคดียุคเหล็ก มีอายุประมาณ 2,300 ปี

การจัดแสดงในอาคารพิพิธภัณฑ์กำหนดไว้ 8 หัวข้อ ชั้นล่างจะจัดแสดง 3 หัวข้อคือ

1. การเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ 2. เส้นทางการค้าและการเดินทัพโบราณ 3. ท้องถิ่นหนองขาว ส่วนชั้นบนจะจัดแสดงในหัวข้อที่ 4 คือ คนหนองขาว ซึ่งจะนำเสนอประเพณีต่าง ๆ ทั้งประเพณีชีวิตและประเพณีในรอบปีของคนหนองขาว 5. ผู้หญิงหนองขาว ซึ่งในสังคมหนองขาว ผู้หญิงมีบทบาทในท้องถิ่นทั้งด้านการจัดการในบ้านและทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย 6. ความเชื่อและศรัทธาของชาวบ้านหนองขาวที่ยังมีความผูกพันกับวัด สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และนับถือผี 7. ภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองขาว และหัวข้อที่ 8 คือ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของบ้านหนองขาว

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว นอกจากจะมีอาคารที่จัดแสดงสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ ก็ยังมีพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง บางจุดที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ก็จะอนุรักษ์ไว้เป็นหมู่บ้านประวัติศาสตร์ ซึ่งทั้งหมู่บ้านหนองขาวถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งสิ้น เพราะภายในชุมชนมีกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตจริงของคนหนองขาวในการดำรงชีวิตต่อกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านหนองขาว

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตั้งอยู่ที่ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อยู่ในชุมชนบ้านม่วง ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายมอญ วัดม่วงเป็นวัดสำคัญในชุมชน ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของตำบลบ้านม่วง ตั้งอยู่ริมหน้าแม่กลองฝั่งตะวันตก เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันคือ พระครูวรธรรมพิทักษ์ ผู้พัฒนาวัดม่วงให้มีความเจริญรุ่งเรืองจากสภาพที่เป็นป่ารก เนื่องจากบ้านม่วงเป็นชุมชนเก่าแก่ ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม คนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา สถาบันการศึกษาหลายแห่งก็ได้เข้ามาทำการศึกษาภาคสนามจากแหล่งเรียนรู้แห่งนี้

จากการที่นักวิชาการได้เข้าพื้นที่ชุมชนวัดม่วง สนใจกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ของชุมชนแห่งนี้ ด้วยเห็นว่าชุมชนมีความตระหนักในท้องถิ่นของตนเอง มีความภาคภูมิใจ เห็นได้จากการเก็บรวบรวมสิ่งของที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาและประเพณีอันดีงาม เช่น คัมภีร์ ผ้าห่อใบลาน จำนวนหลายพันชิ้น เครื่องมือ เครื่องใช้ ศิลปวัตถุ ที่พบในลุ่มน้ำแม่กลอง เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ในการทำมาหากินในวิถีชีวิตของชาวนา ซึ่งเจ้าอาวาสและชาวบ้านวัดม่วงต้องการเก็บสะสมสิ่งของเหล่านี้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาและประเพณีของชุมชนในรูปของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นสถาบันหนึ่งที่เข้าไปศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนวัดม่วง เมื่อทราบว่าการวัดต้องการสร้างพิพิธภัณฑ์ จึงให้ความร่วมมือในการสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ถูกต้องตามหลักวิชาและมีความหมายต่อท้องถิ่น จึงเกิดความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและวัดม่วงในการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยมหาวิทยาลัยได้ประสานงานกับนักวิชาการที่มีประสบการณ์ เพื่อระดมความคิดในการจัดทำพิพิธภัณฑ์และได้นำข้อมูลจากชาวบ้านรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้มากำหนดขอบเขตและเนื้อหาในการจัดแสดงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาในการแสดงแบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ (ปราณี วงษ์เทศ, 2536 : 14-15)

ส่วนที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับลุ่มแม่น้ำแม่กลอง แสดงถึงสภาพแวดล้อมและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยโบราณ อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญของลุ่มน้ำแม่กลองในฐานะเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อค้าขายทั้งภายในและนอกประเทศ และเป็นที่เหมาะต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และผู้คนที่ย้ายมาแม่น้ำแม่กลองในการดำรงชีวิต

ส่วนที่แสดงเรื่องสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านม่วงและชุมชนใกล้เคียง บทบาทของชาวจีนต่อการเกิดของตลาด บทบาทของคณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในหมู่ชาวมอญ ในฐานะผู้นำระบบการรักษาพยาบาลแบบใหม่มาสู่ท้องถิ่น

ส่วนที่แสดงเรื่องบ้านม่วงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นจุดเด่นของการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านม่วงมีเอกลักษณ์คือเป็นชุมชนมอญ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการให้การศึกษา พระสงฆ์เป็นผู้นำทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีจำนวนคัมภีร์ใบลานที่มีการเก็บรักษาสืบทอดกันมาหลายร้อยปี

ส่วนที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นการนำเสนอวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ความเชื่อและการทำมาหากิน เห็นได้จากประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและประเพณีในรอบปีของชาวบ้านที่ยังทำสืบเนื่องกัน

ส่วนที่แสดงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านม่วงและท้องถิ่นใกล้เคียง เป็นการนำเสนอผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ที่มีต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของท้องถิ่น ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาได้ถูกทำลายจากผลของความเจริญที่แพร่เข้ามาสู่ชุมชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดหนองบัว (หนองกลับ) ตั้งอยู่ที่ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดหนองบัว (หนองกลับ) ก่อตั้งขึ้นโดยพระครูนิวาสธรรมขันธ์ (หลวงพ่อเดิม) เป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้าวของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ถ้วยชามแบบเครื่องสังคโลก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสานพื้นบ้าน ครก เคียว ปิ่นโบราณ พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ใบลานจารอักษรขอม เหยียด ตะเกียง พิมพ์ดีด เต้าแกส การจัดวางแม้ว่าไม่ได้จัดแสดงอย่างเป็นระบบ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความอดุสหาหะของคนในชุมชน มีการนำตะเกียงมาแขวนประดับอยู่เต็มเพดาน บริเวณพื้นที่ภายในเต็มไปด้วยสิ่งของเก่า ๆ มีการจัดวางหุ่นแสดงชุดบวชนาคตามประเพณีเดิมของวัดหนองบัวที่ได้รับการรื้อฟื้นประเพณีขึ้นมาใหม่ บริเวณด้านนอกมีศาลาธรรม อายุ 100 ปี อุทยานการศึกษาจัดวางเกวียนและเรือพื้นบ้านกระจัดกระจายในบริเวณวัด เพื่อให้ผู้มาชมได้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนสมัยก่อนที่มีการใช้เรือและเกวียนเป็นพาหนะ

พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยางนงรังสี ตั้งอยู่ที่ ริมแม่น้ำลพบุรี หมู่ที่ 2 ตำบลตะลุง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านตั้งอยู่บนศาลาการเปรียญของวัดยางนงรังสี เรือในสมัยก่อนมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนไทยที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำที่ต้องใช้เป็นพาหนะ แต่ในปัจจุบันถนนหนทางเข้ามาอำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านในหลายพื้นที่ เรือจึงหมดความจำเป็นสำหรับชาวบ้าน เช่นในสมัยก่อน พิพิธภัณฑ์เรือแห่งนี้จึงเป็นสถานที่รวบรวมเรือของจริงประเภทต่าง ๆ ไว้มากมายหลายลำ เช่น เรือมาด เรือกระแซง เรือเขม เรือหมู เรือผีหลอกสำหรับไว้จับปลา และมีเรือลำที่น่าสนใจอีกประเภทหนึ่งคือเรือมาดโขน หัวเรือเป็นรูปนาค มีอายุกว่าร้อยปี ในสมัยก่อนจะใช้เรือลำนี้ในงานบุญทางน้ำ ภายในพิพิธภัณฑ์ยังมีการให้ข้อมูลบอกถึงความเป็นมาของเรือประเภทต่าง ๆ รวมถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับเรือ

นอกจากนี้ศาลาการเปรียญอันเป็นพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ที่มีความงดงามของรูปแบบสถาปัตยกรรม ยังได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ตัวอย่างปี 2536 ประเภทปูชนียสถานและวัดวาอารามของสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์อีกด้วย

พิพิธภัณฑ์เกวียน ตั้งอยู่ที่ กิโลเมตรที่ 14 ถนนสายโคราช-โชคชัย บ้านด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

พิพิธภัณฑ์เกวียน เป็นที่สะสมเกวียนโบราณมากกว่า 50 เล่ม โดยมีอาจารย์วิโรฒ ศรีสุโร เป็นเจ้าของ ซึ่งท่านใช้เวลาในการสะสมเกวียนด้วยตนเองเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 15 ปี เกวียนที่นำมาจัดแสดงมาจากภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ เกวียนบางเล่มมีอายุถึง 100 ปี ในบริเวณพิพิธภัณฑ์เกวียน ยังมีมุมแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเกวียน ในด้านโครงสร้างของเกวียน ความเชื่อเกี่ยวกับเกวียน ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ซึ่งทำให้ช่างเกวียนยุคก่อนจะพิถีพิถัน ด้วยถือว่าครุเกวียนมีอาณูภาพสูง การเลือกวัสดุก็ต้องเลือกไม้ที่เป็นมงคล นอกจากความเชื่อในการสร้างเกวียน ยังมีเรื่องของคตินิยมด้านความงาม และภาพช่างเกวียนที่นับวันจะล้มหายตายจากไป ไม่มีผู้สืบทอด เพราะในปัจจุบันเกวียนไม่ได้มีบทบาทต่อชีวิตของชาวบ้านแล้ว

พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน ตั้งอยู่ที่ สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สถานีปฏิบัติการนาตุณ อำเภอนาตุณ จังหวัดมหาสารคาม

พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน เป็นการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของอีสาน การจัดบริเวณพิพิธภัณฑ์ จัดให้มีลานบ้านอยู่ตรงกลาง มีบ้านอยู่โดยรอบ ซึ่งเป็นการจำลองแบบแผนการตั้งบ้านเรือนพื้นถิ่น มีการปลูกต้นไม้และรักษาต้นไม้ ซึ่งแต่เดิมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ตั้งขึ้นเพื่อศึกษาพันธุ์ไม้ พันธุ์ไฟ พืชสมุนไพร ต่อมาจึงเพิ่มเติมเรื่องเกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมตามแบบประเพณีอีสาน

ภายในพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ บ้านแต่ละหลังแสดงเรื่องที่แตกต่างกันประกอบด้วย เรือนพันธุ์ข้าว เรือนประมงน้ำจืด เรือนทอผ้า เรือนหมอยา เรือนเครื่องดนตรี โดยมีการจัดวางเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือจับปลา เครื่องมือทอผ้า สมุนไพร

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ถือเป็นการแสดงออกถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นและการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของชาวอีสาน โดยจัดแสดงในบ้านแต่ละหลัง ซึ่งเป็นบ้านอีสานแบบดั้งเดิมจากชุมชนต่าง ๆ เช่น เรือนของชาวแสก ชาวผู้ไท เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี ตั้งอยู่ที่ 26/43 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี เป็นพิพิธภัณฑ์เอกชนที่ก่อตั้งโดยจำสืบเอกทวี บุรณะเขตต์ โดยใช้บ้านของตนเองทำเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน โดยมีการจัดแสดงในอาคาร 2 ส่วนคือ ส่วนแรกเป็นการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมืองพิษณุโลก สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ แสดงถึงลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดพิษณุโลก ด้วยภาพถ่ายแสดงแหล่งน้ำและการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญต่อการดำรงชีพของชาวพิษณุโลก สถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้าง บ้านเรือน ชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนภาพบุคคลสำคัญในบ้านเมือง เช่น ข้าหลวงและผู้ปกครองเมืองในสมัยต่าง ๆ รวมทั้งภาพกิจกรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัด และภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองพิษณุโลก เช่น ไฟไหม้ย่านตลาดเมืองพิษณุโลก ภาพชุมชนสำคัญ ๆ ที่มีประวัติความเป็นมาในอดีต แหล่งวัฒนธรรมและประเพณีที่น่าสนใจดังเช่น ชุมชนนครไทยหรืออำเภอนครไทยในปัจจุบัน อำเภอบางระกำที่มีชื่อเสียงเรื่องสุนัขพื้นเมืองบางแก้ว การแสดงวิถีชีวิตของกลุ่มไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง

ส่วนที่สอง เป็นการจัดแสดงสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้จากทุกภูมิภาคของประเทศ แต่จะเน้นเป็นพิเศษในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยจัดเป็นหมวดหมู่ จำแนกได้ 5 ส่วน คือ ความเชื่อ ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะและหัตถกรรม ดนตรีและการละเล่น วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

การจัดแสดงในส่วนของความเชื่อ แสดงเกี่ยวกับพระพุทธรูปในพุทธศาสนาที่ทำจากไม้ และสำริด พระบูชาที่มีชื่อเสียงของพิษณุโลก คัมภีร์ ไบลาน นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ได้แก่ ผ้ายันต์ เสือยันต์ สิ่งของที่ลงอาคมต่าง ๆ

ส่วนของภาษาและวรรณกรรม จัดแสดงหนังสือไบลาน สมุดไทยดำ สมุดไทยขาว หนังสือประเภทต่าง ๆ เครื่องมือสำหรับจารไบลาน

ด้านศิลปะและหัตถกรรม แสดงเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ทำจากเครื่องจักสาน เครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องหวายและผ้าทอ เครื่องใช้ทองเหลือง กลุ่มเครื่องมือช่าง แพทย์แผนโบราณ อาวุธ เครื่องใช้ในการเกษตร เช่น เครื่องสีข้าว สัตว์ลึง เครื่องหีบอ้อย เครื่องใช้ในการทำไร่ ทำนา เกวียน นอกจากนี้ยังแสดงถึงภาพการทำนาแบบดั้งเดิมตั้งแต่เริ่มไถหว่านจนกระทั่งเก็บเข้ายุ้ง เครื่องมือดักจับสัตว์ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำหลากหลายประเภท เครื่องใช้ในครัวเรือนเช่นกระต่ายขูดมะพร้าวแบบต่าง ๆ ตะเกียง เตารีด ฯลฯ

ส่วนของดนตรีและการละเล่น เป็นกิจกรรมนันทนาการของเด็ก แสดงถึงเครื่องเล่นพื้นถิ่น เช่น ควายกะลา ป้องแปง หมากปี่ ตะแล็บแก๊บ ส่วนดนตรีแสดงถึงเครื่องดนตรีม้งกะละ หรือดนตรีเครื่องห้า ซึ่งเป็นดนตรีและการละเล่นของเมืองพิษณุโลกเท่านั้น มีการบันทึกเสียงประกอบการแสดงไว้ด้วย

ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการแสดงชีวิตความเป็นอยู่ วิถีในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในการใช้พื้นที่ภายในบ้านในทุกด้าน ตั้งแต่การกินโดยแสดงครัวไฟ และข้าวของเครื่องใช้ในครัว

แบบต่าง ๆ การคลอตบุตรมีการแสดงวิธีการคลอตบุตรแบบโบราณ นับตั้งแต่เมื่อหญิงตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอดบุตร การอยู่ไฟ โดยจำลองเรือไฟเพื่อเป็นที่ใช้สำหรับคลอตบุตร

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี ดำเนินการโดยจำสืบเอกทวี บุรณะเขตต์ และครอบครัว แบ่งหน้าที่กันเป็นเจ้าของหน้าที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายข้อมูลและการศึกษา ฝ่ายสารบรรณ ฝ่ายการเงิน รวมทั้งพนักงานอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จำสืบเอกทวี ผู้ซึ่งใช้บ้านตนเองเป็นพิพิธภัณฑ์ เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมเพื่อให้คนมีความตื่นตัวเรื่องวัฒนธรรม เมื่อมาดูแล้วจะตระหนักถึงการหวงแหน รักษาวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาสั่งสมของคนรุ่นบรรพบุรุษที่เป็นต้นแบบวิถีการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

พิพิธภัณฑ์ผ้าทอล้านนาเชียงแสน ตั้งอยู่ที่ วัดพระธาตุผาเงา อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

พิพิธภัณฑ์ผ้าทอล้านนาเชียงแสน ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุผาเงา โดยมีพระครูไพศาลพัฒนาภิกขิต เป็นผู้ฟื้นฟูให้ผ้าทอของเชียงแสนกลับมามีชีวิตอีกครั้ง หลังจากหายไปประมาณกว่า 200 ปี โดยท่านสนับสนุนให้ชาวบ้านทอผ้าพื้นเมืองเชียงแสน เช่น ผ้าตีนจก และลายอื่น ๆ ที่ได้ต้นแบบจากบรรพบุรุษที่ได้อพยพไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 1 เช่น อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตำบลคูบัว ตำบลดอนแร่ จังหวัดราชบุรี โดยให้กลุ่มแม่บ้านสบคำ ตำบลเวียง ดำเนินการทอผ้าและกระจายไปยังกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองตามที่ต่าง ๆ

ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงผ้าทอล้านนาเชียงแสน เช่น ไทลื้อ ไทยวน โดยการจำลองวิถีชีวิตพื้นบ้านด้วยการจัดวางสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้ในการนอน และใช้ในชีวิตประจำวัน อุปกรณ์ทอผ้า เช่น กี่ ฝีม อ้าว ขดไหม กระสวย จัดวางให้เสมือนมีผู้กำลังทอผ้า และสิ่งที่สร้างความมีชีวิตชีวาให้กับพิพิธภัณฑ์แห่งนี้คือ การให้ชาวบ้านนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนเรือน โดยกลุ่มแม่บ้านสบคำ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้พิพิธภัณฑ์ผ้าทอมีชีวิตชีวาที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 110/118 ถนนศรีธรรมโศก ซอย 3 อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง ผู้ก่อตั้งคือ นายสุชาติ ทรัพย์สิน เป็นนายหนังตะลุง ได้รับการยกย่องเชิดชูให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ด้วยความที่เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำและเชิดหนังตะลุง และมีความมั่นคงใจจากการที่มีโอกาสไปแสดงหนังตะลุงให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรในช่วงปี พ.ศ.2527 ซึ่งพระองค์ท่านชื่นชมกับการที่นายหนังสุชาติ ยังรักษาวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวดัไว้

ภายในพิพิธภัณฑ์เป็นที่เก็บตัวหนังทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น จีน อินเดีย ตุรกี มาเลเซีย อินโดนีเซีย ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน หนังบางตัวอายุ 200 ปี เป็นเรื่องราวเกียรติ์ นายหนังสุชาติ ใช้เวลาสะสมหลายปี ใช้วิธีบอกปากต่อปาก ก็มีคนนำมาขายให้ นอกจากจะเป็นพิพิธภัณฑ์หนังตะลุงแล้ว รอบ ๆ บ้านที่เป็นพิพิธภัณฑ์ ยังเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และมีสิ่งของเครื่องใช้แบบชาวบ้านวางระเกะระกะอยู่ แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของชาวดัได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

อำเภอปากพลี

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอปากพลี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครนายก มีพื้นที่ประมาณ 590.46 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,690.37 ไร่ คิดเป็นสัดส่วนประมาณ 1 ใน 6 ของพื้นที่จังหวัดนครนายก โดยมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

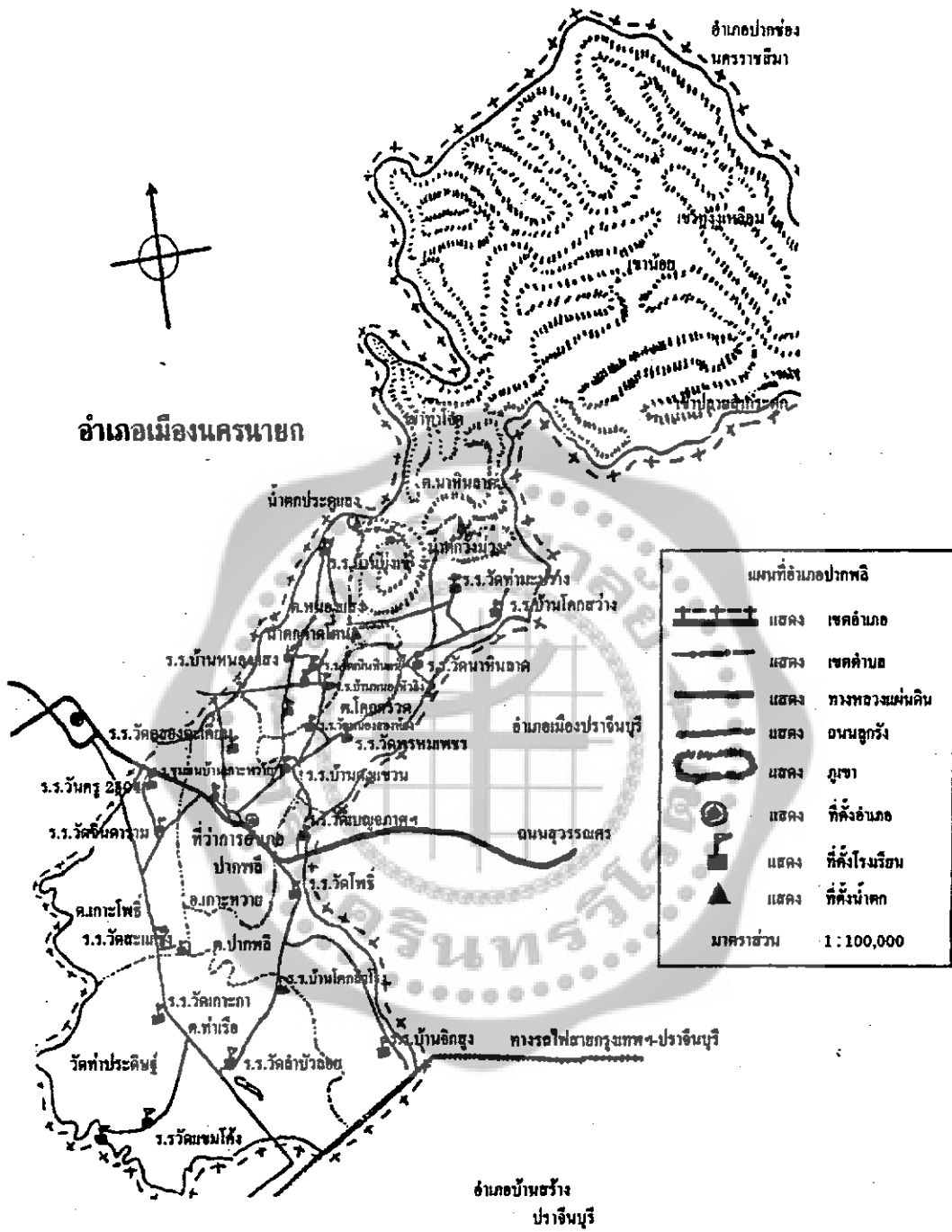
การคมนาคม

การคมนาคมในอำเภอปากพลี เดินทางติดต่อโดยทางรถยนต์เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีทางหลวงหมายเลข 33 (ถนนสุวรรณศร) ตัดผ่านตอนกลางของอำเภอ ถนนสายนี้เป็นทางจากจังหวัดสระบุรีผ่านจังหวัดนครนายกไปจังหวัดปราจีนบุรี ที่ว่าการอำเภอห่างจากตัวจังหวัดนครนายก ประมาณ 7 กิโลเมตร การเดินทางไปกรุงเทพฯ ก็สามารถเดินทางได้หลายทาง เช่น ไปทางถนนสุวรรณศรผ่านตัวเมืองจังหวัดนครนายก ตรงไปเชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ที่หินกอง จังหวัดสระบุรี ระยะทางถึงกรุงเทพฯ ประมาณ 144 กิโลเมตร หรือไปตามทางหลวงสายรังสิต-นครนายก (ทางหลวงหมายเลข 305) ประมาณ 122 กิโลเมตร สำหรับชาวอำเภอปากพลีที่อยู่หมู่บ้านปากพลี โคกสำโรง และบ้านจิกสูง ก็สามารถเดินทางโดยรถไฟขึ้นรถไฟที่สถานีรถไฟบ้านปากพลี ส่วนการคมนาคมในอำเภอปากพลีนั้น จากถนนสุวรรณศรที่เป็นถนนสายหลักจะมีถนนลาดยางแยกไปตามหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน จึงทำให้ชาวอำเภอปากพลีได้รับความสะดวกในการเดินทางมาก และขนส่งผลผลิตของตนเองออกสู่ตลาดได้สะดวก

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของอำเภอปากพลี แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

พื้นที่ทางตอนเหนือ มีลักษณะเป็นป่าและภูเขาประมาณร้อยละ 35 หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอปากพลี ประกอบด้วยภูเขาต่าง ๆ เช่น เขาสมอปุน เขานกกี้ เขาแม่เผ่าตา เขาหินดาด เขามะสิงห์ เขาไม้ช้าง (แม่แข้ง) เขาน้อย เขาปลายลำกระตึก เขาท่าโจก เขาท่างูเหลื่อม เขาตาดสองแ่ง เขาประดู่แดง เขาวังน้ำแร่ เป็นต้น ซึ่งเป็นเทือกเขาที่อยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

แผนที่อำเภอปากพลี

พื้นที่ทางตอนกลาง เป็นเชิงเขาและที่ราบ เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

พื้นที่ทางตอนใต้ เป็นที่ราบลุ่มและที่โล่ง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว และบ้างก็เป็นดินเปรี้ยว น้ำจะท่วมในฤดูฝนเป็นบางครั้งเดือน ทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผลเต็มที่

จากสภาพดังกล่าว ลักษณะของพื้นที่อำเภอปากพลีลาดเอียงจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ ทำให้เกิดลำคลอง ลำธาร ห้วยหนอง และบึงหลายแห่ง คลองที่สำคัญได้แก่ คลองท่าแดง ดันน้ำเกิดจากภูเขาในเขตวนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ไหลผ่านตำบลนาหินลาด หนองแสง เกาะหวาย และตำบลเกาะโพธิ์ (ต่อมากรมชลประทานได้ขุดคลองต่อออกไปเรียกว่า “คลองมะโนรมย์”) คลองยาง มีต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาอิโด้ และเขาหินหอม ไหลไปเชื่อมกับแม่น้ำนครนายก เรียกว่า คลองโรงสี คลองกรวด และคลองยาง บางตอนเรียกคลองปากพลี คลองท่าเรือล่าง ซึ่งคลองยางนี้เป็นคลองกั้นอาณาเขตระหว่าง อำเภอเมืองปราจีนบุรี กับ อำเภอปากพลี หรือดินแดนระหว่าง จังหวัดนครนายก กับ จังหวัดปราจีนบุรี

สภาพภูมิอากาศ

จากสภาพภูมิประเทศของอำเภอปากพลีที่ทางตอนเหนือมีเทือกเขาและป่าไม้ ทำให้มีความชื้น มีฝนตกชุกในฤดูฝน และฤดูหนาวจะหนาวจัดและลมแรงในบริเวณใกล้ภูเขา อุณหภูมิประมาณ 30-32 องศาเซลเซียส ทำให้อากาศไม่ร้อนจัด แต่จะมีบางพื้นที่เป็นทุ่งโล่ง ทำให้อากาศร้อนบ้างในช่วงเดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม

ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติในท้องที่อำเภอปากพลี มีแหล่งน้ำธรรมชาติประกอบด้วย คลอง หนอง บึง ขนาดเล็กซึ่งไม่สามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกพืชในฤดูแล้งได้ คือมีลักษณะของปริมาณน้ำจะแห้งในฤดูแล้ง ที่จัดเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของอำเภอ ได้แก่ คลองยาง คลองท่าแดง มีต้นน้ำบนเขาใหญ่ ไหลผ่านตำบลนาหินลาด โคกกรวด ปากพลี และตำบลเกาะหวาย นอกจากนี้ เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ประเภทลำห้วย หนอง บึง ขนาดเล็กกระจายอยู่ตามหมู่บ้านของตำบลต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงมีแหล่งอาหารธรรมชาติ เช่น ปลา กบ ไข่ปลา ทำให้มีการทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้าน จำพวก แห อวน ไซ เบ็ด ฯลฯ ไว้ใช้ในการหาปลาตามห้วย หนอง คลอง บึงต่าง ๆ ไข่ปลาและยังสามารถนำมาทำปลาแห้ง ปลาจืด เก็บไว้เป็นอาหารได้ตลอดปี

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น หรือแหล่งน้ำชลประทาน พื้นที่อำเภอปากพลี มีพื้นที่อยู่ในบริเวณโครงการชลประทานทั้งโครงการขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก 3 โครงการ คือ โครงการทำด่าน (ระยะที่ 1) ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน 8,000 ไร่ โครงการนครนายก ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าเรือ และตำบลเกาะโพธิ์ และโครงการหลวงคลองยาง พื้นที่ชลประทานประมาณ 5,200 ไร่ ในตำบลโคกกรวด และตำบลปากพลี แต่โครงการต่าง ๆ ดังกล่าว ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้ เนื่องจากยังอยู่ในระยะเริ่มแรก ไม่มีแหล่งน้ำ

ต้นทุนที่จะส่งน้ำเข้าไปในพื้นที่ชลประทานที่กำหนดตามโครงการ แหล่งน้ำที่ก่อสร้างขึ้นอื่น ๆ ได้แก่ สระน้ำตามโครงการ กสช. จำนวน 13 แห่ง และบ่อน้ำสาธารณะ จำนวน 537 บ่อ มีกระจายทั่วไปทุกตำบล นอกจากนี้ ยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นสำหรับการอุปโภคบริโภค คือ ประปาหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง

สภาพน้ำใต้ดิน พื้นที่ของอำเภopakพลีมีสภาพน้ำใต้ดินพอที่จะแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ สภาพน้ำใต้ดินปริมาณน้ำน้อย (1-30 ลูกบาศก์เมตร/ชั่วโมง) น้ำมีคุณภาพดีและปานกลาง แต่ในสภาพน้ำใต้ดินดังกล่าวจะมีคุณภาพของน้ำที่มีสภาพเป็นน้ำกร่อย และน้ำมีตะกอนของสนิมเจือปนอยู่ในบางพื้นที่

ป่าไม้ สภาพพื้นที่อำเภopakพลีในทางตอนเหนือของอำเภอคือตำบลหนองแสง และนาหินลาด เป็นเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีพื้นที่บางส่วนที่เป็นป่าไม้สมบูรณ์ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ ไม่มีการทำป่าไม้ ส่วนในทางตอนใต้ซึ่งเป็นที่ราบและที่ราบลุ่ม ได้มีการจัดทำโครงการปลูกป่าชุมชนและส่วนป่าชุมชน และส่วนป่าแบบพระราชอาสนาสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และปลูกป่าไม้ให้สอยตามหัวไร่ปลายนานา

ประวัติอำเภopakพลี

อำเภopakพลี ในปัจจุบันนี้ที่ว่าการอำเภออยู่ที่บ้านท่าแดง หมู่ที่ 3 ตำบลเกาะหวาย ต.ตรมถนนสุวรรณศร ซึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินสายกรุงเทพฯ-ปราจีนบุรี ในอดีตถึงปัจจุบันก่อนจะใช้ชื่ออำเภopakพลีมีการเปลี่ยนชื่อหลายครั้ง และเปลี่ยนสถานที่ว่าการอำเภอหลายครั้งเช่นกัน ตามสภาพภูมิประเทศและสภาพการเปลี่ยนแปลงของเขตการปกครอง อำเภopakพลี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2436 ซึ่งแต่เดิมใช้ชื่อว่า อำเภอบึงไร่ โดยมีที่ว่าการอำเภออยู่ที่บ้านบึงไร่ (ในปัจจุบันบ้านบึงไร่ อยู่ในท้องที่ตำบลศรีนาวา อำเภอเมืองนครนายก) ในปี พ.ศ.2448 ได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภอบึงไร่มาเป็นอำเภอหนองโพธิ์ ต่อมาทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปอยู่ที่บ้านท่าแดง ริมคลองท่าแดง ตำบลปากพลี และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเขาใหญ่ ท้ายที่สุดในปี พ.ศ.2452 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภopakพลี ตามชื่อตำบลที่ตั้งอยู่

เหตุที่ชื่อปากพลีนั้น เดิมในสมัยโบราณประชาชนส่วนใหญ่สัญจรโดยเรือ ยังไม่มีถนนเหมือนกับสมัยนี้ บริเวณปากคลองยางในฤดูน้ำหลาก น้ำจะหนุนวน เรือที่ผ่านไปมามักได้รับอันตราย บางครั้งถึงแก่ชีวิต ชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างศาลเพื่อทำการพลีหรือพิธีกรรม เป็นการทำบุญเช่นสรวงแก่เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ปากคลอง ให้มีความปลอดภัยแคล้วคลาดจากอันตรายของกระแสน้ำวน จึงเรียกชื่อคลองนั้นว่า คลองปากพลี และใช้เป็นชื่อเรียกหมู่บ้าน และตำบลปากพลี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งในปี 2457 ได้มีกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ คำว่า อำเภopakพลี จึงตั้งเป็นชื่อทางราชการ

เมื่อมีการปรับปรุงเขตตำบลใหม่ ได้แยกเขตท้องที่ตำบลปากพลี ออกเป็น 2 ตำบล และตั้งเป็นตำบลใหม่เรียกว่า ตำบลเกาะหวาย ที่ว่าการอำเภอจึงตั้งอยู่ในเขตตำบลเกาะหวาย ริมคลองท่าแดง มีสภาพเป็นอาคารไม้หลังคามุงจาก อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมอีกทั้งถูกพายุพัดหลังคาทำให้เกิดความเสียหายหนัก ในปี พ.ศ.2493 จึงย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ระหว่างวัดฝั่งคลองกับวัดบ้านใหม่ หรือวัดปทุมวงษาवास ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการชุมสายโทรศัพท์ปากพลี

ในครั้งหลังสุดมีการย้ายที่ว่าการอำเภอ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2524 โดยย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนปากพลีวิทยาคาร (เดิมเป็นโรงเรียนประถมสามัญและได้ยุบเลิกไป) ในปี พ.ศ.2539 จึงได้รับงบประมาณสร้างอาคารที่ว่าการอำเภอหลังปัจจุบัน

เขตการปกครอง

การแบ่งเขตการปกครองของอำเภอปากพลี แบ่งออกเป็น 7 ตำบล มีจำนวนหมู่บ้านรวม 51 หมู่บ้าน ดังนี้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2533 : อ้างอิงจาก น้อม งามนิสัย. 2543. 8 – 11)

1. ตำบลเกาะหวาย	มี 6 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านเกาะหวาย	มี 206 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านคลองตะเคียน	มี 55 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านท่าแดง	มี 177 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านฝั่งคลอง	มี 20 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านดงแขวน	มี 62 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านดงตะเคียน	มี 76 ครัวเรือน

รวม 784 ครัวเรือน

2. ตำบลเกาะโพธิ์	มี 7 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านห้วยโรง	มี 89 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านเกาะโพธิ์	มี 46 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านสะแกชิง	มี 111 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านดงข่า	มี 102 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านคลองกระทุ่ม	มี 63 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านหัวถนน, ใต้คลอง	มี 64 ครัวเรือน
หมู่ 7 บ้านท่าขอน	มี 7 ครัวเรือน

รวม 482 ครัวเรือน

3. ตำบลโคกกรวด	มี 7 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านโคกกรวด	มี 124 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านหนองสองห้อง	มี 129 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านเนินสะท้อน	มี 62 ครัวเรือน

หมู่ 4 บ้านเลาคา	มี 62 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านเนินใหม่	มี 68 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านวังม่วง, เหล่าหุ่ง	มี 58 ครัวเรือน
หมู่ 7 บ้านหนองหัวเสือ	มี 15 ครัวเรือน

รวม 158 ครัวเรือน

4. ตำบลท่าเรือ	มี 8 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านเกาะกา	มี 179 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านลำบัวลอย	มี 77 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านแหลมไค้ง	มี 63 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านไผ่ล้อม	มี 63 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านท่าควายแห	มี 58 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านโคกสำโรง	มี 73 ครัวเรือน
หมู่ 7 บ้านศาลเจ้า	มี 79 ครัวเรือน
หมู่ 8 บ้านคลองห้า, สายท่าแห้ง	มี 90 ครัวเรือน

รวม 682 ครัวเรือน

5. ตำบลนาหินลาด	มี 6 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านเนินตันโพธิ์	มี 67 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านโคกสว่าง, ห้วยนา, คลองยาง	มี 115 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านน้อย, บ้านชำเมย, นอก	มี 59 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านวังบอน, เนินจวง, เนินสูง	มี 132 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านหนองรี, นาหินลาด	มี 133 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านท่ามะปราง, เนินตันไทร	มี 66 ครัวเรือน

รวม 572 ครัวเรือน

6. ตำบลปากพลี	มี 7 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านเบญจภาส	มี 127 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านบุกขุน	มี 125 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านจิกสูง	มี 83 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านเกาะการ้อง, ปากพลี	มี 121 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านท่ากว้าง	มี 118 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านโคกกระโดน	มี 169 ครัวเรือน
หมู่ 7 บ้านหนองบัวซอน	มี 68 ครัวเรือน

รวม 811 ครัวเรือน

7. ตำบลหนองแสง	มี 9 หมู่บ้าน
หมู่ 1 บ้านคลองคล้า	มี 85 ครัวเรือน
หมู่ 2 บ้านโคกกระชาย	มี 86 ครัวเรือน
หมู่ 3 บ้านหนองหัวลิงใน	มี 83 ครัวเรือน
หมู่ 4 บ้านเนินหินแร่	มี 143 ครัวเรือน
หมู่ 5 บ้านหนองแสง	มี 56 ครัวเรือน
หมู่ 6 บ้านสันป่าตั่ง	มี 28 ครัวเรือน
หมู่ 7 บ้านหนองหัวลิงนอก	มี 50 ครัวเรือน
หมู่ 8 บ้านบุงเข้	มี 68 ครัวเรือน
หมู่ 9 บ้านเหล่าเต็น	มี 78 ครัวเรือน

รวม 677 ครัวเรือน

นอกจากนี้ยังมีเทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลเกาะหวาย (แต่เดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาลเกาะหวาย ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลในปี พ.ศ.2542) และมีองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง ซึ่งครอบคลุมทั้ง 7 ตำบล

ประชากร

จากการสำรวจเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2540 อำเภอปากพลี มีประชากรทั้งสิ้น 25,848 คน เป็นชาย 12,664 คน เป็นหญิง 13,184 คน เฉลี่ยความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 44 คนต่อตารางกิโลเมตร จำนวนบ้าน 6,372 บ้าน (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 4) ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชาชน จะกระจัดกระจายตามเส้นทางคมนาคม แหล่งน้ำ และเป็นกลุ่มตามแหล่งชุมชน

ประชาชนอำเภอปากพลี หากแบ่งตามเชื้อสายเผ่าพันธุ์ จะประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ ได้แก่ กลุ่มคนไทยในพื้นที่ คนไทยเชื้อสายลาวทางภาคอีสาน คนไทยเชื้อสายพวน และคนไทยเชื้อสายจีน มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ประกอบอาชีพที่เรียบง่าย อาศัยธรรมชาติ มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ซึ่งในปัจจุบันก็มีความผสมกลมกลืนกัน เพราะการอยู่ร่วมสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันและต่างก็นับถือพุทธศาสนา

ภาษา

ภาษาที่ใช้พูดในท้องถิ่นอำเภอปากพลีมีใช้อยู่ 3 ภาษา คือ (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 4)

1. ภาษาไทย ใช้เป็นภาษากลางและเป็นภาษาพูดในบางหมู่บ้านคือ ตำบลปากพลี ใช้ภาษาไทยทุกหมู่บ้าน
ตำบลเกาะหวาย ใช้ภาษาไทยที่บ้านดงแขวน

- ตำบลท่าเรือ ใช้ภาษาไทยที่บ้านลำบัวลอย บ้านท่าประดิมธุ์
 ตำบลเกาะโพธิ์ ใช้ภาษาไทยที่บ้านห้วยโรง บ้านดงข่า บ้านเกาะโพธิ์
2. ภาษาพวน ใช้เป็นภาษาถิ่นในพื้นที่ดังนี้
 ตำบลหนองแสง ใช้ภาษาพวนทุกหมู่บ้าน
 ตำบลเกาะหวาย ใช้ภาษาพวนที่บ้านท่าแดง บ้านเกาะหวาย บ้านฝ้างคลอง
 บ้านใหม่ บ้านคลองตะเคียน
 ตำบลเกาะโพธิ์ ใช้ภาษาพวนที่บ้านสะแกชิง
 ตำบลท่าเรือ ใช้ภาษาพวนที่บ้านเกาะกา บ้านเขมโคง
3. ภาษาอีสาน (ลาว) ใช้เป็นภาษาถิ่นที่ใช้พูดในพื้นที่ดังนี้
 ตำบลนาหินลาด ใช้ภาษาอีสานทุกหมู่บ้าน
 ตำบลโคกกรวด ใช้ภาษาอีสานทุกหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านเลาคา (ใช้ภาษาลาวเวียง)

สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ

การประกอบอาชีพของประชาชนในอำเภopakพลี ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ถึงร้อยละ 80 อาชีพรับจ้างและค้าขาย ร้อยละ 20

อาชีพหลัก ได้แก่ อาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ส่วนอาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างทั่วไป จ้างสัตว์น้ำจืด ค้าขายผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาล จัดทำสินค้าพื้นเมืองจำหน่ายเพื่อเสริมรายได้จากอาชีพหลัก การประกอบอาชีพของชาวปากพลีแยกประเภทอาชีพได้ โดยสรุปดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2535 : 7, 23)

ที่	ตำบล	การประกอบอาชีพ	
		ทำการเกษตร (ครัวเรือน)	รับจ้าง/อื่น ๆ (ครัวเรือน)
1	เกาะหวาย	658	309
2	ปากพลี	623	97
3	เกาะโพธิ์	434	68
4	ท่าเรือ	757	328
5	โคกกรวด	528	497
6	หนองแสง	922	425
7	นาหินลาด	865	316
รวม		4,787	2,040

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของอำเภopakพลีทางตอนเหนือเป็นภูเขา และอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทางตอนกลางเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดมีทั้งที่ราบเชิงเขาและที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพส่วนใหญ่ทำนาดำ รองลงไปก็ทำสวนส้มโอ สวนมะปราง สวนมะม่วงสวนไม้ไผ่ตง สวนกล้วยน้ำว้า ทำไร่ข้าวโพด ทำฟาร์มเลี้ยงวัวบริเวณที่ราบเชิงเขา ทำฟาร์มเลี้ยงไก่เลี้ยงสุกร ในฤดูหลังเก็บเกี่ยวก็ปลูกผักสวนครัว และเพาะเห็ดฟาง นอกจากนี้ก็มีอาชีพค้าขายและรับจ้างการทำโรงสีข้าวขนาดเล็กที่บ้านหนองหัวลิง เนินหินแร่ และที่บ้านปากพลี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำไม้กวาดดอกหญ้า ที่ตำบลโคกกรวด ตำบลนาหินลาด บ้านสะแกชิง ซึ่งไม้กวาดปากพลีจัดเป็นของดีอย่างหนึ่งที่คนภายนอก ไม้กวาดนี้ทำจากดอกแหมหรือพงซึ่งขึ้นอยู่ทั่วไปบนภูเขา

ทางตอนใต้เป็นที่ราบลุ่ม ดินส่วนใหญ่เป็นดินเปรี้ยว ชาวอำเภopakพลีที่อยู่บริเวณนี้มีอาชีพทำนาหว่าน จับปลาน้ำจืด และทอเสื่อจากต้นกก ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ตามท้องนา

สินค้าเกษตรที่สำคัญที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรอำเภopakพลี คือ ข้าว มะม่วง ไม้ตง ส้มโอ ตามลำดับ ผลผลิตจากการเกษตรส่วนใหญ่ชาวอำเภopakพลีจะขนส่งไปขายยังตลาดท่าแดง ตลาดนครนายก ตลาดปราจีนบุรี หรือบางคนอาจจะไปขายถึงกรุงเทพมหานครก็มีแต่ผลผลิตบางอย่าง เช่น ข้าว ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าคนกลางออกไปรับซื้อถึงที่บ้าน ภาวะการตลาดที่เกษตรกรประสบปัญหาทำให้ขายผลผลิตได้ในราคาต่ำ คือ เกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบตลาด ขาดการวางแผนการผลิตให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด ส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นหรือท้องถิ่นใกล้เคียง ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดราคารับซื้อเอง ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตขนาดเล็ก ปริมาณผลผลิตไม่แน่นอน ขาดการรวมตัวกันในการต่อรองราคา จึงทำให้อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง

ในด้านรายได้ของประชากรในภาคเกษตรกรรม มีระดับรายได้ตั้งแต่ 10,000 บาท ถึง 40,000 บาท/ครัวเรือนปี ส่วนรายได้นอกภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การประกอบอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับราชการ และรับจ้างแรงงานฝีมือ หรือใช้แรงงานในต่างประเทศ มีรายได้เฉลี่ย 40,000 บาทขึ้นไป/ครัวเรือนปี

ในด้านการใช้แรงงาน ประชากรในภาคเกษตรกรรมของอำเภopakพลีใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองเฉลี่ย 2-3 คน/ครอบครัว จากสมาชิกในครัวเรือนที่มีอัตราเฉลี่ย 3-5 คน

การจ้างแรงงาน เนื่องจากอำเภopakพลีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร คือ การทำนาเพียงฤดูเดียว การจ้างแรงงาน จะจ้างแรงงานภายในท้องที่ประมาณร้อยละ 60 ของแรงงานเกษตรกรทั้งหมด อัตราค่าจ้างเฉลี่ย 80-100 บาท/คน/วัน

การอพยพแรงงาน หลังฤดูการทำนาแรงงานวัยหนุ่มสาวประมาณร้อยละ 80 มีการเคลื่อนย้ายไปรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง และจะมีแรงงานประมาณร้อยละ 20 ของทั้งหมดที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม

สภาพทางสังคม

วิถีการดำเนินชีวิตของชาวอำเภopakพลี โดยทั่วไปประชากรมีฐานะความเป็นอยู่ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ประมาณร้อยละ 20 มีฐานะค่อนข้างดี และประมาณร้อยละ 20 มีฐานะยากจน (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2535 : 28)

ค่านิยมในด้านอาชีพในปัจจุบัน ชาวอำเภopakพลีต้องการให้บุตรหลานรับราชการ เนื่องจากการมีอาชีพเป็นเกษตรกร ทำนา ทำสวน สืบทอดจากบรรพบุรุษ มีรายได้ไม่เพียงพอ จึงมีความคิดที่ต้องการให้บุตรหลานมีความมั่นคงด้วยการรับราชการ และพยายามส่งลูกเรียนในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใกล้เคียง เช่น ปราจีนบุรี เมื่อสำเร็จการศึกษา หากมีโอกาสก็ให้กลับมารับราชการเป็นครูหรือทำงานในส่วนราชการที่บ้านเกิด แต่ส่วนหนึ่งผู้ขายเมื่อจบวชเรียนแล้ว ก็จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในท้องถิ่นอำเภopakพลีจึงมีผู้สูงอายุและเด็กเป็นประชากรส่วนใหญ่ (องอาจ เกินอาษา. สัมภาษณ์. 2546)

ความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาทางสาธารณูปโภคที่ทางรัฐจัดให้ ชาวอำเภopakพลีมีไฟฟ้าใช้ทุกตำบล โดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเป็นผู้ดำเนินการ ด้านการประปามีประปาส่วนภูมิภาคจ่ายในเขตเทศบาลตำบลเกาะหวายและเขตชุมชนปากพลี นอกนั้นยังมีประปาหมู่บ้าน ดำเนินการเองเป็นบางหมู่บ้าน การติดต่อสื่อสารมีที่ทำการไปรษณีย์ 1 แห่ง ตั้งอยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอ ในด้านการพึ่งพาแหล่งเงินทุน ซึ่งชาวบ้านต้องกู้เงินจากธนาคารในการลงทุนเพื่อการเกษตร ทำให้มีธนาคารในพื้นที่ 1 แห่งคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ในด้านการศึกษาของประชาชนในอำเภopakพลี มีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน 23 โรงเรียน เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 4 โรงเรียน

สำหรับชั้นมัธยมศึกษา มีโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 1 โรงเรียน เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษา 1-6 และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 2 โรงเรียน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 รวมทั้งรับภิกษุและสามเณรเข้าเรียนด้วย

ด้านสาธารณสุข อำเภopakพลี มีโรงพยาบาลประจำอำเภอ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลปากพลี และมีสถานีอนามัย 9 แห่ง ตั้งอยู่ในทุกตำบล เฉพาะตำบลหนองแสงและตำบลท่าเรือ มีตำบลละ 2 แห่ง

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ให้เกียรติยกย่องกันถือผู้นำชุมชนเป็นหลัก โดยมีการจัดตั้งชุมชนเล็ก ๆ เป็นองค์กรทางสังคม คัดเลือกผู้นำกันเอง แต่ก็ยังไม่สามารถบริหารชุมชนของตนเอง ให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งองค์กรนั้น ๆ ได้ เนื่องจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การศึกษาของคนในชุมชน มีความแตกต่างกัน สภาพความพร้อมในการรวมกลุ่ม จึงยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคงพอ สภาพการรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้นเองยังมีน้อยมาก ส่วนใหญ่กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการกระตุ้นจูงใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งพอจะแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ คือ

กลุ่มสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2535 : 9-10)

ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

วิถีชีวิตของคนที่อำเภอปากพลีโดยทั่วไป เป็นวิถีชีวิตแบบเกษตรกร อาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต มีการทำนาเป็นอาชีพหลักและทำสวน มีการหาอาหารจากธรรมชาติด้วยการจับปลา ชาวบ้านจึงมีการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง เป็นภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยใช้เวลารวบรวมจากการทำนามาทำเครื่องมือต่าง ๆ

การทำนาในอดีต ชาวนาแต่ละครอบครัวจะมีอุปกรณ์การทำนาที่เกิดจากฝีมือตนเอง ชาวนาจะเป็นช่างไม้ไปในตัว สร้างอุปกรณ์ทำนา เช่น คันชัก หัวหมู แม่คราด ลูกคราด คันคราด แอก

ชาวบ้านยังใช้ภูมิปัญญาในการนำไม้ไผ่ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ขึ้นอยู่ทั่วไปมาทำเป็นงานจักสาน ซึ่งเกือบทั้งหมดสามารถสร้างงานจักสานไว้ใช้เองได้ งานจักสานที่ในอดีตชาวบ้านทำใช้เองมีดังนี้

ประเภทเครื่องมือในครัวเรือน ได้แก่ กระบุง กระบาย ตะกร้า กะโล่ กระดัง หมวกกะโล่ กระจง ตะแกรง กระชอน ถักตักน้ำ บั้งก็ กระจาด พัด

ประเภทเครื่องมือในการจับปลา ได้แก่ ข้อง (ข้องตั้ง ข้องลอย ข้องเปิด) สุ่ม ไซ ชะนาง ดุ่ม อีจู้

เครื่องมือในการเกษตรทั่วไปและอื่น ๆ ได้แก่ คันหลาว คันฉาย หนาม คันคราด ไม้คาน คันกระสุน นอกจากนี้ยังมีการใช้ไม้ไผ่ในการสร้างเรือนเครื่องผูกเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย และหังนาสำหรับเผื่อนา

ชาวบ้านปากพลียังมีภูมิปัญญาในการทอเสื่อกกขึ้นใช้เอง เนื่องจากในพื้นที่บ้านปากพลีมีหนองน้ำขึ้นอยู่หลายแห่ง และจะมีต้นกกขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ชาวบ้านจึงนำกกมาทอเสื่อขึ้นใช้เองในครอบครัว และขายให้กับเพื่อนบ้าน

ภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ในปัจจุบันชาวปากพลีไม่ได้สร้างเครื่องมือเหล่านี้ขึ้นใช้แล้ว เนื่องจากในการทำนา ชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการทำนา จากการใช้เครื่องมือที่ผลิตขึ้นเอง เป็นเทคโนโลยีที่เรียบง่าย มีความเหมาะสมกับศักยภาพของครอบครัว มาเป็นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเครื่องจักร ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมแบบทุนนิยม แต่ยังมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกร ชาวนาเหล่านี้จึงไม่มีการผลิตเครื่องมือในการทำนาต่อไป

ส่วนงานจักสานนั้น ในปัจจุบันพอจะมีให้เห็นอยู่บ้างในบางครอบครัวที่ยังมีการหาปลาเป็นอาหาร มีการสานเครื่องมือใช้ง่าย ๆ เช่น กระดัง กระจาด ตะกร้า ข้อง เนื่องจากเครื่องมือในครัวเรือน ที่เคยเป็นเครื่องจักสาน ได้มีภาชนะที่เป็นอลูมิเนียมหรือพลาสติก เข้ามาแทนที่ ประกอบกับการมีตลาดนัดเข้ามาในหมู่บ้านทำให้เครื่องมือเหล่านี้หาซื้อได้ง่าย จึงไม่มีบ้านใดจักสาน

เครื่องใช้ไว้ใช้เองแบบสมัยก่อน อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับเครื่องใช้เหล่านี้ จึงไม่มีการสืบสานการจักสานเช่นเดียวกับการที่ไม่มีการจักสานเครื่องจับปลาหรือมีการสร้างงานที่น้อยลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นที่บ้านปากพลี ซึ่ง น้อม งามนิสัย (2545 : 24) ได้กล่าวถึงสภาพการการจับปลาธรรมชาติที่มีจำนวนลดลงด้วยสาเหตุดังนี้

(1) จำนวนหนองน้ำลดลง เนื่องจากการตื้นเขินตามธรรมชาติ หรือมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหนองน้ำเพื่อกิจการอย่างอื่น เช่น ถม ขุดเป็นแหล่งน้ำลึกไม่เหมาะที่ปลาท้องถิ่นซึ่งเป็นปลาน้ำตื้นจะอาศัยได้ (2) จำนวนผู้หาปลาเพื่อการค้ามีมากขึ้น ตลอดจนวิธีการจับปลาที่ทำลายปลาทั้งหมด เช่น การใช้ยาเบื่อ การระเบิด เป็นต้น (3) มลภาวะทางน้ำมีมากขึ้น ทั้งมลภาวะที่มาจากผงซักฟอก ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย ความเข้มข้นของมลภาวะในน้ำที่มีเพิ่มขึ้น มีผลทำให้สัตว์น้ำตาย ขยายพันธุ์ได้น้อย หรือสูญพันธุ์ (4) ความผันแปรของฤดูกาล ฝนตกไม่เป็นระบบอย่างที่เป็นมา ช่วงฝนทิ้งช่วงยาวมากขึ้น ปริมาณฝนน้อยลง การแพร่พันธุ์ของสัตว์น้ำจึงมีจำนวนน้อยลง (5) การเปลี่ยนสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ เช่น มีการตัดถนน การขุดคลองชลประทาน ขัดขวางการไหลของน้ำธรรมชาติที่เคยหลากท่วมทุ่งในฤดูฝน น้ำหลากถูกบังคับให้ไหลตามคลองมากกว่าจะป่าท่วมทุ่งนา การแพร่กระจายของปลาไปตามทุ่งนาจึงน้อยลง

จากสาเหตุดังกล่าว ทำให้สภาพชาวบ้านปากพลีไม่สามารถจับปลาบริโภคได้เหมือนอดีต ชาวบ้านจึงไม่มีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลาธรรมชาติ ส่วนมาก จึงหาซื้อปลาตามตลาดที่แม่ค่านำมาขาย บ้านใดที่ยังคงมีความต้องการใช้เครื่องมือก็จะหาซื้อตามตลาด ส่วนใหญ่เป็นของที่มาจากจังหวัดปราจีนบุรี เป็นแหล่งใหญ่ที่มีการผลิต ส่วนบ้านที่ยังพอจะมีผู้มีฝีมือสานก็จะสานใช้เอง ซึ่งมักเป็นผู้สูงอายุและเหลือเพียง 2-3 บ้านเท่านั้น เท่าที่พบที่อำเภopakพลีคือ นางไข คงเจริญ อายุ 69 ปี นายแหม่ม คงเจริญ อายุ 77 ปี นางสาว สวัสดิ์ อายุ 64 ปี จะเห็นได้ว่างานจักสานที่อำเภopakพลีในปัจจุบันไม่มีผู้สืบสานต่อหากหมดผู้สูงอายุเหล่านี้ จึงเป็นที่น่าเสียดายหากไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาการจักสานให้ปรากฏอยู่ต่อไป

ศาสนา

ชาวอำเภopakพลี นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดอยู่ตามหมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 34 แห่ง อยู่ในทุกตำบล ประชาชนยังคงยึดมั่นประเพณีและวัฒนธรรมสืบต่อกันมาจากรบรรพบุรุษ ทั้งคนไทยและคนลาว ที่อพยพมาต่างก็นับถือศาสนาพุทธ มีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาเหมือน ๆ กัน เช่น การทำบุญ ตักบาตร เลี้ยงพระในโอกาสต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่า วัดเป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้คนตลอดทั้งชีวิต ตั้งแต่เกิดก็ต้องให้พระตั้งชื่อให้จึงถือว่าเป็นมงคล เมื่อจะโกนจุกพระก็มาสวด เมื่อโตขึ้นก็ศึกษาหาความรู้จากวัด เพราะยังไม่มีระบบโรงเรียนเช่นในปัจจุบัน บวชก็ต้องไปนอนที่วัด ฝึกสวดมนต์

ฝากตัวกับพระ หลังจากนั้นจะแต่งงานพระก็ต้องดูฤกษ์ยามให้ ปลุกบ้านและขึ้นบ้านใหม่พระก็ดูฤกษ์ ครั้นเมื่อตายไปก็ต้องฝังวัด ทำพิธีเผาศพที่วัด วัฏจักรระหว่างคนกับวัดจึงวนเวียนอยู่เช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัดจึงมีความแน่นแฟ้นกับชุมชน เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั้งในการบำบัดทางจิตใจและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

เมื่อถึงวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านทุกเพศทุกวัย ก็จะมารวมตัวกันที่วัด นำอาหารคาวหวานมาถวายพระ ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่กระทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ การมารวมตัวกันที่วัด ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน นอกจากจะแสดงถึงความสัมพันธ์อันมั่นคงระหว่างคนกับวัด ก็ยังเป็นการทำให้คนในหมู่บ้านได้มีโอกาสพบปะ ตามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน ในบางชุมชนก็ยังมีการทำแกงเวร คือชาวบ้านจะจัดเวรเพื่อนำอาหารไปเลี้ยงพระ โดยการแบ่งเป็นกลุ่ม กลุ่มหนึ่งอาจมี 4-5 ครัวเรือน วัฒนธรรมดังกล่าวเกิดจากในสมัยก่อน เมื่อชาวบ้านมารวมกันเป็นชุมชน ก็จะสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และการประกอบพิธีกรรม เช่น งานบวช งานศพ ทำบุญต่าง ๆ ในชุมชน หากวัดใดขาดพระสงฆ์จะมีการไปนิมนต์พระจากถิ่นอื่นมาจำพรรษา และชาวบ้านต้องดูแลพระให้อยู่อย่างสบายตามสภาพอันควร ชาวบ้านจึงต้องจัดการแบ่งเวรกันในการนำอาหารมาถวายพระในตอนเพล หลังจากในตอนเช้าพระจะมารับบาตรตามบ้านเรือน เป็นการปลุกฝัง วัฒนธรรมการให้มาตั้งแต่โบราณ การแสดงความเคารพ เลื่อมใสในพุทธศาสนา ศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์และถือว่าการทำให้วัดเป็นสิ่งที่ได้บุญ ผู้สูงอายุในอำเภopakพลีเล่าให้ฟังถึงชาวบ้านที่มีบ้านอยู่ใกล้วัด ทั้งชายและหญิงในสมัยก่อนจะเกณฑ์แรงงานกันมาช่วยเหลืองานของวัดเป็นปกติวิสัย เช่น ช่วยพระตักน้ำคลองจากทำน้ำใส่ตุ่ม ช่วยล้างจาน ชาม กวาดลานวัด และงานอื่น ๆ ที่พระสงฆ์จะขอความร่วมมือ แต่ในปัจจุบันการมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านในเรื่องของการทำงานให้วัดลดน้อยลงกว่าสมัยโบราณ แต่ด้วยความ เป็นพุทธศาสนิกชน ชาวบ้านก็ยังเข้าวัดปฏิบัติกิจของศาสนา ทำบุญ ใสบาตร ตามโอกาสและ ประเพณีต่าง ๆ สืบต่อกันมา

แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นในอำเภopakพลี

จากการเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านประกอบอาชีพการเกษตร มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านการทำนา ทำสวน การจับสัตว์น้ำ เพื่อการบริโภค ชาวบ้านจึงต้องสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทำนา เครื่องมือ ดักจับสัตว์น้ำ เครื่องมือที่ใช้ทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในงานช่างไม้ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้อยู่คู่กับชีวิต ชาวบ้านมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งยุคสมัยที่มีการตัดถนน ทำให้มีความสะดวกสบายในการ ติดต่อกันไปมาในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง การมีสิ่งของทันสมัย เช่น เครื่องจักรกลสำหรับ ไถนา สำหรับลำเลียงพืชผล การมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า การใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูปโดยที่ไม่ต้องทอผ้าเอง ความเจริญในด้านต่าง ๆ ที่คนในอำเภopakพลีและอำเภอกัลยารัตนาภิรมย์รับมาในช่วงเวลาที่ผ่านมาทำให้ เครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต หมดความสำคัญด้านการใช้สอยในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านจึงนำสิ่งของ

เหล่านี้ไปถวายวัด (อาจด้วยเป็นพฤติกรรมในหมู่คนทั่วไป มักจะนำสิ่งของที่ไม่ได้ใช้แต่มีสภาพดี ไปไว้ที่วัด) เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในอดีต เช่น สีขาว เกวียน แอก ไถ กระบุง ข้อง ลอบ ไซ ก็ทอผ้าและเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า และอื่น ๆ อีกมากมายที่ชาวบ้านนำมาถวายวัด ทำให้วัดเป็นแหล่งรวมของเก่า แต่ก็มิใช่เพียงเหตุผลเดียวที่มีการนำของมาไว้ที่วัด ชาวบ้านก็ยังมี ความเห็นว่า เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ แม้จะไม่มีประโยชน์แล้ว แต่ก็ต้องการให้คนรุ่นหลังได้เห็น การดำเนินชีวิตของคนรุ่นบรรพบุรุษ ซึ่งนับวันจะไม่มีโอกาสได้เห็นได้ใช้แล้ว เพราะสภาพสังคมและ ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีอาชีพการเกษตรก็ตาม วิธีการผลิตของชาวบ้านที่เป็น เกษตรกรก็มีความเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้เองทำให้อำเภอปากพลีมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อยู่ 2 แห่ง ใน 2 ตำบล คือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งนี้ มีเอกลักษณ์ของการเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แตกต่างกัน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ตั้งอยู่ที่วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย ชุมชนเกาะหวายและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บ้านใหม่ ท่าแดง เป็นชุมชนพวนที่มีประวัติศาสตร์ การอพยพมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 3 กวาดต้อนเข้ามา ซึ่งจังหวัดนครนายกเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการตั้ง ถิ่นฐานของชาวพวน ซึ่งเริ่มต้นที่บ้านท่าแดง ด้วยสภาพภูมิประเทศมีความคล้ายคลึงกับสภาพ แวดล้อมที่ชาวลาวเหล่านี้อพยพมา ชาวพวนเหล่านี้จะอยู่ในอำเภอปากพลีเป็นส่วนใหญ่ ดำรง เผ่าพันธุ์สืบมาจนถึงปัจจุบัน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย นับถือศาสนาพุทธ จึงมีวัฒนธรรมและ ประเพณีหลายอย่างที่เหมือนกับคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน จะต้องถือปฏิบัติ เช่น การทำบุญใน วันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ นอกจากนี้ ชาวไทยพวนยังมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการที่ แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากชาวลาว เช่นการแต่งกายของชาวพวน ที่จะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงอายุของผู้หญิง ส่วนผู้ชายมักไม่มีความแตกต่างกัน โดยเราจะเห็นได้จาก การแต่งกายของผู้สูงอายุ เมื่อเวลาอยู่กับบ้าน และการแต่งกายมาทำบุญที่วัดเมื่อมีเทศกาล งานสำคัญ ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) เป็นที่เก็บสะสมเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมา หากินของชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน ทั้งเครื่องมือในการทำนา ดักจับขังสัตว์น้ำ เครื่องมือทอผ้า เครื่องมือช่างไม้ สิ่งของที่ชาวบ้านเคยมีเคยใช้ในยุคสมัยต่าง ๆ สิ่งของเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยพวน ในอดีตเคยใช้กันมา รวมทั้งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ที่ชัดเจนคือ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และ ผ้าทอโบราณของชาวพวนที่ลูกหลานเก็บสะสมไว้ อายุนับร้อยปีและได้นำมามอบให้ไว้ในพิพิธภัณฑ์

ส่วนพิพิธภัณฑ์อีกแห่งหนึ่งคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ปากพลี นั้น เป็นที่รวบรวมวัตถุโบราณจำนวนหนึ่งที่ค้นพบในท้องถิ่นบ้านปากพลี ทำให้ทราบว่า บ้านปากพลีเป็นดินแดนที่มีบรรพชนอาศัยอยู่เป็นเวลาดูแลต่อเนื่องกันมานับหมื่นปี จึงได้มีการค้นพบ โบราณวัตถุหลายชนิดจนสามารถนำมาเก็บรวบรวมสะสมไว้ในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้จะเป็นที่รวบรวมวัตถุโบราณซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านที่ได้รับ

บริจาคจากชาวบ้านปากพลีนำมาไว้ในพิพิธภัณฑเพื่อให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษของตนในอดีตจากสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้

พิพิธภัณฑทั้ง 2 แห่งในอำเภopakพลี นับว่าเป็นสถานที่สำคัญของอำเภopakพลี เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่มีความเป็นมาของผู้คนที่แตกต่างกัน การนำเสนอข้อมูลของชุมชนทั้ง 2 แห่ง อันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑจะทำให้ทราบถึงภูมิหลังทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงไปถึงพิพิธภัณฑทั้ง 2 แห่งดังกล่าว

ชุมชนบ้านปากพลี

บ้านปากพลี เป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลปากพลี อำเภopakพลี มีถนนสุวรรณศร คือทางหลวงหมายเลข 33 ตัดผ่าน ถนนสุวรรณศรนี้สร้างขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นถนนที่มีความสำคัญในฐานะเส้นทางคมนาคมหลักและเศรษฐกิจของปากพลี ทางเข้าบ้านปากพลีเป็นถนนสายเล็กแยกจากถนนสุวรรณศร เรียกกันว่าสามแยกปากพลี มีถนนคอนกรีตตัดเข้ามาคือถนนเสนาพินิจ มีความยาว 2 กิโลเมตร มายังตลาดปากพลี ซึ่งเป็นจุดที่แยกของถนนหลายสายเข้ายังหมู่บ้านอื่น ๆ คือ ถนนสายปากพลี-โคกสำโรง สร้างขึ้นในราว พ.ศ.2497-2498 อำนาจความสะดวกให้กับการเดินทางของชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลออกไป ซึ่งก่อนหน้านี้ต้องใช้การเดินทางเท้าเข้าไปตามคันนา ถนนที่แยกออกไปอีกสายหนึ่งคือ ถนนสายบ้านปากพลี-สถานีรถไฟบ้านปากพลี เป็นถนนลาดยางเลียบคลองปากพลีไปยังสถานีรถไฟ สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.2532 ถนนสายนี้นับว่าเป็นสายเศรษฐกิจของคนในบ้านปากพลีที่จะนำสินค้าเกษตรไปขายที่อื่นโดยทางรถไฟ นอกจากนี้ยังมีถนนสายเล็ก ๆ ที่ชาวปากพลีช่วยกันพัฒนาขึ้นอีกหลายสาย ทำให้การคมนาคมของชาวปากพลีในยุคปัจจุบันสะดวกขึ้น

เมื่อประมาณ 50 กว่าปีมานี้ ครึ่งที่บ้านปากพลียังไม่มีความสะดวกเท่ากับในปัจจุบัน ยังไม่มีการตัดถนนสุวรรณศรผ่านบ้านปากพลี ชาวบ้านจะใช้บริการเดินทางเท้าเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางจากบ้านปากพลีถึงเมืองนครนายกใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง (และ นุ่มสำอางค์. สัมภาษณ์. 2546) นอกจากการเดินทางเท้า ยังมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสำหรับชาวปากพลีคือการเดินทางโดยทางเรือซึ่งมีทั้งเรือแจว เรือพาย เรือหางยาว ไปตามเส้นทางคลองปากพลี โดยเหตุนี้ จึงทำให้ศูนย์กลางคมนาคมในอดีตของชาวปากพลีจะอยู่ที่ตลาดปากพลี อันเป็นที่ตั้งของท่าเรือ ชาวบ้านจะต้องตั้งต้นการเดินทางที่ท่าเรือในตลาดปากพลี เพื่อเดินทางสู่บางปะกงและเข้ากรุงเทพฯ ต่อมาเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงถนนสายยุทธศาสตร์คือถนนสุวรรณศร ทำให้การเดินทางโดยการไ้รถยนต์สะดวกสบายขึ้น มีรถประจำทางวิ่งเชื่อมระหว่างตำบลปากพลีกับเมืองนครนายก ชาวบ้านจึงเดินทางเข้าตัวเมืองนครนายกเพื่อจับจ่ายใช้สอย ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้สะดวกขึ้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้เรือ ซึ่งเป็นพาหนะที่สำคัญ หมดความสำคัญลงไป ท่าเรือที่เคยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำเลิกล้มไปด้วย (ชวน สารมิตร์. สัมภาษณ์. 2546) ตลาดปากพลี ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำที่

สำคัญของชาวปากพลี และยังเป็นศูนย์กลางของการค้า เช่น การขายของชำ ขายผ้า ร้านตัดเสื้อผ้า ร้านขายทองรูปพรรณซึ่งมีอยู่ประมาณ 2 – 3 ร้าน ร้านค้าและการบริการเหล่านี้ต้องปิดตัวลงเป็นระยะ เพราะชาวบ้านไม่ได้แวะเวียนมาขังตลาดริมคลองปากพลีเช่นเคย ผู้ค้าขายซึ่งเป็นคนจีนจึงอพยพย้ายถิ่นไปค้าขายที่จังหวัดอื่นใกล้เคียง

ในปัจจุบัน คลองปากพลี เป็นคลองที่เงียบสงบ ไม่มีการค้าขายเช่นในอดีต บ้านเรือนที่อยู่ริมคลองและสองฟากถนนที่เคยเป็นร้านค้าก็ไม่มีกิจกรรมการค้าขาย เป็นเพียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น ส่วนตลาดปากพลี ได้ย้ายมาอยู่บริเวณด้านหน้าของวัดโพธิ์ปากพลี ที่มีถนนเสนาพินิจตัดผ่าน มีร้านค้าอยู่ไม่กี่ร้าน และในบริเวณลานหน้าวัดโพธิ์ก็ยังคงเป็นตลาดที่ชาวบ้านนำพืชผลทางเกษตรทั้งของแห้งและสด เช่น ผัก ปลา ผลไม้ อาหารสำเร็จ รวมทั้งเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้มาบริการชาวบ้านในหมู่บ้าน

ประชากรและการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านปากพลี โดยทั่วไปเป็นคนไทยในพื้นที่ดั้งเดิม ผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์หลายท่านกล่าวว่า บรรพบุรุษเป็นคนนครนายก และมีบ้างที่บรรพบุรุษอพยพมา เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก (ละ นุ่มสำอองค์. สัมภาษณ์. 2546) นามสกุลของ ผู้ที่เป็นคนบ้านปากพลีดั้งเดิม และยังคงดำรงอยู่จนปัจจุบัน ได้แก่ ปากพลีนอก ข้าปากพลี คนเชื้อ อิมจิต อินทเคียร งามนิสัย (บุญมาก อ่วมศิริ, ณรงค์ เคหะดิษฐ์. สัมภาษณ์. 2546) นอกจากคนไทยในพื้นที่ซึ่งมีคนจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน ซึ่งเป็นคนส่วนน้อย คนจีนเหล่านี้มาตั้งรกรากอยู่ในตลาดปากพลี ประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ขายของชำ ขายเปิด-ไก่ ขายผ้า ตัดเสื้อผ้า ทำทอง รูปพรรณ การค้าขายสินค้าและบริการจึงอยู่ในมือคนจีน ซึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงกว่าคนไทยในพื้นที่ เพราะคนไทยมีอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว ทำให้มีความแปลกแยกระหว่างคนไทยกับคนจีนค่อนข้างสูง เพราะอาชีพที่ต่างกัน คนไทยเป็นผู้ให้บริการและลูกหนี้ แต่กระนั้นก็ไม่มีความขัดแย้งระหว่างคนไทยและคนจีน เนื่องจากการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายก็เป็นผู้ให้และผู้รับที่ดี เช่นในวันตรุษจีนหรือสารทจีน คนจีนจะนำขนมเทียน ขนมเซ่ง ไปให้คนไทยที่ชอบพอกัน เช่นเดียวกับคนไทยที่มีการนำขนม กาละแม กรวยสารท ไปให้คนจีนที่ชอบพอกันในวันสารทไทย วิธีการนี้จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนจีนให้มีความเข้าใจกันมากขึ้น (น้อม งามนิสัย. 2540 : 33)

นอกจากนี้ การที่คนไทยและคนจีนอยู่ร่วมหมู่บ้านเดียวกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จึงมีการแต่งงานระหว่างคนไทยและคนจีน จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นคนไทยไปหมด ในปัจจุบันคนจีนที่เป็นจีนแท้ ๆ มีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่มีการโยกย้ายถิ่นฐานตามการกวาดล้างชาวจีนในจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาในชุมชนปากพลี คนจีนส่วนใหญ่ค้าขายอยู่ที่ตลาดปากพลี ทำการค้าไม่ได้ ร้านต่าง ๆ ที่เคยเปิดขายและให้บริการต้องปิดตัวเองลง เพราะไม่มีคนสัญจรไปมาเช่นเดิม ผู้คนหันไปใช้เส้นทางถนนมากขึ้น ชาวจีนหลายครอบครัวจึงย้ายที่อยู่ไปที่อื่นที่สามารถค้าขายได้ เช่น จังหวัดปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครราชสีมา (บุญช่วย นาครักษา. สัมภาษณ์. 2546)

คลองปากพลีในปัจจุบัน
ซึ่งในอดีตเป็นย่านคมนาคมทางเรือที่สำคัญ

ตลาดเก่าของบ้านปากพลี อยู่ใกล้คลองปากพลี
ปัจจุบันเป็นที่อยู่อาศัยที่เงียบสงบ

ตลาดนัดในวัดโพธิ์ปากพลี

ตลาดหน้าวัดโพธิ์ปากพลี แหล่งปากท้อง
ของคนในชุมชน

ปัจจุบันที่บ้านปากพลี จึงมีคนไทยเป็นจำนวนมากและคนจีนจำนวนน้อย ต่างก็มีวิถีชีวิตที่สงบสุข มีวัฒนธรรมที่เฉพาะและร่วมกัน จะเห็นได้ว่า วัดโพธิ์ปากพลีซึ่งเป็นวัดเพียงแห่งเดียวในชุมชน เป็นศูนย์กลางของชุมชนคนไทยที่มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งงานบุญและเทศกาลต่าง ๆ ในขณะที่ด้านหลังวัดโพธิ์ปากพลี จะเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าประจำหมู่บ้านของคนจีนที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีคนจากภายนอกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ปากพลีด้วยการแต่งงานกับคนปากพลี เช่น จากอำเภองครักษ์ อำเภอบ้านนา และคนทางภาคอีสาน ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก (ชวน สารมิตร. สัมภาษณ์. 2546)

สภาพสังคมของผู้คนที่บ้านปากพลี เป็นสังคมของการอาศัยอยู่กับครอบครัว ที่เป็นครอบครัวขยายคือการอยู่ร่วมกันในบริเวณบ้านเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงทั้งปู่ ย่า ตา ยาย หลานครอบครัว จะพบว่าคนหนุ่มสาวจำนวนมากทิ้งถิ่นไปหางานทำในเขตเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร และพื้นที่อุตสาหกรรม คนหนุ่มสาวเหล่านี้ เมื่อมีครอบครัวมีลูกส่วนมากจะนำมาให้ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดู ปัจจุบันพื้นที่บ้านปากพลีจึงมีจำนวนของเด็กและเยาวชนในอัตราส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับประชากรวัยอื่น ๆ (น้อม งามนิสัย. 2545 : 30)

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

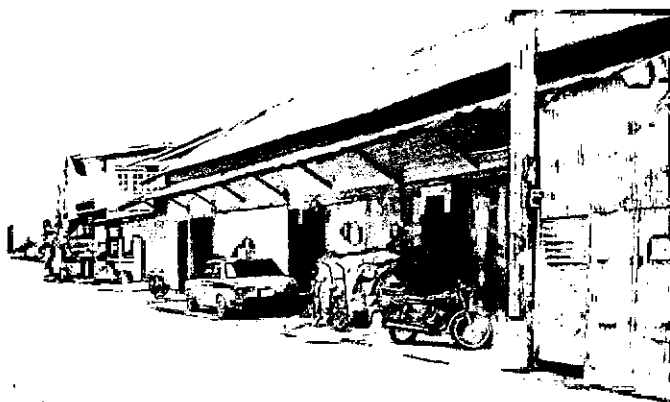
สภาพบ้านเรือนในชุมชนปากพลี มี 2 ลักษณะคือ หมู่บ้านขนาดใหญ่และหมู่บ้านขนาดเล็ก หมู่บ้านขนาดใหญ่ จะมีพื้นที่อยู่บริเวณรอบวัดโพธิ์ปากพลี เป็นชุมชนใหญ่ มีตลาดและโรงเรียนวัดโพธิ์อยู่ด้านหน้าวัด ชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือน 2 ฟากริมถนนเสนาพิณี ซึ่งเป็นถนนที่ตัดเข้ามาจากถนนสุวรรณศรถึงบ้านปากพลี จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านกล่าวว่า บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดเหล่านี้ ย้ายออกมาจากในหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไป เช่น บ้านโคกกระโดน สมัยก่อนวัดโพธิ์ปากพลี จะล้อมรอบด้วยป่า มีต้นยางนาขึ้นอยู่บริเวณวัดมากมาย หลังจากการตัดถนนเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะย้ายบ้านมาปลูกอยู่ริมถนนและบริเวณวัดหลายหลัง จึงทำให้สภาพของวัดโพธิ์ปากพลีเป็นบริเวณที่มีบ้านล้อมอยู่โดยรอบ

น้อม งามนิสัย (2545 : 26) กล่าวถึง การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยที่ตำบลปากพลีว่า ในยุคแรกน่าจะเริ่มสร้างตามที่ดินที่ปลอดภัยจากน้ำท่วม โดยเฉพาะน้ำหลากในฤดูฝนพื้นที่สำคัญได้แก่ บริเวณรอบ ๆ วัดโพธิ์ปากพลี บ้านโคกกระโดน บ้านโคกสำโรง เมื่อมีคนมากขึ้น นอกจากจะขยายหมู่บ้านให้ใหญ่ขึ้นแล้ว ยังมีการตั้งหมู่บ้านใหม่กระจายตัวไปยังพื้นที่อื่นที่พอจะอาศัยอยู่ได้ส่วนมากเป็นที่ลุ่มและน้ำท่วมขังในฤดูฝน

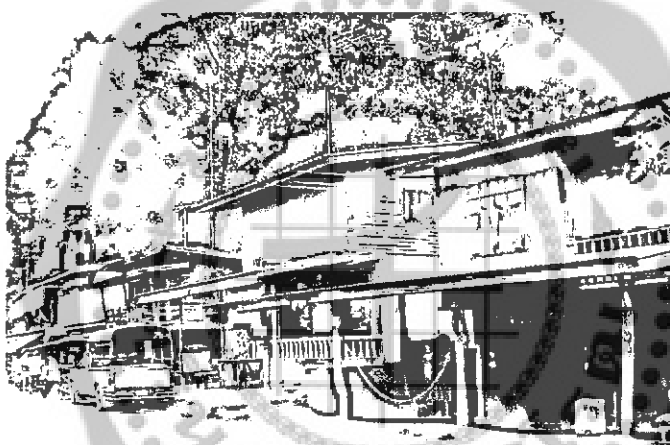
ส่วนหมู่บ้านขนาดเล็กก็จะกระจายตัวตามพื้นที่ที่สามารถอาศัยอยู่ได้ เช่น ริมคลองปากพลี เป็นที่ปราศจากน้ำท่วมขัง ริมหนองน้ำที่อุดมสมบูรณ์ จะมีบ้านเรือนตั้งแต่ 4-5 หลัง ไปจนถึง 20 หลัง การตัดถนนเข้าหมู่บ้านปากพลี ทำให้ประชาชนมีความสะดวกในการสัญจรไปมาตลอดจนการย้ายที่อยู่อาศัย เช่น คนจากบ้านโคกกระโดนเป็นหมู่บ้านที่มีหลายหลังคาเรือน ได้แยกย้ายกันไปปลูกบ้านตามทุ่งนา ทำให้เกิดหมู่บ้านขนาดเล็กกระจายตัวอยู่ทั่วไป (เปล่ง ปากพลีนอก. สัมภาษณ์. 2546)

ลักษณะบ้านเรือนที่บ้านปากพลี ในปัจจุบันพอจะจำแนกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. เรือนแถว เป็นร้านค้าของคนจีนในอดีต ตั้งอยู่บริเวณริมทางตลาดปากพลีเก่า ริมคลองปากพลี เป็นเรือนแถวชั้นเดียวสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ประตูเป็นประตูไม้บานเฟี้ยม เปิดโล่งได้ตลอด เป็นบ้านชั้นเดียวที่แผ่ความกว้างออกไปทางหลังบ้าน เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการอยู่อาศัยด้วยในอดีต เรือนแถวเหล่านี้เป็นร้านค้าของชำ ร้านตัดเสื้อผ้า แต่ต่อมาเมื่อตลาดปากพลีทำการค้าไม่ได้ เรือนแถวเหล่านี้จึงเป็นบ้านที่สำหรับอยู่อาศัยเท่านั้น
2. เรือนร้านค้าริมทาง บริเวณด้านหน้าวัดโพธิ์ ริมถนนเสนาพินิจเป็นเรือนเดี่ยวสองชั้น สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ชั้นล่างจะเป็นที่สำหรับค้าขาย ชั้นบนเป็นที่สำหรับอยู่อาศัย บ้านลักษณะดังกล่าวชาวบ้านยังอนุรักษ์ไว้ แต่บางหลังจะมีการปรับให้สะดวกสบายขึ้น เช่น ติดกระจกชั้นล่างเพื่อความเป็นสัดส่วน
3. เรือนอยู่อาศัยทั่วไป บ้านชาวบ้านโดยทั่วไป แต่เดิมนิยมสร้างเป็นบ้านชั้นเดียว มีใต้ถุนสูง เพื่อเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา นั่งเล่น ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ เรือนประเภทนี้ยังพอมีให้เห็นอยู่บ้าง แต่ทรุดโทรมมาก เรือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากบ้านสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ จะนำรูปแบบและการใช้วัสดุแบบสมัยใหม่ เข้าไปสร้างแทนบ้านเก่าหรือมีการต่อเติมให้กว้างขวางขึ้น เรือนที่อยู่อาศัยทั่วไปจึงไม่มีรูปแบบที่เป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของบ้านปากพลีอีกต่อไป รวมถึงการปลูกบ้านที่ต้องจ้างช่างผู้รับเหมา ไม่มีการขอแรงกันเช่นในสมัยก่อน

เรือนไม้ ในอดีตเป็นร้านค้าตั้งอยู่บริเวณริมทางตลาดปากพลีเก่า

เรือนร้านกำริมทาง 2 ชั้น

เรือนของชาวบ้านที่ตั้งอยู่เป็นกลุ่มในหมู่บ้าน เป็นบ้าน 2 ชั้น ใต้ถุนสูง

ภาษา

ภาษาที่ชาวดำบลปากพลีใช้กันอยู่ คือภาษาไทยภาคกลาง เนื่องจากเป็นคนพื้นที่ดั้งเดิม สำเนียงภาษาไทยตลอดจนการใช้คำเรียกสิ่งของที่ใช้ก็มีความกลมกลืนกับการใช้ภาษากลางของคนไทยทั่ว ๆ ไป มิได้มีความผิดเพี้ยน รวมถึงผู้ที่มิเชื่อจีนก็มีการใช้ภาษาไทยเช่นเดียวกับคนไทยทั่ว ๆ ไป

สุขภาพอนามัย

ในด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของคนที่บ้านปากพลี มีสถานอนามัยอยู่ในชุมชน 1 แห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านไผ่ล้อม ตั้งอยู่เยื้องกับวัดโพธิ์ปากพลี และชาวบ้านยังใช้บริการที่โรงพยาบาลปากพลี อยู่ที่อำเภอปากพลี และโรงพยาบาลนครนายก อยู่ที่อำเภอเมืองนครนายก นอกจากการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่ด้วยการไปโรงพยาบาล ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรยังมีการทำยาสมุนไพรในการรักษาโรคใช้เอง เช่น ดีเกลือ ชุมเห็ด ไพล ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในหมู่บ้าน

ในอดีต เมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยจะต้องไปหาหมอพระที่วัดโพธิ์ปากพลี ซึ่งจะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งพระจะเสกเป่านามนต์เพื่อรักษาโรค น้อม งามนิสัย (2545 : 34) กล่าวถึงการรักษาโรคในสมัยก่อนว่า วัดโพธิ์ปากพลีจะทำยาพื้นบ้านแจกชาวบ้านโดยไม่คิดมูลค่า เช่น ยาเขียว ยาเหลือง ยาลม โดยพระผู้ใหญ่ที่มีความรู้ทางสมุนไพร มอบหมายให้พระนวกะ เป็นผู้ไปเก็บพืชพื้นบ้าน เช่น ผักแว่น แพงพวย เป็ดแดง หนุ่ยแหว้หมู นำมาตากแห้งหรือหมักแล้วแต่กรณี นำมาบดละเอียด บรรจุขวดแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน ภายหลังที่ยาแผนปัจจุบันเข้าสู่ปากพลี ซึ่งดูเหมือนจะมีประสิทธิภาพสูงกว่า ชาวปากพลีจึงไม่ไปขอยาจากวัดและไม่ทำใช้เอง ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรจึงเลือนหายไปจากบ้านปากพลี

นอกจากหมอพระและหมอชาวบ้านที่รักษาด้วยสมุนไพร ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ การทรงเจ้าเข้าผีในการรักษาโรค เพราะมีความเชื่อดั้งเดิมว่า วิญญาณเป็นผู้ทำให้ผู้ป่วยมีอันเป็นไป โดยแสดงออกในรูปของความเจ็บป่วย และต้องแก้ไขโดยหาผู้มาขจัดปัดเป่า เสมือนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้เจ็บป่วยกับวิญญาณ ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดพิธีกรรมที่สนองความเชื่ออยู่

2 พิธีคือ พิธีเรียกขวัญ และพิธีประชุมผี (น้อม งามนิสัย, บรรจง เจริญรุ่ง. สัมภาษณ์. 2546)

พิธีเรียกขวัญ จะกระทำเมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะพาไปหาหมอคู่ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน หมอคู่ก็จะบอกว่าผู้นั้นขวัญหาย จึงทำให้เจ็บป่วย หมอก็จะแนะนำให้รับประทานยาพื้นบ้าน หากไม่หายก็จะมีพิธีทำพิธีแกว่งเบี่ยง คือการนำเทียนปั้นเป็นก้อนกลมติดปลายเย็บผ้า ผู้ทำพิธีที่ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงเรียกว่า แม่หมอ จะถือด้ายนั้นแล้วมีการเสียด้าย เช่น ถ้าเป็นวิญญาณของผู้ที่หมอเอ่ยชื่อ ขอให้เทียนที่ติดเชือกนั้นแกว่งซ้าย-ขวา หรือแกว่งเป็นวงกลม หลังจากนั้น จะทำพิธีเรียกขวัญ คือมีคนเข้าทรง โดยใช้สตางค์แดงใส่ขันลงหินใบเล็ก ห่อด้วยผ้าเช็ดหน้า แล้วถือว่อนี้คือเป็นตัวแทนขวัญของคนไข้ แล้วเชิญให้ขวัญมาสถิตย์อยู่ในผ้านั้น จากนั้นนำขวัญมาแนบอกคนไข้ ถือว่าขวัญกลับสู่ตัวแล้ว (น้อม งามนิสัย. สัมภาษณ์. 2546)

การประชุมผี พิธีกรรมนี้กระทำโดยบุคคลกลุ่มหนึ่งเรียกว่า คณะประชุมผีประกอบด้วย หัวหน้าคณะ 1 คน ร่างทรง 2-3 คน คนเชิญวิญญาณเรียกว่า หัวไม้ ลูกคู่คนตีกลองรำมะนา 3-4 คน และตีกรับ คณะประชุมผีก็จะมีสำนักเช่นเดียวกับสำนักคนทรง ชาวบ้านจะกระทำพิธีนี้หากมีการเจ็บป่วยและทำพิธีเรียกขวัญแล้ว ไม่หายป่วยก็ยังเชื่อว่าวิญญาณยังโกรธอยู่ จึงทำให้อาการเจ็บป่วยไม่ดีขึ้น จะว่าจ้างคณะประชุมผีมาทำพิธีให้ โดยตั้งปริมพิธีประชุมผี มีเครื่องบูชา บายศรี การประชุมผีจะมีการเชิญวิญญาณคนตายคือคนในท้องถิ่นนั้นมาสอบถาม โดยการเข้าทรงถามผีว่า ไปทำอะไร เขา ผีอาจตอบว่า คนไข้ทำให้ผีไม่พอใจ เช่น ไปปัสสาวะรดโคนต้นไม้ คนทรงก็จะหันไปตามคนไข้ว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไปทำอะไร แถวไหนมาหรือไม่ เช่นเดินไปแถวต้นไม้แล้วปัสสาวะ ทำให้ผีโกรธ หากคนไข้ตอบตรงตามที่คนทรงถามเป็นอันว่าเชิญผีมาถูกตน หากสุมเชิญวิญญาณมาเข้าทรงแล้วไม่เชิญวิญญาณที่ทำให้เจ็บป่วย ก็จะไม่เชิญผีตนใหม่จนกว่าจะเชิญทุกตัวด้วยการถามตอบ มีลูกคู่ร้องรับ เมื่อวิญญาณออกจากร่างหรือเข้าร่างจะมีการร้องเพลงเป็นการเชิญเข้า-เชิญออก ส่วนใหญ่ผีที่เชิญมาอาจเป็นผีของบรรพบุรุษคนไข้ เมื่อคนทรงถามผีว่า ทำอย่างไรจะหายผีก็จะตอบว่าต้องนำเครื่องเช่นสังเวย เช่น เหล้า ไก่ต้ม ผลไม้ มาขอขมา คนไข้ก็ต้องจำไว้และนำของดังกล่าวมาทำพิธี เชื่อว่าคนไข้จะมีอาการดีขึ้น เมื่อคนไข้รับคำแล้ว คนทรงจะบอกคนไข้ว่า ผีถอนคำหักไปแล้ว ขอให้หายวันหายคืน หลังจากนั้นเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จ มีเงินพอที่จะซื้อของเช่น ไห้ว ก็จะทำพิธีเช่นไห้วเชิญผีมากินของที่อยากกิน

พิธีประชุมผีนี้ในอดีตจะมีอยู่ประมาณ 3-4 คณะ แต่ในปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 1 คณะ เพราะผู้ประกอบพิธีได้ล้มหายตายจากไป จากการสัมภาษณ์บรรจง เจริญรุ่ง อายุ 68 ปี เป็นผู้เชิญผีประกอบพิธีกรรมนี้มานาน และมีความเชื่อว่า พิธีนี้สามารถรักษาโรคต่าง ๆ ให้หายได้ ในกรณีที่หายแสดงว่า คนป่วยนั้นถึงคราวเสียชีวิตเอง แต่ตนเชื่อว่า พิธีดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงแค่ความเชื่อ แต่เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้เท่านั้น (บรรจง เจริญรุ่ง, สัมภาษณ์, 2546)

น้อม งามนิสัย (สัมภาษณ์, 2546) ให้ความเห็นว่า พิธีกรรมนี้ชาวบ้านยังมีการทำกันอยู่ เป็นการสร้างความมั่นใจว่าจะหายจากโรคภัยไข้เจ็บและความรู้สึกใกล้ชิดระหว่างลูกหลานและบรรพบุรุษ เมื่อมีการเชิญผีมาเข้าทรง แต่พิธีกรรมเหล่านี้ก็ไม่สามารถทำให้คนไข้หายจากโรคได้ทุกคน พิธีดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่ขัดแย้งต่อคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านปากพลีทั้งหมดเป็นพุทธศาสนิกชน อีกทั้งร่างทรงเหล่านั้นก็เป็นคนในหมู่บ้านเห็นหน้ากันมาวันดีคืนดีแต่งตัวเป็นร่างทรงและก็ยังมีผู้หลงไปบูชา นอกจากนี้ก็ยังมีการเข้าทรงไปห่วยบูชาต้นไม้หยอดเทียนหาเลขห่วย ความเชื่อสิ่งนอกตนเหล่านี้ยังมีปรากฏในบ้านปากพลี

อาหาร

อาหารการกินของคนบ้านปากพลี เป็นอาหารที่มีที่มาจากแหล่งธรรมชาติ ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่ปลูกไว้กินและขาย ชาวบ้านจะใช้ข้าวเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหารทั้งคาวและหวาน เช่น แป้งข้าวเหนียว แป้งข้าวเจ้า ข้าวเม่า ขนมจีน ข้าวยาคุ เป็นต้น (น้อม งามนิสัย, 2545 : 35) กับข้าวพื้นบ้านของชาวบ้านปากพลีก็จะเหมือนกับคนไทยภาคกลางทั่ว ๆ ไป ได้แก่ น้ำพริก เช่น

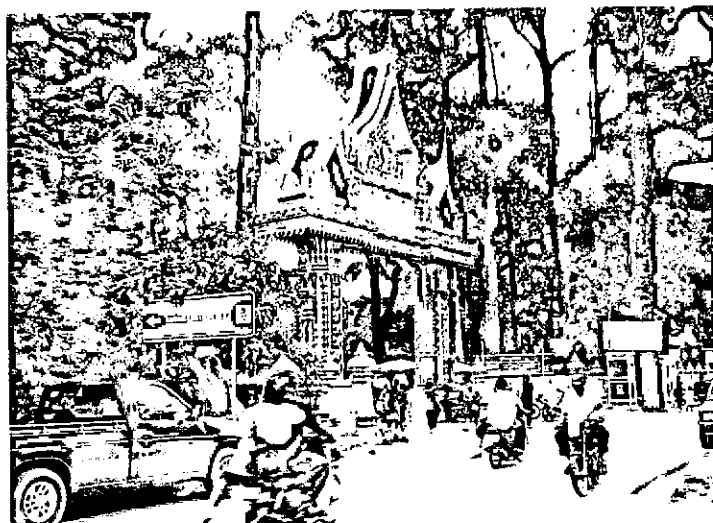
น้ำพริกกะปิ น้ำพริกปลาร้า น้ำพริกแมงดา และพืชผักสำหรับจิ้ม น้ำพริก ได้แก่ ผักแพงพวย ผักแว่น สำหรับ สันตะวา หน่อไม้ ด้วยความที่มีวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติคือ ปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ปลาทู ปลาดุก ชาวบ้านเมื่อหาปลาทำอาหารแล้ว จะนำปลามาตากแห้ง หมักทำปลาร้า ปลาดู เป็นการถนอมอาหารไว้กินนาน ๆ นอกจากนี้ยังมีสัตว์น้ำอื่น ๆ ที่สามารถนำมาทำอาหารได้อีกคือ หอยขม หอยเชอรี่ หอยโข่ง กบ และปูนา ซึ่งหาได้ตามนาข้าว นำมาทำอาหารประเภทแกงส้ม แกงคั่ว หรือนำมาดองเค็ม

ส่วนขนมหวานนั้น น้อม งามนิสัย (2545 : 35) กล่าวว่า ในอดีตนั้นปากพลีเป็นแหล่งผลิต ขนมหวานที่มีชื่อเสียง มีการทำขนมหวานที่เรียกว่า “เครื่องแห้ง” ประกอบด้วยทองหยิบ ฟอยทอง ทองหยอด เม็ดขนุน ลูกจัน สาลี่ ขนมหั้ว ขนมหอมแกง สังขยา ชาวบ้านจะถ่ายทอดฝีมือผ่านงาน ประเพณี เช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น ปัจจุบันการทำขนมเหล่านี้มีผู้ทำได้น้อย ลง คงทำได้เฉพาะบ้านที่ประกอบอาชีพทำขนมขาย ทำให้ภูมิปัญญาการทำขนมเครื่องแห้งลดน้อย ลงไป อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่สนใจในการสืบสานต่อ

นอกจากนี้ ชาวปากพลียังนำหน่อไม้ ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน ทั้งไผ่สีสุกและ ไผ่ตง จะนำมาเป็นอาหารคาว เช่น แกง จิ้ม น้ำพริก ดองเปรี้ยว ชาวบ้านยังนำหน่อไม้มาทำขนม หน่อไม้ซึ่งมีลักษณะคล้ายขนมกล้วย เพียงแต่เปลี่ยนวัตถุดิบจากกล้วยเป็นหน่อไม้หั่นฝอย เป็นขนม ที่หารับประทานได้เฉพาะที่บ้านปากพลี เรียกได้ว่าเป็นขนมประจำท้องถิ่นบ้านปากพลี

ศาสนา

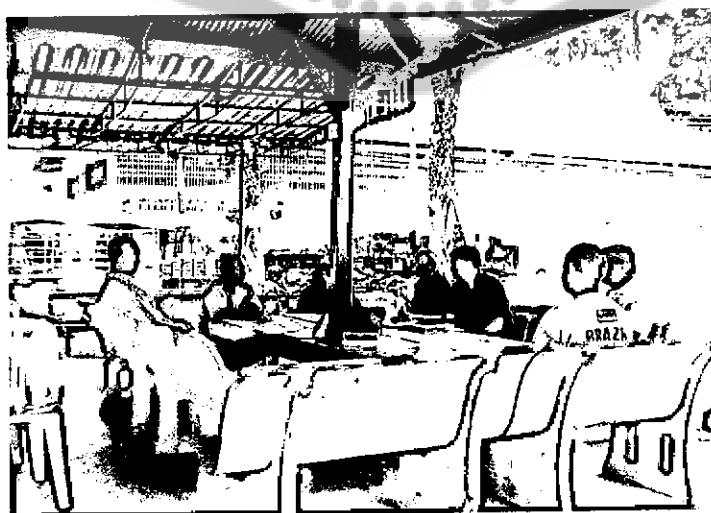
วัดโพธิ์ปากพลี ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี เป็นวัดประจำชุมชนบ้าน ปากพลี โดยอยู่ระหว่างกลางของบ้านปากพลี จากหลักฐานเอกสารของวัดโพธิ์ปากพลี กล่าวว่า เป็นวัดที่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ไม่ทราบปีที่สร้างและผู้สร้างวัด เล่ากันว่า วัดโพธิ์ปากพลีสร้างแข่งขันกันกับวัดท้าวอุทอง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีพื้นที่ติดกับบ้านปากพลี ซึ่ง วัดท้าวอุทองก็มีผู้สันนิษฐานว่า คงสร้างสมัยพระเจ้าอุทองหรือพระเจ้าปราสาททองเสวยราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยา จึงขนานนามว่าวัดท้าวอุทอง ซึ่งเป็นนามของพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นวัดโพธิ์-ปากพลี ซึ่งประชาชนสร้างเป็นคู่แข่งกับวัดท้าวอุทอง จึงอนุมานได้ว่า สร้างในสมัยเดียวกัน คือ ประมาณไม่ต่ำกว่า 200 ปีเศษ แต่เดิมเป็นวัดที่มีกุฏิเพียง 2-3 หลัง ศาลาการเปรียญและ พระอุโบสถหลังเล็ก ต่อมาเกิดการชำรุด หักพังใช้การไม่ได้ ในสมัยพระอุปัชฌาย์ปุ่น อินทโชโต เป็นเจ้าอาวาส จึงได้ชักชวนประชาชนให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ (พระครูสุนทรธรรมประกาศ สมุข จารุวังโส. ม.ป.ป. : 1)

ชุมประวัดโพธิ์ปากพลี เพิ่งสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.2545

ชาวบ้านชุมชนบ้านปากพลีร่วมทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา

ผู้สูงอายุของชุมชนบ้านปากพลียังใช้ชีวิตเป็นศูนย์รวมในการพบปะพูดคุยตามวิถีชีวิตดั้งเดิม

วัดโพธิ์ปากพลี เป็นวัดประจำหมู่บ้านปากพลี มีบทบาทเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการประกอบกิจกรรมประเพณีทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาและประเพณีชีวิต ในอดีตชาวบ้านจะไปปฏิบัติศาสนกิจ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น เป็นปกติ และวันอุโบสถ จะมีชาวบ้านไปถืออุโบสถศีล นอนค้างที่วัด เป็นกิจทางศาสนาที่มรชาวสบ้านปากพลีปฏิบัติอยู่เป็นนิจมาแต่โบราณ มีผู้สูงอายุประมาณ 40-50 คน แต่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อยลง เพราะล้มหายตายจากไป และผู้สูงอายุบางท่านก็ชราเกินกว่าจะเดินทางไปวัดได้สะดวก (ณรงค์ เกษะดิษฐ์, สัมภาษณ์, 2546)

น้อม งามนิสัย (2545 : 44) กล่าวถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของวัดโพธิ์ปากพลีจากอดีตถึงปัจจุบันว่า

ในอดีตวัดโพธิ์ปากพลี นอกจากจะมีบทบาททางศาสนาตามหน้าที่ของวัดโดยทั่วไป วัดโพธิ์ปากพลียังทำหน้าที่เป็นโรงเรียน เป็นศูนย์จิตแพทย์ เป็นโรงพยาบาล เป็นศูนย์กลางภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ปัจจุบันบทบาทของวัดโพธิ์ปากพลีเปลี่ยนแปลงไป ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัดโพธิ์จึงเป็นเพียงสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจแบบดั้งเดิมเท่านั้น และมีสภาพห่างเหินกับประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น นอกฤดูการประเพณีทางศาสนา วัดโพธิ์ปากพลีจึงไม่ต่างจากที่อยู่อาศัยธรรมดาเท่านั้น เหตุที่เป็นดังกล่าวนี้อาจมาจากพระภิกษุสามเณร รวมทั้งเจ้าอาวาส เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่ผ่านพิธีบวชตามประเพณี ไม่ได้ผ่านการศึกษาระยะหรือฝึกปฏิบัติแต่ประการใด ชนรุ่นใหม่วบชเพียง 10-15 วัน ก็สึกออกไป ภิกษุที่ดำรงสถานะสงฆ์ต่อจึงเป็นเพียงผู้สูงอายุ บางท่านผ่านการบวชมาหลายครั้ง ด้วยเหตุดังกล่าวปัจจุบันวัดโพธิ์ปากพลี จึงไม่อยู่ในสถานะของศูนย์กลางทางสังคม ศูนย์กลางการเรียนรู้ และศูนย์กลางทางจิตใจของท้องถิ่นได้

การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจของบ้านปากพลี ในปัจจุบันจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัดลดลงน้อยกว่าในอดีต ที่ชาวบ้านจะมาทำบุญที่วัดกันอย่างเนืองแน่นในช่วงเทศกาลงานประเพณีสงกรานต์ วันตรุษไทยหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า งานปี วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันขึ้นปีใหม่ หรือเทศกาลงานสำคัญ ๆ เท่านั้น

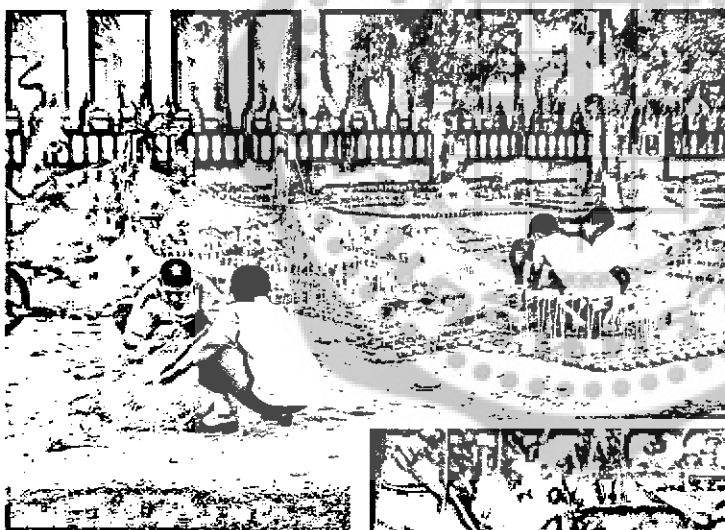
ประเพณี

ชุมชนบ้านปากพลี เป็นชุมชนของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติ จึงเหมือนกับพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มีการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสารท ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยังมีพิธีกรรมบางอย่างที่เกี่ยวกับการทำนาเหมือนกับชาวนาในภาคกลางที่ทำในแต่ละเดือน ประเพณีบางอย่างอาจถูกลดขั้นตอนให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่หรือสังคมบ้านปากพลีที่เปลี่ยนแปลงไป ตามกระแสของความเจริญทางวัตถุที่คนปากพลีไปรับเข้ามาและปรับใช้ในท้องถิ่น แต่ก็จะมี

ประเพณีที่ชาวบ้านปากพลีกระทำกันมาอย่างต่อเนื่องไม่ขาดช่วง นั่นคือ ประเพณีการก่อพระทราย และเทศน์มหาชาติ ซึ่งน้อม งามนิตย์ (2545 : 37) กล่าวถึงงานประเพณีดังกล่าวว่า

ประเพณีก่อพระทราย เป็นประเพณีชนทรายเข้าวัด เพื่อให้พื้นดินในวัดเป็นทราย ไม่เป็นโคลนติดเท้ายามฤดูฝน ตามปกติจะจัดในวันมาฆบูชาของทุกปี ด้วยการจัดหาทรายมากองเป็นองค์ประธาน และมียอดกองทรายด้วยพวงเต่าร้าง (ตัดกระดาดสีเขียวสลับสีซ้อนกันเป็นพวง) และมีกองทรายขนาดเล็กเรียงรายรอบเป็นวงกลมหรือสี่เหลี่ยมกลางกองทรายเล็กแต่ละกอง มีธงกระดาดสีเขียวขนาดเล็ก ตัดเป็นรูปชายธงติดบนก้านไม้ มักประดับโดยรอบในวันก่อพระทรายหากชาวบ้านปากพลีร่วมใจกันจัดเต็มบริเวณวัด จะทำให้เกิดความตระการตา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประเพณีได้

ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา ด้วยการจัดให้ภิกษุผู้มีความสามารถเทศน์เรื่องมหาชาติ เป็นงานบุญสำคัญจัดในช่วงกลางเดือน 12 ด้วยการตกแต่งศาลาการเปรียญอย่างสวยงามและขริบขลุ่ยคล้ายป้าหิมพานต์ นับเป็นประเพณีงานบุญที่สำคัญของปากพลี

ประเพณีก่อพระทรายบริเวณลานวัดโพธิ์ปากพลีที่ชาวบ้านปากพลีทำกันมาต่อเนื่อง

พวงเต่าร้าง งานกระดาด
ที่เป็นเครื่องตกแต่งให้
การก่อพระทรายดูมีสีสัน

ชุมชนบ้านฝั้งคลอง

ชุมชนบ้านฝั้งคลอง เป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี มีถนนสุวรรณศรตัดผ่านหน้าวัดฝั้งคลอง ซึ่งเป็นถนนสายเล็ก ๆ เชื่อมไปยังหมู่บ้านฝั้งคลอง ซึ่งมีพื้นที่ติดกับบ้านใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนชาวพวนเช่นกัน แม้ว่าตามเอกสารของกรมการปกครองคนที่อยู่ในละแวกนี้จะอยู่คนละหมู่บ้านกัน แต่ในความเป็นชุมชนวัดฝั้งคลองก็จะประกอบไปด้วยคนหลายหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กัน ที่มีความสะดวกในการเดินทางมาทำบุญที่วัดฝั้งคลอง ดังนั้นในความเป็นชุมชนวัดฝั้งคลองจึงหมายรวมถึงชุมชนชาวไทยพวนที่อยู่ใกล้เคียงในอาณาบริเวณวัดฝั้งคลอง มีวิถีการดำรงชีวิตที่เหมือนกัน เนื่องจากมีประวัติความเป็นมาและเผ่าพันธุ์เดียวกัน

ประชากรและการประกอบอาชีพ

ชาวไทยพวนในอำเภอปากพลี สืบเชื้อสายมาจากชาวพวน ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากประเทศลาว ชาวพวนมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเชียงขวาง ต่อมา มีการย้ายถิ่นไปอยู่ตามตำบลต่าง ๆ ใกล้เคียงกับนครเวียงจันทน์และหลวงพระบาง (ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. 2542 : 2722) ต่อมาภายหลังเมื่อไทยส่งกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวพวนเหล่านี้จึงถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทย

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีที่มีการอพยพชาวลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ และเข้ายึดเวียงจันทน์ได้สำเร็จในปี พ.ศ.2322 แล้วจึงกวาดต้อนผู้คนชาวลาวเข้ามาไว้ที่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา การกวาดต้อนชาวลาวเข้ามานี้ เพื่อเป็นการตัดกำลังของชาวลาวให้อ่อนแอ และอีกประการหนึ่ง ขณะนั้นประเทศไทยมีศึกสงคราม มีพลเมืองเสียชีวิต การกวาดต้อนชาวลาวจึงเป็นการนำกำลังมาป้องกันเมืองและเป็นแรงงานที่สำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร (บึงอร ปิยะพันธุ์. 2541 : 25-29)

การอพยพของชาวลาวในช่วงที่สองคือ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ก่อกบฏขึ้น กรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพหลวง ได้ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์อีกครั้งและได้กวาดต้อนผู้คนชาวลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งลาวเวียงจันทน์ ลาวพวน ลาวภูคั้ง ชาวลาวจำนวนมากถูกส่งไปอยู่ตามหัวเมืองชั้นในที่อยู่ในการควบคุมของสมุหนายก ได้แก่ สระบุรี สุพรรณบุรี นครชัยศรี ฉะเชิงเทรา นครนายก กาญจนบุรี เป็นต้น (บึงอร ปิยะพันธุ์. 2541 : 52)

ชาวลาวถูกอพยพมาอีกหลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ เนื่องจากเมืองพวนก่อปัญหาเป็นชนวนสงครามระหว่างไทยกับเวียดนาม รัชกาลที่ 3 ได้ให้กองทัพไทยโดยพระราชวรินทร์ยกทัพไปตีเมืองพวนและได้ชัยชนะจึงกวาดต้อนชาวพวนมาและให้ตั้งหลักแหล่งที่กรุงเทพฯ ฉะเชิงเทรา ซึ่งน่าจะรวมถึงนครนายกด้วย โดยพบหลักฐานจากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 บัญชีเรื่องจำนวนครัว

ซึ่งมาแต่เมืองหลวงพระบาง จ.ศ.1192 (พ.ศ.2373) ซึ่งมีครีวลาว และพระสงฆ์ สามเณร อพยพมา
อยู่ที่นครนายก

ชาวไทยพวนที่อพยพเข้ามาในเขตภาคกลาง มีการตั้งหลักแหล่งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ และ
มีการขยายเขตชุมชนออกเป็นหมู่บ้านในเขตภาคกลางเช่นจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ พิจิตร ลพบุรี
สระบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี นครปฐม และกรุงเทพฯ เป็นต้น
(ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. 2542 : 2726)

ส่วนชาวไทยพวนที่อำเภopakพลี จังหวัดนครนายก กล่าวกันว่าหลังจากถูกกวาดต้อน
มาสมัยกรุงธนบุรีแล้วก็มาตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มน้ำคลองที่เรียกว่า คลองท่าแดงในปัจจุบัน ตั้งชื่อ
ที่อยู่ใหม่นี้ว่า บ้านท่าแดง ตามสีของดินล้าคลอง และในคราวที่อพยพมามีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ
หลวงพ่อภาละ เป็นผู้นำขบวนอพยพ และได้ัญเชิญพระพุทธรูปอารีย์ หล่อด้วยสัมฤทธิ์ทั้งองค์
มาด้วย ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างวัดแล้วตั้งชื่อตามหมู่บ้านว่า “วัดท่าแดง” (สำนักงานการประม
ศึกษาอำเภopakพลี. 2540 : 8)

ศาลปู่ตาวัดท่าแดง

นอกจากนี้ยังมีชาวพวนที่อพยพมาสมัยรัชกาลที่ 1 เดินทางอ้อมภูเขามาจากจังหวัดปราจีนบุรี ไทยพวนกลุ่มหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรีและอีกกลุ่มหนึ่งเดินทางมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านเกาะหวาย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยป่าหวาย จึงได้ช่วยกันหักล้างถางพงเป็นที่อยู่อาศัยทำมาหากินเลี้ยงชีพ เรียกกลุ่มของตนเองว่า “หมู่บ้านเกาะหวาย” และได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นมาเรียกว่า วัดเกาะหวาย (โสภณ เครือเพชร. 2524 : 1) การอพยพครั้งนี้อาจมีบางครอบครัวที่สมัครใจรวมอยู่กับกลุ่มชนไทยพวนที่บ้านท่าแดง เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ และทั้ง 2 หมู่บ้านอยู่ไม่ไกลกันนัก ต่อมาเมื่อมีการขยายครอบครัวมากขึ้น กลุ่มชนไทยพวน 2 หมู่บ้าน จึงขยายครอบครัวไปตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่บริเวณใกล้เคียง เช่น หมู่บ้านคลองตะเคียน หมู่บ้านฝั่งคลอง (ดวงเดือน ศาสตรภัทร และคนอื่น ๆ. 2542 : 19)

แม้ว่าชาวพวนจะกระจัดกระจายแยกย้ายครอบครัวอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ก็ยังมีการติดต่อไปมาหาสู่กัน เพราะความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติและการเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน การแยกย้ายตั้งหลักแหล่งใหม่เพื่อทำมาหากินผลิตพืชผลทางการเกษตรอยู่ในอาณาบริเวณไม่ไกลกันตามหมู่บ้าน โดยเหตุนี้จึงทำให้ชาวพวนกระจายตัวอยู่ในอำเภอปากพลีเป็นจำนวนมากตามหมู่บ้านต่าง ๆ สมจิตร เสือหล้า (ม.ป.ป. : 4) กล่าวว่า หมู่บ้านที่มีชาวพวนอาศัยอยู่ ได้แก่ บ้านท่าแดง บ้านใหม่ บ้านฝั่งคลอง บ้านเกาะหวาย บ้านคลองตะเคียน บ้านยอยไฮ บ้านหนองแสง บ้านคลองคล้า บ้านหนองหัวลิงใน บ้านหนองหัวลิงนอก (บ้านโพธิ์ทอง) บ้านชุมข้าว บ้านกลางโสภา บ้านโพธิ์ศรี บ้านเนินหินแร่ บ้านสันป่าตอง บ้านบุงเข้ บ้านเขมโล้ง บ้านสะแกชิง บ้านเกาะกา บ้านท่าประติษฐ์ ซึ่งชื่อที่ตั้งเป็นหมู่บ้านเหล่านี้ โพธิ์ เขมโล้งเจียก กล่าวว่า เป็นการนำชื่อบ้านเกิดเมืองนอนสมัยปู่ย่าตาทวดในแขวงเมืองเชียงขวาง เมืองพวน โดยหัวหน้านำทางอพยพเอามาตั้งชื่อบ้านเมืองใหม่ (โพธิ์ เขมโล้งเจียก. 2537 : 17) แสดงให้เห็นว่า ชาวพวนยังมีการระลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอนของตนตลอดเวลา แม้ไม่ได้กลับไปอยู่ถิ่นเดิม แต่ก็ยังนำชื่อสถานที่มาตั้งเพื่อให้เห็นถึงความเป็นคนพวน อีกทั้งเมื่อมาอยู่ที่อำเภอปากพลี ยังมีการนำวัฒนธรรม ธรรมเนียมประเพณีตามเผ่าพันธุ์ของตนที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ คือ ฮีต 12 คลอง 14 ที่บรรพบุรุษไทยพวนต้องสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา

กล่าวโดยสรุป ชาวไทยพวนที่อำเภอปากพลี นับว่าเป็นกลุ่มชนเก่าแก่ที่เข้ามาสร้างบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานอยู่ หากนับตั้งแต่การอพยพครั้งแรกนั้นนับเป็นเวลา 200 กว่าปี และมีขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ชาวพวนมีการติดต่อสื่อสารกับคนต่างถิ่นมากขึ้น อีกทั้งสภาพสังคมได้เปิดให้ชาวพวนมีบทบาททางสังคมมากขึ้น ชาวพวนส่วนใหญ่จึงต้องปรับเปลี่ยนสถานภาพให้ดีขึ้นโดยการส่งบุตรหลานให้เล่าเรียนสูง ชาวพวนในปัจจุบันจึงมีความผสมกลมกลืนกับคนไทยโดยผ่านกระบวนการทางสังคม และโดยเหตุที่นับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย จึงมีการปรับเปลี่ยนและยอมรับวัฒนธรรมไทยไปโดยปริยาย

ชาวไทยพวนเมื่ออพยพย้ายถิ่นมาอยู่ที่อำเภอปากพลี ชาวพวนเหล่านี้จะอาศัยธรรมชาติในการทำมาหากิน จึงมีอาชีพทำนา ทำสวน หาลายามว่างจากการทำนา ผู้หญิงจะทอผ้าไว้สวมใส่เองและทอให้คนในบ้านสวมใส่ ในปัจจุบันไม่มีบ้านใดทอผ้าแล้ว เพราะวัฒนธรรมการแต่งกายจากภายนอกเข้าไปมีบทบาทแทนที่การใช้ผ้าทอแบบดั้งเดิม ชาวบ้านจึงไม่ทอผ้า ส่วนใหญ่หาซื้อตามตลาด ส่วนอาชีพหลักในสมัยก่อนของชาวพวนคือ การทำนา ในปัจจุบันนี้เหลือน้อยกว่าในสมัยก่อน เพราะชาวพวนสมัยต่อมานิยมส่งลูกหลานเรียนหนังสือมากขึ้น ชาวพวนรุ่นใหม่จึงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากกว่าบรรพบุรุษ

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ชุมชนบ้านฝางคลอง เป็นชุมชนที่แยกตัวออกมาจากบ้านท่าแดง ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ชาวไทยพวนในสมัยโบราณเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในบริเวณปากพลี โดยแต่เดิมนั้นชาวบ้านจากบ้านท่าแดง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนอยู่เป็นจำนวนมาก จะขยายแหล่งทำกินโดยแยกตัวออกมาจากบ้านท่าแดง จำนวน 12 ครัวเรือนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองท่าแดง จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านอิมคลองหรือริมคลอง แต่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านฝางคลอง (พระครูวิริยานุโยค. 2545. สัมภาษณ์) การตั้งบ้านเรือนของคนพวนมีค่านิยมในการสร้างบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำ ริมคลอง ริมหนอง ริมบึง ฉะนั้นการตั้งชื่อหมู่บ้านก็มักตั้งชื่อเกี่ยวเนื่องด้วยลำน้ำ เมื่อตั้งถิ่นฐานแล้วก็ทำมาหากินด้วยการทำนา (โสภณ เครือเพชร. 2524 : 1)

สภาพการตั้งบ้านเรือนในชุมชนวัดฝางคลองที่พบเห็นในปัจจุบัน การปลูกบ้านเรือนจะทำการอยู่เป็นคุ้ม ๆ ในเครือญาติใกล้ชิดกันทุกหมู่บ้าน มีถนนแคบ ๆ ใช้สัญจรในหมู่บ้าน ซึ่งปลูกเป็นไม้หรือตึก หลังคามุงกระเบื้องหรือสังกะสีอย่างบ้านสมัยใหม่ มีรั้วสูง ไม่มีลักษณะของเรือนพื้นถิ่นพวนที่เป็นใต้ถุนสูง ดังที่ โพธิ์ แคมล่าเจียก (2537 : 203) กล่าวถึงการปลูกเรือนที่อยู่อาศัยของพวนว่า “คนไทยพวนไม่ว่าจะไปทำมาหากินที่ไหน เมื่อใด จะต้องปลูกเรือนยกพื้นสูง มีใต้ถุนสูง เพื่อให้มีที่ทำคอกวัว ควาย และเก็บข้าวของเครื่องใช้ในการทำนา ทำไร่ เสมอ ๆ นับว่าเป็นวัฒนธรรมประจำชาติมาแต่บรรพบุรุษ” ในปัจจุบันสภาพบ้านเรือนที่มีลักษณะดังกล่าวจะไม่พบในชุมชนแห่งนี้ แต่ยังมีเรือนพวนดั้งเดิมในที่ห่างไกลออกไป เช่น ตำบลหนองแสง อาจด้วยสภาพการคมนาคมของตำบลหนองแสงที่ไม่ได้อยู่ติดริมถนนสายหลัก มีลักษณะที่ยังเป็นทุ่งนาและป่า ทำให้ยังคงรักษาวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและวิถีชีวิตเกษตรกรรมยังไม่เปลี่ยนแปลงนัก

คลองท่าแดงที่ผ่านวัดท่าแดงมาถึงวัดฝั่งคลอง ซึ่งชาวบ้านนิยมสร้างบ้านอยู่ริมคลอง

สภาพบ้านเรือนชุมชนเกาะหวายซึ่งเป็นเรือนแถวสร้างด้วยไม้ ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นร้านค้า

บ้านพวนดั้งเดิมเป็นบ้านไม้ ยกพื้นสูง

ภาษา

ภาษาที่ชาวไทยพวนใช้พูดกันคือภาษาพวนและภาษาไทย การใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะพบในคนรุ่นอายุ 50 ปีขึ้นไป และมีการพูดภาษาพวนปะปนกับการพูดภาษาไทย แต่เป็นสำเนียงพวน

ภานุพงศ์ อุดมศิลป์ (2542 : 2527) กล่าวถึงการใช้ภาษาของชาวไทยพวนว่า

แต่เดิมชาวไทยพวนมีภาษาเขียนเพื่อใช้สื่อสารในกลุ่มของตนเอง โดยใช้อักษรไทยน้อย จารนิทานพื้นบ้านลงใบลานเพื่อใช้อ่านในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานจันเือนดี อยู่กรรม และใช้เทศน์หรืออ่านในงานบุญเข้าพรรษาและใช้อักษรธรรมจารเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะ โดยตรงลงบนใบลาน ในสมัยก่อนชาวไทยพวนได้เรียนภาษาถิ่นของตนกันบ้างโดยเฉพาะกลุ่มผู้ชาย โดยอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 สภาพสังคมและการปกครองในระดับท้องถิ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ชาวไทยพวนจึงเริ่มสนใจเรียนรู้ภาษาไทยกันมากขึ้น จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2465 ชาวไทยพวนจึงเริ่มสนใจศึกษาภาษาไทยกันอย่างจริงจัง อีกทั้งยังสนับสนุนให้บุตรหลานได้เข้าเรียนหนังสือตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่รัฐบาลไทยจัดตั้งขึ้น การใช้ภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียนมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมไทย การเรียนรู้และการใช้ภาษาถิ่นที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิมก็เริ่มเสื่อมความนิยมลง

ในปัจจุบันนี้ คนรุ่นใหม่ซึ่งหมายถึงเด็กและคนรุ่นหนุ่มสาวจะพูดภาษาไทย บางคนยังฟังภาษาพวนรู้เรื่อง เพราะมีผู้สูงอายุ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในบ้าน ซึ่งท่านเหล่านี้ยังพูดภาษาพวนกันอยู่ ดังนั้นการใช้ภาษาพวนซึ่งเป็นภาษาของบรรพบุรุษแต่ดั้งเดิม จึงพบในผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

สุขภาพอนามัย

ในอดีตที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่เจริญก้าวหน้า การคมนาคมยังไม่สะดวกเช่นทุกวันนี้ สังคมชนบทของชาวพวนก็ได้อาศัยธรรมชาติและจิตวิทยาของผู้คนในสมัยนั้นเป็นที่พึ่งพา ยามที่มีคนป่วยไข้ จะใช้ยาสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่นซึ่งเป็นสูตรยาโบราณมารักษา ในชุมชนพวนจะมีหมอบ้านที่มีความรู้ในเรื่องสมุนไพร ก็จะไปเสาะแสวงหาสมุนไพรรวบรวมไว้รักษาโรคทุกชนิดมาทำเป็นถุยาเรียกว่า “ถุยาชุม” (บุญเลื่อม อุดมไชย. สัมภาษณ์. 2546) ลักษณะของถุยาชุมจะเป็นการนำผ้ามาห่อสมุนไพรและกระดูกสัตว์ เช่น กระดูกเสือ งาช้าง เขี้ยวหมูป่า กระดูกอีแร้ง กระดูกควายเผือก เปลือกมังกุด จันทน์แดง จันทน์ขาว เปลือกหอยสังข์ บรเพ็ด ฯลฯ รวมแล้วประมาณ 1 กิโลกรัมเศษ และมีก้อนหินแบน ๆ ขนาดเหมาะมือจับไว้ในอุ้งมือสำหรับฝนสมุนไพรกับน้ำกระสายซึ่งเป็นน้ำฝน น้ำปูนใส หรือน้ำข้าวข้าว แล้วแต่หมอจะเป็นผู้แนะนำให้ใช้ เมื่อฝนแล้วดื่มได้เลย ถุยาชุมไพรนี้จะถือเป็นของส่วนรวมจะเก็บไว้ที่วัด ถ้าคนในหมู่บ้านเจ็บป่วยก็ไปนำถุยาชุมนี้มา

รักษาโดยไม่เสียเงิน จะใช้วันเวียนกันอยู่ในหมู่บ้านจนกว่าตัวจะหมดสรรพคุณ (โสภณ เครือเพชร. สัมภาษณ์. 2546)

นอกจากการรักษาด้วยสมุนไพรแล้ว หากผู้ป่วยไม่หายจากอาการเจ็บไข้ก็น่าจะมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะถูกผีร้ายกระทำ จึงต้องมีพิธีเรียกผีออกจากร่างผู้ป่วย ชาวบ้านเรียกพิธีนี้ว่า "ทิ้งข้าว" โสภณ เครือเพชร (2544 : 1-3) กล่าวถึงพิธีกรรมการทิ้งข้าวของชาวพวนว่า

ภาษาพวนเรียก "ทิ่มเข้า" หรือ "เกือเข้า" โดยผู้ป่วยลุกขึ้นมานั่งเหยียดขาหรือนอนปลายเท้าชี้ไปทางตะวันตก ผู้ทำพิธีจะถือพรา้วไว้ที่มือขวา มือซ้ายหยิบก้อนข้าวสุกซึ่งปั้นเป็นก้อนขนาดย่อมกว่ามะนาวเล็กน้อย กำก้อนข้าวไว้หลวม ๆ หงายมือขึ้น เริ่มเอามือที่กำก้อนข้าวไปแตะที่หัวของผู้ป่วย แล้วเลื่อนไล่ไปยังปลายเท้า ขณะที่มือเลื่อนลงมานั้นจะกล่าวคำชักชวนผีและขู่ว่าจะฆ่าผี ผู้เรียกจะกระแทกด้ามมีดอย่างน่ากลัวไปด้วย การเรียกผีเรียกเป็นภาษาพวน สุดท้ายแต่ผู้ทำพิธีจะสรรหาคำมาพูดไล่ผีให้ออกจากร่างผู้ป่วย เช่น "มาเด้อคันท่าเจ้าไปต๋องผีเจือกอยู่ในฮู ผีอยู่ในถ้ำ แม่สังน้ำเนาอยู่วังเงิน ก็ให้ออกมากินข้าวฮ้อน ก้อนข้าวขาวกินแล้วให้ส่งขวัญคืนขวัญเฮ้อ เจ้ากินแล้วให้เจ้ากับไปบ่อนเจ้าอยู่อยู่เจ้าเขา"

หมอบางคนใช้คำพูดที่ดูตลก เช่น "กูฮู้จักบ่อนมึงอยู่ฮูมึงเฮา เฮ้อมึงออกมากินข้าวฮ้อน... คันทขวัญเฮ้อ ดีมือหนังกีบถือ ดีมือฮือกีบนับ ดีมือนี่จำค่า คามือนี่ฮ้อนฮอน เจ็บในเฮ้อมึงถอนออก เจ็บนอกเฮ้อมึงถอนเสีย อย่ามาเจ็บอยู่ในเนื้อ อย่ามาเฮืออยู่ในคิง เจ็บอยู่หัวพราวจีถาก เจ็บอยู่หน้าผากกูจีแล่ง เจ็บอยู่หน้าแข้ง พราวกูจีพัน"

หลังจากนั้นผู้ทำพิธีก็นำข้าวทั้ง 3 ก้อน รวมไว้ในมือเดียว แล้วใช้มีดขีดที่ปลายเท้าผู้ป่วยให้ผู้ป่วยถ่มน้ำลายรดข้าวทั้ง 3 ก้อนนั้น แล้วนำเอาข้าว 3 ก้อนไปทิ้งทางทิศตะวันตก พร้อมกล่าวว่า "ไปบ่อนเจ้าสา นาเจ้าอยู่ไป... ไปสา" เสร็จจากขว้างก้อนข้าวแล้วก็จะกลับมาเอาด้ายสีขาวผูกแขน ผู้ป่วยเป็นการรับขวัญผีที่คืนให้ มีการพูดรับขวัญเป็นภาษาพวนในตอนท้าย (โสภณ เครือเพชร. 2544 : 3)

พิธีการทิ้งข้าวเป็นการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีทางจิตวิทยา โดยใช้ไสยศาสตร์มาเสริม ทำให้ผู้ป่วยสบายใจขึ้นตามความเชื่อแต่โบราณ พิธีกรรมนี้ถือปฏิบัติมากระยะหนึ่ง ในปัจจุบันการคมนาคมสะดวกสบายขึ้น ขณะเดียวกันความเชื่อหลายอย่างในชุมชนเปลี่ยนไปประกอบกับวิทยาการทางการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้า การมีโรงพยาบาลและคลินิกรักษาโรคในชุมชน ทำให้มีบริการด้านอนามัยอย่างทั่วถึง ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนเจ็บป่วยก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลปากพลี โรงพยาบาลนครนายก และคลินิก แต่การรักษาด้วยสมุนไพรก็พอจะมีอยู่บ้าง ตามบ้านที่มีการปลูกสมุนไพรและยังมีผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางสมุนไพร

อาหาร

ชาวพวนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ทั้งการอยู่และการกิน ที่อาศัยธรรมชาติรอบตัว จากการสัมภาษณ์ นางบุญเลื่อม อุดมไชย กล่าวว่า ในอดีตชาวพวนที่อำเภอปากพลีทุกบ้านมีอาชีพทำนา ปลูกข้าวไว้กินเองและเพื่อขาย ข้าวที่ปลูกคือ ข้าวเจ้า และปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนน้อยโดยแต่ละบ้านจะปลูกไว้บ้านละ 1-2 ไร่เท่านั้น ชาวพวนจึงกินข้าวเจ้าเป็นหลักเหมือนกับคนไทย และจะกินข้าวเหนียวบ้างเป็นบางครั้ง โดยส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเหนียวมาทำเป็นขนมในวันสารท ส่วนกับข้าวของชาวพวนคือทรัพยากรธรรมชาติที่หากินได้ง่ายในท้องถิ่น ปลาเป็นกับข้าวหลักที่ทุกบ้านสามารถจับมากินเป็นอาหารได้ ในสมัยก่อนนั้นที่สภาพแวดล้อมยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงเช่นในปัจจุบัน ชาวบ้านจะหาปลากินกันทุกบ้านด้วยวิธีทอดแห ตกปลา หาปลาไว้กินได้ตลอด อาหารที่ทำจากปลาได้แก่ ปลาบั้ง ย่าง ปลาเห็ด (ทอดมัน) แกงส้มปลา แกงกะทิ เมื่อเหลือจากการบริโภคก็จะทำตากแห้ง และทำปลาร้าเก็บไว้ ปลาร้าเป็นอาหารที่ขาดไม่ได้ในครัวของชาวพวน ปลาร้านำมาทำอาหารได้หลายอย่าง เช่น ปลาร้าคั่ว ปลาร้าย่าง น้ำพริกปลาร้า ส่วนผักที่ใช้กินกับน้ำพริกเป็นผักที่ชาวบ้านปลูกและผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ผักคัตเต้า ผักบั้ง ยอดมะม่วง ผักบั้ง ผักพวย ผักจิก หรือผักกระโดน สะเตาดิน หน่อไม้ซึ่งได้มาจากต้นไผ่ตงนำมาดองหรือเผา

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ ส่วนหมูเป็นอาหารที่ชาวบ้านไม่นิยมเช่นเดียวกับอาหารที่ต้องใช้น้ำมันหมูทอด อาหารส่วนใหญ่ของชาวบ้านจึงนิยม บั้ง ย่าง ต้ม

ส่วนขนมและของหวาน ได้มาจากพืชที่นำมาแปรรูปและนำมาทำให้สุก เช่น ลอดช่อง-ข้าวตอก ใส่ไข่กะทิ ข้าวเหนียวกะทิ ขนมจาดกระทะ คือขนมที่มีส่วนผสมเหมือนขนมครกแต่ทำลงบนกระทะ ขนมย่นเส็ง เป็นขนมที่เหมือนกับขนมประกริมไข่เต่าของคนไทยเรา นอกจากนี้ยังมีหัวเผือก หัวมัน นำมาต้มโรยน้ำตาล สตุน้ำตาลคือน้ำตาลที่เคี่ยวจนเหนียวเป็นทอฟฟี่ แต่ในปัจจุบันขนมเหล่านี้ไม่มีชาวพวนบ้านใดยังทำอยู่ ส่วนขนมหวานประเภททองหยิบ ทองหยอด และขนมหวานอื่น ๆ จะไม่มีทำกันในหมู่ชาวพวน แต่อาจมีบ้างที่ชาวจ้างคนไทยที่ตำบลปากพลีมาทำขนมหม้อแกงในเวลาที่มีการจัดงานสำคัญ ๆ (บุญเลื่อม อุดมไชย, สัมภาษณ์, 2546)

จะเห็นได้ว่า อาหารการกินของชาวพวนในอดีต จะมีที่มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันแหล่งอาหารธรรมชาติของชาวบ้านได้ถูกทำลายด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม มีการถมที่สร้างที่อยู่อาศัย ตลอดจนการทำนาใช้สารเคมีมากขึ้น จึงทำให้หนองน้ำที่จะจับปลาหรือสัตว์น้ำอื่น ๆ มีไม่มากเช่นในอดีต ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงหาซื้อปลามาบริโภคจากตลาด แต่ก็มียู่บ้างที่ยังหาปลาด้วยตนเองในที่ยังสามารถให้จับปลาได้ วิถีการกินของชาวพวนในปัจจุบันจึงมีทั้งที่ดำเนินตามรอยอดีตและการกินอาหารที่เหมือนกับคนไทย

ศาสนา

ชาวพวนนับถือศาสนาพุทธ เมื่อตั้งชุมชนที่ได้ก็มักจะสร้างวัดไว้ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำบุญกุศล จะเห็นได้ว่าในอำเภอปากพลีมีหมู่บ้านไทยพวนว่า 20 หมู่บ้าน และมีวัดประจำหมู่บ้านกว่า 15 วัด (โสภณ เครือเพชร. 2546 : 1) ชาวพวนมีศรัทธาในการทำบุญ แม้ในวันที่ไม่ใช่วันพระ จะมีชาวบ้านทำบุญตักบาตรทุกเช้าและเข้าวัดเพื่อทำวัตรเช้า ชาวบ้านในชุมชนวัดฝั่ดคล่อง วัดเกาะหวาย วัดบ้านใหม่ ก็จะมาทำบุญและประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญ ๆ เช่น สงกรานต์ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา แม้ว่าจะอยู่คนละหมู่บ้าน แต่ด้วยความสะดวกในการเดินทาง และวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันเหล่านี้ ก็มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จะเห็นได้จากเมื่อชาวบ้านจะทำบุญและนิมนต์พระมาหลายรูป ก็จะนิมนต์จากวัดที่อยู่ใกล้เคียงกัน มาประกอบพิธีกรรมให้

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีการถือแรงกันด้วยงานบุญอุยงิน ผ้าป่า ที่จะต้องผลัดกันเป็นเจ้าภาพ ในวัดใกล้เคียงกัน ในแต่ละปีจะสลับหมุนเวียนกัน (สำอาง คงตรง. สัมภาษณ์. 2546) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวพวนที่มีต่อวัดอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างดี

การทำบุญของชาวบ้านมิใช่เพียงแต่การทำบุญใส่บาตรตามประเพณีและวันสำคัญเท่านั้น ในสมัยก่อนยามที่หนุ่มสาวว่างจากงานประจำคือการทำไร่ ทำสวน สถานที่เที่ยวของหนุ่มสาวไม่มีเหมือนสมัยปัจจุบัน หนุ่มสาวจึงมีการพบกันที่วัดโดยการมาทำงานต่าง ๆ ให้วัด เช่น ถางหญ้า ตักน้ำจากบ่อและคลองให้เต็มตุ่มของวัด และงานอื่น ๆ สุดแท้แต่พระจะไหว้วาน พระสงฆ์ก็จะแสดงน้ำใจโดยการหาขนม เช่น มันต้มน้ำ เผือกต้มน้ำ ให้กับหนุ่มสาวที่เข้าไปช่วยงาน ในปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการทำบุญของชาวบ้านในรูปแบบต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงไปปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงไม่มีการถือแรงเช่นอดีต แต่ชาวบ้านก็ยังมีความศรัทธาในการทำบุญ ทั้งในชีวิตประจำวันและในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

วัดฝั่ดคล่อง ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านฝั่ดคล่องและหมู่บ้านใกล้เคียง นอกจากทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาแล้วยังมีบทบาทในการส่งเสริมทางการศึกษาและสืบทอดวัฒนธรรมของชาวพวนบางอย่างไว้ เช่น

- การทำพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในวันสงกรานต์ เพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี
- การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดฝั่ดคล่อง
- การจัดตั้งศูนย์ทอผ้าพื้นบ้านไทยพวน ด้วยกี่กระตุก ซึ่งเป็นการฟื้นฟูการทอผ้าของชาวพวนที่หายไปจากหมู่บ้านประมาณ 50 ปีมาแล้ว โดยนำครูสอนทอผ้ามาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มาสอนให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชน
- การจัดตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอปากพลีด้วยการแปรรูปอาหารและทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

- การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน เป็นการรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านพวนทั้งที่วัดฝางคลองและหมู่บ้านใกล้เคียงมาจัดแสดง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทยพวน

วัดฝางคลองเป็นวัดที่ได้รับการยกย่องให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

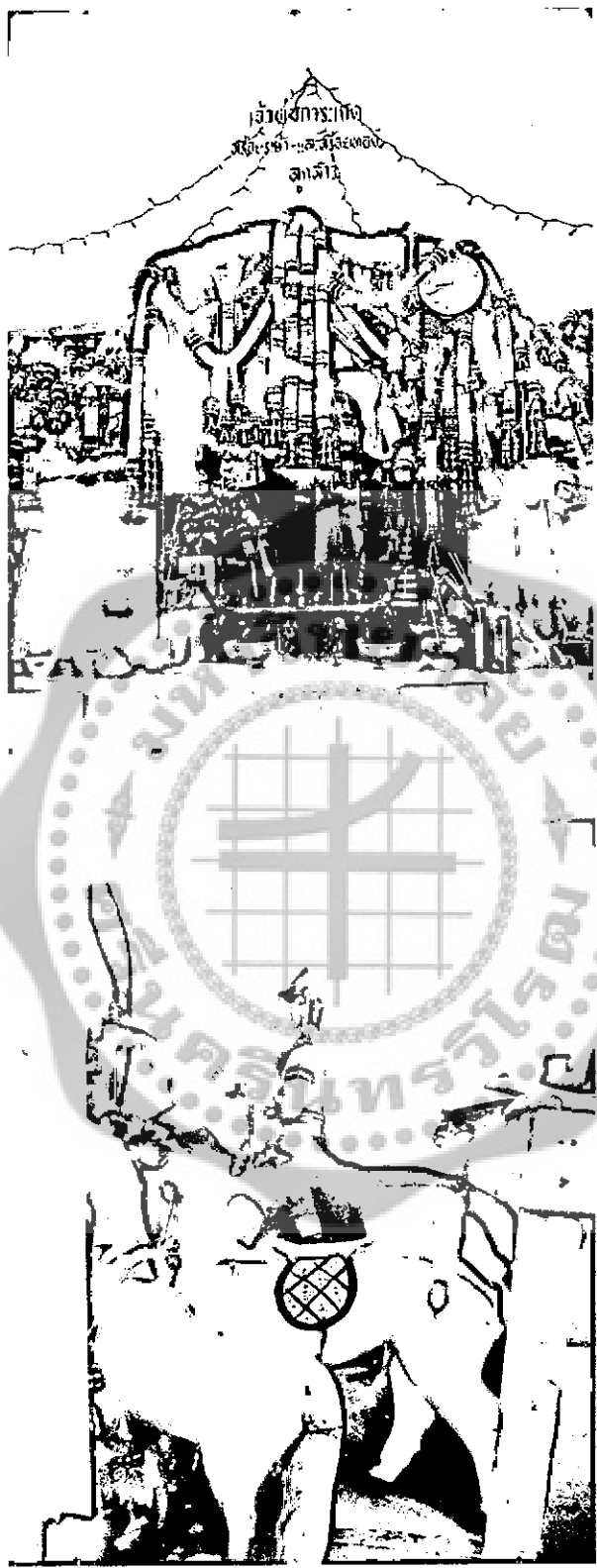

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในด้านความเชื่อ นอกจากชาวไทยพวนจะนับถือพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ชาวไทยพวนยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งไม่มีตัวตน เป็นสิ่งสมมติ อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวลาวคือ การบูชาพญาแถน เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล จึงทำให้เกิดพิธีทำบุญบังไฟ การแห่นางแมว ฯลฯ ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษที่จะช่วยคุ้มครองชาวบ้านในหมู่บ้านให้มีความสุข ร่มเย็น เมื่อชาวลาวไปลงหลักปักฐานอยู่ที่ใด ก็จะมีการทำพิธีสืบปู่ตา โดยตั้งศาลปู่ตาไว้บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นศาล 4 เสา และเมื่อครบปีก็จะมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตา

นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ ที่ได้ประกอบคุณงามความดีไว้ได้แก่

- เจ้าพ่อการะเกด เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ มีศาลเจ้าพ่อการะเกดอยู่ที่วัดกลางโสภา ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี แต่เดิมท่านเป็นเจ้าเมืองหมอกอยู่ทางภาคอีสาน บ้านเมืองอดอยากจึงได้รวบรวมคนที่อยู่ในความควบคุมดูแลและปกครองของท่าน มาตั้งรกรากอยู่บ้านกลางโสภา เมื่อสิ้นชีวิตประชาชนก็ให้ความนับถือ กราบไหว้มาจนทุกวันนี้ (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 9) ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อการะเกดนี้ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่า ในวันขึ้น 8 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ จะมีคนเห็นท่านขี่ม้าขาว วิ่งรอบ ๆ หมู่บ้าน เพื่อดูแลทุกข์สุขของประชาชนในหมู่บ้าน หากมีการบวชนาคก็จะต้องนำนาคมาเช่นไหว้บอกกล่าว หากไม่ทำพิธีจะมีอันเป็นไป ความเชื่อนี้ทำให้คนทั้งในและนอกหมู่บ้าน ตลอดจนผู้ที่ย้ายไปอยู่ที่อื่น จะต้องมาสักการะบูชาอยู่เสมอโดยเฉพาะในวันสงกรานต์ (จรรยา กรวยเงิน. สัมภาษณ์. 2546)
- หลวงพ่อการะและเจ้าพ่อสุนันทา เป็นผู้นำกลุ่มชาวลาวที่อพยพมาจากประเทศลาวมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าแดงและสร้างวัดท่าแดงขึ้นเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ทั้ง 2 ท่านนี้ชาวบ้านเคารพนับถือ เมื่อเจ้าพ่อสุนันทาถึงแก่กรรมชาวไทยพวนช่วยกันสร้างศาลไว้กราบไหว้ ศาลตั้งอยู่ที่หลังสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี ส่วนหลวงพ่อการะเมื่อมรณภาพแล้ว ชาวบ้านช่วยกันสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิไว้ในบริเวณวัดเป็นอนุสรณ์ (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 13) ความเชื่อที่ชาวพวนมีต่อผีบรรพบุรุษเห็นได้จากการที่จะทำพิธีการใด เช่น แต่งงานก็จะต้องนำเขยหรือสะใภ้ของบ้านนั้นมาคารวะเป็นการฝากตัว หรือพิธีศพก็ต้องนำกรวย (หรือเรียกว่าขันห้า ประกอบด้วย รูป 5 เทียน 5 ดอกไม้ 5 ไส้กรวยใบตองอย่างละ 1 ชิ้น ทำเป็น 5 กรวย แล้วใส่ขัน) ไปถวายและบอกกล่าวให้ทราบว่าจะมีการทำพิธี ชาวบ้านเชื่อว่าหากไม่บอกกล่าวท่านจะทำให้มีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้นในบ้านที่จะมีงาน หากผู้หญิงที่เพิ่งคลอดบุตรและอยู่กรรม (อยู่ไฟ) ก็มักจะให้จุดธูปบอกโดยไม่ต้องไปที่ศาล ความเชื่อถือดังกล่าวทำให้มีการเข้าทรงเจ้าพ่อสุนันทา เพื่อดูดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ เรียกขวัญ ในปัจจุบันการทรงเจ้าพ่อสุนันทากียังคงมีอยู่ในหมู่บ้านท่าแดง (ชาว ทองเบน, ลัดดาวัลย์ เปรมปรี. สัมภาษณ์. 2546)

ศาลเจ้าพ่อการะเกด

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยพวน

ชาวพวนเมื่อถูกเทครัวอพยพเข้ามาอยู่ในแถบจังหวัดนครนายก ซึ่งมีมากที่สุดคือ อำเภอปากพลี ชาวพวนเหล่านี้ ก็ยังคงยึดถือประเพณี วัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมาแต่ครั้งยังอยู่ที่ ประเทศลาว ดังมีคำเรียกรวมวัฒนธรรมประเพณีว่า ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ โพธิ์ แชมลำเจียก (2537 : 221-222) อธิบายถึง ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ความว่า

ฮีตสิบสอง คำว่า ฮีต หมายถึง แนวทางหรือวิธีปฏิบัติประจำในเดือนหนึ่ง ๆ ของปี ซึ่งตรงกับคำว่า จาริต แบบเดียวกันกับประเพณี 12 เดือน ของไทยภาคกลาง คลองสิบสี่ หมายถึง แนวทาง วิธีทาง ทำนองคลองธรรม อันได้แก่ ลัทธินิยมหรือ ธรรมเนียมที่ชนเผ่าไทยพวนถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา แต่ครั้งบรรพบุรุษ ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ จึงเป็นคล้ายลัทธิธรรมเนียม เก่าแก่สืบมาตั้งแต่เดิม ดึกดำบรรพ์ ที่บรรพบุรุษไทยพวนสอนสั่งลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมั่นคง

ชาวพวนในอำเภอปากพลีนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย ประเพณีและพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่ชาวพวนถือปฏิบัติกันใน 1 ปี ก็จะมีลักษณะคล้ายและต่างกับของคนไทย ซึ่งบางอย่างมีความเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน ดังที่ โสภณ เครือเพชร (2545 : 3) ได้กล่าวถึงประเพณีและ วัฒนธรรมของชาวพวน ความว่า

ไทยพวนในนครนายกส่วนใหญ่ยังคงรักษาจาริตประเพณีไทยพวนแต่เดิมไว้ อาจจะเปลี่ยนแปลงบ้างตามยุคสมัย ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพล ของวัฒนธรรมอื่นที่แทรกเข้ามาบดบัง ประเพณีนั้นส่วนใหญ่ยึดเอาเดือนทั้งสิบสองของ ปีเกณฑ์ โดยใช้หลักฮีตสิบสอง คือในสิบสองเดือน แต่ละเดือนจะมีพิธีต่างกัน ขึ้นอยู่กับ เวลาอันเหมาะสมในแต่ละเดือน บางครั้งก็ประยุกต์เอาคลองสิบสี่มาใช้ในชีวิตประจำวัน อีกด้วย

พิธีกรรมของชาวไทยพวนในอำเภอปากพลี ก็จะมีพื้นฐานมาเหมือน ๆ กัน แต่ในบางบ้าน อาจมีความคลาดเคลื่อนไป อาจเป็นเพราะผู้นำท้องถิ่นจดจำกันมาไขว้เขวหรือลืมเลือนไป แต่ก็ เป็นสิ่งที่ยังไม่ได้ผิดเพี้ยนหรือล้มเลิกเสียทั้งหมด อาจมีบางประเพณีที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัย สภาพ เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงมิได้มีปฏิบัติกับทุกพื้นที่หรือเป็นส่วนน้อยที่ถือปฏิบัติอยู่

ประเพณีหรือพิธีกรรมของชาวไทยพวนอำเภอปากพลีมีดังนี้

1. **ประเพณีวันสงกรานต์** ทุก ๆ ปี พอถึงเดือน 5 โดยทั่วไปมักตรงกับข้างขึ้น ถ้านับทางจันทรคติ แต่ถ้านับทางสุริยคติจะถือเอาวันที่ 13 เมษายน ของทุกปี เป็นวันมหาสงกรานต์ที่โบราณถือว่าเป็นวันปีใหม่ ควรเริ่มต้นวันใหม่ด้วยความเป็นสิริมงคล วันสงกรานต์ของชาวพวนจะมีพิธีกรรมตามลำดับคือ การอาบน้ำก่อนกา สูตรเสื่อสูตรผ้า สรงน้ำพระ ก่อพระทราย ทำบุญเปรตพลี ซึ่งรายละเอียดของพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่สามารถหาจากเอกสารที่ทางราชการพิมพ์เผยแพร่ได้ ครบถ้วน จึงได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เหลือน้อยในหมู่บ้านก่อนข้างน้อย และจากเอกสารที่ผู้มีเชื้อสายไทยพวนของบ้านเกาะหวายได้บันทึกไว้อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งรายละเอียดของพิธีกรรมมีดังนี้

1.1 **การอาบน้ำก่อนกา** ในตอนเช้ามีดของวันสงกรานต์ชาวบ้านจะรีบตื่นขึ้นมาอาบน้ำตั้งแต่เช้ามีด ด้วยความเชื่อว่า ต้องอาบน้ำก่อนนกกาออกหาอาหารตอนเช้า ก่อนการมาร้องถ้าตื่นมาอาบน้ำไม่ทัน ถือว่าไม่ทันการ จึงมีคำพูดที่ว่า “อาบน้ำก่อนกา มาก่อนไก่” หรือ อาบน้ำก่อนกา ล้างตาก่อนไก่ เป็นอุบายของคนโบราณที่ทำให้คนตื่นแต่เช้า ขยันทำงาน จะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การอาบน้ำก่อนกา ยังเป็นความเชื่อว่า เป็นการชำระล้างสิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย ล้างทุกข์ โศกโรคภัยให้หมดไปในสิ้นปีเก่า เมื่อถึงวันสงกรานต์ เรียกว่า “สังขารข้ามปีใหม่” จะมีความรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อตื่นมาอาบน้ำในตอนเช้ามีดแล้ว ชาวบ้านก็จะทำบุญตักบาตรที่วัด เป็นการทำบุญในวันขึ้นปีใหม่

1.2 **การทำบุญสูตรเสื่อสูตรผ้า** หลังจากการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าแล้ว ในช่วงสายจะมีการทำบุญสูตรเสื่อสูตรผ้าที่วัด พิธีสูตรเสื่อสูตรผ้านี้เป็นการสะเดาะเคราะห์เป็นสิริมงคลในวันปีใหม่ ให้มีความเจริญและความสุขสบายของครอบครัว ผู้สูงอายุในหมู่บ้านบางบ้านเรียกพิธีนี้ว่า **พาขวัญสูตรชะตา** ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ในการเตรียมทำสูตรนี้มักเป็นผู้สูงอายุในบ้าน เพราะได้รับการสั่งสอนมาจากบรรพบุรุษ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี (2540 : 5) กล่าวถึงพิธีนี้ว่า

ในหมู่บ้านไทยพวน ไทยลาว จะทำกันทุกบ้าน โดยจะนำสิ่งของต่อไปนี้มารวมกันที่วัด

1. เสื่อผ้าของบุคคลในครอบครัวทุกคน คนละ 1 ตัว
2. เทียนซึ่งมีความยาวรอบศีรษะของแต่ละคน (เรียกว่า เวียนหัว) หรือความยาวจากศอกถึงปลายนิ้วก้อย (เรียกว่า ศอกก้อย) หรือวัดจากจุดคอหอยถึงสะดือ (เรียกว่า คาค้าง) แล้วใช้เล็บหรือมีดจักเทียนเบา ๆ เป็นขีดจำนวนเกินอายุของเจ้าของเทียนหนึ่งขีด
3. ข้าวปั้น 9 ก้อน
4. กล้วย 9 ลูก หรือ หันเป็นชั้น 9 ชั้น
5. ข้าวเกรียบ 9 ชั้น
6. ขนมตัด 9 ชั้น

7. ผลไม้หรือขนมอื่น ๆ ตามความต้องการ 9 ชิ้น

8. รูป 5 ดอก ดอกไม้ 5 ดอก

การจัดวางสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเข้าพิธี ชาวบ้านจะนำเสื้อผ้าของคนในครอบครัวใส่กระbung หรือตะกร้า ส่วนนอกนั้นจะใส่ภาควางบนกระbungอีกทีหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เกาะหวาย กล่าวว่า นอกจากสิ่งของข้างต้นดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีหมาก 9 คำ ข้าวต้มมัด 9 กลีบ เทียนเล็ก 9 เล่ม และในสมัยก่อนการสูตรเสื้อสูตรผ้า นอกจากทำให้กับคนในครอบครัวแล้ว ยังทำให้กับสัตว์ที่มีอยู่ในบ้าน เช่น ควาย เป็ด ไก่ โดยการกำข้าวสารเท่าจำนวนสัตว์เลี้ยงและหากมีควายให้นำเชือกควายใส่ลงกระbungด้วย นอกจากสิ่งของที่เป็นตัวแทนของสัตว์ ยังต้องนำทรายใส่กะลา และ หนุ่กาคา 2 กำ ใส่ไว้ในกระbungด้วย เมื่อเตรียมของพร้อมแล้ว นิมนต์พระสวดสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาอายุ เพื่อความเจริญของครอบครัว เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จแล้วจะนำทรายมาหว่านรอบบ้าน ส่วนหนุ่กาคา 2 กำ นำมาไว้ชายคาหรือที่ประตู เพื่อป้องกันเหตุร้ายหรือภัยอันตรายต่าง ๆ และความ เป็นสิริมงคลของครอบครัว (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

1.3 พิธีสงฆ์น้ำพระ หลังจากการทำพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า ก็จะเป็นพิธีสงฆ์น้ำพระ บางบ้าน อาจจัดในวันถัดไป คือแล้วแต่วันสะดวก สมัยก่อนการสงฆ์น้ำพระจัดสงฆ์ให้เฉพาะพระ ผู้ใหญ่ที่ ชาวบ้านนับถือเท่านั้น ไม่สงฆ์ทุกรูปเหมือนสมัยนี้ เช่น จะสงฆ์ให้เจ้าอาวาส ผู้ที่จำพรรษานานกว่า และเป็นศิษย์ของชาวบ้าน มีการสร้างโรงพิธีประดับประดา มีที่นั่งรับน้ำสงฆ์จากชาวบ้าน และตั้ง โต๊ะหมู่บูชา วางพระพุทธรูปไว้ด้านขวามือของพระ ในโรงพิธีผู้ที่สงฆ์น้ำต้องเข้าไปสงฆ์ด้านหลังพระ โดยเริ่มจากพระพุทธรูป แล้วจึงสงฆ์พระอาอุโส ชาวบ้านต้องเทน้ำลงไปยังรางน้ำที่เตรียมไว้ มิให้ เทน้ำลงบนตัวพระโดยตรง รางน้ำจะทำด้วยกาบกล้วย มีที่รองรับสู่ด้านหลังของพระพุทธรูปและ พระสงฆ์ ส่วนพระลูกวัดสวดขยันโดยขณะเมื่อชาวบ้านสงฆ์น้ำนั้น ผู้ที่สงฆ์น้ำไปแล้ว ก็จะทำน้ำไปรด อวยพรผู้ใหญ่ที่นับถือ เรียกว่า สมมาผู้ใหญ่ คือไปขอสมมาลาโทษ ที่ได้ล่วงเกิน ทำสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ควร ในรอบปีที่ผ่านมา ขอให้ท่านอโหสิกรรม หลังจากนั้นจึงเป็นการเล่นน้ำสงกรานต์ (โสภณ เครือเพชร. 2544 : 5)

1.4 พิธีก่อพระทราย หรือตบพระทราย ในช่วงหลังวันสงกรานต์ที่มีการเล่นต่อเนื่อง มาหลายวัน สนุกสนานกันแล้ว ผู้ใหญ่หรือทางวัดจะเป็นผู้กำหนดวันตบพระทราย ในตอนบ่ายหรือ เย็น ชาวบ้านจะนัดหมายกันนำทรายไปเข้าวัด ก่อเป็นพระเจดีย์ ตกแต่งให้สวยงามด้วยธงกระดาษสี ต่าง ๆ ดอกไม้ รูปเทียน และเงินตามศรัทธาไว้ที่กองทราย นิมนต์พระทำพิธีสวดการก่อพระทราย เป็นกุศโลบายให้ชาวบ้านนำทรายมาถมที่วัดเพื่อให้ลานวัดเรียบสะอาด ปรับที่ลุ่มให้สูงขึ้น จึงออก อูบบายซึ่งในสมัยก่อนเชื่อกันว่า เมื่อเราเดินเข้ามาในบริเวณวัดหรือ เดินผ่าน ก็จะมีเศษทรายติดเท้า ออกไปนอกบริเวณวัดจะเป็นบาป ฉะนั้นพอฤดูแล้งเมื่อถึงวันสงกรานต์จึงเป็นโอกาสที่จะนำทราย กลับเข้าวัด (โสภณ เครือเพชร. 2544 : 5) และอีกเหตุหนึ่งคือ มีจุดประสงค์ทำเพื่อบูชาเทวดา ทำกับบน ต่ออายุ บนไว้ให้ทราย 1 หนัก คือ น้ำหนักเท่ากับตัวผู้บน แล้วก่อกองทรายขึ้นมา ถ้าหาก

มิได้ก่อกองทรายเพื่อการบ้น ก็จะทำทรายเท่ากับจำนวนอายุ เป็นการต่ออายุ ถือว่าอานิสงส์แรง (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

1.5 การทำบุญเปรตพลี หลังจากการตบพระทรายในตอนเย็น รุ่งขึ้นตอนเช้า ชาวบ้านจะไปทำบุญเปรตพลีกันที่วัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย และจะนำดอกไม้ รูปเทียน มานั่งจบบัณฑิตฐานให้ผู้ล่วงลับไปว่า ยังรำลึกอยู่จึงก่อพระทรายให้และขอให้รื้อรับทานในวันรุ่งขึ้นที่วัด หากอยู่ที่ใดก็ขอให้มารับพร้อมกัน เป็นการแสดงความคารวะต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

2. พิธีทำบุญกลางบ้านและพิธีส่งกระทง จะกระทำในเดือน 6 แรมหรือเดือน 7 ขึ้น เป็นการทำบุญบ้าน ร่วมกันทำทั้งหมู่บ้าน ในตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร หลังจากนั้น จะทำพิธีโดยชาวบ้านจะนำสายสิญจน์ล้อมเรือนของตนเอง และนำสายสิญจน์นั้นจูงต่อ ๆ กันมาจนถึงวัด ตกเย็นพระจะสวดพระพุทธรูปเพื่อความสุขความเจริญของคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะทำกระทงด้วยกบกล้วยเป็นรูปห้าเหลี่ยม ในกระทงนั้นจะมีข้าวแดง ข้าวดำ ปลาอย่าง เนื้อ ของหวานหรือผลไม้อย่างละเล็กละน้อย และปั้นรูปคนชาย-หญิงและสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนตัว และปักธงลงในกระทง มีผู้นำกล่าวคำส่งกระทง จากนั้น ทุกคนจะนำกระทงไปทิ้งทางทิศตะวันตกของวัด เรียกว่า การส่งกระทงผีเจ็บผีไข้ และเป็นการนำเคราะห์ร้ายทิ้งไปกับกระทง (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

2.1 พิธีบายศรีพระ (บายศรีพระ) จะกระทำในช่วงเพลของวันส่งกระทง จะมีการบายศรีพระ โดยนิมนต์พระนั่งในอาสนะพิธี จัดทำขันบายศรี 2 ขัน ถือเป็นการบูชาพระพุทธรูป 1 ขัน และพระสงฆ์ 1 ขัน หากมีสามเณรก็เพิ่มอีก 1 ขัน พานบายศรี ประกอบด้วย ไข่ต้ม 1 ฟอง ขนมหวาน 1 อย่าง ข้าวสุก 1 ถ้วย (บางแห่งใช้ข้าวสาร) น้ำ 1 แก้ว และกรวยดอกไม้ รูปเทียน ถวายพระ ต่อจากนั้นหมอพรหรือหมอขวัญจะทำพิธีสู่ขวัญ เมื่อเสร็จพิธีแล้วถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

3. พิธีแห่หางแมว ชาวบ้านจะกระทำกันในเดือน 5 หรือเดือน 6 เมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านก็จะทำนาไม่ได้ จึงต้องทำพิธีขอฝนโดยการแห่หางแมว โดยจัดตั้งขบวนแห่แล้วนำแมวใส่ข้อง ตะกร้า กระบุง หรือกรง หากเป็นแมวตัวเมียและมีสามสีจึงถือว่าดี ขบวนแห่จะไปตามบ้านเพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำมารดแมว ผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะบอกว่า “ฝนมาแล้วเด้อ ลูกเอ๊ย” เพื่อให้ผู้แห่มีกำลังใจ แสดงความเป็นสิริมงคล ประหนึ่งว่าฝนตกมาแล้ว พร้อมกับบริจาคเงินหรือสิ่งของ เพื่อให้ทำบุญที่วัด ขณะแห่จะมีหัวหน้าขบวนร้องเพลงแห่หางแมว พร้อมลูกคู่ร้องรับอย่างสนุกสนาน และเชื่อกันว่า เทพดาจะเทฝนลงมารดน้ำแมวด้วย

4. พิธีการเลี้ยงปู่ตาหรือตาปู่ ปู่ตาหรือตาปู่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวลาว เมื่ออพยพย้ายถิ่นไปปักหลักอยู่ที่ใดก็มีการสืบปู่ตา มีการตั้งศาลปู่ตาขึ้นประจำหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของบ้าน และจะมีการทำบุญปู่ตา เป็นการรักษาสายสัมพันธ์ในหมู่พวกที่มีที่มาจากที่เดียวกัน พิธีการเลี้ยงปู่ตาจึงเป็นการทำบุญเลี้ยงเจ้าบ้าน หรือ เลี้ยงผีปู่ตา (ตาปู่) ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในหมู่บ้านเคารพนับถือ ทุกหมู่บ้านของไทยพวนและไทยลาว จะมีตาปู่หรือปู่ตาอยู่บ้านซึ่งปลูกเป็นศาลเล็ก ๆ ให้

บางหมู่บ้านเรียกว่า พิธีเลี้ยงบ้าน ชาวบ้านจะทำพิธีเลี้ยงปู่ตา (ตาปู่) ในวันขึ้นหรือแรม 12 ค่ำ เดือนหก ตอนเย็นทุกบ้านจะนำไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า หมาก พลุ บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียน และเงินหนึ่งบาท เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงปู่ตาแล้วจะตัดแบ่งอาหารไว้ถวายพระในตอนเช้าส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือจะแบ่งปันกันไป

5. การทำบุญพระเข้าพรรษาหรือการทำบุญแขวนต้นทาน จะกระทำในกลางเดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ ตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะพาลูกหลานออกมาตักบาตร ฟังเทศน์ และจะนำอาหาร เช่น ข้าวสาร กะปิ น้ำปลา น้ำตาล มะพร้าว พริก หอม กระเทียม พัก แฟง แตงกวา แล้วแต่บ้านใดจะมี นำมารวมกันถวายพระ เรียกว่า เป็นการทำบุญแขวนต้นทาน วันกลางเดือน 8 จะเป็นวันเริ่มทำบุญทำทานไปตลอดพรรษา พอถึงวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ ผู้เฒ่า ผู้แก่ หนุ่มสาว เด็ก ๆ จะออกมาฟังเทศน์ที่วัดตลอดพรรษา ทุก ๆ วันพระตลอด 3 เดือน (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

6. ประเพณีวันสารท ในอำเภอปากพลี จะทำบุญวันสารท 3 ระยะ คือ สารทพวน จะทำในหมู่บ้านไทยพวนทุกบ้าน ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 สารทลาว จะทำในหมู่บ้านไทยลาวทุกบ้าน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 สารทไทย ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ทุกหมู่บ้านจะทำบุญสารทไทย รวมทั้งไทยพวนและไทยลาวซึ่งได้ทำสารทพวนหรือสารทกลางไปแล้ว ประเพณีสารทชาวบ้านจะนำกระยาสารทพร้อมอาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด ทางวัดจะนิมนต์พระวัดอื่นที่หมู่บ้านไม่ได้ทำสารทนั้น ๆ มาร่วมด้วย เมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะแบ่งกระยาสารทให้กับพระวัดอื่นที่รับนิมนต์สำหรับนำไปฉันที่วัดของตน (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 18)

ประเพณีวันสารทในสมัยโบราณ แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการเตรียมทำกระยาสารทไว้ทำบุญ เป็นช่วงระยะคือ เมื่อถึงวันแรม 8 ค่ำ ชาวบ้านจะเริ่มนำข้าวเปลือกข้าวเหนียวมาแช่ไว้ 2-3 คืน แล้วนำขึ้นมาคั่ว ในวันแรม 9 ค่ำ 10 ค่ำ นำข้าวมาตำเป็นข้าวเฒ่าและคั่วข้าวดอก วันแรม 11 ค่ำ 12 ค่ำ จะเป็นวันรางข้าวเฒ่า รางถั่ว รางงา วันแรม 13 ค่ำ จะเป็นวันกวนขนมกระยาสารท ทุกครัวเรือนจะทำกันเอง ผู้ที่ทำเสร็จแล้วก็ช่วยผู้ที่ยังไม่เสร็จ เป็นการแสดงน้ำใจไมตรีต่อเพื่อนบ้าน วันแรม 14 ค่ำ เป็นวันพระ ตอนเช้าไปตักบาตรที่วัด มีการนำสารทคาวหวาน และทำห่อข้าวไปบ้านละ 5-6 ห่อ เพื่อนำไปใส่ในนา และทำหอบ ผียี่ผีเจียงไปส่งไว้นอกบ้านด้วย โดยจะใช้หม้อตาลใส่ขนมจีน ขนมสารท กับข้าวคาวหวาน ผลไม้ต่าง ๆ เช่น เผือกมันที่ต้มแล้ว ใส่รวม ๆ กันลงไปในหม้อตาล นำไปไว้ในทุ่งนา

ในวันเดือน 10 ขึ้น 1 ค่ำ 2 ค่ำ จะมีการเตรียมห่อขนมสารทไปแจกบ้านลาว บ้านไทย บ้านจีนที่รู้จักกันเป็นการแสดงน้ำใจในความเป็นเพื่อนบ้านกัน (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

7. พิธีสู่ขวัญควาย ประมาณเดือน 9 หรือเดือน 10 เมื่อเสร็จจากฤดูปักดำแล้ว ชาวบ้านจะทำขวัญควาย ซึ่งถือว่าได้อาศัยแรงควายทำงานหนักมาตลอดปี โดยจะเตรียมเครื่องทำขวัญประกอบด้วย น้ำอบ น้ำหอม บายศรีปากชาม ข้าวต้มมัด ข้าวสุก ขนม เผือกมัน ไข่ต้ม ใส่ถาดตั้งไว้ที่คอกควาย พร้อมแกล้งไถ เชิญหมอขวัญมาทำพิธีกล่าวสู่ขวัญ เมื่อกล่าวจบจะนำขนม ข้าวต้มมัดห่อใบตองพันด้วยสายสิญจน์ไปมัดเขาควาย บางแห่งเอาใส่ปากควายแล้วให้พร (สำนักงานประมงศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 17) บางแห่งจะนำรูปเทียนและดอกไม้มาผูกเขาควาย จึงเรียกขวัญให้ควายทุกตัวที่มีอยู่ (บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2540)

8. การทำบุญข้าวสะ ตรงกับเดือน 10 ชาวบ้านจะกำหนดวันกันเอง ซึ่งมักเป็นหลังวันสารท ทำในหมู่บ้านพวน ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกบ้านละ 1-2 กระบุง ไปรวมกันที่วัดและนิมนต์พระวัดอื่น ๆ มารับด้วย โดยนับจำนวนว่า มีพระทั้งหมดกี่รูปต้องแบ่งให้พระทุก ๆ รูปได้เท่ากัน ในกระบุงข้าวเปลือกจะนำขันใส่ข้าวสารและดอกไม้รูปเทียน พระสงฆ์จะเขียนยันต์ในใบตองไว้แจกให้ญาติโยมผู้มาทำบุญ นำไปใส่ไว้ที่ยุ้งข้าวหรือโถงข้าวสาร ยันต์ที่แจกให้ชาวบ้านจะมีความหมายว่า “กินไม่บก จกไม่พร่อง” หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ จะกินจะดกเท่าใด ก็มีเหลือตลอดเวลานุญเลื่อม อุดมชัย (สัมภาษณ์. 2546) กล่าวถึง การทำบุญข้าวสะนี้ ยังเป็นอุบายที่จะให้ชาวบ้านมาทำบุญเสียสละทรัพย์ให้วัด นอกจากจะนำข้าวมาถวายแล้ว หลังจากการแบ่งข้าวเปลือกถวายพระทุกรูป ชาวบ้านคนใดต้องการได้ข้าวเปลือกที่ถวายพระ ซึ่งเป็นข้าวที่ถูกมัดมาอย่างดี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องการทำบุญต้องใช้ของที่ดี ผู้นั้นจะต้องถวายปัจจัย เป็นการซื้อข้าวต่อจากพระ ซึ่งวัดจะได้ปัจจัยไปบำรุงวัดนั่นเอง

9. การทำบุญออกพรรษา ตรงกับกลางเดือน 11 เมื่อถึงวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะพากันไปฟังเทศน์ที่วัดทุกคืนหรือไปรักษาศีลกับคนเฒ่าคนแก่ที่รักษาอุโบสถ ตั้งแต่วันขึ้น 8 ค่ำ จนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นเวลา 3-5 วัน

10. การทำบุญข้าวเฒ่า ตรงกับเดือน 12 เป็นช่วงเวลาที่ข้าวเหนียวออกรวงแก่พอที่จะมาทำข้าวเฒ่า โดยตอนเย็นก่อนทำบุญ ชาวบ้านจะนำข้าวเฒ่าดิบไปทำพิธีเลี้ยงปู่ตาของหมู่บ้านก่อน เช้าวันรุ่งขึ้นจึงนำข้าวเฒ่าทำเป็นข้าวเฒ่าคลุก พร้อมกับอาหารคาวหวานอื่น ๆ ไปทำบุญที่วัด ในการทำข้าวเฒ่าดิบจะใช้ข้าวเปลือกข้าวเหนียวที่ยังแฉะไม่จัด คือพอสุก นำไปตำเอาเปลือกออก จะได้ข้าวเฒ่าที่มีสีเขียวหอมและนุ่ม ต่อจากนั้นจะนำเกลือผสมน้ำเค็มพอควรไปผสมข้าวเฒ่าทิ้งไว้จนนุ่ม คลุกกับมะพร้าวทึนทึกขูดโรยน้ำตาล เรียกว่า “ข้าวเฒ่าคลุก”

11. การทำบุญข้าวหลาม ตรงกับเดือน 1 หรือ เดือน 2 ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่มีข้าวเหนียวใหม่ประกอบด้วยไม้ไผ่ลำใหม่กำลังเจริญเติบโตคือเป็นไม้ไผ่อ่อน โดยชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวผสมน้ำกะทิเติมรสเค็มหรือหวาน กรอกลงในกระบอกไม้ไผ่อ่อนชนิดมีเยื่อ ทำฝาจากปิดกระบอกด้วยใบตอง จึงนำไม้ไผ่ไปตั้งเป็นแถวแล้วเผา เมื่อได้ข้าวหลามแล้วชาวบ้านจะนำไปทำบุญที่วัดพร้อมกับอาหารคาวหวานอื่น ๆ ทางวัดที่ทำบุญจะนิมนต์พระวัดอื่นมาร่วมทำบุญด้วย เสร็จพิธี

แล้วจะแบ่งข้าวหลามไปวัดนั้น การทำบุญข้าวหลาม มีความเชื่อว่า นำข้าวใหม่ไปทำบุญจะส่งผลให้ข้าวที่ปลูกต่อไปเจริญงอกงามดี (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 19)

12. การลงแขกเกี่ยวข้าว ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวและนวดข้าว ประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม เมื่อนาข้าวออกรวงพร้อมที่จะเก็บเกี่ยวและนวด เจ้าของนาจะไปขอแรงเพื่อนบ้านที่สนิทสนมและอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันจำนวนมาก ให้มาช่วยลงแขกเกี่ยวข้าวและนวดข้าว เพื่อให้งานเสร็จทันเวลา เมื่อเกี่ยวข้าวหรือนวดข้าวบ้านนี้เสร็จ ก็จะช่วยกันไปทำของบ้านอื่น ต่อไปจนครบคน ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าวนี้ทำทั่วไปทุกหมู่บ้านที่มีการทำนา

13. พิธีสู่ขวัญข้าว ตรงกับเดือน 2 หรือเดือนยี่ เดือนนี้เป็นเดือนที่ชาวนาส่วนใหญ่เก็บเกี่ยวและขนข้าวมาไว้ที่ลานข้าว โดยทยอยขนขึ้นลานเรื่อย ๆ ไป เริ่มตั้งแต่ข้าวเบา (ข้าวนาดอน) และขนข้าวกลาง (ข้าวนาลุ่ม) ขึ้นลานตามลำดับ การขนข้าวย้ายที่เช่นนี้ ชาวบ้านถือกันว่า ขวัญข้าว อาจไม่มากับข้าว อาจยังอยู่ที่เดิม จึงมีประเพณีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญข้าว ให้มาอยู่กับข้าวที่ลานด้วย บางแห่งเรียกพิธีนี้ว่า บุญแม่โพสพ ส่วนทางภาคอีสานเรียก “บุญคูณลาน” (โสภณ เครือเพชร. 2544 : 1)

14. การทำบุญข้าวจี กำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือหมู่บ้านใดไม่พร้อมก็กำหนดวันหลังจากกลางเดือน 3 ก็ได้ เป็นการทำบุญในบ้านไทยพวนและไทยลาวทุกบ้าน โดยมีความเชื่อกันว่าในครั้งพุทธกาล มีคนรับใช้ของเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ “นางปุลณนะ” ต้องดักน้ำดำข้าวทั้งกลางวันและกลางคืน แต่อาหารที่กินคือข้าวจีที่นางทำไว้ โดยเอาร้าอ่อนผสมกับไข่นำไปย่างไฟวันหนึ่งขณะที่นางไปดักน้ำได้พบพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมานางจึงถวายข้าวจีแด่พระพุทธเจ้า พระองค์เสวยต่อหน้านาง นางเชื่อว่าได้บุญมาก ต่อมาชาวบ้านจึงทำข้าวจีไปถวายพระเรื่อยมา ปัจจุบัน ข้าวจีทำจากข้าวเหนียวหนึ่งสูก โขลกให้เหนียว บั่นเป็นก้อนกลม แผลออกเป็นแผ่นบาง ๆ ใส่ไส้ (น้ำตาลเคี้ยวกับงาคั่ว มะพร้าวและเกลือ) นำไปชุบไข่ย่างไฟหรือทอดในกระทะจนเหลือง

เมื่อหมู่บ้านกำหนดวันทำบุญข้าวจีแล้ว ชาวบ้านจะทำอาหารคาวหวานพร้อมด้วยข้าวจีไปทำบุญตักบาตรที่วัด บางหมู่บ้าน บ้านใดไม่ทำข้าวจีอาจใช้ข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบ) ไปแทนได้ บางหมู่บ้านจึงเรียกว่า **ทำบุญข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบ)**

ข้าวเกรียบ (ในภาษาพวนภาษาลาว เรียก ข้าวเขียบ) ทำจากข้าวเหนียวหนึ่งสูก แล้วนำไปตำให้แหลกมากที่สุด จนเป็นแป้ง ขณะที่ตำจะผสมน้ำเฝ้าตดหมุดตดหมา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ยานพาโหม ซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งใส่ลงไปด้วยเพื่อให้ข้าวเกรียบพองและไม่ยุบตัวเมื่อย่างหรือจี่แล้วนำมาแผ่เป็นแผ่นกลมบาง ๆ ตากแดดให้แห้งพอหมาดเก็บไว้รับประทานได้นานวัน ในบางหมู่บ้านที่นิยมทำข้าวเกรียบจึงมีการกำหนดให้มีการ**ทำบุญข้าวเขียบ**แยกจากบุญข้าวจี เช่น หมู่บ้านหนองสองห้อง ตำบลโคกกรวด

ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าในอำเภอปากพลี ยังมีการทำนาอยู่ ก็ได้หมายความว่า มีการทำพิธีสู่ขวัญข้าวกันทุกบ้าน จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของหมู่บ้านไทยพวนที่ได้มีประสบการณ์กับพิธีสู่ขวัญข้าวเมื่อหลายสิบปีก่อน กล่าวถึงการทำนาในสมัยนี้ว่า เนื่องจากเศรษฐกิจของชาวนา

ไม่สู้ดีนัก เมื่อเกี่ยวข้าวได้ยังมีทันจะนำข้าวขึ้นยุ้ง พ่อค้าคนกลางก็มารับซื้อข้าวในนาทันที (พา จันทนา, บุญเลื่อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับการขายข้าว จึงเป็นคำอธิบายว่า ในปัจจุบันนี้ ยุ้งข้าวของชาวนา จึงเป็นเพียงที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการทำนา แทนที่จะใช้เก็บข้าวเช่นในสมัยโบราณ

15. พิธีกำฟ้า เป็นพิธีที่เกิดจากความเชื่อของคนโบราณชาวไทยพวน ที่ยังยึดถือกันมา ช้านาน และยังคงปฏิบัติกันทุกวันนี้ แต่บางบ้านก็เลิกปฏิบัติไปแล้ว พิธีกำฟ้าเป็นการเคารพต่อฟ้า อันเป็นของสูงของชาวพวน ฟ้าเป็นสิ่งที่น่ากลัวและน่ายำเกรง การแสดงความเคารพต่อฟ้าด้วยการ กระล่ำหรือกำ หมายถึงการหยุดการทำงานทุกอย่างที่เคยทำ เช่น ส่องกระจก หวีผม สระผม แต่งหน้า ทาปาก ตัดไม้ ผ่าฟัน ขุดดิน พันหญ้า ฯลฯ แต่ทว่าไปเก็บผัก ทอดแหหาปลามาก็ได้ สรุปได้ว่าเป็นการหยุด ห้ามใช้ของมีคมต่าง ๆ ไม่ทำเสียงดังแข่งกับฟ้าร้อง

โสภณ เครือเพชร (2544 : 1-3) กล่าวถึงพิธีกำฟ้าของชาวพวนที่บ้านใหม่ ตำบลเกาะหวายว่า สมัยก่อนหัวหน้าหมู่บ้านหรือเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้กำหนดวันกำฟ้าโดยถือเอา การได้ยินเสียงฟ้าร้องเป็นครั้งแรก เป็นวันกำฟ้า แต่ต่อมาฝนฟ้าไม่ตกตามฤดูกาล จึงได้กำหนดวันตายตัวว่า วันขึ้น 3 ค่ำ ทางจันทรคติ เป็นวันกำฟ้าวันแรก ตั้งแต่รุ่งเช้าไปตลอดทั้งวันจนตะวันตกดินหรือหลังอาหารเย็นถึงพันกำ ต่อมาอีก 5 วัน กำฟ้าอีกครั้งในเดือน 3 ขึ้น 9 ค่ำ กำตั้งแต่รุ่งเช้าถึงพระจันทร์พลเสร็จเป็นอันพันกำ ต่อมากำอีก 5 วัน เป็นการกำฟ้าครั้งที่ 3 ในเดือน 3 ขึ้น 15 ค่ำ เริ่มตั้งแต่รุ่งเช้าไปจนถึงเวลาที่พระจันทร์ขึ้นเสร็จ การกำฟ้าแต่ละพื้นที่อาจเหมือนหรือต่างกัน ขึ้นอยู่กับข้อตกลงในแต่ละท้องถิ่น

ในช่วงเวลาที่มีพิธีกำฟ้าจะเป็นกำครั้งใดก็ได้ ชาวบ้านพวนจะทำการสั้วขวัญข้าว ซึ่งการสั้วขวัญข้าวในช่วงนี้เป็นการกล่าวคำเชื้อเชิญขวัญข้าวที่อาจมีข้าวเปลือกหลงเหลืออยู่ที่ลานนวดข้าว มีการนำของเช่น ไหว้ไปวางไว้ใกล้คำเชื้อเชิญขวัญกลับไปสู่ยุ้ง แล้วเอากระบุงโกยข้าวที่สืบ รอยลง กระดัง ผัดหาเมล็ดข้าวเปลือกได้สักเม็ดสองเม็ด แล้วจึงเก็บของไปยังยุ้งข้าว ซึ่งหมอพรหรือหมอขวัญรออยู่แล้ว เพื่อจะรับขวัญขึ้นยุ้ง ที่ยุ้งจะจัดเตรียมเสื้อผ้า ผ้าขาวม้า น้ำอบ น้ำหอม เครื่องประดับ เครื่องเซ่นที่นำมาจากลานข้าว จัดชั้นห่อไว้ เมื่อได้เวลาจะทำพิธีรับข้าวสู่ยุ้ง

15.1 พิธีเสียแสง หลังจากกำฟ้าวันที่ 3 คือวันขึ้น 15 ค่ำ เพื่อเป็นการเสียเคราะห์ภายในบ้าน มีสิ่งไม่ดีที่รบกวนรุ่มดังไฟ ก็ขอให้ดับสูญสิ้นไปพร้อมกับแสงไฟ โดยชาวบ้านจะนำเอา ดุนฟืนที่ยังติดไฟอยู่ลงมาจากบ้าน แล้วเอาน้ำราดไฟให้ดับหรือนำไปโยนทิ้งน้ำที่ใดก็ได้ให้ไฟดับ ชาวบ้านเรียกว่า เสียแสงฟืนแสงไฟ

15.2 พิธีกลบหลุมถมออย เป็นพิธีต่อจาก “การเสียแสงเสียไฟ” ในเวลาเย็นชาวบ้านจะเอาถังหรือกระบุงไปโกยขี้วัวขี้ควายที่แห้งจนเป็นฝุ่นผง เรียกว่า “ขี้ฝุ่น” ใช้เป็นปุ๋ยใส่ในนาข้าวหรือใส่พืชผักสวนครัว พอได้ฝุ่นเต็มถังก็จะหาบไปนาพร้อมเกลือทะเล 1 กระลา จอบหรือเสียม 1 เล่ม ครั้นไปถึงนาก็ขุดหลุม แล้วเทฝุ่นลงหลุม แล้วนำเกลือโรย ขณะโรยเกลือก็กล่าวคำที่ดิงวาม เพื่อให้

ข้างนอกมากกว่าปีที่แล้วเป็นอันเสร็จพิธี เวลาต่อจากนั้นเป็นการรอคอยผลผลิตเพื่อการเก็บเกี่ยวต่อไป

นอกจากประเพณีที่มีความเชื่อแฝงอยู่และทำใน 12 เดือน ชาวบ้านยังมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตให้มีความเป็นสิริมงคล ในเรื่องดังกล่าวนี้ เป็นสิริมงคลในการครองชีวิต และยังความเชื่ออื่นๆ ที่ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนได้ถ่ายทอดความเชื่อเหล่านี้เพื่อเป็นการอบรมลูกหลานให้ประพฤติดี แล้วจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ เช่น

การไหว้เตาไฟและหั่วบันได ในพิธีแต่งงานสมัยโบราณ หลังจากพิธีการต่าง ๆ แล้ว ก่อนพาเขยและสะใภ้เข้าบ้านต้องมีการพาไปไหว้เตาไฟและหั่วบันไดก่อน เพื่อเป็นการบอกกล่าวว่าจะมาอยู่บ้านหลังนี้ ขอให้มีความสุขความเจริญ โดยใช้ขันธ 5 คือ เทียน 5 เล่ม ดอกไม้ 5 ดอก ก่อนนอนให้ตักน้ำไว้ เทวดาจะมาเยี่ยมบ้าน นำความเป็นสิริมงคลมาให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยก่อน ยังมีอุบายอบรมให้ลูกหลานที่มีเหย้ามีเรือน ผู้เป็นสามีภรรยาเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ให้ทะเลาะเบาะแว้งกันว่า เมื่อเทวดามาเยี่ยมบ้านจะถามหั่วบันได เตาไฟและประตูบ้านว่า บ้านนี้อยู่กันอย่างใด ทะเลาะกันหรือไม่ มีความเคารพกันหรือไม่ทำเสียงดังอีกที่กกรีกโครม ต่ำหรือขาดความยำเกรงกันหรือไม่ หากทั้ง 3 ตอบว่า บ้านนี้ทำสิ่งไม่ดีทั้งหลายที่เทวดาถาม ก็จะบอกเทวดาว่า อย่ามาอยู่ที่นี้เลย ฉันอยู่เขายังไม่ยำเกรง ขอให้เทวดาไปอยู่ที่อื่นเถิด เทวดาก็จะไม่อยู่คุ้มครองบ้านบ้านนี้ก็จะไม่มีพอกินพอใช้ มีแต่เคราะห์ร้าย คนโบราณจึงสอนให้ลูกหลานประพฤติดี สงบเสงี่ยม กิริยามารยาทเรียบร้อย เทวดาจะรักษาคู่มือครองบ้าน (บุญล้อม อุดมชัย. สัมภาษณ์. 2546)

พิธีการเลี้ยงผีพ่อเลี้ยง ผีพ่อเลี้ยงเป็นความเชื่อของชาวพวนอย่างหนึ่งที่เชื่อว่า เป็นผีบรรพบุรุษที่มีประจำทุกครัวเรือน จะเป็นผู้มีเมตตาอาคมแก่กล้าปราบผีผู้ที่จะมารังควานชาวบ้าน ผู้นับถือเชื่อว่า ผีพ่อเลี้ยงจะช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อถึงเดือน 6 หลังจากพิธีเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านจะมาเซ่นไหว้ผีพ่อเลี้ยง โดยนำข้าวปลาอาหาร ข้าวเกรียบ ข้าวต้มมัด เป็นเครื่องเซ่นไหว้ นอกจากนี้ชาวไทยพวนจะมีความเคร่งครัดต่อประเพณี ความเชื่อมาก หมู่สาวพุดคุยกัน แต่จะถูกเนื้อต้องตัวกันไม่ได้ ถือว่าผิดผีพ่อเลี้ยง

ในพิธีแต่งงานจะต้องมีการเซ่นไหว้ผีพ่อเลี้ยงด้วยในวันก่อนแต่งงาน ที่เรียกว่า “วันสุกดืบ” ฝ่ายชายต้องหาดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าขาว เงิน ไปไหว้ผีพ่อเลี้ยง เป็นการคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ จะมีความอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญ ปัจจุบันพิธีนี้ไม่มีแล้ว

การสู่ขวัญ ขวัญ ตามความหมายในพจนานุกรม หมายถึง ขนหรือผมที่ขึ้นเวียนเป็นกันหอย อีกความหมายหนึ่งคือ สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน อยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป เรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ และยังอนุโลมไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ข้าว เรือว่า มีขวัญเหมือนกับคน ส่วนผู้ที่รู้พิธีทำขวัญเรียกว่าหมอขวัญ

สำหรับไทยพวนนั้น ขวัญเป็นเรื่องสำคัญมาก ไม่ว่าคน สัตว์ สิ่งของ ที่อยู่ในครอบครอง จะต้องมีการบำรุงขวัญ ไทยพวนเรียกว่า **สู่ขวัญ** การสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมที่ไทยพวนถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณมีหลายประเภท เช่น การสู่ขวัญพระ การสู่ขวัญคน การสู่ขวัญควาย การสู่ขวัญเกวียน ประเพณีการสู่ขวัญบางอย่างเลิกปฏิบัติแล้ว เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป การสู่ขวัญพระ สู่ขวัญคน สู่ขวัญควาย ก็ยังคงปฏิบัติต่อไป

การสู่ขวัญคน จะทำในหลาย ๆ โอกาส เช่น

การเกิด เมื่อหญิงคลอดบุตร และอยู่ไฟครบ 15 วัน ซึ่งเรียกว่า ออกไฟ เมื่อออกไฟแล้ว จะมีการสู่ขวัญ ให้ขวัญอยู่กับตัว เลี้ยงง่าย สติปัญญาดี นอกจากนี้ จะมีความเชื่อเรื่อง **แม่ซ้อ** คนโบราณจะทำข้าวปั้นเช่นไหว้แม่ซ้อ จะได้ไม่มารบกวนเด็ก ให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข โดยจะหาผู้เฒ่า ผู้แก่มาทำพิธีให้

การแต่งงาน จะทำหลังจากการแห่ขันหมากที่ฝ่ายชายแห่ไปบ้านฝ่ายหญิง บ่าวสาวจะออกมาหนึ่งคู่กัน เจ้าบ่าวต้องนำบายศรีและเงิน 40 บาท 10 สิ่ง ไปไหว้แม่ฝ่ายสาว ก่อนนำเงินสินสอด มานับต่อหน้าพยาน หมอขวัญจะจุดธูปเทียนขวัญคู่บ่าวสาว แล้วญาติผู้ใหญ่จะผูกแขนอวยพร เป็นการสู่ขวัญตามประเพณี

เมื่อบุคคลเจ็บป่วยหรือเดินทางไกลมาจากต่างถิ่น โดยที่ผู้จะรับการสู่ขวัญต้องเตรียมไก่ ต้ม เหล้า ขนมต้มแดงต้มขาว ข้าวสุก ผลไม้ ใส่ขันโตก ด้ายสายสิญจน์ และบายศรีปากชาม มีหมอ ขวัญกล่าวคำเรียกขวัญตามประเพณี หลังจากนั้นจึงนำด้ายที่เตรียมไว้มาผูกข้อมือ (ดวงเดือน ศาสตราจารย์ และคนอื่น ๆ. 2542 : 29; อ้างอิงจาก ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. 2539. วรรณกรรม ไทยพวน : ความสัมพันธ์กับสังคม)

สัตว์พาหนะต่าง ๆ ที่ร่วมงาน ร่วมทุกข์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เมื่อเสร็จจากงาน ก็จะมี ขวัญให้ สิ่งของในบ้าน เช่น ข้าว เกวียน รถ ล้อ คราด ไถ ล้วนแล้วแต่ต้องจัดพิธีสู่ขวัญให้ทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้เป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยพวน ซึ่งในปัจจุบันบางอย่างก็ไม่ได้กระทำสืบต่อ อาจเป็นด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป (โสภณ เครือเพชร. สัมภาษณ์. 2545)

งานงันเฮือนดี เป็นพิธีเกี่ยวกับงานศพ สมัยโบราณเมื่อมีคนตาย ชาวบ้านจะตั้งศพไว้ที่บ้านไม่เกิน 3 วัน เพราะสมัยก่อนไม่มียาฉีดศพ จะต้องรีบนำไปเผาที่ป่าช้า ชาวบ้านจะมาช่วยบ้านที่ จัดงานในการช่อมข้าว สีข้าว หุงหาอาหาร อยู่เป็นเพื่อนกับเจ้าของงาน ในตอนกลางคืนจะมีมา งันเฮือนดีกันที่บ้านเจ้าของงาน โดยจะเชิญผู้อ่านหนังสือ ธรรมะ พระบาลี หรือตำนาน ผู้อ่านต้อง เตรียมขันธ 5 เพราะเชื่อว่า หนังสือธรรมะคือคำสอนพระพุทธเจ้า ผู้อ่านต้องวางหนังสือไว้บนที่สูง เช่น พานหรือกระบุง ต้องอ่านจนจบเรื่องใช้เวลาประมาณ 3-5 วัน เป็นการผ่อนคลายความ เศร้าโศกของญาติ หลังจากนั้นจึงนำศพไปเผาที่ป่าช้า จะไม่เผาที่วัด

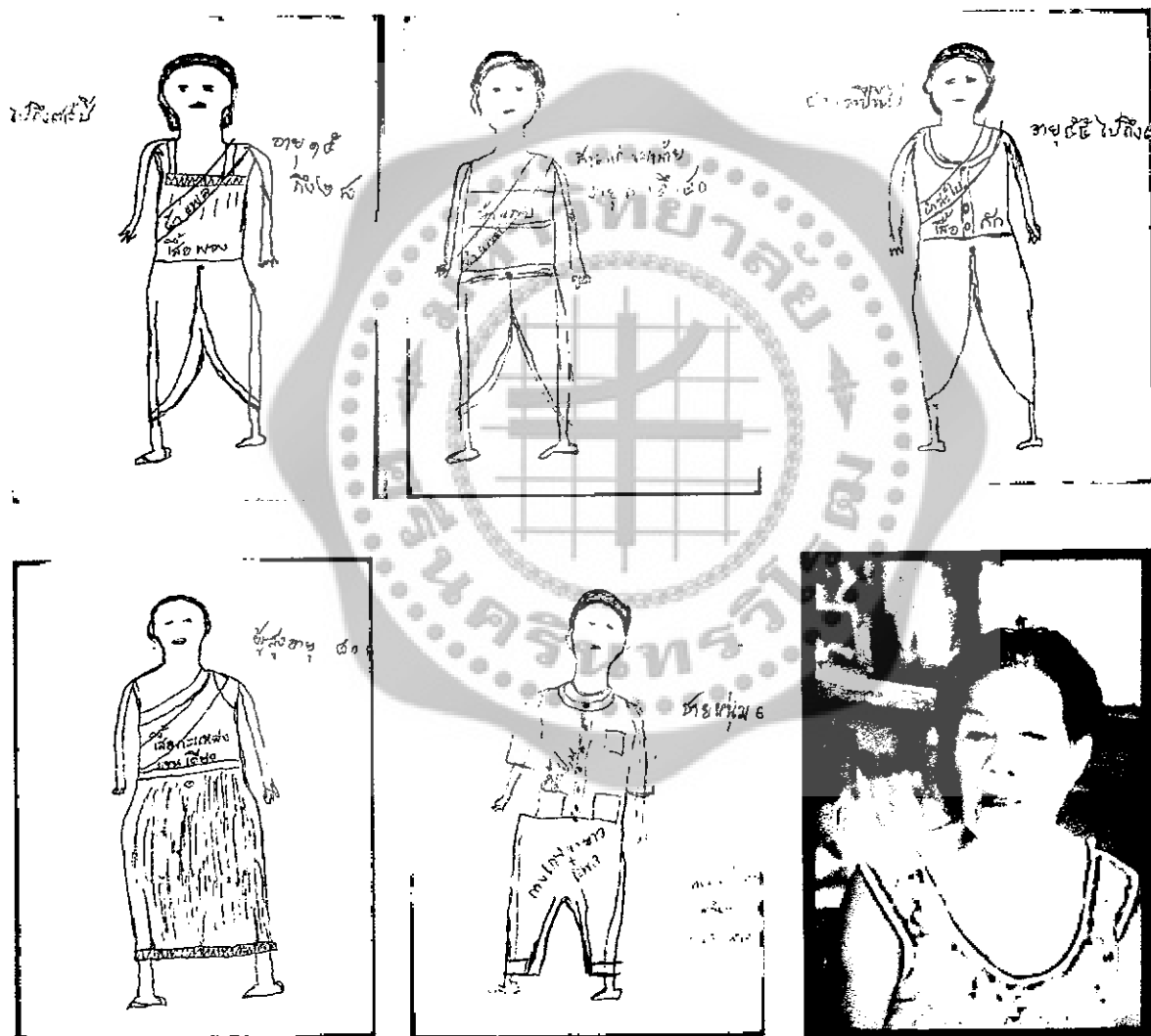
การแต่งกายของไทยพวน

ในอดีตนั้นชาวพวนที่บ้านเกาะหวายและหมู่บ้านใกล้เคียงมีการทอผ้าไว้ใช้เองแทบทุกบ้าน การทอผ้าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นแม่บ้านแม่เรือนของหญิงสาว ผ้าที่ทอก็จะนำมาตัดเย็บเป็นโจงกระเบน ผ่าถุง ผ่าสไบ ผ่าขาวม้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากเผ่าพันธุ์เดิมที่ประเทศลาว จึงทำให้การแต่งกายของชาวพวนในอดีตนั้น มีรูปแบบเฉพาะ ดังที่ โสภณ เครือเพชร กล่าวถึงการแต่งกายของไทยพวนในจังหวัดนครนายกว่า

ผู้หญิง นุ่งผ้าซิ่นที่ใช้ทอเอง สีพื้นหรือลวดลายตีนจก เสื้อแขนยาวหรือไม่มีแขน คล้ายเสื้อชั้นใน มีจีบเป็นพวง ยกดอกลูกไม้ด้านบน มีสายคล้องไหล่ทั้งสองข้าง ถ้าสูงอายุจะใส่เสื้อแขนสั้นแขนเดี่ยว มีผ้าสไบคล้องไหล่ ทรงผมมีผมโป่ง ผมมวย ตัดดอกไม้หรือเสียบเรือนผม ไม่นิยมทาปาก แต่ทาสีมัน ประแป้ง ประดับเรือนกายด้วยเครื่องประดับทองคำ มีสร้อยคอ แหวน สร้อยข้อมือ และสวมกำไลขาบางโอกาส ไม่สวมรองเท้า ผู้ชาย นุ่งกางเกงขาก๊วยสีดำคลุมเข่า ไม่นิยมใส่เสื้อ ทรงผมสั้น นิยมสักตามตัว แขนขวา รวมทั้งคาถาอาคม ไม่นิยมแขวนพระ นิยมผูกตะกรุดที่เอว ถ้าออกงานจะใส่เสื้อคอกลมแขนสั้น ใส่สร้อยคอ สร้อยแขน ผูกนาฬิกาข้อมือ งานสำคัญเช่นเข้าพิธีแต่งงานจะสวมกำไลขาด้วย ผู้สูงอายุ ใช้สีของเสื้อผ้าเรียบง่าย มักเป็นสีขาวหรือดำ สีนํ้าเงินเข้ม ผู้หญิงสูงอายุ ใช้ผ้าสไบสีขาว ผู้ชายใช้ผ้าขาวม้าลวดลายพาดไว้ที่บ่า ไม่นิยมใช้เครื่องประดับ เด็กผู้ชาย ไม่นิยมใส่เสื้อผ้า ไม่สวมรองเท้า นิยมใส่เครื่องประดับเป็นไปตามฐานะของผู้ปกครอง เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ สร้อยคาดเอว กำไลขา ทำด้วยทองคำ นาคหรือเงิน สุดแล้วแต่ฐานะ เด็กผู้หญิง ใช้เครื่องประดับคล้ายคลึงกันเพียงแต่สายคาดเอว ผู้หญิงเปลี่ยนเป็นคาดจิบปั้งบริเวณอวัยวะเพศ ทรงผมทั้งเด็กชาย-หญิง นิยมโกนผมจนเกลี้ยงหรือไว้จุกแกละ หรือโกะ จะนุ่งผ้าใส่เสื้อ ก็ต่อเมื่อไปวัดไปโรงเรียนหรืองานสำคัญ ๑ (โสภณ เครือเพชร. 2545 : 3)

จากการสัมภาษณ์ นางบุญเลื่อม อุดมไชย อายุ 80 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านเกาะหวายที่ยังทันเห็นคนรุ่นบรรพบุรุษแต่งกายตามวัฒนธรรมของพวน เล่าถึงความทรงจำเกี่ยวกับการแต่งกายว่า การแต่งกายของชาวพวน โดยเฉพาะผู้หญิงเมื่อไปวัดหรือไปที่อื่น ๑ จะสามารถทำให้ทราบถึงช่วงวัยของหญิงผู้นั้น ซึ่งจะเป็นที่รู้กันในหมู่ชาวพวนทั้งในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านอื่น ตลอดจนชาวพวนในจังหวัดอื่น ๑ ที่ยังมีการติดต่อกับกันอยู่ ซึ่งผู้หญิงเมื่อถึงอายุในแต่ละช่วงวัยจะทราบว่า ตนต้องแต่งกายเช่นไร จึงจะเหมาะสม หากไม่แต่งกายตามนั้น เมื่อไปพบปะกับผู้ใดก็จะรู้สึกกระดากอายในการแต่งกายไม่เหมาะสมกับวัย ซึ่งวัฒนธรรมนี้ไม่ได้มีบัญญัติ แต่เป็นเพียงการทราบถึงความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมเท่านั้น และจะไม่มีใครว่ากล่าวกัน การแต่งกายของสาวชาวพวน ตามคำบอกเล่าและการวาดภาพ ของ นางบุญเลื่อม ตามความทรงจำ มีดังนี้

1. หญิงรุ่นอายุประมาณ 15-28 ปี นิยมใส่เสื้อที่เรียกว่า **เสื้อพวง** เป็นเสื้อสายเดี่ยวมีจีบตรงออกเป็นพวง ยกลูกไม้ด้านบน
2. หญิงอายุประมาณ 30-40 ปี หรือแม่หม้าย นิยมใส่ผ้าแถบปิดช่วงอกและห่มสไบเฉียง
3. หญิงอายุ 50 ปีขึ้นไป นิยมใส่เสื้อแขนกุดคอกลม ผ่าด้านหน้า ติดกระดุม เรียกว่า **เสื้อกัก** ห่มสไบเฉียง นุ่งโจงกระเบน
4. หญิงอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป นิยมใส่เสื้อมะกะแหล่ง คือเสื้อที่มีลักษณะคล้ายเสื้อกล้ามหลวม ๆ แต่มีแขนเดี่ยว ห่มสไบเฉียง

ภาพการแต่งกายของหญิงชาวพวนวัยต่าง ๆ และการแต่งกายของผู้ชาย
จากความทรงจำของ นางบุญเลียม อุดมไชย

การแต่งกายของหญิงชาวพวน

ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านจะทอผ้าฝ้ายไว้ใช้เอง นางบุญเลื่อม เล่าว่า ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะทอไว้ปีละ 2 หูก มีผ้าเหลือใช้ ผู้หญิงจะนุ่งโจงกระเบนจากผ้าที่ทอใช้เอง ครั้นเมื่อเกิดสงคราม ขาวยากมากแพงขึ้นทั่วทุกพื้นที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้เปลี่ยนเป็นการนุ่งผ้าถุง เพื่อจะได้ใช้ผ้าอย่างประหยัด และเพียงพอต่อการสวมใส่ จึงนำผ้าโจงกระเบนมาตัดครึ่ง แล้วทำผ้าถุงตั้งแต่นั้นมา การแต่งกายของหญิงชาวพวนก็เริ่มมีการใช้ผ้าถุงแทนการนุ่งโจงกระเบน และเมื่อพ้นภาวะสงคราม ไม่ได้ขาดสนปัจจัยสื ก็ยังมีการนุ่งโจงกระเบนอยู่

จะเห็นได้ว่า แต่เดิมนั้นชาวพวนอำเภอบางพลีมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยมีระยะเวลาไม่ยาวนานนัก เมื่อวัฒนธรรมการแต่งกายสมัยใหม่จากภายนอกเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการแต่งกายเกิดขึ้น และอีกประการหนึ่งอาจด้วยการผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติ โดยการแต่งงานกับคนไทย ในที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันก็จะทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงเป็นแบบคนไทยมากขึ้น แต่เราก็พบว่า ชาวไทยพวนบางส่วนที่เป็นผู้สูงอายุก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายไว้เมื่อไปวัด เมื่อผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ในพิธีสูตรเสื่อสูตรผ้าของชาวพวนที่วัดฝางคลอง ก็ยังพบว่า มีผู้ที่ยังใส่เสื้อพวง หรือเสื้อแขนกุด ห่มสไบ นุ่งโจงกระเบนไปวัดอยู่ ซึ่งมีเป็นส่วนน้อย เนื่องจากในวัยของผู้ที่ยังเห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวพวนในสมัยก่อนมีเหลือน้อยอยู่เต็มที หรือบางท่านก็ชราเกินกว่าที่จะมาทำบุญที่วัด เราจึงเห็นเพียงคนสูงอายุที่สุดในชุมชนนั้นที่ยังมีโอกาสมาทำบุญที่วัด อายุมากที่สุดประมาณ 80 ปี ที่ยังคงแต่งกายตามแบบวัฒนธรรมของชาวพวนแต่โบราณ

การสวมรองเท้าในสมัยก่อนนั้น จะใช้รองเท้าที่ทำจากหนังควาย เมื่อควายที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ใช้งานตายลง ชาวบ้านจะนำหนังควายมาตัดแบ่งกันเพื่อทำรองเท้า เพราะต้องใส่เดินขึ้นเขา สำหรับการไปหาอาหาร การเดินทางรองเท้าหนังควายจะป้องกันหนามได้ดี เมื่อต้องปีนป่ายเขา

การเล่นพื้นบ้าน

ชาวพวนมีการเล่นพื้นบ้านดั้งเดิมหลายอย่าง การเล่นเหล่านี้ให้ความบันเทิง สนุกสนาน ผ่อนคลายจากการทำงาน และเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกัน การเล่นของชาวไทยพวนนี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ คือ การเล่นเข้าผี ได้แก่ ผีนางดั่ง ผีนางสาก ผีกะลา ผีลึงลม ฯลฯ ส่วนเพลงพื้นบ้านของชาวไทยพวนนั้นจะมีการลำพวน ซึ่งเป็นการเล่นที่มีต้องใช้เครื่องดนตรีมากขึ้น เป็นการลำ (ร้อง)โต้ตอบกันระหว่างชายหญิง หรือจะมีเฉพาะฝ่ายชายหรือหญิงเดี่ยว ๆ ก็ได้ โดยมีหมอแคนเป่าแคนคลอไป ลำพวนนี้เล่นได้ทุกเทศกาล (สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. 2540 : 19)

นอกจากนี้ยังมีการเล่นของเด็กไทยพวน ซึ่ง โสภณ เครือเพชร (2544 : 1-2) ได้บันทึกไว้จากความทรงจำเมื่อครั้งเป็นเด็ก มีวิถีชีวิตอยู่ในท้องถิ่นพวน ซึ่งมีวัฒนธรรมผสมปนเปกันระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมดั้งเดิมของพวน การเล่นจึงมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากของคนไทย การเล่นของเด็กไทยพวน ได้แก่ กะต้อ (ตะกร้อ) กาฟักไข่ กัดจิ้งหรีด กระโดดเชือก เข้าผี (นางดั่ง นางสาก ฯลฯ) ตีกลล้อ ปีนก้านกล้วย ทอยกอง บั้งเวียน กินหาง ขี่ม้าก้านกล้วย โพงพาง หลนชา (ชิงช้า) หมากเก็บ ไม้ด้าง (ไม้หีม) รีรีข้าวสาร มอญซ่อนผ้า ฯลฯ

บทที่ 4

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้ในบริเวณบ้านปากพลี และเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านปากพลี โดยผู้ริเริ่มในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งเป็นคนบ้านปากพลีโดยกำเนิด ต้องการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ ต่อท้องถิ่นของตนเองด้วยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (น้อม งามนิสัย, 2540 : 12)

1. เป็นแหล่งความรู้ด้านโบราณคดีท้องถิ่น อันจะสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในตำบลปากพลี
2. ให้โบราณวัตถุที่เก็บรวบรวมได้อยู่ใกล้แหล่งค้นพบมากที่สุด เพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์ด้านวิชาการระหว่างวัตถุโบราณกับแหล่งที่พบ อันจะช่วยให้คุณค่าทางวิชาการของโบราณวัตถุมีค่าสูง

การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ เริ่มต้นจากการที่ชาวบ้านพบวัตถุโบราณ และนำมามอบให้กับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย รวบรวมไว้ นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านที่ใช้ในการทำมาหากิน เช่น ทำนา หาปลา และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อีกหลายชิ้น

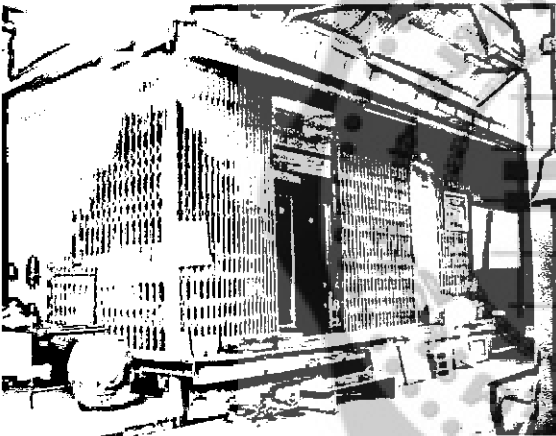
หลังจากนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย จึงพยายามหางบประมาณมาสร้าง พิพิธภัณฑ์ด้วยการทำโครงการเสนอไปตามองค์กรทั้งทางภาครัฐบาลและเอกชนหลายองค์กร ในที่สุด บริษัท เอสโซ่แอสเตนดาร์ด (ประเทศไทย) จำกัด ได้มอบทุน จำนวน 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน) มูลนิธิพระราชวังเดิม จำนวน 50,000 บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) ให้กับ คณะสังคมศาสตร์ เพื่อใช้ในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์อัจฉรา สุขารมณ์ อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้มอบเครื่องคอมพิวเตอร์ ไว้ใช้ในกิจการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ต่อจากนั้นจึงมีการติดต่อกับวัดโพธิ์ปากพลี โดย พระครูวินัยธร (เจ้า วิริยธมโม) ได้อนุญาตให้ใช้ห้องเก็บของของวัดเป็นที่จัดสร้าง และให้ว่าจ้างช่างในชุมชนนั้นจัดทำห้องกระจก ชั้นวางของ และมีการจัดแสดงวัตถุต่าง ๆ จนกระทั่งทำพิธีเปิด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ในวันพฤหัสบดีที่ 22 พฤษภาคม 2540 โดยนางจรีสศรี ซีปิร์ชต์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายกในขณะนั้น

ทางขึ้นกุฏิวัดโพธิ์ปากพลี
ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ

ทางเดินเข้าสู่พิพิธภัณฑต้องผ่านกุฏิพระและหอฉัน

ด้านหน้าพิพิธภัณฑซึ่งเป็นห้องเก็บของ มีประตูเหล็กล้อมรอบ

อาคารพิพิธภัณฑที่สร้างยังไม่เสร็จอยู่ภายในวัดโพธิ์ปากพลี

การบริหารจัดการ

เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานอย่างเป็นรูปธรรมและมีพิธีเปิดเรียบร้อยแล้ว ก็จะปิดกุญแจไว้ หากมีผู้มาขอเข้าชมทางวัดจะเป็นผู้เปิดให้ชม หลังจากนั้นจะปิดต่อไป การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถาน จึงไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเข้ามาดูแลกิจการของพิพิธภัณฑสถาน ไม่มีผู้เฝ้าพิพิธภัณฑสถานเนื่องจากอยู่บนศาลา ซึ่งเป็นบริเวณที่พระ เณร ปฏิบัติกิจประจำวัน อีกทั้งถูกปิดกุญแจไว้ตลอดเวลา ยกเว้นเมื่อมีผู้เข้าชม จากการสอบถามพระพยอมว่า นาน ๆ ครั้ง (ประมาณ 1 เดือน) จะมีผู้ขอเข้าเยี่ยมชม

จากการไม่มีผู้เฝ้าดูแลพิพิธภัณฑสถานจึงทำให้ เมื่อมีผู้เยี่ยมชม จึงไม่มีผู้ให้ข้อมูลในพิพิธภัณฑสถานได้ เมื่อสอบถามเจ้าอาวาสก็ได้รับคำตอบว่า ไม่สามารถให้ข้อมูลได้ เพราะไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้ง เป็นเพียงผู้อนุญาตให้ใช้สถานที่ (พระครูวินัยธร. สัมภาษณ์. 2545) ฉะนั้น การมาเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว จึงเป็นการได้เห็นเพียงคลังเก็บของเก่าเท่านั้น

ส่วนการทำความสะอาดพิพิธภัณฑสถาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ น้อม งามนิสัย จะนำนิสิตเข้ามาช่วยกันทำความสะอาดเป็นระยะ ๆ เนื่องจากโดยปกติจะพักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มีได้อยู่ที่บ้านปากพลี ต้องรอช่วงเวลาที่เหมาะสม จึงจะเข้าไปทำความสะอาดภายในพิพิธภัณฑสถาน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ในช่วงเริ่มต้นการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถาน แม้ว่าจะเกิดขึ้นจากนักวิชาการ ซึ่งมีพื้นเพเป็นคนท้องถิ่นปากพลี ซึ่งชาวบ้านให้ความเชื่อถือในการปฏิบัติตนที่ต้องการนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมให้กับชาวบ้านเป็นระยะ ๆ เช่น การจัดอบรมหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องวัตถุโบราณ เมื่อมีความศรัทธา เชื่อถือในผู้นำแล้ว ชาวบ้านบางส่วนก็จะให้ความร่วมมือในการนำสิ่งของหรือวัตถุโบราณมาบริจาค ดังที่ น้อม งามนิสัย (2540 : 13) ได้กล่าวไว้ถึงผลของการสร้างพิพิธภัณฑสถานว่า

มีกลุ่มชาวปากพลีบางคน รวมกลุ่มให้การสนับสนุนกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานด้วยการรวมกลุ่มหาโบราณวัตถุบริจาคให้กับพิพิธภัณฑสถาน ที่สำคัญได้แก่ การบริจาคเครื่องทรงลูกเกด ด้วยการนำของ นายสาย ควรสนธิ และด้วยความร่วมมือของ นายใบ นางไปล์ จิตต์สะอาด และอีกท่านหนึ่งที่บริจาคหนังสือพับ (สมุดข่อย) ให้กับพิพิธภัณฑสถานคือ นายทองเจือ ทองพูน ในนามของนายเปล่ง นางลิบ มาลัยแยม จึงเป็นที่หวังว่า ในอนาคตชาวปากพลีที่มีโบราณวัตถุในครอบครอง หรือมีของเก่า ที่ไม่ใช่ประโยชน์แล้ว แต่ยังมีคุณค่าทางการศึกษา จะบริจาคของเหล่านั้นให้กับพิพิธภัณฑสถาน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาของเยาวชนในท้องถิ่นต่อไป

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้บริจาควัตถุโบราณให้กับพิพิธภัณฑ์ กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในระยะแรกที่มีการประชาสัมพันธ์ว่า จะมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ก็จะมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ผู้ที่เห็นด้วยก็จะนำสิ่งของมาบริจาค รวมทั้งตนเอง ซึ่งเป็นผู้ที่พบวัตถุโบราณหลายชิ้นโดยบังเอิญ แต่ทุกครั้งที่ได้พบก็มีความสุข ไม่คิดขายหรือเก็บเป็นของส่วนตัว ต้องการเก็บไว้ให้คนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่แหล่งโบราณคดีแห่งหนึ่ง ในปัจจุบันเมื่อมีการซื้อขายดิน จะมีการใช้รถตักดิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้โบราณวัตถุนั้นแตกหักไป ทำให้ไม่สามารถค้นพบวัตถุโบราณในสภาพสมบูรณ์ หรือในบางโอกาสที่มีผู้ที่ค้นพบอีก แต่ก็ยังต้องการเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัวก็มี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของผู้นั้น ไม่สามารถบังคับให้เก็บมาเป็นของส่วนรวมได้ การที่टनाของที่ค้นพบได้ในพื้นที่ต่าง ๆ มาบริจาคเพราะคิดว่าพิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวมของที่มีคุณค่าในท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับหมู่บ้าน ซึ่งมีความต้องการให้คนอื่นได้มาเห็นว่า บ้านปากพลีมีวิวัฒนาการมาอย่างไร เมื่อมีพิพิธภัณฑ์ก็จะมีคนภายนอกเข้ามาศึกษาหาความรู้ คนในหมู่บ้านที่ทำการค้าขาย ก็จะมีคล่องตัวขึ้น เป็นการสนับสนุนอาชีพของคนในท้องถิ่น ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการจัดทำพิพิธภัณฑ์ (สำเนียง งามนิสัย, สัมภาษณ์, 2546)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านในท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์ เห็นได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ที่มีที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้วัด ก็จะไม่พบว่ามีส่วนร่วม ไม่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ เพียงทราบว่า พิพิธภัณฑ์เป็นที่เก็บของเก่าของชาวบ้านที่ไม่ใช้แล้วเท่านั้น

ผู้มีส่วนร่วมในการดูแลพิพิธภัณฑ์อีกกลุ่มหนึ่งคือ ครูโรงเรียนวัดโพธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดโพธิ์ปากพลี มีส่วนร่วมในการใช้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน ครูหลายท่านในโรงเรียน มักจะพานักเรียนของตนเข้ามาศึกษาในเรื่องของสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนปากพลี ตั้งแต่ครั้งโบราณ การได้พานักเรียนเข้ามาศึกษาในพิพิธภัณฑ์มีส่วนทำให้พิพิธภัณฑ์เกิดกิจกรรมขึ้น อีกทั้งยังเป็นการได้เข้าไปดูแลของในพิพิธภัณฑ์เป็นระยะ ๆ แต่ครูเองก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากมีภาระงานสอนและงานอื่น ๆ อีก บทบาทของครูจึงจำกัดอยู่เพียงเป็นผู้ใช้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้การสอนอีกแหล่งหนึ่งนอกจากห้องเรียน

การเก็บรวบรวมวัตถุ

การเก็บรวบรวมวัตถุโบราณที่พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลี มีที่มาจากการขุดค้นพบทางโบราณคดี โดยเหตุที่บ้านปากพลี มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน เป็นดินแดนที่มีคนอยู่อาศัยต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน เป็นชุมชนโบราณ จากหลักฐานทางธรณีวิทยา พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดนครนายก เป็นทะเลเก่ามาก่อน พื้นที่ตอนกลางก่อนไปทางเหนือเป็นชายฝั่งทะเลเก่า เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษยชาติ และสามารถติดต่อกับโลกภายนอกทางเรือเดินสมุทร เมื่อน้ำทะเลถอยร่นลงระดับลง ชุมชนโบราณจึงเสื่อมสลายไป เหลือไว้แต่วัตถุที่พบทั่วไปทั้งในบ้านปากพลีและที่อื่นของนครนายก

การค้นพบโบราณวัตถุในพื้นที่ตำบลปากพลี น่าจะเกิดขึ้นมาหลายสิบปีก่อน ดังจะเห็นได้จากการที่นายเปล่ง ปากพลีนอก ชาวบ้านบ้านไผ่ล้อม เป็นผู้ขุดค้นพบได้โดยบังเอิญ โดยพบขวานหินชนิดมีใบ ทำด้วยหินควอตไซต์ ที่พื้นดินบริเวณบ้านของตนเอง เมื่อราวปี พ.ศ.2490 นายเปล่ง ได้เก็บไว้โดยไม่เล่าให้ใครทราบ เพราะเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ หากปวดท้องจะนำขวานหินไปแช่น้ำแล้วดื่มน้ำนั้น จะช่วยให้หายปวดท้อง นายเปล่งได้ทราบว่า มีการรวบรวมโบราณวัตถุเพื่อนำไปไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา นายเปล่งจึงได้มอบขวานหินดังกล่าวที่เก็บไว้นานประมาณ 50 ปี ให้กับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลี (น้อม งามนิสัย. สัมภาษณ์. 2546)

โบราณวัตถุที่ค้นพบในพื้นที่ปากพลี มีอายุนับพันปี มีกระจายอยู่ทั่วไปเฉพาะบนคันดินธรรมชาติสองฟากแม่น้ำเก่า ปัจจุบันมีสภาพเป็นมาบ คือมาบโคกกระโดนทอดตัวไปจนถึงมาบไข่นา ประชาชนคงมีโอกาสที่จะพบวัตถุต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน เป็นการพบโดยบังเอิญ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่พบ บางคนก็พบอาจเก็บไว้ในฐานะของแปลกหรือของศักดิ์สิทธิ์ เช่น พบขวานหินมีใบ หินจารึกอักษรโบราณ เครื่องสำริด จี๋ ลูกปัดหินอาเกต โดยเฉพาะลูกปัดที่มีผู้พบเป็นจำนวนมาก ได้มีการเก็บมาให้เด็ก ๆ เล่น และได้สูญหายไป ชาวบ้านหลายคนค้นพบวัตถุโบราณหลายครั้ง ซึ่งได้เก็บไว้ครอบครองเป็นสมบัติส่วนตัวหรือนำไปขายบ้าง จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2537 ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ได้ขอชิ้นส่วนของวัตถุโบราณจากชาวบ้านมา เช่น เศษสำริด ลูกปัดอาเกต เพื่อนำมาให้นักโบราณคดีท่านหนึ่งวิเคราะห์ พบว่า สำริดเป็นชิ้นส่วนของกำไลและขอบพาน มีอายุระหว่าง 2,000-3,000 ปี ส่วนจี๋และลูกปัดอาเกต น่าจะมีถิ่นกำเนิดที่อินเดีย มีลักษณะเช่นเดียวกับที่พบในแหล่งโบราณคดีจังหวัดลพบุรีและจังหวัดกาญจนบุรี

จากการวิเคราะห์ของนักโบราณคดีทำให้ทราบว่า วัตถุโบราณเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ตำบลปากพลี มีสิ่งที่สามารถศึกษาความเป็นมาในอดีต จากนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย พร้อมด้วยคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์หลายท่าน ได้เดินทางไปขออนุญาตขุดค้นในที่นาของชาวบ้าน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ทำให้พบโบราณวัตถุอีกมากมาย เช่น กำไลสำริด ขวานหินขัด ลูกปัดอาเกต เครื่องปั้นดินเผา แท่นหินบดยา ฯลฯ จึงได้มีการรวบรวมไว้ หลังจากนั้น ชาวบ้านหลายท่านได้มอบวัตถุโบราณที่ค้นพบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้นำมาเก็บรวบรวมไว้

บ้านโคกกระโดน แหล่งค้นพบโบราณวัตถุ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย
นำชมแหล่งค้นพบวัตถุที่บ้านโคกกระโดน

ชิ้นส่วนของเครื่องปั้นดินเผา
ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ที่บ้านโคกกระโดน

ด้วยกัน และได้ขออนุญาตใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด เป็นที่เก็บโบราณวัตถุดังกล่าว การเก็บรวบรวม วัตถุโบราณยังดำเนินต่อไป ด้วยการใช้วัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการประชาสัมพันธ์ถึงการ ขอบรับบริจาคสิ่งของโบราณวัตถุ รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านที่ชาวบ้านไม่ใช้แล้ว โดยใช้โอกาส มีงานบุญต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น เช่น งานบุญกลางบ้าน และมีการบอกกล่าวกันเองในหมู่คนที่รู้จักกันให้ ความร่วมมือบริจาค เพื่อรวบรวมไว้ทำพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะเป็แหล่งให้การศึกษาในชุมชน ผลปรากฏ ว่า ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้านบางส่วนในชุมชนปากพลีที่ตระหนักถึงการให้ เพื่อลูกหลานชาวปากพลีได้ภาคภูมิใจในท้องถิ่น นอกจากนี้จะมอบวัตถุโบราณที่เคยขุดค้นพบได้ใน ช่วงเวลาที่ต่างกัน ชาวบ้านยังบริจาคเครื่องมือและเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น สี่ฝัด กระบุง เกวียน คันไถ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ในทัศนะของครูโรงเรียนวัดโพธิ์บางท่านเห็นว่า การเก็บเครื่องใช้พื้นบ้านไว้ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บ้านปากพลี จะทำให้เยาวชนในท้องถิ่นเห็นว่า บรรพบุรุษได้เคยใช้สิ่งของเหล่านี้ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของ เกษตรกรในอดีต เพราะในปัจจุบันการทำกรเกษตรใช้เครื่องยนต์แทนแรงงานคนและสัตว์ คนที่ ทำนามีสภาพแย่ลง เพราะเครื่องมือสมัยใหม่มีราคาแพง หากมีการหันกลับมาใช้เครื่องมือพื้นบ้านก็ จะลดต้นทุนการผลิตได้ จึงอยากให้เยาวชนในท้องถิ่นได้เห็นถึงวิถีชีวิตชาวนาที่ครบวงจร คนรุ่นเก่า ที่เคยทำนาก็ยังสามารถอธิบายการใช้เครื่องใช้เหล่านี้ได้ การได้เห็นเครื่องใช้ในการทำนาจึงเป็น เสมือนการปลูกจิตสำนึกให้เด็ก ๆ รู้รากเหง้าของตนเอง (ปราณี รักหน้าที่. สัมภาษณ์. 2546)

เมื่อได้โบราณวัตถุจากการบริจาคของชาวบ้านปากพลีแล้วจึงนำวัตถุที่ได้มาจำแนก ประเภทตามชนิดของที่ขุดค้นพบตามพื้นที่ ซึ่งเป็นโบราณวัตถุและส่วนที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ ชาวบ้านบริจาคให้ ดังนี้

ในส่วนของโบราณวัตถุ จำแนกตามวัตถุคือ

1. หิน เช่น โยนี่ลิ่งค์ คิวลิ่งค์ หินบดยา และชิ้นส่วนประติมากรรม
2. ดินเผา เช่น ตราประทับดินเผา อิฐดินเผา หม้อ ตุ่มน้ำ ครก คนโท พระพุทธรูป ลูกอม (เครื่องราง)
3. เซรามิค เช่น ถ้วยชามจากประเทศจีนและชามสังคโลก
4. หินสีและแก้วที่เป็นเครื่องประดับ เช่น การ์นิเลียน อาเกต หยก ลูกปัดแก้วสีต่าง ๆ
5. โลหะ เช่น กำไลข้อมือ ขอลและห่วงแขวนเสลี่ยงที่เป็นสำริด ต่างหูและลูกปัด ทองคำ ขวานและกำปั้นเหล็ก ตะกั่ว ดีบุก เหล็กไหล

6. กระดาษในที่นี้คือ สมุดข่อยเรื่องรามเกียรติ์และสุภาษิตโบราณ

ในส่วนของเครื่องใช้พื้นบ้าน จำแนกได้ดังนี้

1. เครื่องจักสาน เช่น กระบุง แอบข้าว
2. เครื่องไม้ เช่น เขียนหมาก กระสวยทอผ้า ฟืมทอผ้า ฟืมทอเสื่อ สี่ฝัด
3. เครื่องเงิน เป็นเครื่องลิกทำด้วยหินแท้ เช่น ขฎาพระ – นาง ทับทรวงอินทรรฆู และ เทร็ดนางยักษ์

การศึกษาค้นคว้า

การขุดค้นพบวัตถุโบราณในหลาย ๆ ครั้ง ทำให้ผู้ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จะต้อง ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีมากขึ้น เพื่อการอธิบายในสิ่งที่ค้นพบ ให้มีความมั่นใจในการให้ ข้อมูล ความรู้ เกี่ยวกับวัตถุโบราณนั้น ด้วยการนำวัตถุโบราณนั้นมาศึกษาค้นคว้าเทียบเคียง เอกสาร เนื่องจากงานโบราณคดีเป็นสิ่งที่กล่าวอ้างอย่างเลื่อนลอยไม่ได้ นอกจากการศึกษาจาก เอกสารเพื่อให้ทราบเกี่ยวกับโบราณวัตถุนั้นแล้ว ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ยังได้เข้าร่วม สัมมนากับมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อมีการจัดสัมมนาเรื่องเกี่ยวกับโบราณคดี ส่วนการศึกษา ค้นคว้าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลีในรูปของงานวิจัย ในช่วงเวลาที่ผ่านมาจึงยังไม่มีปรากฏ

การจัดแสดงและการเผยแพร่

อาคารพิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์ปากพลี เป็นอาคารที่ดัดแปลงจากห้องเก็บของของวัดโพธิ์-ปากพลี โดยตั้งอยู่ทางด้านสกัด (ด้านที่แคบ) ของหมู่กุฏิที่ปิดล้อมหอนั่นไว้ การจัดแสดงในห้อง ดังกล่าวจึงเป็นลักษณะของการเก็บรวบรวมพร้อมไปกับการจัดแสดง (ทั้งนี้ทางผู้จัดทำพิพิธภัณฑ์ได้ มีการเตรียมสร้างอาคารหลังใหม่ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์ขึ้นทั้งทางด้านกายภาพและการจัด แสดง) การจัดวางวัตถุจะจัดวางไปตามพื้นที่ว่างที่มีความเหมาะสมของขนาดวัตถุ เพื่อให้สามารถ บรรจूसั่งของที่มีผู้บริจาคไว้ให้มากที่สุดในพื้นที่ซึ่งเป็นห้องกระจกรอบด้านขนาด 3.5x5.5 เมตร อยู่ภายในศาลาโถงที่มีผนังทึบ 1 ด้าน และเป็นประตูเหล็กยึด 3 ด้าน

การจัดวางวัตถุ จะวางไว้บนชั้นแสดงที่ทำจากไม้มีโครงเหล็ก 12 ตัว ตัวละ 4 ชั้น ซึ่งวาง อยู่โดยรอบผนังทั้ง 4 ด้าน ของห้องกระจก ซึ่งมีวัตถุที่จัดแสดงดังนี้

1. เครื่องประดับ ได้แก่ สร้อยลูกปัดแก้ว จี้อาเกต ลูกปัดดินเผา ต่างหูทองคำ กำไลข้อมือ ทำจากสำริดและหินสีเขียว

2. เครื่องมือ ได้แก่ ชิ้นส่วนเครื่องมือทำจากเหล็ก เครื่องมือหินทองธารกะทะ เครื่องมือ หินขัดยุคต่าง ๆ หินบดยา กระสวยสำหรับทอผ้า ฟืมทอผ้า หนาดสาตข้าว ดัว ดาซัง ตราประทับ ดินเผา แวดินเผา

3. ของใช้ ได้แก่ เขียนหมาก แอบข้าว ไหดินเผา หม้อดินเผา เศษภาชนะลายปั้นแปะ ลายขีดและลายเชือกทาบ คนโท ตะคัน เครื่องถ้วยเขมร เครื่องลายครามของจีน เศษภาชนะ สังคโลก

4. เงินตราและธนบัตร ได้แก่ เงินพดด้วง เหรียญเงินสมัยรัตนโกสินทร์ ธนบัตร

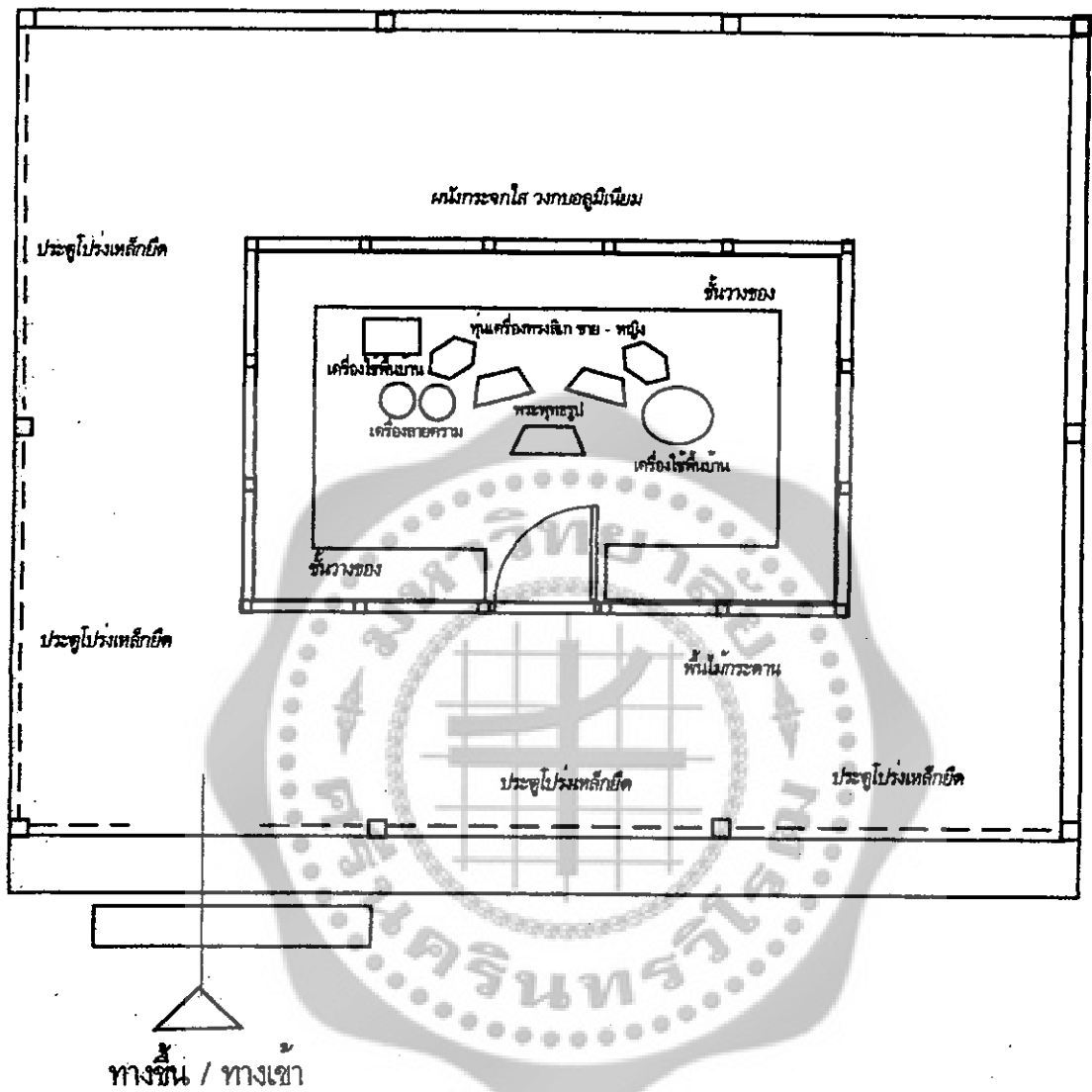
5. เปลือกหอยตะไกร

6. กระดุกคนและกระดุกควาย

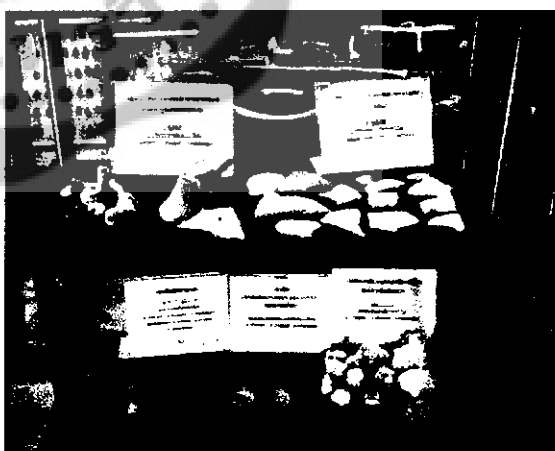
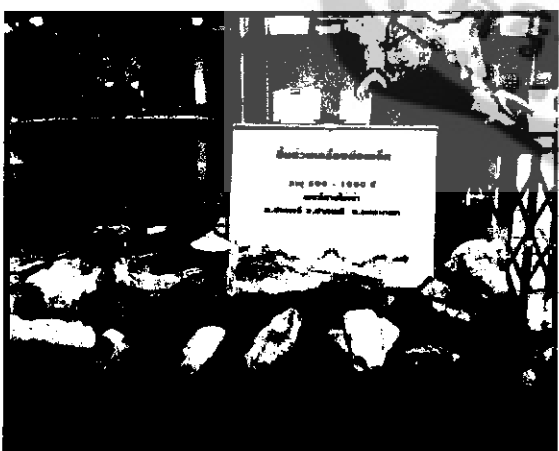
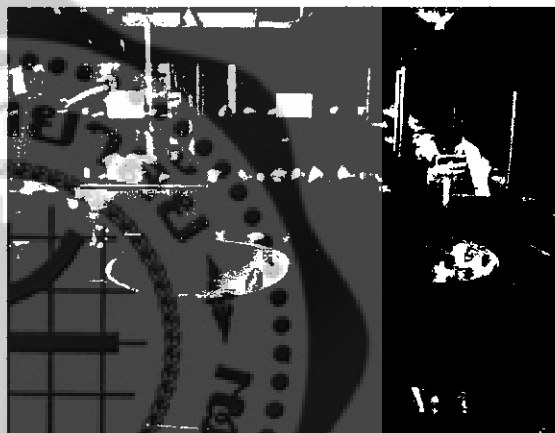
7. ศิวลึงค์และโยนีลึงค์

8. ชิ้นส่วนประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม

9. โลหะที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ตะกั่ว ดีบุก เหล็กไหล

แผนผังการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ วัดโพธิ์ปากพลี

การจัดแสดงโบราณวัตถุหลากหลายชนิดตามขนาดและประเภทในพิพิธภัณฑ์ที่เป็นห้องกระจก
สามารถเดินได้โดยรอบ

เครื่องใช้พื้นบ้านที่มีขนาดพอที่จะวาง
อยู่บนชั้นวางของ

การจัดวางวัตถุโบราณขนาดใหญ่ไว้บนพื้นห้อง
เช่น เครื่องทรงลิเก พระพุทธรูป เครื่องใช้พื้นบ้าน

10. สมุดข่อย

นอกจากวัตถุที่จัดวางบนชั้น ยังมีส่วนที่วางไว้บนพื้นกลางห้อง ได้แก่ พระพุทธรูป และ พระเครื่องสมัยต่าง ๆ เครื่องทรงลี้เกตุพระและตัวนาง สมุดข่อย เครื่องลายคราม กระบุง ภายนอกห้องกระจก เป็นชั้นสำหรับวางวัตถุขนาดใหญ่ ได้แก่ โองเถือบเขียวไขกา โองมังกร

การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง จะมีเฉพาะส่วนที่อยู่ในห้องกระจก บางชั้นบอกชื่อ วัตถุ อายุ และที่มา บางชั้นบอกเพียงชื่อวัตถุเท่านั้น

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหา

การดำเนินการของพิพิธภัณฑน์ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ตั้งแต่มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลา ประมาณ 5 ปี อยู่ในสภาพที่เป็นภาพนิ่ง ไม่มีความเคลื่อนไหว ไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากเดิมนั้นหมายถึงการที่ปัญหาที่เกิดขึ้นยังไม่มีมีการแก้ไข ซึ่งพอจะระบุ ปัญหาได้ดังนี้

ปัญหาด้านสถานที่

การที่ตั้งของพิพิธภัณฑน์นาร่องตั้งอยู่บนศาลา ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกับกุฏิสงฆ์ ทำให้การเข้าไปชมพิพิธภัณฑน์ หากมีสภาพสตรีไปเพียงลำพัง ก็ดูจะไม่เหมาะสม เพราะเข้าไปในที่สงฆ์ อันเป็นที่รโหฐาน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านก็ได้ให้ความเห็นว่า สถานที่ยังไม่มีความสะดวกและเหมาะสม ประการแรกคือ อยู่ลึกจากถนนใหญ่ต้องเข้าถนนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นถนนเล็ก ๆ ทำให้ไม่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ผ่านมา ประการที่สองคือ ที่ตั้งของพิพิธภัณฑน์ขณะนี้อยู่บริเวณเดียวกับกุฏิสงฆ์ ชาวบ้านจึงยังไม่คุ้นเคยกับพิพิธภัณฑน์แห่งนี้นัก เพราะเกรงใจในการติดต่อพระ ซึ่งอยู่ในกุฏิ ให้เปิดพิพิธภัณฑน์ หากจะทำให้พิพิธภัณฑน์เป็นที่รู้จักควรมีการเปิดทุกวันและอยู่นอกบริเวณกุฏิสงฆ์ ส่วนใหญ่จะเข้าชมเฉพาะช่วงที่วัดมีงานบุญเท่านั้น อีกทั้งสถานที่ในห้องมีความคับแคบและค่อนข้างมืด ไม่เชิญชวนให้เข้าไปชม (พเยาว์ พึ่งพิณิจ. สัมภาษณ์. 2546)

ปัญหาด้านการจัดการ

ปัญหาด้านการจัดการเป็นปัญหาใหญ่สำหรับพิพิธภัณฑน์แห่งนี้ โดยเฉพาะปัญหาด้านการเงินที่จะนำมาบริหารจัดการให้พิพิธภัณฑน์สำเร็จ เนื่องจากเมื่อเริ่มต้นจัดตั้งพิพิธภัณฑน์ คณะทำงานได้รับเงินบริจาคมาประมาณ 250,000 บาท และได้รับบริจาคคอมพิวเตอร์ 1 เครื่อง งบประมาณดังกล่าวได้ใช้ในเรื่องการสร้างห้องกระจก การทำชั้นวางของและการปรับพื้นที่เดิมให้มีความเหมาะสมในการแสดงสิ่งของต่าง ๆ ต่อมา มีการสร้างอาคารเพื่อจะสร้างเป็นพิพิธภัณฑน์อย่างเต็มรูปแบบ โดยสร้างเป็นอาคาร 2 ชั้น แต่มีการปรับปรุงรูปแบบของเครื่องบนหลังคาหลายครั้ง ยังมิได้ทาสีอาคาร เงินที่ได้มาจากการทอดผ้าป่าจึงหมดเสียก่อน อีกทั้งมีพายุพัดทำให้กระเบื้องหลังคา มีความเสียหาย การขาดช่วงของการก่อสร้าง จึงทำให้เกิดความเสียหายอย่างต่อเนื่อง การแก้ไข ปัญหาเรื่องอาคาร จึงยังไม่มีดำเนินการ เพราะต้องใช้งบประมาณที่ขณะนี้ผู้ช่วยศาสตราจารย์ น้อม งามนิสัย กำลังคิดจะจัดทำบุญทอดผ้าป่า เพื่อนำเงินมาสร้างพิพิธภัณฑน์ให้สำเร็จ นอกจากนี้

พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งอยู่วัด ไม่มีผู้ที่ทำหน้าที่ภัณฑารักษ์ เพราะไม่มีงบประมาณจ้างคนมาดูแล ทำให้ต้องปิดไว้ อีกทั้งเมื่อมีผู้มาเยี่ยมชมจะต้องติดต่อพระผู้ถือกุญแจเปิดให้เข้าชม พระที่อยู่ในวัด โพร้ปากพลีก็ไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานได้ (เพียว ฟิงพินจ. สัมภาษณ์. 2546) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของครูโรงเรียนวัดโพร้ปากพลีที่กล่าวถึงการใช้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น บ้านปากพลีเป็นแหล่งการเรียนรู้ว่าปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ไม่มีรูปแบบและระบบ ไม่มีความเคลื่อนไหว ก็ยังส่งผลถึงการที่ครูใช้พิพิธภัณฑสถานให้เป็นสถานที่ให้เด็กได้เข้าไปศึกษาหาความรู้เรื่องราวในพิพิธภัณฑสถาน โดยครูเป็นผู้อธิบายเอง เพราะพระไม่สามารถอธิบายได้ แต่เมื่อเด็กเข้าไปดู 2-3 ครั้ง ความสนใจของเด็กที่มีต่อพิพิธภัณฑสถานก็หมดลง เนื่องจากเคยเข้ามาดูแล้ว ไม่มีอะไรแปลกใหม่ พิพิธภัณฑสถานจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรนิ่งอยู่กับที่ มีการเปลี่ยนแปลง มีผู้รับผิดชอบ มีแผนการพัฒนา พิพิธภัณฑสถาน ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ได้ ทางวัดควรเข้ามาดูแลด้วย เพราะอยู่ในพื้นที่วัด และมีผู้ดูแลและทำความสะอาดสิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งน่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างวัดและกลุ่มครูในโรงเรียน (ปราณี รักหน้าที่. สัมภาษณ์. 2546)

นอกจากนี้ กำนันตำบลปากพลี ยังกล่าวถึงปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ คือ การขาดประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลี ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนัก ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการไม่มีงบประมาณ แต่ก็มีการช่วยประชาสัมพันธ์กันเอง ชาวบ้านผู้ที่สนใจก็จะให้ความร่วมมือบอกกล่าวกับคนอื่น ๆ ชาวบ้านควรร่วมกันประชาสัมพันธ์และเมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมแล้ว ก็ควรมีผู้คอยอธิบาย มีการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งถือเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษา ได้ศึกษาหาความรู้ในรูปแบบหนึ่ง (ถวัลย์ อินทเตียร. สัมภาษณ์. 2546) จะเห็นได้ว่า เมื่อมีปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่สามารถหาได้จากแหล่งใดเพิ่มเติมได้ จึงทำให้ทุกอย่างหยุดชะงักลง อีกทั้งปัญหาเรื่องคนที่จะมาทำงานให้กับพิพิธภัณฑสถานก็จะเป็นสิ่งที่ตามมา ซึ่งจะนำไปกล่าวไว้ในด้านความร่วมมือของชุมชน

ปัญหาจากความร่วมมือของชุมชน

วัดเป็นสถานที่หรือเป็นศูนย์รวมชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ จากการที่เข้าไปสังเกตการณ์และสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่แวดล้อมวัดโพร้ปากพลี พบว่า คนในพื้นที่บ้านปากพลี ก็จะมีการทำบุญตักบาตรตามปกติวิสัยของชาวพุทธ แต่ก็ไม่ได้รวมตัวกันทำกิจกรรมอื่นเพื่อหมู่บ้าน เพื่อวัดหรือพิพิธภัณฑสถานที่ตั้งอยู่ในวัด ทั้งนี้เนื่องจากความห่างเหินระหว่างคนกับวัดที่มีปรากฏให้เห็น (สะอาด บุบผาชาติ. สัมภาษณ์. 2546) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ น้อม งามนิสัย (2545 : 93) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน และสภาพของพระภิกษุสงฆ์ในวัดโพร้ปากพลี ความว่า

ในอดีตวัดโพร้ปากพลี นอกจากจะมีบทบาททางศาสนาตามหน้าที่ของวัด โดยทั่วไป วัดโพร้ปากพลียังทำหน้าที่เป็นโรงเรียน ศูนย์จิตแพทย์ โรงพยาบาล เป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ปัจจุบัน บทบาทของวัดโพร้ปากพลีเปลี่ยนไป ตามการเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม วัดโพร้จึงเป็นเพียงสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจแบบดั้งเดิมเท่านั้น

และมีสภาพห่างเหินกับประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากฤดูกาลประเพณีทางศาสนา วัดโพธิ์ปากพลีจึงไม่ต่างจากที่อยู่อาศัยเท่านั้น เหตุที่เป็นดังกล่าวนั้น เนื่องจากพระภิกษุ สามเณร รวมทั้งเจ้าอาวาสเป็นบุคคลในท้องถิ่น ที่ผ่านพิธีบวชตามประเพณี ไม่ได้ผ่านการศึกษาระบบหรือฝึกปฏิบัติธรรมะแต่ประการใด ชนรุ่นใหม่บวชเพียง 10-15 วัน ก็สึกออกไป ภิกษุที่ดำรงสถานะสงฆ์ต่อ จึงเป็นเพียงผู้สูงอายุ บางท่านผ่านการบวชมาหลายครั้ง ด้วยเหตุดังกล่าวปัจจุบันวัดโพธิ์ปากพลี จึงไม่อยู่ในสถานะของศูนย์กลางทางสังคม ศูนย์กลางการเรียนรู้ และศูนย์กลางทางจิตใจของคนในท้องถิ่นได้

บทบาทของวัดโพธิ์ปากพลีดังที่กล่าวมา ทำให้เชื่อมโยงไปถึงความร่วมมือของคนในท้องถิ่นที่จะเข้าวัดเป็นเรื่องค่อนข้างยาก อีกทั้งในสังคมปัจจุบัน ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน สมัยก่อนคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในหมู่บ้านมีค่อนข้างน้อย ประกอบกับ ความห่างเหินของคนกับวัดเกิดขึ้น พิพิธภัณฑสถานที่อยู่ในบริเวณวัด จึงได้รับความห่างเหินจากคนในท้องถิ่นด้วย อาจมีเพียงคนบางกลุ่ม เช่นครูโรงเรียนวัดโพธิ์ปากพลีที่มีอยู่จำนวนน้อยมีความตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้

ในส่วนของผู้นำชุมชน ก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับพิพิธภัณฑสถาน ชาวบ้านหลายคนให้ความคิดเห็นว่า การมีพิพิธภัณฑสถานในท้องถิ่นก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่มีผู้สนใจดูแล เนื่องจากต้องทำมาหากิน เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง พิพิธภัณฑสถานไม่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตของพวกเขา หากไม่มีการว่าจ้างให้ค่าตอบแทนในการทำกิจกรรมส่วนรวม ชาวบ้านก็จะไม่เต็มใจนัก หลายฝ่ายในชุมชนจึงนั่งเฉยรอวันที่ผู้ดำเนินการสร้างจะมาสานต่อให้เสร็จเท่านั้น (ปาริฉัตร แก้วกล้า, สัมภาษณ์, 2546) เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านเกาะการ้อง ตำบลปากพลี ที่กล่าวว่า ชาวบ้านในละแวกนี้ต่างคนต่างอยู่ และการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานการประสานงานกันระหว่างวัด ชุมชน ผู้จัดตั้ง หากมีผู้ริเริ่มทำกิจกรรมใด ๆ ขึ้น ก็มักจะถูกกล่าวหาว่า จะมาหาผลประโยชน์เข้าตัว การที่ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่ จึงขาดความร่วมมือ อีกทั้งหากเกี่ยวกับการหาเงินเพื่อทำกิจกรรมใดแล้ว ยิ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ความร่วมมือของชุมชนลดน้อยลงจากในอดีต (เพียว ฟิงพิณ, สัมภาษณ์, 2546)

ความสำเร็จของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน

โดยหลักการของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นคือ แหล่งการเรียนรู้ที่ผู้ชมสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของถิ่นนั้น โดยเนื้อหาที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานจะทำให้ผู้ดูได้เรียนรู้ความเป็นมา เอกลักษณะ วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ สิ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอยู่ได้และสามารถพัฒนาได้คือการมีผู้ดูแลกิจการของพิพิธภัณฑสถานและสามารถให้ความรู้ในชุมชน จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานมีความเคลื่อนไหว ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนนั่นเอง

ตามที่ได้เสนอถึงปัญหาของพิพิธภัณฑ์บ้านปากพลีจากบุคคลหลายฝ่าย ทั้งในด้านการบริหารจัดการที่มีการเงินเป็นปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมา เช่น การไม่มีผู้นำชม เพราะไม่มีผู้ใดอาสาสมัครหรือไม่มีงบประมาณในการจ้าง อาคารที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จ ขาดความร่วมมือจากชุมชนและวัดอันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์

น้อม งามนิสัย (สัมภาษณ์. 2546) กล่าวถึงสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ว่า ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากวัดและคนในชุมชนที่ไม่รู้สึกว่าเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่ก็ยังมีส่วนในการที่นักเรียนในชุมชนและท้องถิ่นใกล้เคียงได้เข้ามาเห็นและเรียนรู้ถึงสิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่นในเวลาที่ผ่านไป

ถวัลย์ อินทรเศียร (สัมภาษณ์. 2546) ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีปัญหาซึ่งทางวัดและผู้จัดทำขาดการประสานงานกัน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ควรมีสิ่งของมากกว่านี้ จัดสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงสถานที่ องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีส่วนในการดูแลให้ความช่วยเหลือ

นอกจากนี้ การที่พิพิธภัณฑ์ยังขาดเรื่องการให้คำอธิบาย ซึ่งเป็นข้อมูลความรู้ที่สำคัญ เช่นที่มาของสิ่งของ การใช้งานของเครื่องใช้ การมีแต่ของเดิมไม่มีการหาของมาเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมก็จะทำให้คนที่มาแล้วไม่รู้สึกอยากเข้ามาดูอีก เพราะไม่มีของใหม่ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลีจึงยังไม่ประสบความสำเร็จ (พเยาว์ พึ่งพินิจ. สัมภาษณ์. 2546)

บทที่ 5

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน)

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝั่งคลอง ตั้งอยู่ที่วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก หากเดินทางจากกรุงเทพฯ ผ่านตัวเมืองนครนายก แล้วไปตามถนนสุวรรณศร (ทางไปจังหวัดปราจีนบุรี) วัดฝั่งคลองจะอยู่ทางขวามือ ดัดริมถนนสุวรรณศร มีถนนจากหน้าวัดถึงภายในบริเวณวัด และเชื่อมต่อเข้าไปยังหมู่บ้านฝั่งคลอง ในชุมชนจึงมีความสะดวกในการติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างชาวบ้านกับวัด ในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ ภายในหมู่บ้านที่ต้องพึ่งพาวัดฝั่งคลอง อันเป็นศูนย์รวมของชุมชนหมู่บ้านฝั่งคลองและหมู่บ้านใกล้เคียง

ตามประวัติวัดฝั่งคลอง เป็นวัดมหานิกาย ตั้งชื่อตามหมู่บ้านฝั่งคลอง เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้าน 12 ครัวเรือน แยกตัวออกมาจากบ้านท่าแดง ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แห่งแรกในบริเวณปากพลี ที่ไทยพวนอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณลุ่มน้ำคลองท่าแดง และเรียกชื่อว่าเป็นบ้านท่าแดง ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้แยกตัวออกมาจากบ้านท่าแดง มาตั้งบ้านอยู่ริมคลองท่าแดง จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านอิมคลองหรือบ้านริมคลอง แต่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านฝั่งคลอง บริเวณดังกล่าวไม่มีคนไทยอาศัยอยู่ จึงมีแต่ชาวพวนซึ่งอพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และบางส่วนจากอำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ย้ายถิ่นเข้ามารวมอยู่ เมื่อมีชุมชนจะมีการสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน โดยมีภิกษุ 2 รูป คือ พระอาจารย์อ่อน และพระอาจารย์สม เป็นผู้ดำเนินการสร้างวัด ในปี พ.ศ.2424 และให้ชื่อวัดอิมคลอง แต่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดฝั่งคลองตามชื่อหมู่บ้าน

วัดฝั่งคลองมีการสร้างและบูรณะอยู่เป็นระยะ ๆ และมีเจ้าอาวาสจากอดีตถึงปัจจุบัน รวม 6 รูป ดังนี้ (เอกสารประชาสัมพันธ์วัดฝั่งคลอง : ไม่มีเลขหน้า)

1. พ.ศ.2438 พระครูมัย ดีช่วย เป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะอำเภอ สร้างอุโบสถและบูรณะเสนาสนะ พ.ศ.2457 ร่วมกับนายจิว พี่ระพันธ์ มรรคนายก ได้ดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ตามพระบรมราชโองการฯ รัชกาลที่ 6 ที่ 15/1008 ลงวันที่ 10 พฤศจิกายน 2457 (อุโบสถหลังเก่า)
2. พ.ศ.2468 พระมหาบุญทัน สืบจากจุล เป็นเจ้าอาวาส และเป็นพระมหาเปรียญรูปแรกของวัดฝั่งคลอง
3. พ.ศ.2478 พระครูวิริยานุโยค (เพียร พี่ระพันธ์) เป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างโรงเรียน (พัฒนาคมนวิทยา) วัดฝั่งคลอง เป็นโรงเรียนมัธยมแห่งแรกของอำเภอปากพลี
4. พ.ศ.2490 พระสุขุมธรรมอาจารย์ (มหาละมัย พี่ระพันธ์) เป็นเจ้าอาวาสวัดหงส์รัตนาราม และเจ้าคณะเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ มาตุภูมิอยู่บ้านฝั่งคลอง ได้สร้างศาลาการเปรียญ (หลังเก่า) สร้างกุฏิเจ้าอาวาสพร้อมหมู่กุฏิสงฆ์ (หลังเก่า) กำแพงวัด และอุโบสถหลังปัจจุบัน

5. พ.ศ.2519 ถึงปัจจุบัน พระครูวิริยานุโยค (สมบัติ บุญประเสริฐ) เป็นเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะอำเภอปากพลี ก่อสร้างและบูรณะเสนาสนะหลายแห่ง เช่น เมรุฯ (ศาลาการเปรียญ) อุโบสถ ศาลาทอดพระเกียรติ 60 พรรษามหาราชินีฯ ศาลาตรงกิจไผศาลฯ ศาลาบุญมาฯ ศาลาทำน้ำเครื่องแดงฯ เชื้อนริมคลอง กุฏิเจ้าอาวาส หมุกกุฏิสงฆ์ หอกลอง หอระฆัง มณฑป สตูป ห้องสมุดข้อมูลข่าวสาร ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หอพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ศูนย์ทอผ้าที่กระตุกฯ สนามกีฬา เอนกประสงค์

ในยุคของพระครูวิริยานุโยค (สมบัติ บุญประเสริฐ) นี้เองที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน วัดฝางคลองใต้จัดตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2541 โดยท่านพระครูวิริยานุโยคเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ร่วมกับชุมชน พิพิธภัณฑ์นี้เป็นที่รวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้านในท้องถิ่นบ้านฝางคลองและชุมชนใกล้เคียงที่เป็นวัฒนธรรมของชาวไทยพวน โดยท่านเจ้าอาวาสวัดฝางคลอง เป็นผู้นำในการก่อตั้งร่วมกับคนในชุมชน มีความต้องการที่จะให้การศึกษาเผยแพร่วัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยพวน โดยผ่านเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมก่อนการคิดจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งนี้ ชาวบ้านมักนำสิ่งของที่ตนไม่ได้ใช้แล้วมาถวายวัด เนื่องจากความเป็นอยู่แบบสมัยใหม่ของคนในหมู่บ้านและวิถีทางการทำมาหากินเปลี่ยนไป เครื่องใช้พื้นบ้านตามบ้านต่าง ๆ ก็ไม่มีใครใช้ จึงมักมีการนำไปถวายวัดในเบื้องต้น วัดจึงเปรียบเสมือนห้องเก็บของเก่าของชาวบ้าน ทำให้ท่านพระครูวิริยานุโยคเกิดแรงบันดาลใจในการจะเก็บรวบรวมของให้มากขึ้นและเป็นหมวดหมู่ เพื่อจัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์ (พระครูวิริยานุโยค. สัมภาษณ์. 2545) ดังจะเห็นได้จากเอกสารโครงการและกิจกรรมที่ทางวัดฝางคลองจะดำเนินงานในปี พ.ศ.2541 โดยท่านพระครูวิริยานุโยคได้ระบุว่า

เนื่องจากชุมชนบ้านฝางคลองในปัจจุบัน ได้มีการอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ประชาชนในชุมชนสืบเชื้อสายต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันและปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ในแต่ละหมู่บ้านยังมีของโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แต่ไม่สามารถที่จะใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ทางวัดฝางคลองจึงเห็นการให้มีการขอรับบริจาควัตถุโบราณจากหมู่บ้านเพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสได้เห็นและศึกษาต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

เพื่อรวบรวมวัตถุโบราณนำมาเก็บรักษาไว้

เพื่อดูแลรักษาวัตถุโบราณให้ถูกวิธี และอยู่ในสภาพที่ดี

เพื่อเก็บไว้ให้เป็นหมวดหมู่

เพื่อให้ประชาชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาวัตถุโบราณของชุมชน

เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชนในการเก็บรักษาสืบเชื้อสายของที่ชาวบ้านละเลย

(พระครูวิริยานุโยค. ม.ป.ป. : ไม่มีเลขหน้า)

บริเวณด้านหน้าทางเข้าพิพิธภัณฑ

ท่านพระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ

เนื่องจากท้องถิ่นตำบลเกาะหวายและพื้นที่ใกล้เคียงอีกหลายหมู่บ้าน ล้วนแล้วแต่เป็นไทยพวนอพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และได้มีการรวมตัวกันอยู่ มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ชาวพวนกระทำสืบทอดกันมา ท่านจึงคิดรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวพวน ซึ่งบางอย่างก็เป็นของใช้ทั่วไปที่ทั้งคนไทยและพวนในพื้นที่ใช้กันโดยไม่ได้เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ ก่อนหน้านี้กรมศิลปากรได้มีมติท่านไปเข้าร่วมประชุมสัมมนาศึกษาดูงาน ตามโครงการของกรมศิลปากรในการดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในส่วนของพระสังฆาธิการท่านจึงได้คำแนะนำจากกรมศิลปากรในการทำพิพิธภัณฑ์ หลังจากนั้นพระครูวิริยานุโยคจึงสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนว่าต้องการให้มีพิพิธภัณฑ์หรือไม่ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนส่วนมาก มีความต้องการให้มีพิพิธภัณฑ์ในชุมชน ท่านจึงประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ทราบถึงแนวคิดในการทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของชาวไทยพวน

ในระหว่างนั้นจังหวัดนครนายกจะมีการจัดงานนครนายกมรดกธรรมชาติขึ้นเป็นปีแรก มีการเชิญคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม ซึ่งพระครูวิริยานุโยคเป็นอนุกรรมการของสภาวัฒนธรรมของจังหวัดนครนายก จึงได้เข้าร่วมการประชุม มีการวางแผนการจัดงาน จึงมีการหารือเพื่อหาเอกลักษณ์ของแต่ละอำเภอ เช่น อำเภอเมืองเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ อำเภอองครักษ์เป็นแหล่งไม้ดอกไม้ประดับ อำเภอปากพลีจึงได้รับการเสนอให้เป็นแหล่งวัฒนธรรม ประเพณีของไทยพวนที่ยังมีสืบทอดจนถึงปัจจุบัน และยังมีการฟื้นฟูประเพณีอื่น ๆ ขึ้นมาอีก เพื่อต้องการให้สืบทอดต่อไป และจะเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาประเพณีไทยพวนในนครนายก ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตนได้เป็นอย่างดี (ท่านอง โดยอาษา. สัมภาษณ์. 2546)

จากแนวคิดดังกล่าว พระครูวิริยานุโยคจึงทำความเข้าใจกับคนในชุมชน ในความคิดที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น เพื่อให้ทันต่อการเป็นกิจกรรมหนึ่งในงานนครนายกมรดกธรรมชาติ ให้ประชาชนนำเครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งของที่ชาวบ้านมีอยู่ แต่หมดความจำเป็นในการใช้มาบริจาค ร่วมทำพิพิธภัณฑ์ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมชุมชน ชาวบ้านจะมาทำบุญในวันพระ ท่านพระครูวิริยานุโยคจึงใช้โอกาสที่ชาวบ้านมาทำบุญในการประชาสัมพันธ์โครงการทำพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ยังมีการประชุมหารือกับนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน และหน่วยงานราชการบางแห่ง เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เข้ามาช่วยกันดำเนินงาน วางรูปแบบโดยสถานที่ ใช้อาคารหลังใหม่ที่เพิ่งสร้างเสร็จ เป็นอาคาร 2 ชั้น โดยชั้นล่างเป็นหอฉัน ส่วนชั้นบนเป็นหอสวดมนต์ ตามการใช้งานแบบประเพณีโบราณ จึงมีการเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยคือใช้หอฉัน เป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุดสำหรับค้นคว้า ในการจัดพิพิธภัณฑ์ได้รับความร่วมมือในการจัดรูปแบบพิพิธภัณฑ์จากผู้อุปถัมภ์วัดผู้หนึ่ง ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดพิพิธภัณฑ์ที่ชาวเขา มาช่วยวางรูปแบบพิพิธภัณฑ์ การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์จึงสำเร็จในปี พ.ศ.2541 ทางวัดได้ประกาศเชิญชวนให้ประชาชนได้เข้าไปชมพิพิธภัณฑ์ในงานนครนายกมรดกธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองได้เปิดให้ประชาชนเข้าชมตั้งแต่นั้นมา

การบริหารจัดการ

พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ยังไม่มีคณะกรรมการดำเนินงานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ทว่าอาศัยผู้เกี่ยวข้องผู้อาวุโสของชุมชน เช่น เทศมนตรีเทศบาลตำบลเกาะหวาย อดีตประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอปากพลี นายอำเภอ ครู-อาจารย์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาร่วมประชุม แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ไม่มีภัณฑารักษ์ เนื่องจากไม่มีงบประมาณ แต่มีการแบ่งงานกันตามหน้าที่ที่ถนัด ในการนำชมพิพิธภัณฑสถาน หากมีผู้ชมเข้ามาชมพิพิธภัณฑสถานโดยไม่ได้ออกกล่าวให้ทางวัดทราบล่วงหน้า พระครูวิริยานุโยคจะเป็นผู้ทำหน้าที่อธิบายให้ความรู้ แต่หากมีการแจ้งมาล่วงหน้า จะมีหมู่คณะมาชมพิพิธภัณฑสถาน ก็จะมีการประชุมแบ่งงานกันอย่างเข้มข้น แม้ว่าไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ผู้ร่วมงานก็ทำด้วยใจรัก ถือว่าเป็นเจ้าของบ้าน จะต้องออกมาต้อนรับแขก จะมีการแบ่งหน้าที่ เช่น พันเอก (พิเศษ) ทำนอง โดยอาษา เป็นอดีตประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอปากพลีและว่าที่ร้อยตรีชาติชาย ยอดมิ่ง เทศมนตรีตำบลเกาะหวาย จะเป็นผู้ต้อนรับให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาพรวมของบ้านเกาะหวายและวัดฝั่งคลอง ซึ่งเป็นจุดรวมของชุมชน โดยวัดฝั่งคลองมีกิจกรรมที่น่าสนใจ คือ ร้านค้าชุมชน กองทุนหมู่บ้านกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ซึ่งทั้ง 3 กิจกรรมเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งต้องประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ชาติชาย ยอดมิ่ง. สัมภาษณ์. 2546)

นอกจากผู้ทำหน้าที่ให้ภาพรวมของท้องถิ่น ยังมีผู้ทำหน้าที่บอกเล่าประวัติกลุ่มชนไทยพวน ซึ่งเป็นลูกหลานไทยพวน คือ อาจารย์พิศมัย บ้านใหม่ อาจารย์โรงเรียนพรหมเพชร จะเป็นผู้นำชมพิพิธภัณฑสถานในหัวข้อเรื่องราวของชาวไทยพวนในอดีตและปัจจุบัน แนะนำสิ่งของในพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งส่วนใหญ่คือ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตของชาวไทยพวนตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าไม่มีระบบการจัดการอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร กลุ่มผู้ดำเนินการพิพิธภัณฑสถาน ก็ไม่มีปัญหาในการบริหารงาน ไม่มีการตั้งตัวรับบริจาคเงินบำรุงพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากพระครูวิริยานุโยคเห็นว่า วัดควรเป็นที่ให้การศึกษาหลากหลายรูปแบบโดยไม่คิดค่าตอบแทน การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานก็เป็นการให้การศึกษาแบบหนึ่งโดยไม่ได้งบประมาณจากรัฐ ท่านจึงใช้เงินกองกลางของวัด ซึ่งมาจากประชาชนที่มีจิตศรัทธาทำบุญให้กับวัดฝั่งคลอง การดำเนินงานจึงเป็นการช่วยเหลือกันในชุมชน คงมีเพียงการจ้างคนในชุมชนมาทำความสะอาดพิพิธภัณฑสถานเท่านั้น

ขณะนี้ผู้ดำเนินการพิพิธภัณฑสถานกำลังหารือกันให้มีผู้ประสานงาน มีแนวคิดให้มีการแต่งตั้งคนในแต่ละชุมชนมาเป็นคณะกรรมการ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เนื่องจากในปัจจุบันมีผู้สนใจมาชมพิพิธภัณฑสถานมากขึ้น แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้จะมีความร่วมมือจากหลายฝ่าย แต่ควรต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อตรวจสอบการทำงานและพัฒนาจุดบกพร่อง อันเกิดจากการทำงานได้ (ชาติชาย ยอดมิ่ง. สัมภาษณ์. 2546)

นอกจากนี้ยังมีผู้แสดงความคิดเห็นอีกว่า พิพิธภัณฑียังขาดการประสานงานกับคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นแต่เป็นการประสานงานเฉพาะกลุ่ม ควรมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาบริหารจัดการพิพิธภัณฑียโดยตรงและเชื่อมโยงกับคนในชุมชนส่วนใหญ่ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ (โสภณ เครือเพชร. สัมภาษณ์ 2546)

ความร่วมมือของชุมชน

การจัดทำพิพิธภัณฑียุคใหม่ของวัดฝั่งคลอง ได้รับความร่วมมือจากคนหลายฝ่ายในชุมชน บ้านเกาะหวาย และหมู่บ้านใกล้เคียง เห็นได้จากการที่กลุ่มบุคคลที่ร่วมคิดกับท่านพระครูวิริยานุโยค คือ พันเอก (พิเศษ) ทำนอง โดยอาษา อดีตประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอปากพลี ว่าที่ร้อยตรีชาติชาย ยอดมิ่ง เทศมนตรีเทศบาลเกาะหวาย และนายเสน่ห์ ดันแดง องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหวาย และกระจายไปสู่บุคคลอื่นในชุมชน ในการนำสิ่งของจากที่บ้านและการแสวงหาของจากในชุมชนใกล้เคียง เพื่อมารวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑียุคใหม่ โดยชาวบ้านที่นำมามอบให้ต่างก็มีความเข้าใจในความสำคัญของพิพิธภัณฑียุคใหม่ในการเป็นสถาบันที่ให้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น และยังเป็นการอนุรักษ์เครื่องใช้พื้นบ้าน มิให้เสื่อมโทรมไปตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน พิพิธภัณฑียุคใหม่จึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านตั้งแต่เริ่มต้น

การเก็บรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้นอกจากการประชาสัมพันธ์ภายในวัด คนในชุมชนยังประสานงานกับชุมชนใกล้เคียงในการขอรับบริจาค สิ่งของเครื่องใช้ที่ยังมีอยู่ในบ้านให้นำมาบริจาคที่วัด อีกทั้งพระครูวิริยานุโยคจะสอบถามจากคนในชุมชนว่ามีที่ใดบ้าง ท่านและผู้ร่วมงานจะเดินทางไปรับบริจาคด้วยตนเอง ชาวบ้านชุมชนอื่นก็ให้ความร่วมมือบริจาคของทั้งที่กำลังใช้และไม่ใช้แล้ว บางส่วนเป็นเครื่องมือเกี่ยวกับกระบวนการทำนาแบบพื้นบ้านเนื่องจากการทำนาในสมัยปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปจากการทำนาในสมัยก่อนมาก ที่ต้องพึ่งพาเครื่องใช้ที่ชาวบ้านต้องทำเองทุกขั้นตอน เช่น คราด ไถ แอก ฯลฯ เมื่อสังคมเปลี่ยนไปมีเทคโนโลยีเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น กระบวนการทำนาแบบเดิมจึงค่อย ๆ หายไป จากการใช้ควายไถนาก็เปลี่ยนมาเป็นรถไถเดิน สี่ล้อที่ชาวบ้านเคยใช้ด้วยแรงงานคน ก็เปลี่ยนเป็นรถสี่ล้อ ชาวบ้านนำข้าวไปจ้างโรงสีซึ่งสะดวกและประหยัดแรงงานกว่าการใช้แรงคนสี่ล้อแบบสมัยก่อน จึงเห็นได้ว่า เครื่องมือเครื่องใช้ในกระบวนการทำนา ผลิตภัณฑ์ความสำคัญลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวบ้านจึงนำไปบริจาควัด ส่วนใหญ่เครื่องใช้เหล่านี้จะได้มาจากบ้านที่ยังไม่ได้รื้อยุ้งข้าว ก็จะนำเครื่องใช้เหล่านี้ไปใส่ไว้ในยุ้งข้าว เพราะไม่ได้เก็บข้าวแล้ว ส่วนชาวบ้านที่รื้อยุ้งข้าวก็จะไปปลูกบ้านแบบสมัยใหม่แทน เพราะเลิกอาชีพการทำนา (ทำนอง โดยอาษา. สัมภาษณ์ 2546)

ความร่วมมือของชาวบ้านที่มีต่อพิพิธภัณฑียุคใหม่ของวัดฝั่งคลอง เป็นการแสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนที่มีความสัมพันธ์อันดีเช่นอดีต ที่คนในชุมชนมักให้ความช่วยเหลือวัด แม้ว่าไม่มีคำตอบแทนหรือการจ้างแรงงานเกิดขึ้น พระครูวิริยานุโยค กล่าวว่า กำลังผลักดันให้มีสภาวัฒนธรรมตำบลเกิดขึ้น (ในปัจจุบันไม่มี) ก็จะใช้เป็นหน่วยที่เชื่อมโยงกับชุมชนให้เกิดความ

ร่วมมือกันมากขึ้น การที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทั้งในช่วงที่มีเทศกาลและกิจกรรมเฉพาะกิจ ในบางโอกาสจะมีชาวบ้านในชุมชนมาช่วยงานและมีการแบ่งหน้าที่กัน เช่น เป็นฝ่ายนิทรรศการ ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายจำหน่ายสินค้า ฝ่ายต้อนรับ โดยจะมีการประชุมกันก่อนการทำงานทุกครั้ง และสรุปผลการทำงานเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้เมื่อมีการเปิดพิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่งคลอง จะมีนักท่องเที่ยวจากสถานที่ต่าง ๆ ติดต่อขอเข้าชม และต้องการเห็นวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ทางพิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่งคลอง จึงขอความร่วมมือไปยังโรงเรียนอนุบาลอำเภอบางพลี และโรงเรียนปากพลีวิทยาการ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การฟ้อนรำ การบายศรีสู่ขวัญ และมีการแต่งกายแบบไทยพวน มาต้อนรับนักท่องเที่ยว และหากมีผู้ประสงค์จะรับประทานอาหารพื้นบ้าน ทางพิพิธภัณฑ์จะประสานกับชาวบ้าน ในการจัดทำอาหารโดยฝีมือชาวบ้าน ให้นักท่องเที่ยวได้รับประทาน (ชาติชาย ยอดมิ่ง. สัมภาษณ์. 2546)

จันทร์เพ็ญ อัฐรัตน์ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนอนุบาลอำเภอบางพลี เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดฝั่งคลอง ในการจัดกิจกรรมการแสดงประเพณีต่าง ๆ เช่น การจัดขบวนแห่บายศรี การฟ้อนรำของชาวพวน กล่าวถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าเป็นแหล่งที่อนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีทุก ๆ อย่างทั้งด้านอาหารการกิน นิสัยใจคอ การแต่งกาย การละเล่น ฯลฯ จากสิ่งที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และกิจกรรมเสริมที่ทางโรงเรียนได้ร่วมกับวัด โดยโรงเรียนมีบทบาทที่จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือกับวัดและพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป (จันทร์เพ็ญ อัฐรัตน์. สัมภาษณ์. 2546)

การเก็บรวบรวมวัตถุ

การรวบรวมวัตถุที่นำมาจัดแสดงนี้ เริ่มต้นจากการที่ชาวบ้านนำเครื่องใช้ที่มีอยู่ในบ้าน ที่ไม่ได้ใช้แล้วมาไว้ที่วัด ต่อมาได้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบ เมื่อชาวบ้านมาทำบุญที่วัดในวันพระหรือวันสำคัญอื่น ๆ ให้ชาวบ้านเห็นถึงความสำคัญของการนำสิ่งของเครื่องใช้มารวบรวมไว้ เพื่อให้ลูกหลานและคนรุ่นหลังได้ศึกษาเรื่องราววิถีชีวิตของไทยพวน ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีด้วยการนำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งได้แก่ เครื่องจักสาน ทั้งที่ใช้ในครัวเรือนและชีวิตประจำวัน เช่น เกวียน ตะกร้า กระบุง กระจาด กระดัง ฯลฯ เครื่องจักสานที่ใช้ในการดักจับสัตว์น้ำ เช่น ข้องแบบต่าง ๆ ไซ อีจู้ ฯลฯ เครื่องมือสำหรับกระบวนการทอผ้า เครื่องมือช่างไม้ ถ้วยชาม เครื่องทองเหลือง และเครื่องใช้ที่มีอยู่ในบ้านของชาวพวนอีกหลายรายการ รวมทั้งผ้าทออายุกว่า 200 ปี เสื้อของหญิงชาวพวนที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวพวนโบราณที่ลูกหลานได้เก็บรักษาไว้

การเก็บรวบรวมวัตถุที่ได้รับบริจาคซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวบ้านในละแวกนั้น เพื่อให้เห็นถึงการดำรงชีวิตโดยสามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1. ประเภทเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องมือที่เป็นเครื่องทุ่นแรงในการทำงาน อาทิ
 - การทำนา เช่น แอก ไถ คราด ฯลฯ
 - การดักจับสัตว์น้ำ เช่น ข้องตัง ข้องเปิด ไซ ลอบ อีจู้ ฯลฯ
 - การทอผ้า เช่น กี่ทอผ้า ฝีม กงฝ้าย หลา รอก ฯลฯ
 - งานช่างไม้ เช่น กบไสไม้ ฯลฯ
2. ประเภทเครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องใช้ที่ชาวบ้านใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น
 - เครื่องจักสานที่ใช้ครัวเรือน มีกระบุงตวงข้าว ตะกร้า กระจาด กระดัง ฯลฯ
 - เครื่องปั้นดินเผา เช่น หม้อ ถ้วย ชาม ทั้งที่เคลือบสีและไม่เคลือบสี
 - เครื่องทองเหลือง เช่น พาน โตก ชัน ฯลฯ
 - เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ
 - เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เช่น เครื่องบดยา ตะเกียงเจ้าพายุ ของเล่นเด็ก ฯลฯ
3. ตำราเรียนภาษาพวน
4. ซากไม้กลายเป็นหินและหอยตะไกร
5. เงินตรา
6. ของที่ระลึกที่ทางวัดได้รับจากบุคคลและองค์กรต่าง ๆ

การเก็บรวบรวมวัตถุในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทางวัดจะบันทึกชื่อผู้บริจาค ประวัติของวัตถุชิ้นนั้นติดไว้ประจำตัววัตถุ และมีบัญชีรายชื่อผู้บริจาคเก็บไว้เป็นเอกสารของพิพิธภัณฑ์

การศึกษาค้นคว้า

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดฝั่งคลอง เป็นที่เก็บรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้านในวิถีชีวิตของชาวไทยพวน โดยเป็นการจัดแสดงโดยยังมีได้มีการศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จัดแสดง เนื่องจากการไม่มีภัณฑารักษ์ที่ทำหน้าที่ดูแลและทำหน้าที่ทางวิชาการให้กับพิพิธภัณฑ์ จึงทำให้ไม่มีการศึกษาค้นคว้า เพียงแต่มีผู้ที่อยู่ในชุมชนได้ศึกษาภาษาพวน และได้นำตำราการศึกษาภาษาไทยพวนมาไว้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์ เพื่อผู้สนใจได้มาศึกษาหาความรู้ ซึ่งภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในการสื่อความหมายของมนุษย์ทุกกลุ่มชน

พันเอกโสภณ เครือเพชร เป็นผู้ที่สนใจศึกษาภาษาพวน ได้รวบรวมตำรา หลักการศึกษาภาษาพวนไว้ในพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากเห็นว่า ภาษาพวนเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในท้องถิ่น ปัจจุบันในพื้นที่อำเภอปากพลีที่มีชาวพวนอยู่ก็ยังมีมีการพูดภาษาพวนเฉพาะผู้สูงอายุ ส่วนคนรุ่นใหม่ก็มีอยู่บ้างที่ยังพูดภาษาพวน แต่ก็เป็นการผสมกับภาษาไทย เป็นการใช้สำเนียงพวนแต่เป็นคำไทย จะพบมากในคนรุ่นใหม่ ส่วนเด็ก ๆ อาจไม่พูดภาษาพวนเลย แต่ก็ฟังออกเพราะญาติผู้ใหญ่ยังพูดกันอยู่ ภาษาพวนที่มีการพูดกันอยู่ในปัจจุบันมีความเพี้ยนไป เนื่องจากสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้น

เปลี่ยนไป สภาพแวดล้อมที่มีการเปิดรับคนภายนอกมากขึ้น การไปมาหาสู่ระหว่างคนพวนกับคนไทย ทั้งด้านการค้าขาย การศึกษาความเป็นอยู่ มีความกลมกลืนกันมากขึ้น จึงรับวัฒนธรรมจากภายนอก ท่านจึงต้องการอนุรักษ์ภาษาพวนไว้ให้ลูกหลาน เยาวชนรุ่นต่อไปได้รู้จักตนเองจากภาษา และสามารถพูดภาษาพวนที่เป็นภาษาท้องถิ่นได้ถูกต้อง ซึ่งเขียนตำราภาษาพวนไว้ในขณะที่ยังมีความจำและมีแรงพอที่จะเขียน การใช้ภาษาของคนในท้องถิ่น ในบางครั้งก็อาจมีความต่างกัน แม้จะอยู่ในชุมชนที่ใกล้เคียงกัน เช่น ชุมชนเกาะหวายและชุมชนบ้านใหม่ การใช้ภาษาพูดบางคำที่ใช้เรียกสิ่งของก็มีความต่างกัน และภาษาพวนบางคำไม่มีคำแปลในภาษาไทย การเขียนตำราภาษาพวน จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการสื่อสารของคนในท้องถิ่น ซึ่งหากมีผู้สนใจศึกษาก็จะเป็นการอนุรักษ์ภาษาพวนให้คงอยู่

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความจำเป็นสำหรับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนได้มีโอกาสศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของพวนในท้องถิ่นในด้านการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ โสภณ เครือเพชร ให้ความเห็นว่า ควรมีการจัดหมวดหมู่ของสิ่งของที่ใช้ในแต่ละอาชีพ มีที่มาอย่างไร เรียกว่าอะไร ใช้ทำอะไร ใช้การใดอย่างไร มีการพัฒนามาได้อย่างไร และในแต่ละสมัยผู้คนจึงนิยมใช้และสาเหตุที่ไม่ได้รับความนิยม เป็นการให้ข้อมูลวิวัฒนาการวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ จึงจะนับได้ว่า พิพิธภัณฑ์ได้ทำหน้าที่ในด้านการศึกษาค้นคว้าอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับท้องถิ่นนั้น ๆ (โสภณ เครือเพชร, สัมภาษณ์, 2546)

การจัดแสดงและการเผยแพร่

อาคารที่เป็นพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน แต่เดิมที่นั่นทางวัดสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นหอฉัน เป็นอาคาร 2 ชั้น รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 7.20 เมตร ยาว 18.80 เมตร พิพิธภัณฑ์จะอยู่ชั้นล่าง ส่วนชั้นบนเป็นหอสวดมนต์

ก่อนถึงภายในบริเวณที่เป็นพิพิธภัณฑ์ จะเป็นห้องเล็ก ๆ ใ้รับแขก ซึ่งท่านพระครูวิริยา-นุโยค จะใช้บรรยายข้อมูลในพิพิธภัณฑ์ให้ผู้ชมฟังก่อนที่จะเข้าไปในบริเวณที่จัดแสดง ซึ่งบนผนังจะมีภาพและคำบรรยายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดฝั่งคลองและรายนามเจ้าอาวาสตั้งแต่รูปแรกจนถึงปัจจุบัน

ทางเข้าพิพิธภัณฑ์จะอยู่ต่อจากห้องรับแขกดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ภายในพิพิธภัณฑ์จะเปิดโล่งตลอดต่อเนื่องกันระหว่างส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ซึ่งมีผนังแคบ ๆ กันอยู่ โดยส่วนแรกคือบริเวณทางเข้า เป็นโถงยาว จะวางสมุดเซ็นเยี่ยมไว้ด้านหน้า มีสิ่งของเครื่องใช้แบ่งไว้เป็นประเภท โดยสิ่งของที่แตกหักง่ายหรือมีขนาดเล็ก เช่น จาน ชาม ถ้วยกระเบื้อง ธนบัตร จะอยู่ในตู้กระจก แต่หากเป็นสิ่งที่มีความใหญ่และน้ำหนักไม่มากนัก ก็จะอยู่บนแคร่ไม้ไผ่หรือบนโต๊ะ ซึ่งตั้งชิดผนัง และสิ่งที่มีน้ำหนักมากก็จะวางอยู่กับพื้น ส่วนที่สองคือ บริเวณด้านในสุด จะจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวไทยพวนเป็นการจำลองความเป็นอยู่และการทำมาหากิน โดยพื้นที่ทั้งสองส่วนมีการจัดแสดงดังนี้

ส่วนที่เป็นโถง ด้านทิศเหนือ เมื่อหันหน้าออกจากพิพิธภัณฑสถานด้านขวามือจะจัดแสดงของที่ระลึก เครื่องถ้วยลายคราม หุ่นจำลองการแต่งกายของหญิงพวน ส่วนด้านซ้ายมือเป็นตู้สมุดข่อย เครื่องทองเหลือง เครื่องมือทำนา ได้แก่ แอก คราด ตู้อึ่งเครื่องลายคราม พื้นที่ห่างจากผนังประมาณ 1.50 เมตร ด้านขวามือจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผา ไม่กลายเป็นหิน เหล็กบดยาและมิดหันยา เครื่องมือช่างไม้ ถ้วยชามกระเบื้องเคลือบ

ด้านทิศตะวันออก จัดแสดงตะเกียงเจ้าพายุ ผ้าไทยพวน ตำราเรียนภาษาพวน บริเวณผนังมีภาพกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน

ผนังด้านทิศใต้ จัดแสดงเครื่องทองเหลือง เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องจักสาน เครื่องไม้ และเครื่องใช้ไฟฟ้า

ห่างจากผนังประมาณ 1.50 เมตร จัดแสดงเครื่องปั้นดินเผา เครื่องทองเหลือง เครื่องปั้นดินเผา และเคียว

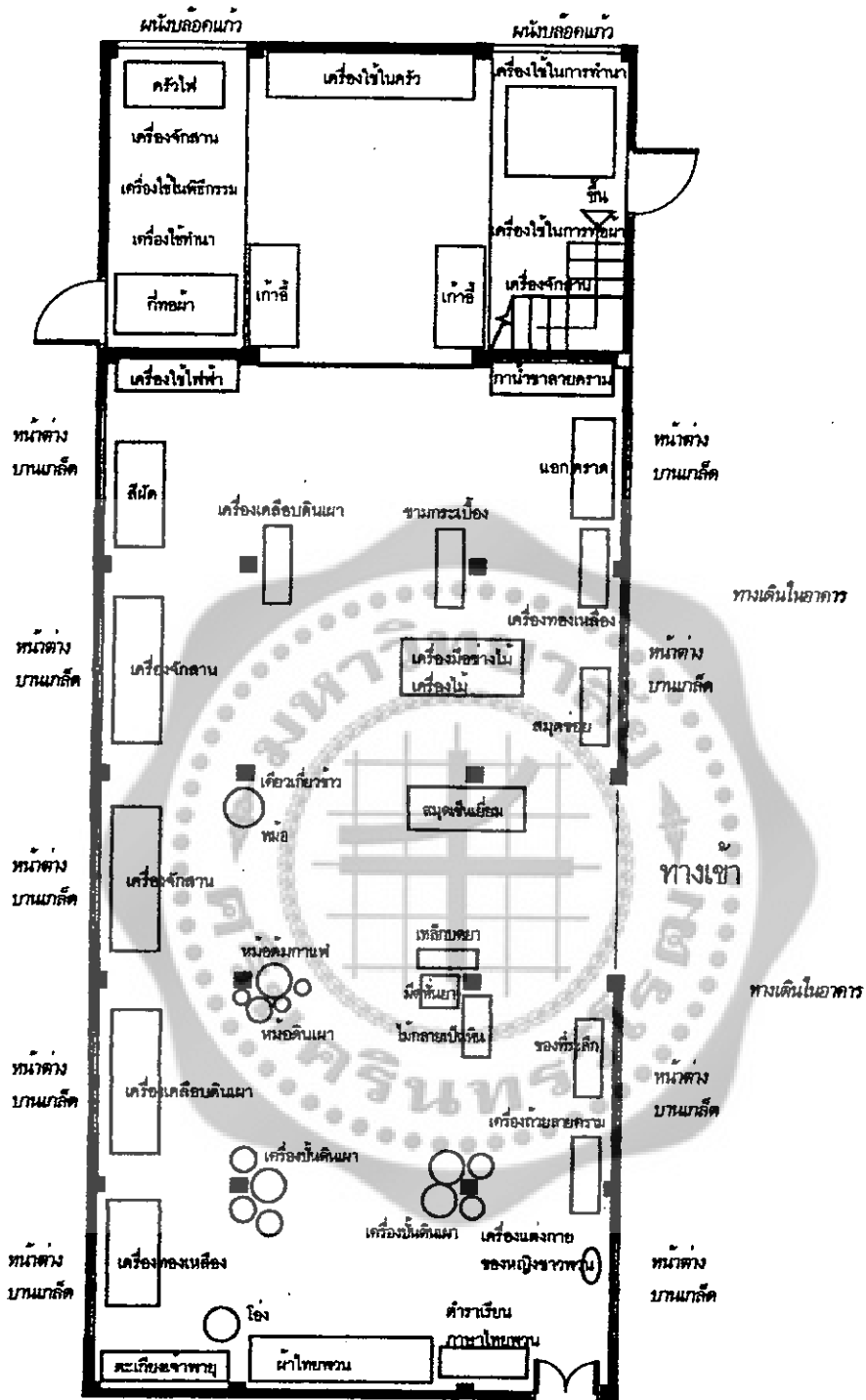
ส่วนที่ 2 บริเวณด้านในสุดของพิพิธภัณฑสถาน เป็นส่วนที่แสดงวิถีชีวิตไทยพวน เป็นการจำลองสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนในสมัยก่อน โดยมีทั้งการจัดวางเครื่องมือเครื่องใช้ตามสภาพจริงและการวาดภาพระบายสีบนผนัง บริเวณทางเข้ามีเก้าอี้ไม้ไผ่ให้นั่งพักผ่อนด้านละ 1 ตัว

ด้านทิศเหนือ บริเวณบันไดที่จะไปยังชั้นที่สองคือ หอสมุดมนต์ จะจัดวางเครื่องจักสานที่ใช้ในบ้าน เช่น กระบุง กระด้ง กระจาด ตะเกียง อีกฝั่งหนึ่งผนังเป็นภาพทุ่งนา และเครื่องมือที่ใช้ในการทำนา เช่น แอก คราด โถ

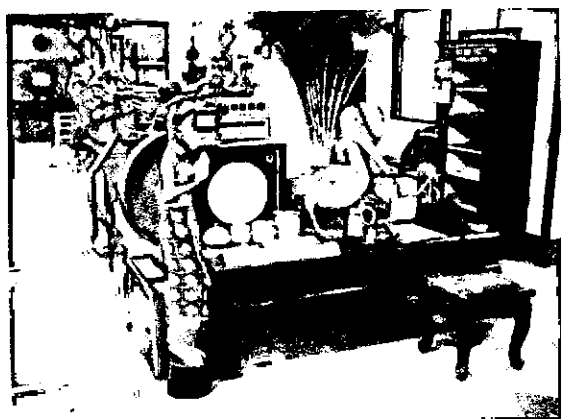
ด้านทิศตะวันตก ต่อจากด้านทิศเหนือซึ่งเป็นเครื่องใช้ในการทำนา ผนังตรงกลางแสดงถึงสิ่งที่ใช้ในครัว เช่น หม้อ ไห กระติบข้าว เต้าไฟ

ด้านทิศใต้ ผนังเป็นภาพทุ่งนา มีเครื่องใช้ในพิธีกรรมการทำนา เครื่องจักสานสำหรับหาปลา ผนังด้านซ้ายเป็นกึ่งทอผ้า จำลองการทอผ้าเสมือนยังมีการทอค้างไว้

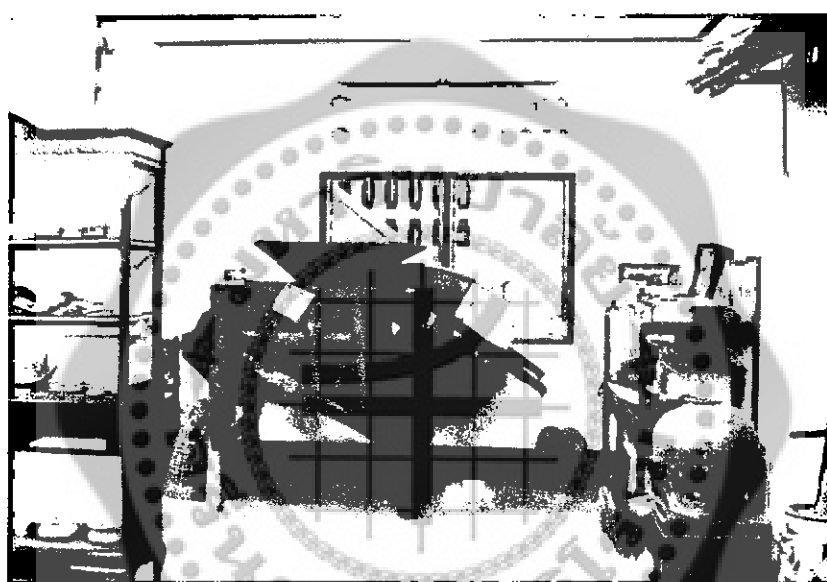
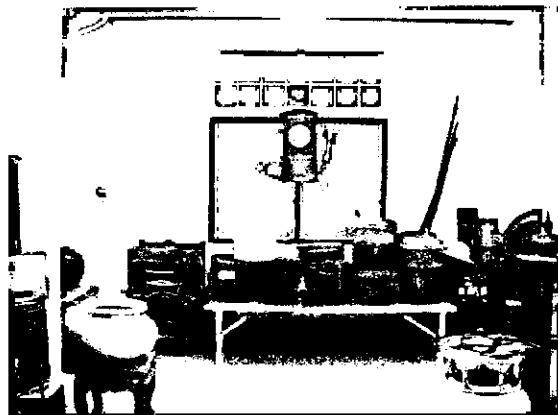
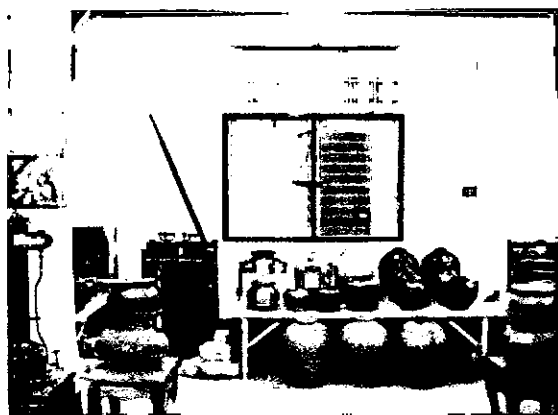
ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง จะมีเพียงบางชิ้นที่มีการจัดทำป้ายบอกชื่อและประโยชน์ใช้สอยของวัตถุนั้น

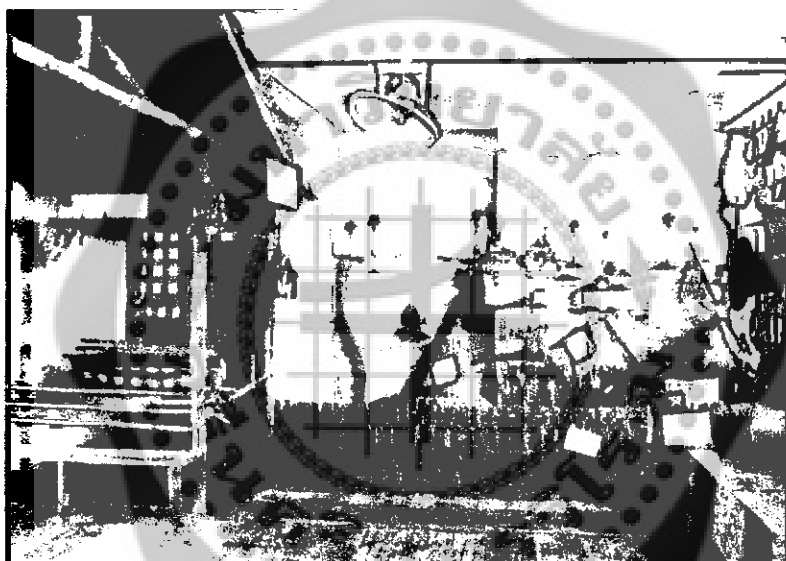
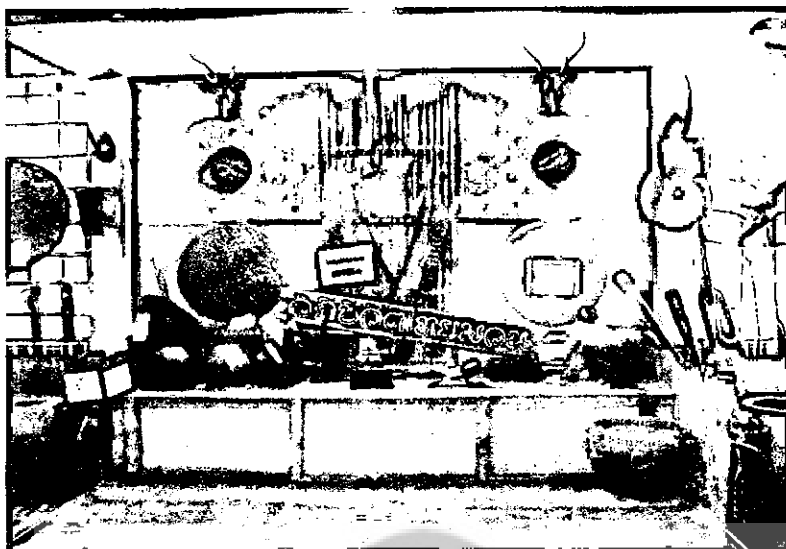
แผนผังการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดมิ่งคลอง

การจัดวางสิ่งของเครื่องใช้ในพิพิธภัณฑน์มีการแบ่งเป็นประเภทของเครื่องใช้ ผู้ดูสามารถเดินได้โดยรอบ

เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จัดแสดงในพื้นที่ต่างกัน สิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เครื่องกระเบื้อง จะจัดวางอยู่ในตู้กระจก สิ่งที่มีความแข็งแรงทนทาน เช่น เครื่องไม้ เครื่องจักสาน จะวางอยู่รอบห้องทั้งบนแคร่ไม้ไผ่และพื้น

บริเวณด้านในของพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงจำลองวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน และการทำมาหากิน

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหา

ด้านการจัดการปัญหาของพิพิธภัณฑน์นี้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ริเริ่มดำเนินงาน พระครูวิริยานุโยค ว่าที่ร้อยตรีชาติชาย ยอดมิ่งเทศมนตรี และพันเอก (พิเศษ) ทำนอง โดยอาษา กล่าวไว้ แม้ว่าจะยังไม่มีระบบ ไม่มีคณะกรรมการอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อต้องทำงานก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งผู้บริหารชุมชนและชาวบ้านทั่วไป

ด้านงบประมาณ ในปัจจุบันพิพิธภัณฑน์ไม่ได้รับงบประมาณจากภาครัฐ เงินที่นำมาก่อสร้าง และใช้ในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑน์เป็นการใช้เงินส่วนกลางของวัดและพระครูวิริยานุโยค ไม่รับเงินบริจาคเข้าพิพิธภัณฑน์ ประเด็นนี้พระครูวิริยานุโยคเห็นว่า ไม่เป็นปัญหาในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑน์

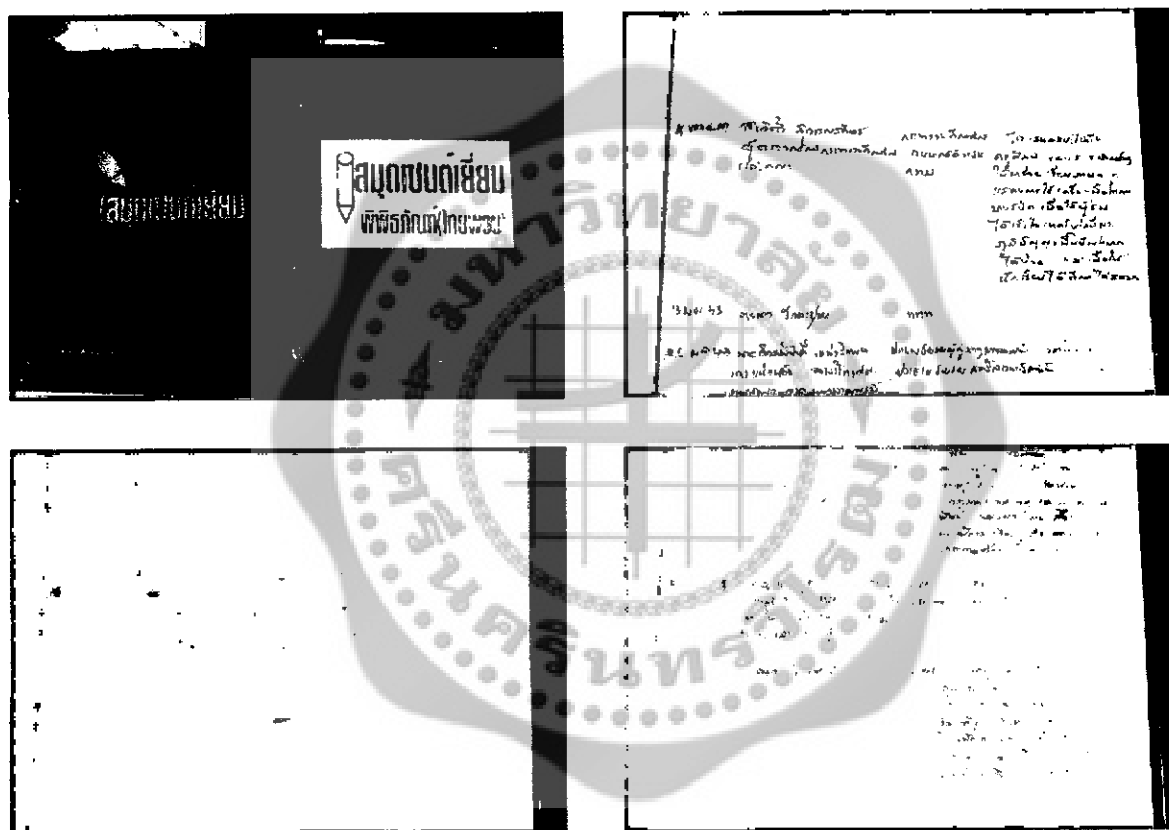
ด้านสถานที่ เนื่องจากสถานที่ในการจัดทำพิพิธภัณฑน์เป็นการใช้ห้องฉันของวัดมาดัดแปลง ประโยชน์ใช้สอยเป็นห้องจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ ซึ่งมีความคับแคบทำให้เมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัด ปรับปรุงให้น่าสนใจมากขึ้น ก็จะมีข้อจำกัดอยู่ที่สถานที่ ในบางครั้งที่มีผู้มาเยี่ยมชมจากโรงเรียนมัธยม ๆ ก็จะต้องพยายามแบ่งคนออกเป็นกลุ่ม เพื่อให้ได้ชมอย่างครบถ้วน

จากการสัมภาษณ์ อาจารย์พิศมัย บ้านใหม่ กล่าวถึงปัญหาว่าโดยปกติจะเป็นผู้บรรยาย นำชมพิพิธภัณฑน์ เมื่อทางวัดแจ้งมา ถ้าตรงกับวันหยุดราชการก็ไม่มีปัญหา แต่หากเป็นช่วงเวลา ราชการตนจึงรู้สึกเกรงใจทางโรงเรียนที่ต้องทิ้งภาระการสอนหรือภารกิจอื่น ๆ ไว้ การจัดระบบของพิพิธภัณฑน์ยังไม่เป็นระบบนัก เพราะยังขาดผู้มีหน้าที่ดูแลโดยเฉพาะ มีเพียงผู้ที่สนใจช่วยเหลือกันเอง ต้องการให้พิพิธภัณฑน์ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องตามระบบ และมีคนดูแลประจำ ให้ความรู้ในทุก ๆ เรื่องได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังต้องการให้มีการอธิบายสิ่งของต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑน์เป็นการให้ความรู้แก่เยาวชนว่า เครื่องใช้เหล่านี้คืออะไร และควรมีภาษาอังกฤษแปลกำกับไว้ เพื่อให้ชาวต่างชาติได้ศึกษาด้วย (พิศมัย บ้านใหม่. สัมภาษณ์. 2546)

ความสำเร็จของการจัดตั้งพิพิธภัณฑน์

การดำเนินงานพิพิธภัณฑน์ที่พื้นบ้านไทยพวนวัดฝั่งคลองที่เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ไม่มีงบประมาณเฉพาะสำหรับกิจการของพิพิธภัณฑน์ ไม่มีภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑน์ แต่พิพิธภัณฑน์ก็สามารถเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีผู้มาเยี่ยมชม และได้บันทึกการเยี่ยมชมในสมุดที่ทางพิพิธภัณฑน์จัดไว้ มีผู้คนมาเยี่ยมชมมากมาย มีการบันทึกการเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่องทุกเดือนตลอดเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ด้วยความสะดวกเพราะวัดฝั่งคลองซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑน์อยู่ติดริมถนนทางหลวงสาย 33 คือถนนสุวรรณศร ทำให้การเดินทางมาชมมีความสะดวก อีกทั้งความร่วมมือของคนในชุมชนแม้ว่าจะไม่ใช่คนส่วนใหญ่ของชุมชนที่ช่วยกันดูแลพิพิธภัณฑน์และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อมีเทศกาลและมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ก็เป็นส่วนที่ทำให้พิพิธภัณฑน์ดูไม่เงียบเหงา

พระครูวิริยานุโยค (สัมภาษณ์. 2546) แสดงความเห็นในประเด็นของความสำเร็จของพิพิธภัณฑสถานบ้านไทยพวนวัดฝางคลองว่า จนถึงปัจจุบันนี้มีผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ตั้งใจมาชมเป็นหมู่คณะและแวะผ่านมาชม เมื่อมีผู้เข้าชมแล้วหลังจากนั้นก็นำเครื่องใช้พื้นบ้านอื่น ๆ มาถวายท่าน แสดงให้เห็นถึงผู้ที่มาชมแล้ว มีความคิดสอดคล้องกับผู้จัดทำต้องการสนับสนุนให้พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นที่เก็บรวบรวมให้การศึกษาเรื่องต่าง ๆ ในท้องถิ่น โดยเฉพาะเป็นเรื่องของชาวพวน บางคนจึงนำของมามอบให้พิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาไว้ นอกจากนี้จากการเขียนบันทึกเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานบ้านไทยพวนวัดฝางคลอง ยังเป็นการแสดงความชื่นชมในบทบาทของวัด นอกเหนือจากการเป็นศูนย์ของชุมชนที่ให้ความรู้ในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอีกด้วย

สมุดเขียนเยี่ยม

พิศมัย บ้านใหม่ กล่าวว่า ความร่วมมือของคนหลาย ๆ ฝ่ายในชุมชนในการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จอย่างหนึ่ง เพราะวัดสามารถสร้างศรัทธาให้คนในชุมชนมาร่วมมือทำสิ่งที่ดีให้กับท้องถิ่น และคนในท้องถิ่นก็เกิดความภูมิใจว่า เรามีของดีอยู่ในท้องถิ่น เป็นที่เชิดหน้าชูตาของคนในชุมชนไทยพวนอีกด้วย (พิศมัย บ้านใหม่. สัมภาษณ์. 2546)

นอกจากนี้ หลายท่านที่เกี่ยวข้อง ก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ในขณะนี้ถือว่าพิพิธภัณฑสถานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของท่านพระครูวิริยานุโยค แม้ว่ายังไม่มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ แต่ก็อาศัยความช่วยเหลือจากคนในชุมชนที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งที่มีความหมายและนำความภาคภูมิใจมาสู่ชุมชน

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษา

1. วิธีจัดดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี วัดโพธิ์ปากพลี และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) ในเรื่องของการศึกษาค้นคว้า ความร่วมมือของชุมชน การรวบรวมวัตถุ การจัดแสดงและการเผยแพร่
2. ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ปัญหา และความสำเร็จในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 2 แห่ง

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2540 โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยไม่ได้ใช้งบประมาณจากรัฐ แต่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชน เช่น บริษัทเอสโซ่แอสแตนด์ดาร์ด (ประเทศไทย) จำกัด มูลนิธิพระราชวังเดิม และอาจารย์ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนสถานที่ในการดำเนินงานนั้นวัดโพธิ์ปากพลีโดยพระครูวินัยธร (เจ้า วิริยธมโม) ได้ให้ใช้ห้องเก็บของของวัดโพธิ์ปากพลีเป็นที่จัดแสดงโบราณวัตถุ ซึ่งต่อมาได้มีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ถาวร เป็นอาคาร 2 ชั้นอยู่ในบริเวณที่ดินของวัดโพธิ์ปากพลี แต่ยังไม่สำเร็จด้วยขาดทุนทรัพย์ ในปัจจุบันจึงยังคงใช้ห้องเก็บของที่วัดโพธิ์ปากพลีเป็นที่จัดแสดง พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุที่พบในท้องถิ่นบ้านปากพลี เช่น ขวานหินมีบา เครื่องสำริด จี๋ ลูกปัด ฯลฯ โดยชาวบ้านจะขุดพบในพื้นที่มาบโคกกระโดน ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไปบนคันดิน และส่วนหนึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ ได้เป็นผู้ขุดค้นทำให้ได้โบราณวัตถุอีกจำนวนมาก จึงได้นำมารวบรวมไว้ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังบริจาคเครื่องมือเครื่องใช้ที่เคยใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระบุง ข้อง กระสวย ฟืมทอผ้า โอง ฯลฯ เพื่อนำมาจัดแสดงให้คนรุ่นหลังได้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ไม่มีคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเข้ามาดูแลกิจการของพิพิธภัณฑ์ ปกติพิพิธภัณฑ์จะปิดไว้ โดยพระในวัดโพธิ์ปากพลีเป็นผู้ถือกุญแจ และจะเปิดต่อเมื่อมีผู้ขอเข้าเยี่ยมชม

การศึกษาค้นคว้าจะมีการศึกษาเฉพาะโบราณวัตถุ เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ผู้จัดทำต้องการเน้นด้านโบราณวัตถุ เมื่อผู้ดำเนินการจัดทำพิพิธภัณฑ์ได้รับวัตถุโบราณที่ได้จากการขุดค้นก็จะนำมาศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับวัตถุแต่ละชิ้น โดยนำมาเทียบเคียงกับเอกสารทางโบราณคดี และบันทึกข้อมูลของวัตถุชิ้นนั้น และมีการจัดทำป้ายประกอบการจัดแสดงเพียงบางส่วน

ความร่วมมือของชุมชน สภาพแวดล้อมของวัดโพธิ์ปากพลี มีชุมชนอยู่ล้อมรอบวัด โดยชาวบ้านจะตั้งบ้านอยู่รอบ ๆ วัด และมีการรุกเข้ามาใช้พื้นที่จัดเป็นตลาดนัดทำการค้าขายในวัด วัดโพธิ์ปากพลีจึงมีชาวบ้านเข้าออกในบริเวณวัดตลอดช่วงเวลาที่มิตลาดนัด แต่ความสัมพันธ์ของชุมชนกับวัดก็มิได้มีความใกล้ชิดกัน ซึ่งทำให้เชื่อมโยงถึงการไม่ใส่ใจในการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในฐานะที่ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ในวัด ชาวบ้านก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัด โดยที่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับวัด นั่นก็หมายถึง ไม่ได้ให้ความสนใจต่อพิพิธภัณฑสถาน เพียงแต่ทราบว่ามียู่ แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีส่วนร่วมหรือมีความกระตือรือร้นในสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ในระยะแรกของการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดีในการนำวัตถุโบราณมามอบให้ รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านไม่ได้ใช้แล้ว เพื่อนำมาเก็บรวบรวม และได้รับความร่วมมือจากวัดโพธิ์ในการให้สถานที่คือห้องเก็บของ เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แต่เมื่อพิพิธภัณฑสถานเปิดให้เข้าชมได้แล้ว ความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่ายลดน้อยลง

การรวบรวมวัตถุ เมื่อผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ได้รับมอบโบราณวัตถุ และสิ่งของเครื่องใช้จากชาวบ้านแล้ว ได้นำมาจัดแบ่งหมวดหมู่ดังนี้

ในส่วนของโบราณวัตถุ จำแนกตามวัตถุคือ

1. หิน เช่น โยนีสลิงค์ ศิวลึงค์ หินบดยา และชิ้นส่วนประติมากรรม
2. ดินเผา เช่น ดราประทับดินเผา อิฐดินเผา หม้อ ตุ่มน้ำ ครก คนโท พระพุทธรูป ลูกอม

(เครื่องราง)

3. เซรามิก เช่น ถ้วยชามจากประเทศจีนและซามสัณโลก
4. หินสีและแก้วที่เป็นเครื่องประดับ เช่น คาร์นิเลียน อาเกต หยก ลูกปัดแก้วสีต่าง ๆ
5. โลหะ เช่น กำไลข้อมือ ขอลและห่วงแขวนสลุ่ยที่เป็นสำริด ต่างหูและลูกปัด ทองคำ

ขวานและกำปั้นเหล็ก ตะกั่ว ดีบุก เหล็กไหล

6. กระดาษ ได้แก่ สมุดข่อยเรื่องรามเกียรติ์และสุภาษิตโบราณ

ในส่วนของเครื่องใช้พื้นบ้าน จำแนกได้ดังนี้

1. เครื่องจักสาน เช่น กระบุง แอบข้าว
2. เครื่องไม้ เช่น เขียนหมาก กระสวยทอผ้า ฟืมทอผ้า ฟืมทอเสื่อ สี่ผัด
3. เครื่องเงิน เป็นเครื่องโลหะทำด้วยหินแท้ เช่น ขฎาพระ – นาง ทับทรวง อินทรรฆู และเทริดนางยักษ์

การจัดแสดงและการเผยแพร่ พิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลีเป็นส่วนหนึ่งของอาคารที่ดัดแปลงมาจากห้องเก็บของของวัด โดยสร้างห้องกระจกและมีชั้นวางอยู่รอบผนังห้องสำหรับจัดแสดงโบราณวัตถุและเครื่องใช้พื้นบ้าน และมีบางส่วนวางอยู่บนพื้นห้อง ซึ่งเป็นวัตถุที่มีขนาดใหญ่เกินกว่าจะวางบนชั้นวาง นอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้พื้นบ้านที่มีขนาดใหญ่และน้ำหนักมากวางอยู่รอบนอกห้องกระจก มีการให้ข้อมูลของวัตถุที่จัดแสดงเฉพาะส่วนที่อยู่ในห้องกระจกเท่านั้น

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีปัญหาสำคัญ 3 ด้าน คือ ปัญหาด้านสถานที่ ปัญหาด้านการจัดการ และปัญหาด้านความร่วมมือของชุมชน การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ เพราะยังขาดปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ เช่น กำลังคนและเงินงบประมาณ

ด้านความสำเร็จในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ จากปัญหาดังกล่าวทำให้การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย และเนื่องจากความไม่สะดวก จึงทำให้ไม่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง (ไทยพวน)

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง (ไทยพวน) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในชุมชนของชาวพวน รวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวบ้านในชุมชนบ้านฝางคลองและชุมชนใกล้เคียง โดยต้องการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวไทยพวนในอำเภอปากพลี พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2541 มีผู้ก่อตั้งคือพระครูวิริยานุโยค (สมบัติ บุญประเสริฐ) เจ้าอาวาสวัดฝางคลอง องค์ปัจจุบันกับคนในชุมชนจำนวนหนึ่ง เป็นผู้ร่วมดำเนินงานกิจการของพิพิธภัณฑ์

การศึกษาค้นคว้า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง มีการจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมา แม้ว่าสิ่งของเหล่านั้นในปัจจุบันก็ยังมียังมีทั้งที่ใช้อยู่และหมดความจำเป็นในการใช้งานแล้ว ก็นับว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในการคิดประดิษฐ์ หัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้ไว้ใช้ แต่ก็พบว่า ในการรวบรวมสิ่งของที่จัดแสดงเพื่อให้ความรู้ในท้องถิ่น ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งของเหล่านั้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตในท้องถิ่น มีเพียงการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งของนั้นคือ การเขียนชื่อ และอายุของวัตถุชิ้นนั้น

ความร่วมมือในชุมชน ด้วยความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดฝางคลองและชุมชน แม้ว่าสภาพบ้านเรือนในชุมชนบ้านฝางคลองจะไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับวัด ชุมชนกับวัดก็มีความสัมพันธ์ที่ดีอยู่ มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังจะเห็นได้จากการที่วัดมีกิจกรรมทางศาสนาทั้งที่เป็นของคนไทยและประเพณีของคนที่มีเชื้อสายพวน ชาวบ้านก็จะมาร่วมกิจกรรมอย่างให้ความร่วมมือกับวัดอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะวัดฝางคลองซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านฝางคลอง บ้านเกาะหวาย และหมู่บ้านใกล้เคียง ได้ทำหน้าที่ในการสืบทอดพุทธศาสนา และมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา ตลอดจนการสืบทอดวัฒนธรรมบางอย่างของชาวพวนไว้ จึงทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนที่เห็นประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ ในการจัดตั้งไม่ได้ใช้งบประมาณจากรัฐ เป็นการใช้จ่ายเงินที่ผู้บริจาคทำบุญให้เป็นเงินกองกลางของวัดในการจัดตั้งและดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากคนภาครัฐและคนในชุมชนในการดำเนินงาน โดยแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นี้มีมาก่อน แต่ยังไม่ได้ดำเนินการ เป็นเพียงการสะสมรวบรวมสิ่งของที่ชาวบ้านนำมามอบให้วัด จนกระทั่งทางจังหวัดนครนายก จะมีการจัดงานนครนายกมรดกธรรมชาติ โดยแต่ละอำเภอต้องนำเสนอสิ่งที่ท้องถิ่นมีอยู่

พระครูวิริยานุโยคซึ่งเป็นหนึ่งในคณะอนุกรรมการสภာวัฒนธรรมของจังหวัดนครนายก จึงได้นำเสนอการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากมีความคิดเดิมและมีสิ่งของที่ชาวบ้านมอบให้วัดอยู่จำนวนหนึ่ง ท่านจึงได้รวบรวมคณะดำเนินการชุดหนึ่งอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อช่วยคิดและกำหนดรูปแบบของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคนภาครัฐและคนในชุมชน เช่น นายอำเภอ ข้าราชการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เทศมนตรีตำบลเกาะหวาย ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนผู้อาวุโสที่เป็นข้าราชการบำนาญ อาจารย์ในโรงเรียนเกาะหวาย ตั้งแต่เริ่มต้นที่พระครูวิริยานุโยคเจ้าอาวาสวัดฝั่กคลอง มีความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คณะทำงานจะมาร่วมกันคิดวางแผน และประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านนำสิ่งของเครื่องใช้ประเภทต่าง ๆ มาเก็บสะสมรวบรวมไว้ที่วัด ชาวบ้านจะร่วมกันนำสิ่งของที่บ้านของตนมาบริจาค เพื่อรอการคัดแยกนำไปจัดแสดง หลังจากที่พิพิธภัณฑสถานเปิดให้คนเข้าชมทางวัดก็ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการดำเนินงาน แม้ว่าจะไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลืองานของพิพิธภัณฑสถานก็มีการแบ่งงานกันทำ เมื่อมีผู้มาเยี่ยมชมโดยติดต่อไว้ล่วงหน้า พิพิธภัณฑสถานก็จะมีฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายนำชม และยังได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการแสดง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวไทยพวนอีกด้วย

การเก็บรวบรวมวัตถุ เมื่อพิพิธภัณฑสถานได้รับการมอบสิ่งของหรือโบราณวัตถุมาแล้ว มีการรวบรวมวัตถุแบ่งเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องทุ่นแรงในการทำงาน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตำราเรียนภาษาพวน ชากตีกตำบรพ์ เงินตรา ของที่ระลึก มีการบันทึกชื่อผู้บริจาควัตถุ และประวัติวัตถุ เก็บไว้เป็นเอกสารของพิพิธภัณฑสถาน

การจัดแสดงและการเผยแพร่ การจัดแสดงเครื่องใช้พื้นบ้าน เป็นการจัดแสดงในอาคารเอนกประสงค์ที่ชั้นล่างซึ่งแต่เดิมเป็นหอฉัน มีการจัดวางเป็น 2 ลักษณะคือ จัดวางเครื่องใช้เป็นประเภทอย่างเดียวกันเป็นกลุ่ม และการจัดวางเครื่องมือเครื่องใช้ในลักษณะของการจำลองสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น มีการจัดครัวไฟ มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่จัดแสดงโดยทำป้ายบอกชื่อและประโยชน์ใช้สอยของวัตถุ

ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่กคลอง ไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นการช่วยกันดูแลระหว่างวัดและชุมชน ก็จะพบปัญหาเพียงบางครั้ง เช่น เรื่องสถานที่ เมื่อมีผู้ชมเป็นจำนวนน้อยก็ต้องแบ่งผู้เข้าชมเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อให้ได้ชมอย่างทั่วถึง และปัญหาเกี่ยวกับการให้ข้อมูลความรู้ซึ่งในการจัดแสดงจะมีเพียงเครื่องใช้บางชิ้นที่มีป้ายบอกชื่อวัตถุและการใช้สอย อีกทั้งเมื่อมีผู้มาชมพิพิธภัณฑสถานเป็นกลุ่ม ผู้ทำหน้าที่นำชมซึ่งเป็นครูอยู่ในท้องถิ่นนั้น ก็ต้องทิ้งภาระงานสอนมานำชมพิพิธภัณฑสถาน ทำให้ไม่สะดวกต่อการปฏิบัติหน้าที่ประจำ

ความสำเร็จของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน ตั้งแต่พิพิธภัณฑสถานเปิดดำเนินงานมาในปี พ.ศ.2541 มีคนภายนอกและคนในชุมชนแวะเวียนเข้ามาชมพิพิธภัณฑสถานอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากบันทึกการเยี่ยมชมของผู้คนที่ติดต่อเนื่องตลอดเวลา 5 ปีที่ผ่านมา และเมื่อมีกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ชาวบ้าน

จะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกับวัดซึ่งเป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มีความภาคภูมิใจในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่กคลองจึงถือว่าประสบความสำเร็จในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างความภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นของอำเภอปากพลีทั้ง 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑสถานบ้านปากพลี และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่กคลอง เป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน สร้างขึ้นโดยเอกชนไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากภาครัฐ แต่เป็นความต้องการจากคนในท้องถิ่นที่มีส่วนทำให้พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่งเกิดขึ้น โดยมีที่ตั้งอยู่ที่วัดซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่งอยู่คนละชุมชนกัน แต่ก็ไม่ได้ห่างกันมาก สภาพชุมชนของทั้ง 2 แห่ง ก็มีความแตกต่างกัน แม้ว่าจะเป็นชุมชนที่เป็นเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในกิจกรรมของวัดที่คนในชุมชนมีให้จะพบว่า ที่วัดฝั่กคลองชาวบ้านจะมีความร่วมมือเข้มแข็งกว่าที่วัดโพธิ์ปากพลี

เอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง ก็จะแตกต่างกัน วัดโพธิ์ปากพลีซึ่งเป็นชุมชนของคนไทยในพื้นที่ดั้งเดิม จะมีความโดดเด่นในการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ค้นพบบริเวณบ้านปากพลี แสดงให้เห็นความเป็นชุมชนโบราณที่มีผู้คนอาศัยอยู่มาเนิ่นนาน นอกจากนี้ ยังมีเครื่องใช้พื้นบ้านที่ชาวบ้านมอบให้ แต่ก็เป็นส่วนน้อย ส่วนที่วัดฝั่กคลองซึ่งเป็นชุมชนชาวไทยพวนอพยพมาครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 ได้นำเอาวัฒนธรรมของตนมาปรับปรนให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยในพื้นที่อย่างกลมกลืน จึงเน้นการจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นชาวไทยพวน โดยแสดงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านในทุกกิจกรรมของชีวิต และจำลองสภาพความเป็นอยู่ในบางมุมของชีวิตชาวบ้าน เช่น การหุงหาอาหาร การทอผ้า การทำนา

พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง มีการจัดการที่ไม่มีระบบชัดเจน ที่วัดฝั่กคลองจะเป็นการร่วมแรงร่วมใจของคนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพพอที่จะช่วยเหลือในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานเมื่อเปิดดำเนินการ เช่น เทศมนตรีตำบลเกาะหวาย ครู อาจารย์ ข้าราชการบ้านาญ ฯลฯ จะแบ่งหน้าที่กันทำงานเมื่อมีผู้แจ้งความจำนงค์ขอเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเป็นหมู่คณะ โดยมีครูท่านหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำชม หากผู้ชมไม่แจ้งล่วงหน้าท่านพระครูวิริยานุโยคเจ้าอาวาสวัดฝั่กคลองในฐานะที่เป็นเจ้าของสถานที่ก็จะเป็นผู้นำชมพิพิธภัณฑสถาน โดยปกติจะเปิดทำการทุกวัน

ส่วนที่วัดโพธิ์ปากพลีนั้น ใช้งบเก็บของของวัดเป็นพิพิธภัณฑสถานจะปิดกุญแจไว้ตลอดเวลาจะเปิดต่อเมื่อมีผู้ขอเข้าชมโดยพระที่ดูแลอยู่จะเป็นผู้ถือกุญแจ แต่ไม่สามารถนำชมพิพิธภัณฑสถานได้

พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง เป็นพิพิธภัณฑสถานชุมชนที่มีความมุ่งหวังให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับตนเองในด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่

อภิปรายผล

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลี และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่กคลอง เป็นพิพิธภัณฑสถานที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอปากพลี ตั้งอยู่บนถนนสุวรรณศร เช่นเดียวกันและอยู่ไม่ไกลจากกัน เป็นการจัดตั้งโดยบุคคลในท้องถิ่น มิได้ใช้งบประมาณจากภาครัฐ ซึ่งตั้งอยู่ในวัดประจำชุมชนนั้นๆ แสดงให้เห็นถึง

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชน แม้ว่าทั้ง 2 พิพิธภัณฑสถานจะมีผู้ก่อตั้งที่มีสถานภาพแตกต่างกันก็ตาม นั่นคือ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลี ก่อตั้งโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลองก่อตั้งขึ้นโดย ท่านพระครูวิริยานุโยค (สมบัติ บุญประเสริฐ) ผู้เป็นเจ้าของาวาสวัดฝั่งคลอง

ความโดดเด่นของพิพิธภัณฑสถานทั้งสองแห่ง ที่ต่างกันก็คือ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี จะเน้นการจัดแสดงโบราณวัตถุเป็นส่วนใหญ่และเครื่องใช้พื้นบ้านเป็นส่วนเสริม ในขณะที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลองจะมีความโดดเด่นในการจัดแสดงเครื่องใช้พื้นบ้านหลากหลายประเภทที่ครั้งหนึ่งเคยมีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในการดำรงชีวิต

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีนั้น วัดเป็นผู้ให้สถานที่ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน (แต่พระสงฆ์ไม่มีส่วนร่วมใดๆ นอกจากเป็นผู้ถือกุญแจเปิด – ปิด พิพิธภัณฑสถาน) โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ซึ่งเป็นผู้ที่มีภูมิสำเนาอยู่ที่บ้านปากพลี เป็นผู้มีความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ ประกอบกับการที่ชาวบ้านรวมถึงญาติพี่น้องของท่านได้พบวัตถุโบราณ เช่น ขวานหิน เครื่องปั้นดินเผา อัญมณี ลูกปัด ชิ้นส่วนของสัมริด ฯลฯ จากพื้นที่บ้านปากพลี บ้านโคกกระโดน และพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นชุมชนเก่าโบราณที่มีคนอาศัยอยู่นับร้อยปี และได้ทิ้งร่องรอยไว้จนถึงปัจจุบัน จนกระทั่งชาวบ้านได้ค้นพบ สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านได้เกิดแรงบันดาลใจที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น เพื่อจะได้มีความภาคภูมิใจและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านปากพลีให้เกิดขึ้น จึงได้มีการประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของความเป็นดินแดนที่เคยอุดมสมบูรณ์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ชาวบ้านจึงนำสิ่งที่ค้นพบในพื้นที่นาของตนเอง และเคยเก็บไว้เป็นเจ้าของมามอบให้ (ทั้งนี้ไม่รวมในสิ่งที่ค้นพบของมีค่า และขายให้ร้านของเก่า) เหตุนี้จึงเป็นฐานของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านปากพลีขึ้นมา นอกจากโบราณวัตถุชาวบ้านก็ยังได้นำของเก่าที่เคยใช้ เช่น เครื่องมือบางชนิดในการทอผ้า เช่น รอก ฝีม ดุ่มน้ำ หม้อน้ำ มาบริจาคให้ แต่ก็เป็นส่วนเสริมของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้

ในกรณีของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลอง มีท่านเจ้าอาวาสคือพระครูวิริยานุโยค เป็นผู้ดำเนินการทำพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งมีรากฐานมาจากการที่ชาวบ้านมีของที่ไม่ได้ใช้มักนำมาไว้ที่วัด โดยชาวบ้านชุมชนวัดฝั่งคลอง บ้านเกาะหวาย บ้านใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกัน และมักจะมาทำบุญที่วัดฝั่งคลอง ชาวบ้านกับวัดมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน วัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั้งในเรื่องจิตใจและเรื่องของวัตถุ เมื่อวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากการทำนาด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน การทอผ้าใช้เอง การทำมาหากินด้วยการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตแบบชานา ดั้งเดิมที่ต้องมีเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นจากวัสดุในท้องถิ่น เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันซึ่งเรียกว่า “งานหัตถกรรมพื้นบ้าน” สืบต่อกันมาจากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อมีวิถีชีวิตแบบคนในเมืองเข้าไปแทนที่ การมีตลาดนัด มีเสื้อผ้าสำเร็จรูป อาหารสำเร็จรูป ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ต้องพึ่งพาเครื่องใช้เหล่านี้ จึงนำไปถวายวัด โดยไม่ได้นำไปทิ้ง เพราะต้องการให้วัดเป็นที่เก็บรวบรวมของเก่า และมีความการ

ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เห็นเครื่องใช้เหล่านี้ และเกิดการเรียนรู้ว่า คนสมัยก่อนนั้นมีวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตอยู่มาเช่นไร จึงเป็นจุดกำเนิดในการมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้น

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งของที่จัดแสดงนั้น กรณีของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี มีการศึกษาโบราณวัตถุ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม และนักโบราณคดีของคณะสังคมศาสตร์เป็น ผู้ร่วมศึกษาและนำข้อมูลของวัตถุนั้นมาประกอบการจัดแสดงจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานนั้นเป็นของ นักวิชาการ ซึ่งเป็นคนท้องถิ่น พระสงฆ์ซึ่งอยู่ในวัดโพธิ์ปากพลี ไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า อย่างที่พระสงฆ์ที่รู้หนังสือควรทำหรือมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ใน วัดผู้ที่ควรมีความรู้ในการอธิบายให้ผู้มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้รับรู้ นั่นคือ พระสงฆ์ ผู้เป็นเจ้าของ สถานที่นั่นเอง ซึ่งมีความแตกต่างจากจากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองที่ตั้งขึ้นอย่างกระตั้นหัน ด้วยแรงผลักดันของส่วนราชการ เพื่อให้ทันต่อการจัดงานของจังหวัด คืองานนครนายกมรดก ธรรมชาติ แต่ส่วนราชการเองก็ไม่ได้มาเจือจุนในด้านงบประมาณ การดำเนินงานต่างๆ เริ่มขึ้นจาก พระสงฆ์คือท่านเจ้าอาวาสผู้ที่เป็นที่นับถือของชุมชน ในการบอกกล่าวกับประชาชนในชุมชนให้ร่วม มือและคณะทำงานส่วนหนึ่งที่ร่วมมือดำเนินงานมีสถานภาพเป็นข้าราชการ แต่ก็ไม่ได้ทำในนาม ของราชการเป็นการร่วมมือด้วยความศรัทธา การศึกษาค้นคว้าเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านที่ได้รับ บริจาคมานั้น ก็มีการศึกษาเท่าที่จะทำได้ว่าสิ่งของชิ้นนั้นคืออะไร ไม่ได้มีความลึกซึ่งมีฐานทาง วิชาการรองรับและสามารถนำของทุกชิ้นมาจัดวางแสดงได้ แม้ว่าไม่มีป้ายบอกชื่อวัตถุสิ่งของทุกชิ้น ผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นท่านเจ้าอาวาสหรือบุคคลอื่นที่เป็นผู้ร่วมดำเนินงานก็สามารถอธิบายข้อมูลใน พิพิธภัณฑ์ให้ผู้เข้ามาชมได้ แม้การศึกษาของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จะเป็นลักษณะของการศึกษา แบบไม่มีนักวิชาการจากภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องก็ตาม ซึ่งต่างจากพิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์ปากพลีที่ นักวิชาการเข้าไปดำเนินการศึกษามีป้ายบอกชื่อวัตถุ แต่ผู้ดูไม่สามารถหาข้อมูลที่มาได้จากพระสงฆ์ ที่อยู่ที่พิพิธภัณฑ์นั้น เนื่องจากพระไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า เป็นเพียงผู้ให้สถานที่ตั้งเท่านั้น

ด้านความร่วมมือของชุมชน จากการศึกษาสภาพสังคมของท้องที่ 2 ตำบล อันเป็นที่ตั้ง ของพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งการเข้าไปสังเกตและสัมภาษณ์ประชาชนที่อยู่ในชุมชน ทำให้เห็นถึงความ ร่วมมือในการทำให้พิพิธภัณฑ์นั้นมีสภาพที่แตกต่าง กรณีของวัดโพธิ์ปากพลี ยังคงเป็นสังคมที่คน ส่วนมากยังประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม การเข้าวัดเพื่อทำกิจกรรมทางศาสนายังคงเป็นเรื่อง ปกติที่ต้องทำแม้กระทั่งการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์ก็ไม่ได้เป็นการเกิดขึ้นเพราะความกระตือรือร้น ของคนในชุมชนเป็นการผลักดันจากนักวิชาการซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น ชาวบ้านทราบว่ามีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์อยู่ที่วัดโพธิ์ ก็มีความร่วมมือในการบริจาคสิ่งของหรือโบราณวัตถุให้ แต่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วม ในด้านอื่นๆ เช่น การดูแลความสะอาด การเปิดไฟให้ผู้เข้าชม การอาสาเข้ามาเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูล อธิบายให้กับผู้เยี่ยมชม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ การร่วมมือของชาวบ้าน คงมีเพียงเรื่องการบริหารจัดการโบราณวัตถุเท่านั้น ในส่วนของพระสงฆ์เองก็มีหน้าที่เปิดกุญแจให้ผู้เข้าชม โดยไม่ทราบข้อมูลของผู้ชม ไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับในพิพิธภัณฑ์ได้เลย แม้อาคารหลังใหม่ที่จะ จัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ถาวรก็เกิดจากการผลักดันของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย แต่ก็ยัง

เป็นชุมชนชาวพวนในอดีตเป็นป่าเขาที่เพิ่งจะบุกเบิกขึ้น เมื่อครั้งการอพยพมาของชาวพวนที่มาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านท่าแดง แล้วแยกตัวกระจายออกมา พื้นที่ดังกล่าวไม่เป็นพื้นที่ที่เคยมีร่องรอยของคนในยุคเก่าโบราณอาศัยอยู่ จึงไม่พบสิ่งของเช่นเดียวกับที่บ้านโคกกระโดน

จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่ตั้งของชุมชนต่างกัน โอกาสในการได้วัตถุสิ่งของมาจึงมีความต่างกัน สำหรับสิ่งของที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลีส่วนใหญ่เป็นสิ่งของที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น ลูกบิด ขวานหิน กำไลสำริด ฯลฯ แม้ว่าจะมีการบริจาคเครื่องใช้พื้นบ้านอย่างเช่น โอง ไห กระสวย ฯลฯ ก็เป็นส่วนน้อย ส่วนที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง สิ่งที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์โดยรวมเป็นของที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น ข้องใส่ปลา รูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้ในสภาพแหล่งน้ำต่างกัน กระบุงตวงข้าวสาร กระดังผัดข้าว สีมัด กีบอผ้า ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นพวนและคนไทย การได้รับสิ่งของมานั้นที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี เกิดจากความไว้วางใจใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวปากพลี เป็นผู้ที่มีความรู้และคนท้องถิ่นนั้นก็เชื่อว่าจะนำความรู้มาใช้พัฒนาท้องถิ่น ซึ่งพระสงฆ์ที่วัดโพธิ์ปากพลีไม่มีบทบาทในเรื่องการรวบรวมสิ่งของแต่อย่างใด ส่วนที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลองบทบาทหน้าที่ของวัดมีความชัดเจนในการประสานประโยชน์ชุมชน จึงมีความใกล้ชิดกันทั้งทางวัด ชาวบ้าน และฝ่ายผู้ที่เป็นคนของทางราชการ จึงคาดว่า การได้สิ่งของน่าจะมาจากหลายๆ ฝ่ายที่ช่วยกันหาสิ่งของมาไว้ โดยการนำของมาไว้ไว้ที่วัดเพื่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์นั้น ไม่ได้เกี่ยวกับความไว้วางใจ เนื่องจากสิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้น ไม่ใช่ของที่มีราคา เช่น โบราณวัตถุ การนำมาให้เพราะเห็นประโยชน์ของการมีพิพิธภัณฑ์ขึ้นในพื้นที่

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง มีความคล้ายกันคือ เมื่อมีการเปิดใช้พิพิธภัณฑ์แล้ว ไม่มีการนำสิ่งของมาเพิ่มเติมหรือมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนา เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะในกรณีของพิพิธภัณฑ์วัดโพธิ์ปากพลี เมื่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย ไม่ได้อยู่ในพื้นที่คนในพื้นที่ก็ไม่ได้มีความเคลื่อนไหว ส่วนพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลองนั้น การได้รับของมาแล้วยังมีสภาพอยู่เช่นนั้น เชื่อว่าหลังจากการตั้งพิพิธภัณฑ์แล้วยังมีคนทยอยบริจาคและได้เห็นเจตนาในการต้องการทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของชาวพวนให้มีความสมบูรณ์ โดยการที่ท่านเจ้าอาวาสได้ติดต่อขอซื้อเรือนไทยพวน ซึ่งเป็นเรือนเก่าอายุร้อยกว่าปีมาปลูกไว้ และจะนำเครื่องใช้พื้นบ้านที่ได้รับมาเก็บไว้ จำลองให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวพวน เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่พอจะมีความรู้ในเรื่องพิพิธภัณฑ์อยู่พอสมควร เพราะกรมศิลปากรเคยถวายการอบรมเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เมื่อมีโอกาสก็จะได้รับของเพิ่มเติมจากชาวพวนจังหวัดอื่น ที่เคยเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ (พระครูวิริยาธุโยค. สัมภาษณ์. 2545) ส่วนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีการแสดงวัตถุเป็นลักษณะของการเน้นวัตถุโบราณ เป็นของมีค่า มีราคา คล้ายกับพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากร ทำให้การได้รับบริจาคเพิ่มเติมคงเป็นไปได้ลำบาก เนื่องจากกระแสของการนิยมวัตถุโบราณของนักสะสมของเก่า เป็นของมีราคาสูง จึงต้องเป็นของสะสมของบุคคลที่มีฐานะดี ในขณะที่โอกาสของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลองน่าจะเพิ่มขึ้น เพราะเป็นของที่นับวันชาวบ้านก็จะเลิกใช้เพราะมีเครื่องพลาสติกและ

วัสดุที่ทันสมัยอื่นๆเข้ามาแทนที่ แต่ชาวบ้านก็มีความละเอียดอ่อนในจิตใจ ไม่นำเครื่องใช้ของบรรพบุรุษไปทิ้งขว้างหรือนำออกขายเช่นในพื้นที่อื่นที่นักสะสมของพื้นบ้านจะหาซื้อของเก่าได้ จึงเป็นทางออกที่ดีที่จะนำไปถวายวัดเช่นเดียวกับการที่ลูกหลานหรือเรือนของปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ถวายวัด เพราะเชื่อว่าจะได้บุญ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝางคลอง จึงมีโอกาสดำเนินการใช้พื้นบ้านมากขึ้น หากมีโอกาสขยายพิพิธภัณฑสถาน

ด้านการจัดแสดงเนื่องจากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีมีสถานที่จำกัดอยู่ในบริเวณห้องเก็บของของวัดโพธิ์ ซึ่งมีพื้นที่คับแคบภายในห้องกระจก แม้ว่าจะทำชั้นสำหรับวางสิ่งของต่างๆ ที่จัดแสดง การเดินชมสิ่งของรอบๆห้องนั้น ไม่มีความสะดวก อีกทั้งไม่สามารถเปิดประตูกระจกเข้าไปชมสิ่งของได้ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นของที่มีราคาและไม่สามารถวางไว้ให้หยิบดูได้โดยง่าย (เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานของกรมศิลปากรที่จะต้องนำวัตถุโบราณที่มีราคาใส่ตู้กระจกไว้) มีการจัดทำป้ายนิเทศบ้างบางรายการเท่าที่จะทำได้ สิ่งของต่างๆแม้มีการจัดวางแล้ว จึงยังมีลักษณะเป็นที่เก็บของมากกว่าการเป็นที่จัดแสดง ไม่ได้แบ่งหมวดหมู่อย่างชัดเจน เมื่อมีการจัดแสดงแล้วไม่ได้มีการดูแล บัดกวาด เช็ดถู วัตถุที่จัดแสดงและบริเวณทางเดิน ห้องกระจก ซึ่งเต็มไปด้วยหยกไขฝุ่น อีกทั้งทางวัดได้นำของวัดเข้าไปเก็บไว้อย่างไม่เป็นระเบียบภายนอกห้องกระจก ทำให้การเดินดูไม่สะดวก จึงมีสภาพเป็นที่เก็บของวัดมากกว่าการเป็นพิพิธภัณฑสถาน เพียงแต่มีตู้กระจกที่ทำให้คนดูไม่สามารถเข้าไปได้

สภาพดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับที่วัดประสิทธิเวช ต.บางปลาจืด อ.องครักษ์ ที่มีความพยายามจะสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้นที่วัด ซึ่งแยกเป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานโดยเฉพาะ แต่จากการเข้าไปพิพิธภัณฑสถานดังกล่าว จะพบว่า มีข้าวของเครื่องใช้หลากหลายประเภทที่ดูไม่น่าจะเป็นลักษณะของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน เสมือนเป็นห้องเก็บของของวัด เนื่องจากสภาพของสิ่งของที่เห็นเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและมีทั้งของเก่าและของใหม่ที่หาซื้อได้ตามตลาดนัดในปัจจุบัน วัสดุสิ่งของที่พบในพิพิธภัณฑสถาน เช่น เครื่องลายคราม เครื่องปั้นดินเผา คล้ายของบ้านเชียง เครื่องทองเหลือง หีบไม้ กระโถน แจกัน ถ้วยโถ สัตว์สตาฟและของใช้งานบุญของวัด สิ่งของเหล่านี้จะอยู่ทั้งบนตู้ บนพื้น กองรวมๆกันไว้ จากการสัมภาษณ์พระปลัดสมบุญ ปิยธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กล่าวว่า สิ่งของเหล่านี้ประชาชนนำมาถวาย ซึ่งเป็นทั้งของเก่าและของทั่วไป แต่เดิมของเหล่านี้ก็อยู่ในกุฏิ เจ้าอาวาสเกรงว่าของเก่าบางชิ้นจะสูญหายไป จึงนำมาไว้ที่อาคาร โดยไม่มีการคัดเลือกของ และจะเปิดให้ชมเฉพาะวันที่มีเทศกาลสำคัญและวันนักขัตฤกษ์เท่านั้น (พระปลัดสมบุญ ปิยธมโม. สัมภาษณ์. 2546) จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานนี้เป็นลักษณะของการเป็นห้องเก็บของทั้งที่ใช้และไม่ใช้ของวัดมากกว่าการให้ความหมายของการเป็นพิพิธภัณฑสถาน เพราะไม่สามารถตอบคำถามได้ว่าเกี่ยวข้องกับคนในท้องถิ่นในช่วงเวลาหนึ่งอย่างไร ไม่ได้สะท้อนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เพราะการได้ของมาเป็นของที่ทั้งคนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่นที่มีจิตศรัทธานำมาถวายเท่านั้น ทำให้ของที่ได้นั้นไม่สามารถจัดหมวดหมู่ และบอกถึงที่มา ความสำคัญของมันกับความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นได้

ส่วนที่พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลอง มีการจัดเรื่องราวที่ค่อนข้างชัดเจน โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน และส่วนที่จัดแสดงของใช้เป็นหมวดหมู่ในห้องโถงใหญ่ ในส่วนของการแสดงวิถีชีวิตของชาวพวนมีสิ่งของจัดแสดงไม่มากนัก แต่ก็ได้เห็นความพยายามในการนำเสนอรูปแบบวิถีชีวิตของชาวพวน ซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากคนไทยในพื้นที่เท่าใดนัก ในส่วนที่เก็บเครื่องใช้พื้นบ้านก็ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่อย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็ยังเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มเครื่องจักสาน เครื่องถ้วยชาม ผ้า เครื่องไม้ นอกจากนี้ก็ยังมีกรอบรวมเอกสารแบบเรียนของชาวพวนที่ไม่สามารถหาได้ โดยผู้รู้ท่านหนึ่ง คือ พันเอกโสภณ เครือเพชร ข้าราชการบำนาญที่เป็นลูกหลานชาวพวน สามารถอ่านและพูดภาษาพวนได้ อีกทั้งเคยพยายามจะจัดสอนให้เด็กในท้องถิ่น แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเด็กมักมีกิจกรรมอื่น และไม่ต้องการพูดภาษาพวน ถนัดที่จะพูดภาษาไทยภาคกลางเช่นเดียวกับเด็กในเมืองใหญ่

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดแสดงอย่างหนึ่งคือ การมีวิทยากรและผู้ดูแลประจำพิพิธภัณฑสถาน ในส่วนของพิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลีไม่มีคนดูแลพิพิธภัณฑสถาน ตลอดจนสมุดเซ็นเยี่ยม การเก็บรวบรวมสถิติผู้ให้บริการ และผู้นำชม มีแต่พระเป็นผู้เปิดกุญแจประตูเหล็กให้เข้าชม ส่วนพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลอง มีผู้เปิดปิดอาคาร และมีวิทยากรซึ่งสามารถอธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานได้ หากผู้ชมมีการติดต่อมาล่วงหน้า แต่หากเป็นการบังเอิญผ่านเข้ามาชม โดยมีได้นัดหมายไว้ ท่านเจ้าอาวาสจะเป็นผู้นำชมเอง หากไม่ติดกิจนิมนต์ ความแตกต่างของพิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่งนี้ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ เสมือนเป็นสถานที่นำของมาฝากเก็บไว้ แต่ส่วนที่วัดฝั่งคลองเป็นส่วนที่ชุมชนร่วมมือกัน ดำเนินการตั้งแต่ต้น และมีแนวคิดในการจัดการร่วมกันทำให้สำเร็จ อีกทั้งเจ้าอาวาสได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกรมศิลปากร และมีความสนใจในการทำงานพิพิธภัณฑสถาน และสนใจในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตลอดจนชาวบ้านก็มีความภาคภูมิใจในการเสนอชีวิตของคนในท้องถิ่นตนเอง

การมีสมุดเยี่ยมเป็นการบันทึกเรื่องราวของพิพิธภัณฑสถานอีกแบบหนึ่ง สำหรับพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลองที่มีการบันทึกในสมุดเซ็นเยี่ยม พบว่ามีบุคคลที่เข้าเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ปีที่เปิดพิพิธภัณฑสถาน คือปี พ.ศ.2541 ซึ่งมีใช้เป็นเพียงการลงนามเพียงอย่างเดียว มีการแสดงความเห็นและให้คำแนะนำอื่นๆที่เป็นประโยชน์อีกมาก จากการเปิดสมุดเยี่ยมพบว่ามีผู้รู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและชาติพันธุ์วิทยาหลายแขนงได้มาเยี่ยมชมและเชื่อว่าทำให้มีการแนะนำให้มาเยี่ยมชมต่อไปอีก ในขณะที่พิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลี มีคนเข้าชมเป็นจำนวนน้อย จึงมีโอกาสน้อยกว่าที่จะมีบุคคลเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน

ปัญหาอุปสรรคและความสำเร็จในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน การจัดตั้งและการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่เป็นองค์กรเอกชนหรือองค์กรของท้องถิ่นไม่ใช่พิพิธภัณฑสถานของรัฐ เป็นงานที่ต้องใช้ความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างสูงมาก ด้วยคนในชุมชนเป็นทั้งเจ้าของ ผู้ดำเนินการและผู้ดูแล เผยแพร่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการอยู่รอดและการพัฒนาในโอกาสต่อไปของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น สำหรับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดฝั่งคลอง

บ้านวัดฝางคลองนั้นเป็นพิพิธภัณฑ์เอกชนทั้ง 2 แห่ง จึงอยู่ในเงื่อนไขนี้ด้วย และได้พบประเด็นที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงานที่เนื่องด้วย การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนดังต่อไปนี้

การได้มาซึ่งวัตถุโบราณ เครื่องใช้พื้นบ้านหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละพื้นที่หยุดชะงักลง ภายหลังการจัดตั้งและการเปิดใช้พิพิธภัณฑ์แล้ว ปัญหานี้อาจไม่เป็นปัญหาสำหรับวัดฝางคลอง เนื่องจากสิ่งที่ได้มาส่วนมากซ้ำกัน ด้วยเหตุที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน อยู่ในภูมิประเทศที่มีสภาพแวดล้อมเดียวกัน เครื่องมือเครื่องใช้จึงมีลักษณะเหมือนกันหรือคล้ายกัน ซึ่งมีความเป็นสิ่งของที่ธรรมดาสำหรับชาวบ้าน เพียงแต่มีสภาพที่ต่างกัน เช่น ความประณีตในการจักสาน ถักทอ สภาพความเก่าที่ใช้มานาน ชำรุดบ้าง แต่ยังเป็นเครื่องใช้เหล่านั้นๆ แต่โดยมากสิ่งของเครื่องใช้ก็มีสภาพที่ดีพอที่จะทำให้ผู้ที่ไม่เคยเห็นสิ่งของเหล่านี้รับรู้ได้ ในบางครั้งทางวัดจะได้รับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านที่มีผู้มาถวายวัด เช่น ตะเกียงโรงจิว เป็นต้น

ในส่วนของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี สิ่งของที่เป็นตัวชี้หน้าที่จัดแสดงอยู่ เป็นของที่ไม่ได้หาได้ง่าย ทั้งโบราณวัตถุ และของมีค่าอื่นๆ ตลอดจนของสะสมส่วนตัว เช่น พระพุทธรูป สิ่งเหล่านี้จึงมีผู้บริจาคให้น้อย อีกทั้งผู้จัดทำไม่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุเหล่านั้นเท่ากับของใช้พื้นบ้าน

วัตถุที่นำมาจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง แม้ว่าจะมีการทำป้ายนิเทศอยู่บ้างก็ยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจได้เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลี ยังไม่ได้สร้างความเข้าใจว่ามีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นบ้านปากพลีอย่างไร ส่วนที่เป็นของสะสม เช่น เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร เปลือกหอย นั้นก็ไม่ได้มีความแตกต่างจากที่มีการสะสมในแหล่งอื่น ซึ่งน่าจะมีการให้รายละเอียดได้มากกว่านำมาแสดงไว้โดยปราศจากข้อมูล เช่นเดียวกับที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝางคลอง แม้ว่าเครื่องใช้พื้นบ้านที่จัดแสดงนั้น ทางพิพิธภัณฑ์จะแบ่งส่วนการจัดแสดงเป็นการจำลองวิถีชีวิตของชาวพวน และการจัดแสดงสิ่งของบางประเภท ก็ยังมีการจัดทำป้ายนิเทศไม่ครบถ้วน และยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจแก่ผู้เข้าชมได้อย่างแจ่มแจ้ง ทั้งนี้ทางผู้จัดทำก็มีความรู้ในสิ่งที่จัดแสดงสามารถอธิบายและสาธิตการใช้งานได้ แต่อาจไม่มีกำลังในการทำป้ายนิเทศ การมีป้ายนิเทศที่สมบูรณ์โดยไม่ต้องใช้คนนำชมจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากผู้นำชมหากมาเป็นกลุ่มก็จะกระจายกันดู อาจมีความสนใจต่างกัน และจะได้ใช้เวลาเต็มที่ในการทำความเข้าใจโดยป้ายนิเทศนี้ ตามความสนใจโดยไม่ต้องติดตามวิทยากร

การจัดทำป้ายนิเทศ เป็นปัญหาเรื่องการกันคว้านเนื้อหาที่จะบอกกล่าวและวิธีการจัดทำได้แก่การทำภาพประกอบ คำอธิบาย ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณ บุคลากร จึงทำเท่าที่ทำได้ เท่าที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ จึงดูยังขาดแนวทางในการทำป้ายนิเทศให้เป็นแบบแผนที่เหมาะสมกับการเป็นพิพิธภัณฑ์ อันเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

สำหรับการจัดเวลาให้เข้าชมนั้น โดยปกติพิพิธภัณฑ์ทั่วไปจะหยุดวันจันทร์ แต่พิพิธภัณฑ์ 2 แห่งนี้ ไม่ได้กำหนดเวลาในการเปิด - ปิด ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องใหญ่ แต่การที่มีกำหนดเวลาเป็น

มาตรฐานทำให้มีการติดต่อเข้าชมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นรวมทั้งเวลาในการเปิด – ปิด ไม่ว่าจะมีหรือไม่มีผู้เข้ามาเยี่ยมชม หากกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็จะทำให้มีระบบมากขึ้น ไม่ต้องตามหาผู้ถือกุญแจเพื่อเปิดให้ชม ทั้งนี้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในเรื่องเวลาก็เป็นที่เข้าใจว่าจะมีอยู่ในเอกสารเผยแพร่ของพิพิธภัณฑ์ แต่เอกสารดังกล่าวจะพบที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของวัดฝั่งคลองแห่งเดียว แต่ก็ไม่ได้กำหนดเวลาเปิด – ปิด ไว้ อย่างไรก็ดีหากมีเจ้าหน้าที่หรือบุคลากร เป็นผู้ดูแลก็ต้องมีการควบคุมการปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกิจที่ได้แจ้งไว้ ในปัจจุบันนี้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองพอจะทำได้บ้าง เนื่องจากมีการจ้างบุคลากรคือชาวบ้านในชุมชน เพื่อทำงานให้กับวัดและพิพิธภัณฑ์ แต่ก็ยังไม่เต็มที่นัก ส่วนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีก็จะเป็นไปตามโอกาส หากไม่พบพระผู้ถือกุญแจก็จะมีโอกาสเข้าชมหากพระติดกิจนิมนต์ เพราะมีพระจำนวนน้อย

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ดึงดูดผู้คนเข้ามา เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ความเพลิดเพลิน สำหรับคนภายในและภายนอกท้องถิ่นนั้น สภาพที่พบว่าเป็นอุปสรรคสำคัญ คือ การขาดแคลนบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสนใจและมีเวลาศึกษาค้นคว้าหรือเผยแพร่ความรู้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ผู้ดำเนินการยังขาดความมุ่งมั่นที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง คงมีเพียงการเปิดให้ชม กรณีเช่นนี้มีตัวอย่างให้เห็นในท้องถิ่นของชุมชนวัดฝั่งคลอง คือ คนที่มีความรู้ด้านภาษาพวนที่อยู่ในท้องถิ่นคือ พันเอกโสภณ เครือเพชร ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญ เป็นผู้นำหนังสือเรียนภาษาพวนให้กับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง อีกทั้งเป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวพวนตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็ก และได้เขียนเอกสารเกี่ยวกับประเพณีวิถีชีวิตของชาวพวนในรูปของการบันทึกไว้แต่ก็ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ ผู้ที่สนใจศึกษาเท่านั้นที่จะได้รับเอกสารเหล่านี้ หรือกรณีผู้สูงอายุ เช่น นางบุญเลื่อม อุดมชัย อายุ 81 ปี เป็นผู้ที่ยังมีความจำดีสามารถเล่าเรื่องราวในอดีต รวมทั้งประเพณี พิธีกรรม และยังสามารถเขียนรูปภาพแต่งกายของชาวพวน ในอดีตที่นางบุญเลื่อมเคยพบเห็นญาติผู้ใหญ่แต่งกายเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าในท้องถิ่นชุมชนบ้านฝั่งคลองมีทรัพยากรบุคคลที่ยังมีความสามารถจะทำประโยชน์ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นเคยมี เคยใช้ ในท้องถิ่นของชาวพวนที่ปากพลีได้ หากทางพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองมีโครงการให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม บุคลากรที่เป็นผู้รู้และยังมีชีวิตอยู่จะสามารถสร้างผลงานที่มีคุณค่าต่อท้องถิ่นได้อย่างมาก อีกทางหนึ่งคือ บุคลากรชาวพวนถิ่นอื่น ซึ่งยังมีการติดต่อกับชาวพวนในท้องถิ่นปากพลีก็ยังสามารถติดต่อกัน โดยชาวพวนเหล่านี้กระจายอยู่ตั้งแต่ทางภาคเหนือลงมา หากมีการแลกเปลี่ยนความรู้ สานความร่วมมือ มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของชาวพวนอย่างสมบูรณ์ก็น่าจะทำให้การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาวพวนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อุปสรรคในการพัฒนาสู่ความเป็นสากลคือ เรื่องของงบประมาณ แผนงาน ที่มีความมั่นคงและยั่งยืนในการพัฒนาทางด้านกายภาพ องค์ความรู้ ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั้ง 2 แห่ง ยังไม่มีการตั้งงบประมาณรายจ่ายที่ชัดเจน ได้แก่ ค่าจ้างบุคลากร วัสดุ สาธารณูปโภค เอกสารสิ่งพิมพ์ หากมีความเป็นมาตรฐานควรมีการจัดรายจ่ายและหารายรับเข้ามา ซึ่งกรณีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดโพธิ์ปากพลีสามารถใช้ความเป็นศาสนสถานประจำท้องถิ่นหาทุนได้ไม่ยากนัก เพียงแต่ต้องทำความเข้าใจ

เข้าใจกับผู้มีจิตศรัทธาให้ชัดเจนว่าไม่ใช่เป็นการนำมาบำรุงวัดหรือพัฒนาทางด้านกายภาพ เช่น การสร้างซุ้มประตูที่ใช้เงินค่อนข้างมาก ต้องทำความเข้าใจสร้างความตระหนักในเรื่องของการมี พิพิธภัณฑสถานและเยาวชน คนในท้องถิ่น สามารถใช้เป็นแหล่งหาความรู้ สร้างความภาคภูมิใจใน ถิ่นกำเนิดได้ สำหรับที่พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝางคลองนั้น มีแนวคิดว่าจะเงินทองที่ได้รับมานั้นวัดได้นำ มาใช้เพื่อประโยชน์ต่อสังคมอยู่แล้ว เพราะวัดได้รับเงินจากประชาชน การมีพิพิธภัณฑสถานก็เป็นการ ช่วยสังคมทางด้านความรู้ ทางวัดจึงไม่ตั้งตัวรับบริจาค แต่ส่วนพิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลี ได้มี การติดต่อขอทุนจากภายนอก ซึ่งได้เป็นทุนจำนวนมาก แต่ก็ยังไม่ความยั่งยืนโดยได้รับเป็นครั้งเป็น คราวไป ไม่ต่างจากการได้เงินมาทะนุบำรุงซุ้มประตู โบสถ์ วิหาร

การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการสืบทอดการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะ ต้องเริ่มปลูกฝังที่เด็กและเยาวชนในท้องถิ่น แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่งในอำเภopakพลี แต่ก็ไม่ได้ใช้ พิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมอย่างคุ้มค่า โดยพิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง มีการจัดงาน พิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวิถีชีวิตอยู่เป็นประจำ จึงควรมีการเชื่อมโยงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างกิจกรรมนั้นกับวิถีชีวิตอันจะนำไปสู่องค์ความรู้ที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานได้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นทั้ง 2 แห่งในอำเภopakพลีคือ พิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลี และพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝางคลอง ในประเด็นต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา ข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. พิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง แม้ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑสถานของเอกชนโดยมีที่ติดตั้งคือวัดซึ่งเป็น ศูนย์รวมของชุมชน ในสภาพปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานทั้ง 2 แห่ง ยังไม่มีการพัฒนาหรือมีความเคลื่อนไหว ซึ่งเหตุมาจากปัจจัยหลักคือ การขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหลายฝ่าย หากเป็นไปได้ ภาครัฐควรสนับสนุนพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณ เพราะ พิพิธภัณฑสถานไม่มีรายรับเข้ามา เป็นการเปิดบริการประชาชนให้เข้าชมฟรี การส่งบุคลากรมาช่วยใน ด้านการนำเสนอข้อมูล วางรูปแบบในการจัดแสดง ซึ่งการส่งบุคลากรมาช่วยเหลือจะต้องมีขอบเขต ในฐานะคนนอกที่เข้าไปช่วย แต่ชาวบ้านจะเป็นหลักในการกำหนดเนื้อหา เพราะชาวบ้านเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นเจ้าของวัฒนธรรม นักวิชาการที่เข้ามาจึงมีหน้าที่ช่วยในสิ่งที่ เป็นข้อจำกัดของชาวบ้าน การเผยแพร่ความรู้ในท้องถิ่น จะทำให้คนในท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจในมาตุภูมิของตน หากรัฐได้ ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นอย่างเต็มที่และเหมาะสมก็จะสอดคล้องกับพระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ในมาตรา 25 ที่กล่าวว่า “ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑสถาน หอศิลป์

สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ "

นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญกำหนดให้เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นตลอดจนสนับสนุนการจัดแหล่งการเรียนรู้ จึงควรทำหน้าที่นี้อย่างเข้มแข็ง จริงจัง เป็นสื่อกลางที่ประสานระหว่างรัฐกับชุมชนในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านการพัฒนาทางกายภาพและข้อมูลองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑ์

2. ปัจจุบันในกระบวนการปฏิรูปการศึกษา ในหลักสูตรมีการให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงมากกว่าการอยู่ในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ครูผู้สอน จึงควรพานักเรียนเข้ามาใช้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้คุ้มค่า สภาพการณ์ของการที่ครูจะพานักเรียนเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในท้องถิ่นหรือใกล้ท้องถิ่นทั้ง 2 พิพิธภัณฑ์ในอำเภอบางพลีที่มีอยู่ ยังมีไม่มากนักจากการสอบถามครูบางท่านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์ก็พบว่าบางท่านก็ยังไม่ทราบว่ามีพิพิธภัณฑ์หรือบางท่านทราบแต่ก็ไม่เคยเข้าไปดู ซึ่งเรื่องดังกล่าวคนในท้องถิ่นควรตื่นตัวในความเป็นท้องถิ่นของตน อันมีประวัติความเป็นมามีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้สิ่งที่ใกล้ตัวในท้องถิ่น เพื่อให้เด็กรู้จักและรักท้องถิ่น เข้าใจวัฒนธรรมของตน

3. โดยทั่วไปพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในหลายๆ พื้นที่รวมทั้งที่ จ.นครนายก จะเห็นได้ว่ามีสถานที่ตั้งอยู่ที่วัดในชุมชน แม้ว่าบางแห่งพระสงฆ์จะไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการ แต่ให้ใช้สถานที่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าบุคคลที่ควรมีส่วนร่วมในเรื่องของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ควรเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้น ควรมีความเข้าใจร่วมกัน จึงควรมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แต่พระสงฆ์ทั้งในระดับพระสังฆาธิการและพระลูกวัดที่สนใจ เพื่อให้สามารถดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในทุกกระบวนการได้ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการดูแลให้คงอยู่และการพัฒนาเพราะในปัจจุบันวัดก็ยังเป็นที่พึ่ง เป็นศูนย์รวมของชุมชน พระสงฆ์ยังคงมีหน้าที่อบรมสั่งสอนคนให้อยู่ในศีลธรรม และหากผนวกในเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงการจัดแสดงเนื้อหาในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นด้วย หากเป็นเช่นนี้ก็มักจะมีการเกิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากขึ้น โดยเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีใจมีจุดประสงค์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ทำให้คนมีความสนใจในการรักถิ่นฐานบ้านเกิด อยากทำท้องถิ่นของตนให้น่าอยู่ ทำมาหากินในท้องถิ่นของตน ทำให้เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นดีขึ้น แทนที่จะคิดเข้ามาทำมาหากินในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

4. ความร่วมมือของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในวัดเกิดขึ้น ดำรงอยู่และพัฒนาต่อไป ตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเป็นตัวอย่างที่ดีที่ทำให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับที่ต่างกัน หากชุมชนมีส่วนร่วมในการทำให้พิพิธภัณฑ์คงอยู่ได้และมีการพัฒนาให้ความรู้กับชุมชนได้ก็ถือว่าประสบความสำเร็จ นอกจากพิพิธภัณฑ์ 2 แห่งนี้ ผู้วิจัยบังเอิญได้พบพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งหนึ่งที่วัดวิหารขาวเจติยาราม ต.อาษา อ.บ้านนา จ.นครนายก

มีสภาพเป็นห้องเก็บของเก่า ซึ่งมีทั้งเครื่องใช้พื้นบ้าน เกวียนสีข้าว คาดเดาว่าในอดีตเคยมีการจัดวางแสดงอย่างพิพิธภัณฑสถาน มีอาคารเฉพาะ(ไม่ได้อยู่บนกฎพระเช่นที่พิพิธภัณฑสถานวัดโพธิ์ปากพลี) สิ่งของที่อยู่ในห้องดังกล่าว เต็มไปด้วยหยักไย และฝุ่น ห้องนี้มีการเปิดหน้าต่างไว้ 1 บาน ซึ่งพอจะมองเห็นของข้างในได้ มีป้ายนิเทศบอกชื่อวัตถุบางชิ้น จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน () กล่าวว่าพิพิธภัณฑสถานนี้สร้างขึ้นมา 10 ปีแล้ว โดยเจ้าอาวาสรูปก่อนหน้านี้ซึ่งท่านลาสิกขาไปแล้ว เหตุที่สร้างพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากชาวบ้านนำสิ่งของเครื่องใช้มาไว้ทั้งที่เป็นสมบัติของพ่อแม่และสิ่งของตนไม่ได้ใช้แล้ว ซึ่งมีทั้งของที่ชำรุดและสภาพที่ใช้ได้ เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแล้ว ก็ไม่มีใครสนใจมาดูแลทั้งคนภายในและภายนอกพื้นที่ ชาวบ้านในชุมชนเองก็ไม่มี การเรียกร้องให้ทางวัดรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานขึ้นมาใหม่ สภาพในปัจจุบันของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้จึงเป็นห้องเก่าที่เก็บของเก่ามีสภาพเหมือนบ้านร้าง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากชาวบ้านมีความร่วมมือกัน พิพิธภัณฑสถานนี้จะทำหน้าที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและการออกศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่าภาคกลางมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม จากคนหลายเผ่าพันธุ์ มากกว่าภูมิภาคอื่น จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมค่อนข้างเร็ว ทุกวันนี้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชนในภาคกลางกำลังจะหมดไป โดยความอ่อนล้าสภาพของคนรุ่นเก่าที่นับวันอายุมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงโดยคนรุ่นใหม่รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาในหลาย ๆ ด้าน จึงควรมีการศึกษาชีวิตวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมที่เจ้าของวัฒนธรรมซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่กำลังถูกจำกัดด้วยเวลาและความทรงจำที่หลงเหลืออยู่ องค์ความรู้เหล่านี้จะเป็นฐานในการจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และจะเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2517). **กิจการพิพิธภัณฑ์สถาน**. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- . (2532). การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ. ใน **นิทรรศการเทอดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป.
- . (2544). **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรีและจังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2535). **แนวทางการพัฒนาเกษตรระดับอำเภอ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก**. นครนายก : เอกสารอัดสำเนา
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2540). “มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ” ใน **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย**. 11 – 12. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จรรยา กรวยเงิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 141 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 12 กรกฎาคม 2546.
- จันทร์เพ็ญ อรุรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 1 มีนาคม 2546.
- จิรา จงกล. (ม.ป.ป.). **พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- จิรโชค วีระชัย. (2540). “ มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ” ใน **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย**. 23 – 26. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจด็จ อินสว่าง. (2543). คำกล่าวเปิดการสัมมนาและบรรยายพิเศษเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว ใน **เอกสารรายงานการสัมมนาเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว**. กรุงเทพฯ. มูลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์.
- ชวน สารมิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 3 พฤษภาคม 2546.
- ชาติชาย ยอดมิ่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 15 มกราคม 2546.
- ณรงค์ เกษะดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99 หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 27 กันยายน 2546.
- ดวงเดือน ศาสตรภัทรและคนอื่นๆ. (2542).. **ไทยพวน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิตพฤติกรรม การส่งเสริมจิต – พุทธพิสัย และปัญหาการใช้ภาษา**. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถวัลย์ อินทเตียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34 หมู่ 2 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 1 มีนาคม 2546.
- ทำนอง โดยอาษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 15 มกราคม 2546.

ธิดา สารยา. (2539). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์.

กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

นิคม มุสิกคามะ กุลพันธาดา จันทรโพธิ์ศรีและมณีรัตน์ ท่วมเจริญ. (2521).

วิชาการพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

น้อม งามนิสัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 30 เมษายน 2546.

----- (2543). รายงานการสำรวจเพื่อสร้างข้อมูลพื้นฐานชุมชน ตำบลปากพลีและตำบล
หนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ.

----- (2540). พิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัด
นครนายก. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

น้อม งามนิสัยและเย็นจิต สุขวาสนะ. (2542). รายงานผลการศึกษาโบราณคดีและการตั้ง
ถิ่นฐานในอดีต ณ แหล่งโบราณคดีบ้านปากพลี ตำบลปากพลี จังหวัดนครนายก.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บรรจง เจริญรุ่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 17 พฤษภาคม 2546.

บังอร ปิยะพันธ์. (2541). ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
และมูลนิธิโครงการตำราคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

บุญช่วย นาครักษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 17 พฤษภาคม 2546.

บุญมาก อ่วมศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 17 พฤษภาคม 2546.

บุญเลื่อม อุดมชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 151

หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 18 เมษายน 2546.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2530). พิพิธภัณฑ์วิทยา. พระนครศรีอยุธยา : เอกสารอัดสำเนา.

ปรานี รักหน้าที่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดโพธิ์

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 26 มกราคม 2546.

ปรานี วงษ์เทศ. (2536). ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านม่วง ใน ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการ
ทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 2. ดิเรก.

----- (2533, พฤษภาคม). พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อชุมชนชาวบ้าน. ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 11
(7) : 89 – 97.

ปาริฉัตร แก้วกล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดโพธิ์

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 26 มกราคม 2546.

เปล่ง ปากพลีนอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลอ ทิพนานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 17 พฤษภาคม 2546.

พระครูวินัยธร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 8 ธันวาคม 2545.

พระครูวิริยานุโยค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง

ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 15 มกราคม 2545.

พระครูสุนทรธรรมประกาศ. (ม.ป.ป.). ประวัติวัดโพธิ์ปากพลี ต.ปากพลี อ.ปากพลี จ.นครนายก.

นครนายก : เอกสารอัดสำเนา.

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. (2545). พิพิธภัณฑสถานชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์. ใน พิพิธภัณฑสถานไทยใน

ศตวรรษใหม่. หน้า 55 – 85. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พา จันทรนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง

ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 18 เมษายน 2546.

พิสมัย บ้านใหม่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง

ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 2 มีนาคม 2546.

เพยาร์ พึ่งพินิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 2 มีนาคม 2546.

โพธิ์ แซ่มลำเจียก. (2537). ตำราไทยพวน. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์พรินต์ติ้ง.

ภานุพงศ์ อุดมศิลป์. (2542). “ไทยพวนในภาคกลาง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง

เล่ม 6. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัดมหาชน.

ภูธร ภูมะธน และคนอื่นๆ. (2542). รายงานการศึกษาเรื่องมรดกวัฒนธรรมไทยเบิ้ง ลุ่มแม่น้ำ

ป่าสักในเขตที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนป่าสัก. ลพบุรี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

ลัดดาวัลย์ เปรมปรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 115

หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 20 กันยายน 2546.

และ นุ่มสำอางค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี

ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 26 มกราคม 2546.

วัดฝั่งคลอง. (2545). เอกสารประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝั่งคลอง. (แผ่นพับ).

นครนายก : อัดสำเนา.

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลปากพลี. (2546). แนวทางการพัฒนา

การเกษตรปี 2546 ตำบลปากพลี. นครนายก : เอกสารอัดสำเนา.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2530, กรกฎาคม – กันยายน). พิพิธภัณฑสถานกับการศึกษานอกระบบ.

เมืองโบราณ. ปีที่ 13 (3) : 10 – 12.

----- (2540). พัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในประเทศไทย ใน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

ในประเทศไทย. 3 – 10. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

มหาวิทยาลัยศิลปากร.

----- (2543). การกำหนดหัวข้อและการค้นคว้าในการศึกษาวิจัยท้องถิ่นบ้านหนองขาว.

ใน เอกสารการสัมมนาเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว. หน้า 6 – 13.

กรุงเทพฯ : มุลนิธิประไพ วิริยะพันธุ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). พัฒนาการทางสังคม – วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ. อัมรินทร์.

----- (2545). พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน. ใน สังคมและวัฒนธรรม
ชุมชนคนยี่สาร. หน้า 9 – 24. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.

----- (2545). พิพิธภัณฑ์ในศตวรรษใหม่. ใน พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. หน้า 4 – 10.
กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สมจิตร เลือหล้า. (ม.ป.ป.). ไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. (แผ่นพับ). นครนายก :
อัสสัณา.

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2540). " ปัญหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและแนวทางการแก้ไขปัญหา " ใน
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. 79 – 90. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษย
วิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โสภณ เครือเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นวลลออ ทิณานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง
ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 15 มกราคม 2545.

----- (ม.ป.ป.). แยกนา. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (ม.ป.ป.). การเล่นเกมของไทยพวนในอดีต. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก
: อัสสัณา.

----- (2524). บ้านเกาะหวาย. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). นครนายกนั้นฉันใด. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). บุญสงกรานต์. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). ประเพณีกำฟ้า. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). ทานข้าวจี. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). อีสืบสองครองสิบสี่. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). ปากพลี. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). ธรรมเนียม " ทิ้งข้าว ". (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2544). คะลำ. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2545). ไทยพวนจังหวัดนครนายก. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก :
อัสสัณา.

----- (2545). พิธีกรรมศพของไทยพวน. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก :
อัสสัณา.

----- (2546). บุญเปตพลี. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

----- (2546). ขวัญ. (เอกสารประกอบการบรรยาย). นครนายก : อัสสัณา.

สำนักงานเทศบาลตำบลเกาะหวาย. (2545). ผลการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง
ประจำปี พ.ศ.2545. นครนายก : เอกสารอัสสัณา.

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปากพลี. จังหวัดนครนายก. (2540). ปากพลีของเรา. สระบุรี :

ปากเพรียวการช่าง.

สำเนียง งามนิตย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นवलลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพธิ์ปากพลี
ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 26 มกราคม 2546.

สำออง คงตรง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นवलลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 115
หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 20 กันยายน 2546.

องอาจ เกินอาษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นवलลอ ทินานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดฝั่งคลอง
ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อ 2 มีนาคม 2546.

อพิสิทธิ์ ธีระจารุวรรณ. (2540, มิถุนายน). พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวิถีชีวิตชุมชน. ศิลปวัฒนธรรม.
ปีที่ 18 (8) : 92 – 102.

อภิญา บัวสรวง. (2540). “ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ” ใน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน
ประเทศไทย. 113 – 122. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Unesco. (1960). The Organization of Museums : Practicle Advice. Paris.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์การเก็บข้อมูลในจังหวัดนครนายก

ตำบลปากพลี

พระครูวินัยธร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ปากพลี ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์น้อม งามนิสัย บ้านเลขที่ 152 หมู่ 5 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี
จังหวัดนครนายก

อาจารย์ปราณี รักหน้าที่ ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
อาจารย์ปาริฉัตร แก้วกล้า บ้านเลขที่ 1166 หมู่ 5 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี
จังหวัดนครนายก

นายสำเนียง งามนิสัย บ้านเลขที่ 152 หมู่ 5 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายชวน สารมิตร บ้านเลขที่ 126 หมู่ 5 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายณรงค์ เคะดิษฐ์ บ้านเลขที่ 99 หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายถวัลย์ อินทเศียร บ้านเลขที่ 34 หมู่ 2 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายบรรจง เจริญรุ่ง บ้านเลขที่ 92 หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายบุญช่วย นาครักษา บ้านเลขที่ 109 หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายบุญมาก อ่วมศิริ บ้านเลขที่ 79 หมู่ 2 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นางเพียว พึ่งพินิจ หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายเฟื่อง โพธิ์ทอง บ้านเลขที่ 37 หมู่ 1 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายละ นุ่มสำอางค์ บ้านเลขที่ 30 หมู่ 4 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายสะอาด บุปผาชาติ หมู่ 6 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายอัมรินทร์ จันท์กระจำ บ้านเลขที่ 52 หมู่ 5 ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ตำบลเกาะหวาย

พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นางบุญเลื่อม อุดมชัย บ้านเลขที่ 151 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
พันเอก(พิเศษ)โสภณ เกรือเพชร ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
พันเอก(พิเศษ)ทำนอง โดยอาษา ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
อาจารย์พิสมัย บ้านใหม่ บ้านเลขที่ 292 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
ว่าที่ร้อยตรีชาติชาย ยอดมิ่ง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นางขาว ทองเบน บ้านเลขที่ 77 หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นายพา จันทรนา บ้านเลขที่ 151 หมู่ 4 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
นางลัดดาวัลย์ เปรมปรี บ้านเลขที่ 115 หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

อาจารย์จันทร์เพ็ญ อีฐรัตน์ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
 นายสำออง คงตรง บ้านเลขที่ 115 หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
 นายองอาจ เกินอาษา ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ตำบลหนองแสง

นายจรูญ กรวยเงิน บ้านเลขที่ 141 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
 นายประเสริฐ ชันกลีกรรม บ้านเลขที่ 30 หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
 นายมนตรี สิทธินันท์ บ้านเลขที่ 10 หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

